

ЖК

KAREL HYNEK MÁCHA
BÁSNĚ
A DRAMATICKÉ ZLOMKY

KNIHOVNA KLASIKŮ

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění

Praha 1959

SPISY KARLA HYNKA MÁCHY

řídí Ústav pro českou literaturu Československé akademie věd

Hlavní redaktor Jan Mukařovský

Redakční rada: Karel Dvořák, Rudolf Havel, Karel Janský,

Rudolf Skřeček, Felix Vodička

Výkonní redaktori Karel Dvořák a Rudolf Skřeček

Svazek připravil Karel Janský

Graficky upravil František Muzika

Zařazení díla K. H. Máchy do Knihovny klasiků nepotřebuje jistě zvláštního zdůvodnění – vždyť jde o jeden z největších zjevů českého básnictví doby obrození. Pokládá-li přesto redakční rada Máchových spisů při Ústavu pro českou literaturu za potřebné uvést tyto Spisy předmlouvou, činí to proto, aby předešla některým možným nedorozuměním.

Kritické vydání Máchova díla není totiž věc jednoduchá: z Máchových prací vyšly za života básníka tiskem jen Máj, Křivoklad, Obrazy ze života mého a několik menších básní. Všechno ostatní známe toliko z autorových rukopisů, mnohdy i jen z cizích opisů nebo pozdních tisků. Ačkoli Máchovy sebrané spisy vyšly již několikrát – ve vydání Kobrova nakladatelství z roku 1862, ve vydání Jar. Štastného z roku 1906, dále v kritických vydáních Jar. Vlčka z let 1906–7, Fr. Krčmy z let 1928–29 a K. Janského z let 1949 až 1950 – přece jen otázky Máchových textů vyžadují stále novou revisi a stále hlubší poznávání textově kritické.

Proto byly v Ústavě pro českou literaturu zahájeny již roku 1953 přípravy k novému vydání Máchova díla. Práce v redakci však neprobíhala bez obtíží. Hranice mezi textem a zásahy upravovatelů jsou u Máchy namnoze do té míry setřeny, že se textová kritika snadno ocitá v oblasti dohadů. Když pak bylo během přípravy vydání vysloveno podezření, že i některé Máchovy autogramy (ač po stránce paleografické zcela nepochybné) jsou vlastně dílem pozdějších upravovatelů, zejména K. Sabiny, stala se situace ještě složitější. Redakce, ač k těmto podnětům přihlížela a dokonce v nich našla i leckterou iniciativu pro svou práci, nemohla je přijmout za výcho-

disko, neboť přijetí neprokázaných předpokladů o padělanosti některých Máchových autogramů bylo by znamenalo ztrátu samé základny vydavatelské práce. Avšak ani Máchovy texty zachované v opisech a tiscích, do nichž mohla zasáhnout upravovatelská ruka, nebylo lze z vydání vypouštět jen z toho důvodu, že ve většině případů nemáme možnost jednotlivé zásahy nesporně zjistit. Nebylo by odpovědné, kdybychom na základě dohadů byli svévolně měnili Máchův básnický profil tím, že bychom byli do vydání nepojali řadu básní a próz, které mají obrazivost, zvuk i rytmus zcela nepochybně máchovské, např. básně *V chrámu*, *Umírající*, *Hrobka králů* a knížat českých, *Na příchod krále*, *Duše nesmrtelná*, *V svět jsem vstoupil* a prózy *Návrat*, *Cikáni*, *Kláster sázavský*.

Redakce proto usilovala předložit naší veřejnosti Máchovu literární tvorbu v její úplnosti, ale beze snahy ovlivňovat vydání dohady, které nemohou být bezpečně kontrolovány. Cílem našeho vydání není – kromě případů, kdy se lze opřít o básníkův rukopis – rekonstrukce předpokládaného autorského znění, ale takové podání textu, které vylučuje všechny objektivně zjistitelné cizí zásahy. Redakce proto neusilovala o vydání „objevitelské“, ale o vydání v mezích možností přesné, odpovídající pevně zjištěným faktům.

Proto se naše edice neliší podstatně od posledního pokusu vydat kriticky Máchův text, jež před časem podnikl zesnulý máchovský badatel Karel Janský. Také tentokrát je vydání v podstatě dílem tohoto vydavatele, který nejen pečlivě až do nejmenších podrobností shromažďoval a připravoval pro další analýsu máchovský textový materiál, nýbrž i vtiskl edici osobité rysy svého způsobu práce. Nad postupem edičních prací bděla ovšem celá redakční rada, která K. Janskému pomáhala kritikou při řešení otázek celkové koncepce i jednotlivostí; ověřovala také dodatečnou kontrolou jeho pracovní

výsledky. Členové redakční rady K. Dvořák a R. Skřeček kromě toho porovnali všechny texty s původními prameny a přispěli podstatně k řešení detailních otázek. Přípravných redakčních prací se v letech 1953–54 účastnil též O. Králík.

Zesnulý Karel Janský (zemřel 18. února 1959) připravil rukopis všech tří svazků tohoto vydání a ve spolupráci s oběma výkonnými redaktory zredigoval ještě rukopis svazku prvního. Konečnou revisi textu i aparátu tohoto svazku provedl při korekturách Rudolf Skřeček, který byl též pověřen dalšími pracemi spojenými s vydáním druhého a třetího svazku.

Redakční rada Spisů K. H. Máchy

BÁSNĚ

Dalekát cesta má!

Marné volání!!

Mnohováženému pánu a panu
HYNKOVI KOMMOVI,
usedlému měšťanu pražskému,
vlastenci horlivému,
na důkaz uctivosti obětuje

SPISOVATEL

Čechové jsou národ dobrý!
Nešťastný, jenž v nouzi lká,
nechť se k Čechovi obrátí,
ten mu rychlou pomoc dá;
5 byť i Čecha nepřítelem,
nešetří Čech jeho vin.
Čechové jsou národ dobrý,
a Ty Čechů věrný syn!

Sbor

10 Věrný syn i bratr náš,
dobré Čechů srdce máš!

Čechové jsou národ statný,
nepřemožen český voj.
Nechť se s vítězstvím rozloučí,
proti němuž český boj.
15 Čech kde stojí, krutá bitva
tamě, i mnohý slavný čin.
Čechové jsou národ statný,
a Ty Čechů věrný syn!

Sbor

20 Věrný syn i bratr náš,
statné Čechů srdce máš!

Čechové jsou národ věrný,
věrnost jejich první čest;

vlasti své i svému králi
Čech i v smrti věrný jest.
25 Bůh můj – král můj – vlasti moje!
poslední je Čecha vzdech.
Čechové jsou národ věrný,
a Ty syn jich – věrný Čech!

Sbor

30 Věrný Čech i bratr náš,
věrné Čechů srdce máš!

Věrný syn jsi Čechů kmene,
věrný bratr bratřím svým;
jazyk český je i Tobě
otců drahým dědictvím.
35 České hory – české doly –
české luhy – český háj –
šírá vlast – ta česká země
nejmilejší Tobě ráj.

Sbor

40 Věrný Čech jsi – vlastenec,
protož vděčný u věnec
květ Ti vije Čecha máj!

Byl pozdní večer – první máj –
 večerní máj – byl lásky čas.
 Hrdliččin zval ku lásce hlas,
 kde borový zaváněl háj.
 5 O lásce šeptal tichý mech;
 květoucí strom lhal lásky žel,
 svou lásku slavík růži pěl,
 růžinu jevil vonný vzdech.
 Jezero hladké v křovích stinných
 10 zvučelo temně tajný bol,
 břeh je objímal kol a kol;
 a slunce jasná světů jiných
 bloudila blankytnými pásy,
 planoucí tam co slzy lásky.
 15 I světy jich v oblohu skvoucí
 co ve chrám věčné lásky vzešly;
 až se – milostí k sobě vroucí
 změnivše se v jiskry hasnoucí –
 bloudící co milenci sešly.
 20 Ouplné lůny krásná tvář –
 tak bledě jasná jasně bledá,
 jak milence milenka hledá –
 ve růžovou vzplanula zář;
 na vodách obrazy své zřela,
 25 a sama k sobě láskou mřela.
 Dál blyštil bledý dvorů stín,
 jenž k sobě šly vzdy blíž a blíž,
 jak v objetí by níž a níž
 se vinuly v soumraku klín,
 30 až posléz šerem vjedno splynou.

S nimi se stromy k stromům vinou. –
Nejzáze stíní šero hor,
tam bříza k boru k bříze bor
se kloní. Vlna za vlnou
35 potokem spěchá. Vře plnou –
v čas lásky – láskou každý tvor.

Za růžového večera
pod dubem sličná děva sedí,
se skály v břehu jezera
40 daleko přes jezero hledí.
To se jí modro k nohoum vine,
dále zeleně zakvítá,
vzdy zeleněji prosvítá,
až v dálce v bledé jasno splyne.
45 Po širošířé hladině
umdlělý dívka zrak upírá;
po širošířé hladině
nic mimo promyk hvězd nezírá.
Dívčina krásná, anjel padlý,
50 co amarant na jaro svadlý,
v ubledlých lících krásy spějí.
Hodina, jenž jí všecko vzala,
ta v usta, zraky, čelo její
půvabný žal i smutek psala. –

55 Tak zašel dnes dvacátý den,
v krajinu tichou kráčí sen.
Poslední požár kvapně hasne,
i nebe, jenž se růžojasné
nad modrými horami míhá.
60 „On nejde! – již se nevrátí! –
svedenou žel tu zachvátí!“
Hluboký vzdech jí nádra zdvíhá,

bolestný srdcem bije cit,
a u tajemné vod stonání
65 mísí se dívky pláč a lkání.
V slzích se zhlíží hvězdný svit,
jenž po lících co jiskry plynou.
Vřelé ty jiskry tváře chladné
co padající hvězdy hynou;
70 kam zapadnou, tam květ uvadne.

Viz, mihla se u skály kraje;
daleko přes ní nahnuté
větýrek bílým šatem vlaje.
Okno má v dálku napnuté. –
75 Teď slzy rychle utírá,
rukou si zraky zastírá
upírajíc je v dálné kraje,
kde jezero se v hory kloní,
po vlnách jiskra jiskru honí,
80 po vodě hvězda s hvězdou hraje.

Jak holoubátko sněhobílé
pod černým mračnem přelétá,
lilie vodní zakvétá
nad temné modro, tak se číle –
85 kde jezero se v hory níží –
po temných vlnách cosi blíží,
rychle se blíží. Malá chvíle,
a již co čápa vážný let,
ne již holoubě či lilie květ,
90 bílá se plachta větrem houpá.
Štíhlé se veslo v modru koupá,
a dlouhé pruhy kolem tvoří.
Těm zlaté růže, jenž při doubí
tam na horách po nebi hoří,

95 růžovým zlatem čela broubí.
„Rychlý to člunek! blíží a blíže!
To on, to on! Ty péra, kvítí,
klobouk, oko, jenž pod ním svítí,
ten plášť!“ Již člun pod skalou víže.

100 Vzhůru po skále lehký krok
uzoučkou stezkou plavce vede.
Dívce se zardí tváře bledé;
za dub je skryta. – Vstříc mu běží,
zaplesá – běží – dlouhý skok –
105 již plavci, již na prsou leží –
„Ha! běda mi!“ Vtom lůny zář
jí známou osvítila tvář;
hrůzou se krev jí v žilách staví.
„Kde Vilém můj?“

„Viz,“ plavec k ní
110 tichými slovy šepce praví,
„tam při jezeru vížka ční
nad stromů noc; její bílý stín
hlubokoť stopen v jezera klín;
však hlouběji ještě u vodu vryt
115 je z mala okénka lampy svit;
tam Vilém myšlenkou se baví,
že příští den jej žití zbaví.
On hanu svou, on tvoji vinu
se dozvěděl; on svůdce tvého
120 vraždě zavraždil otce svého.
Msta v patách kráčí jeho činu. –
Hanebně zemře. – Poklid mu dán,
až tváře, jenž co růže květou,
zbledlé nad kolem obdrží stán,
125 až štíhlé oudy v kolo vpletou

Tak skoná strašný lesů pán! –
Za hanu jeho, za vinu svou
měj hanu světa, měj kletbu mou!“

130 Obrátí se. – Utichl hlas –
Po skále slezl za krátký čas,
při skále člun svůj najde.
Ten rychle letí, co čápa let,
menší a menší, až co lílie květ
mezi horami po vodě zajde.

135 Tiché jsou vlny, temný vod klín,
vše lazurným se pláštěm krylo;
nad vodou se bílých skví šatů stín,
a krajina kolem šepce: „Jarmilo!“
V hlubinách vody: „Jarmilo! Jarmilo!!“

140 Je pozdní večer – první máj –
večerní máj – je lásky čas.
Zve k lásky hrám hrdliččin hlas:
„Jarmilo! Jarmilo!! Jarmilo!!!“

Klesla hvězda s nebes výše,
 145 mrtvá hvězda, siný svit;
 padá v nesckončené říše,
 padá věčně v věčný byt.
 Její pláč zní z hrobu všeho,
 strašný jekot, hrůzný kvíl.
 150 „Kdy dopadne konce svého?“
 Nikdy – nikde – žádný cíl.
 Kol bílé věže větry hrají,
 při níž si vlnky šepotají.
 Na bílé zdě stříbrnou zář
 155 rozlila bledá lůny tvář;
 však hluboko u věži je temno pouhé;
 neb jasna měsíce světlá moc
 uzounkým oknem u sklepení dlouhé
 proletši se změnil v pološerou noc.
 160 Sloup sloupu kolem rameno si podává
 temnotou noční. Zvenku větru vání
 přelétá zvržděných vězňů co lkání,
 vlasami vězně pohrává.
 Ten na kamenný složen stůl
 165 hlavu o ruce opírá;
 polou sedě a kleče půl
 v hloub myšlenek se zabírá.
 Po měsíce tváři jak mračna jdou,
 zahalil vězeň v ně duši svou;
 170 myšlenka myšlenkou umírá.

„Hluboká noc! ty rouškou svou
 teď přikrýváš dědinu mou,

a ona truchlí pro mě! –
Že truchlí? – pro mě? – pouhý sen!
175 Ta dávno neví o mně.
Sotvaže zítra jasný den
nad její lesy vstane,
já hancbně jsem odpraven,
a ona – jak v můj první den –
180 vesele, jasně vzplane.“

Umlknul; po sklepení jen,
jenž nad sloupy se zdvíhá,
dál, dál se hlas rozlívá;
až – jakby hrůzou přimrazen –
185 na konci síně dlouhé
usne v temnotě pouhé.

Hluboké ticho té temnosti
zpět vábí časy pominulé,
a vězeň ve snách dny mladosti
190 zas žije dávno uplynulé.
To vzpomnění mladistvých let
mladistvé sny vábilo zpět;
a vězně oko slzy lilo,
srdce se v citech potopilo; –
195 marná to touha v zašlý svět.

Kde za jezerem hora horu
v západní stíhá kraje,
tam – zdá se mu – si v temném boru
posledně dnes co dítko hraje.
200 Od svého otce v svět vyhnán
v loupežnickém tam roste sboru.
Později vůdcem spolku zván
dovede činy neslychané,

všude jest jméno jeho znané,
205 každému: „Strašný lesů pán!“
Až posléz láska k růži svadlé
nejvejš roznítí pomstu jeho,
a poznav svůdce dívky padlé
zavraždí otce neznáného.
210 Protož jest u vězení dán;
a kolem má být odpraven
již zítra strašný lesů pán,
jak první z hor vyvstane den.

Teď na kamenný složen stůl
215 hlavu o ruce opírá,
polou sedě a kleče půl
v hloub myšlenek se zabírá;
po měsíce tváři jak mračna jdou,
zahalil vězeň v ně duši svou,
220 myšlenka myšlenkou umírá.

„Sok – otec můj! vrah – jeho syn,
on svůdce dívky mojí! –
Neznámý mně. – Strašný můj čin
pronesl pomstu dvojí.
225 Proč rukou jeho vyvržen
stal jsem se hrůzou lesů?
Čí vinu příští pomstí den?
Čí vinou kletbu nesu?
Ne vinou svou! – V života sen
230 byl jsem já snad jen vyváben,
bych ztrestal jeho vinu?
A jestliže jsem vůlí svou
nejednal tak, proč smrtí zlou
časně i věčně hynu? –
235 Časně i věčně? – Věčně – čas –“

Hrůzou umírá vězně hlas
obražený od temných stěn;
hluboké noci němý stín
daleké kobky zajme klín,
240 a paměť vězně nový sen.

„Ach – ona, ona! Anjel můj!
Proč klesla dřív, než jsem ji znal?
Proč otec můj? – Proč svůdce tvůj?
Má kletba –“ Léč hluboký žal
245 umoří slova. Kvapně vstal;
noci řinčí řetězů hřmot,
a z mala okna vězně zrak
zalétá ven za hluky vod. –
Ouplný měsíc přikryl mrak,
250 než nade temný horní stín
vychází hvězdy v noci klín;
i po jezeru hvězdný svit
co ztracené světlo se míhá.
Zrak vězně tyto jiskry stíhá,
255 a v srdce bolný vodí cit.
„Jak krásnáť noc! Jak krásný svět!
Jak světlo – stín se střídá!
Ach zítra již můj mrtvý hled
nic více neuhlídá!
260 A jako venku šedý mrak
dál – dál se rozestírá:
tak –“ Sklesl vězeň, sklesl zrak,
řetězů řinčí hřmot, a pak
u tichu vše umírá.

265 Již od hor k horám mraku stín –
ohromna ptáka peruť dlouhá –
daleké noci přikryl klín,

a šírou dálkou tma je pouhá.
 Slyš! za horami sladký hlas
 270 pronikl nocí temnou,
 lesní to trouba v noční čas
 uvádí hudbu jemnou.
 Vše uspal tento sladký zvuk,
 i noční dálka dřímá.
 275 Vězeň zapomněl vlastních muk,
 tak hudba ucho jímá.
 „Jak milý život sladký hlas
 v krajinu noční vdechne;
 než zítřejší – ach – mine čas,
 280 tu ucho mé ach nikdy zas
 těch zvuků nedoslechne!“
 Zpět sklesne vězeň – řetěz hluk
 kobkou se rozestírá; – –
 hluboké ticho. – V hloubi muk
 285 se opět srdce svírá,
 a dálné trouby sladký zvuk
 co jemný pláč umírá. – – –
 „Budoucí čas?! – Zítřejší den?! –
 Co přes něj dál, pouhý to sen,
 290 či spaní je bez snění?
 Snad spaní je i život ten,
 jenž žiji teď; a příští den
 jen v jiný sen je změnění?
 Či po čem tady toužil jsem
 295 a co neměla šírá zem,
 zítřejší den mi zjeví?
 Kdo ví? – Ach žádný neví.“ –

A opět mlčí. Tichá noc
 kolkolem vše příkrývá.

300 Zhasla měsíce světlá moc
i hvězdný svit, a kol a kol
je pouhé temno, šířý dol
co hrob daleký zívá.
Umlkl vítr, vody hluk,
305 usnul i líbý trouby zvuk,
a u vězení síni dlouhé
je mrtvé ticho, temno pouhé.
„Hluboká noc – temná je noc! –
Temnější mně nastává – – –
310 Pryč, myšlenko!!“ – A citu moc
myšlenku překonává.

Hluboké ticho. – Z mokrých stěn
kapka za kapkou splyne,
a jejich pádu dutý hlas
315 dalekou kobkou rozložen,
jako by noční měřil čas,
zní – hyne – zní a hyne –
zní – hyne – zní a hyne zas.

„Jak dlouhá noc – jak dlouhá noc –
320 Však delší mně nastává. – – –
Pryč, myšlenko!“ – A hrůzy moc
myšlenku překonává. –
Hluboké ticho. – Kapky hlas
svým pádem opět měří čas.

325 „Temnější noc! – – – Zde v noční klín
ba lůny zář, ba hvězdný kmit
se vloudí – – tam – jen pustý stín,
tam žádný – žádný – žádný svit,
pouhá jen tma přebývá.

330 Tam všechno jedno, žádný díl –
vše bez konce – tam není chvíl,
nemine noc, nevstane den,
tam času neubývá. –
Tam žádný – žádný – žádný cíl –
335 bez konce dál – bez konce jen
se na mne věčnost dívá.
Tam prázdno pouhé – nade mnou
a kolem mne i pode mnou
pouhé tam prázdno zívá. –
340 Bez konce ticho – žádný hlas –
bez konce místo – noc – i čas – – –
To smrtelný je mysle sen,
toť, co se „nic“ nazývá.
A než se příští skončí den,
345 v to pusté nic jsem uveden. – – –“
Vězeň i hlas omdlívá.

A lehounce si vlnky hrají
jezerní dálkou pode věží,
s nimi si vlnky šepotají,
350 vězně uspávají se zdají,
jenž v hlubokých mrákotách leží.

Strážného vzbudil strašný hřmot,
jež řetězů činí padání;
se světlem vstoupil. – Lehký chod
355 nevzbudil vězně z strašných zdání.
Od sloupu k sloupu lampy svit
dlouhou zalétá síní,
vzdy bledší – bledší její kmit,
až vzadu zmizí její moc,
360 a pustopustá temná noc
ostatní díl zastíní.

Leč nepohnutý vězně zrak –
jak by jej ještě halil mrak –
zdá se že nic nezírá;
365 ač strážce lampy rudá zář
ubledlou mu polila tvář,
a tma již prchlá čírá.
On na kamenný složen stůl
hlavu o ruce opírá,
370 polou sedě a kleče půl
znovu v mdlobách umírá;
a jeví hlasu šepot mdlý,
že trapnýť jeho sen i zlý.

„Duch můj – duch můj – a duše má!“
375 Tak slova mu jednotlivá
ze sevřených ust plynou.
Než však dostihne ucho hlas,
tu slova strašná ničím zas –
jakž byla vyšla – hynou.

380 Přistoupí strážce, a lampy zář
před samou vězně vstoupí tvář.
Obličej vězně – strašný zjev –
oko spočívá nehnuté
jak v neskončenost napnuté,
385 po tváři slzy – pot – a krev;
v ustech spí šepot – tichý zpěv.

Tu k ustům vězně ucho své
přiklonil strážce bázlivé;
a jak by lehký větrík vál,
390 vězeň svou pověst šepce dál.
A strážný vzdy se níž a níž
ku vězni kloní – blíž a blíž,

až ucho s usty vězně spojí.
Ten šepce tíše – tíš a tíš,
395 až zmlkne – jak by pevně spal.

Leč strážný nepohnutě stojí,
po tváři se mu slzy rojí,
ve srdci jeho strašný žal. –
Dlouho tak stojí přimrazen,
400 až sebrav sílu kvapně vstal
a rychlým krokem spěchá ven.
On sice – dokud ještě žil –
co slyšel, nikdy nezjevil,
než navzdy bledé jeho líce
405 neusmály se nikdy více.

Za strážným opět temný stín
zahalil dlouhé síně klín;
hlubokou nocí kapky hlas
svým pádem opět měřil čas.

410 A vězeň na kamenný stůl
složený – klečí – sedí půl.
Obličej jeho – strašný zjev –
oko spočívá nehnuté,
jak v neskončenost napnuté,
415 po tváři slzy – pot – a krev.

A ustavičně kapky hlas
svým pádem dále měří čas.
A kapky – vod i větrů zpěv
věžňovi blízký hlásá skon,
420 jenž myšlenkami omdlívá. –
Z dálky se sova ozývá,
a nad ním půlnoc bije zvon.

INTERMEZZO I.

PŮLNOG

(*Krajina*)

425 V rozlehlých rovinách spí bledé lúny svit,
kolem hor temno je, v jezeru hvězdný kmit,
nad jezerem pahorek stojí.
Na něm se sloup, s tím kolo zdvíhá,
nad tím se bílá lebka míhá,
kol kola duchů dav se rojí;
hrůzných to postav sbor se stíhá.

Sbor duchů

430 „V půlnočních ticho je dobách;
světýlka bloudí po hrobách,
a jejich modrá mrtvá zář
svítí v dnes pohřbeného tvář,
jenž na stráží – co druzí spí –
435 o vlastní křížek opřený
poslední z pohřbených zde dlí.
V zenitu stojí šedý mrak,
a na něm měsíc složený
v ztrhaný mrtvý strážce zrak
440 i v pootevřené huby
přeskřípené svítí zuby.“

Jeden hlas

„Teď pravý čas! – připravte stán –
neb zítra strašný lesů pán
mezi nás bude uveden.“

Sbor duchů

(*sundavaje lebku*)

445 „Z mrtvého kraje vystup ven,
nabudiž život – přijmi hlas,
buď mezi námi – vítej nám.
Dlouho jsi tady bydlil sám,
jiný tvé místo zajme zas.“

Lebka

(*mezi nimi kolem se točíc*)

450 „Jaké to oudů toužení,
chtí opět býti jedno jen.
Jaké to strašné hemžení,
můj nový sen. – Můj nový sen! –“

Jeden hlas

455 „Připraven jestiž jeho stán.
Až zítra půlnoc nastane,
vichr nás opět přivane.
Pak mu buď slavný pohřeb dán.“

Sbor duchů

460 „Připraven jestiž jeho stán.
Až zítra půlnoc nastane,
vichr nás opět přivane.
Pak mu buď slavný pohřeb dán.“

Jeden hlas

„Rozlehlým polem leť můj hlas:
pohřeb v půlnoční bude čas!
Co k pohřbu dá, každý mi zjev!“

Čekan s kolem

465 „Mrtvému rakví budu já.“

Žáby z bažiny

„My odbudem pohřební zpěv.“

Vichr po jezeru

„Pohřební hudbu vichr má.“

Měsíc v zenitu

„Já bílý přikrov k tomu dám.“

Mlha po horách

„Já truchloroušky obstarám.“

Noc

470 „Já černá roucha doručím.“

Hory vkolo krajiny

„Roucha i roušky dejte nám.“

Padající rosa

„A já vám slzy zapučím.“

Suchopár

„Pak já rozduji vonný dým.“

Zapadající mračno

„Já rakev deštěm pokropím.“

Padající květ

475

„Já k tomu věnce uviji.“

Lehké větry

„My na rakev je donesem.“

Svatojánské mušky

„My drobné svíce ponese.“

Bouře zhluboka

„Já zvonů dutý vzbudím hlas.“

Krtek pod zemí

„Já zatím hrob mu vyryji.“

Čas

480

„Náhrobkem já ho přikryji.“

Přes město letící hejno nočního ptactva

„My na pohřební přijdem kvas.“

Jeden hlas

„Slavný mu pohřeb připraven.
Ubledlý měsíc umírá,
Jitřena brány otvírá,
již je den! již je den!“

485

Sbor duchů

„Již je den; již je den!“

(Zmizí.)

Nad temné hory různý den
 vystav májový budí dol,
 nad lesy ještě kol a kol –
 490 lehká co mlha – bloudí sen.
 Modravé páry z lesů temných
 v růžové nebe vstupují,
 i nad jezerem barev jemných
 modré se mlhy houpají;
 495 a v břehu jeho – v stínu hory –
 i širým dolem – dál a dál –
 za lesy – všude bílé dvory
 se skvějí; až – co mocný král,
 ohromný jako noci stín
 500 v růžový strmě nebes klín –
 nejzáz vrchů nejvyšší stál.

Ledvaže však nad modré temno hor
 brunatné slunce rudě zasvitnulo,
 tu náhle ze sna všecko procitnulo,
 505 a vesel plesá vešken živý tvor.
 V jezeru zeleném bílý je ptáků sbor,
 a lehkých člunků běh i rychlé veslování
 modravé stíny vln v rudé pruhy rozhání.
 Na břehu jezera borový šumí háj,
 510 z něj drozdů slavný žal m i jiných ptáků zpěv
 mísí se u hlasy dolem bloudících děv;
 veškeren živý tvor mladistvý slaví máj.
 A větru ranního – co zpěvu – líbé vání
 tam v dolu zeleném roznáší bílý květ,
 515 tam řídí nad lesy divokých husí let,

tam zase po horách mladistvé stromky sklání. –
Leč výjev jediný tu krásu jitra zkalí.
Kde v širé jezero uzounký ostrov sahá,
z nějž města malého i bílé věže stín
520 hlubokoť stopený v zelený vody klín,
náramný křik a hřmot mladým se jitem vzmahá,
a valný zástup se z bran mala města valí.
Z daleka spěchá lid – vzdy větší zástup ten –
vzdy větší – větší jest – vzdy roste tento pluk;
525 nesmírné množství již. – Vzdy větší jeho hluk.
Nešťastný zločinec má býti vyveden.

Teď z mala města bran vojenský pluk vychází,
povolným krokem on zločince doprovází,
jenž v středu jeho jde jak jindy ozdoben.
530 Utichl množství hluk – leč znovu počne zas,
a mnohý v hluku tom vynikne silný hlas:
„To on, to on! Ty péra, kvítí,
klobouk, oko, jenž pod ním svítí!
Ten jeho plášť, to on, to on! To strašný! lesů pán!“
535 Tak lidem ode všech voláno bylo strán;
a větší vzdy byl hluk – zbouřených jako vod –
čím blíže zločince zdlouhavý vedl chod.
Kolem něj zástup jde – co nebem černý mrak,
z něho – co blesku svit – v slunci se leskne zbraň.
540 Volně jde nešťastný – upřený v zemi zrak.
Z městečka zvonku hlas. Množství se modlí zaň.

Na břehu jezera malý pahorek stojí,
na něm se dlouhý kůl, na kůlu kolo zdvíhá.
545 Blíž strmí kolmý vrch, na vrchu vrchol dvojí,
na vyšším vrcholi bílá se kaple míhá.
U volném průvodu ku kapli přišel sbor;
všickni teď ustoupí – zločinec stojí sám.

Posledně vyveden v přírody slavný chrám,
by ještě popatřil do lůna temných hor,
550 kde druhy veselý dětinství trávil věk;
by ještě jedenkrát v růžový nebe klín
na horu vyveden, před bílé kaple stín,
nebe i světů všech pánovi svůj vzdal vděk.
Umlknul vešken hluk, nehnutý stojí lid,
555 a srdce každého zajímá vážný cit.
V soucitu s nešťastným v hlubokém smutku plál
slzící lidu zrak obrácen v hory výš,
kde nyní zločinec, v přírody patře říš,
před Bohem pokořen v modlitbě tiché stál.

560 Vyšlého slunce rudá zář
zločince bledou barví tvář,
a slzy s oka stírá,
jenž smutně v dálku zírá.
Hluboko pod ním krásný dol,
565 temné jej hory broubí kol,
lesů věnec objímá.
Jasně jezero dřímá
u středu květoucího dolu.
Nejblíž se modro k břehu vine,
570 dále zeleně zakvítá,
vzdy zeleněji prosvítá,
až posléz v bledé jasno splyne.
Bílé dvory u velkém kolu
sem tam jezera broubí břeh.
575 V jezeru bílých ptáků sbor,
a malých člůnků rychlý běh,
až kde jezero v temno hor
v modré se dálce níží.
580 Loďky i bílé v břehu dvory –
věž – město – bílých ptáků rod –

pahorky vkolo – temné hory –
vše stopeno ve lůno vod,
jak v zrcadle se zhlíží.

585 Tam v modré dálce skály lom
květoucí břeh jezera tíží,
na skále rozlehlý je strom –
starý to dub – tam – onen čas,
kde k lásce zval hrdliččin hlas,
nikdy se nepřiblíží. –

590 Nejbliže pahorek se zdvíhá,
na něm se kůl a kolo míhá.
Po hoře – na níž stojí – háj
mladistvý hučí – smutný stesk –
nad širým dolem slunce lesk,
595 a ranní rosa – jitřní máj.

To vše zločinec ještě jednou zřel,
to vše, jež nyní opustiti měl,
a hluboký srdce mu žel uchvátí;
hluboce vzdechne – slza slzu stíhá –
600 ještě jednou – posledně – vše probíhá,
pak slzavý v nebe svůj zrak obrátí.
Po modrém blankytu bělavé páry hynou,
lehounký větřík s nimi hraje;
a vysoko – v daleké kraje
605 bílé obláčky dálným nebem plynou,
a smutný vězeň takto mluví k ním:
„Vy, jenž dalekosáhlým během svým
co ramenem tajemným zemi objímáte,
vy hvězdy rozplynulé, stíny modra nebe,
610 vy truchlenci, jenž rozsmutnivše sebe,
v tiché se slzy celí rozplýváte,
vás já jsem posly volil mezi všemi.
Kudy plynete u dlouhém dálném běhu,

615 i tam, kde svého naleznete břehu,
tam na své pouti pozdravujte zemi.
Ach zemi krásnou, zemi milovanou,
kolébku mou i hrob můj, matku mou,
vlast jedinou i v dědictví mi danou,
šírou tu zemi, zemi jedinou! –
620 A až běh váš onu skálu uhlídá,
kde v břehu jezera – tam dívku uplakanou –“
Umlkl již, slza s slzou se střídá.
Teď s výše hory s vězňem kráčí pluk
širokou stezkou v středu mlada borku,
625 doleji – dole – již jsou na pahorku –
a znovu ztichl šíra množství hluk.
Přichystán již popravce s mečem stojí,
jedenkrát ještě vězeň zdvihl zrak,
pohledl vůkolím – povzdechl – pak –
630 spustiv jej zas – k blízké se smrti strojí.
Obnažil vězeň krk, obnažil nádra bílé,
poklekl k zemi, kat odstoupí, strašná chvíle –
pak blyskne meč, kat rychlý stoupne krok,
vkoło tne meč, zločinci blyskne v týle,
635 upadla hlava – skok i – ještě jeden skok –
i tělo ostatní ku zemi teď se skloní.
Ach v zemi krásnou, zemi milovanou,
v kolébku svou i hrob svůj, matku svou,
v vlast jedinou i v dědictví mu danou,
640 v šírou tu zemi, zemi jedinou,
v matku svou, v matku svou, krev syna teče po ní.

Po oudu lámán oud, až celé vězně tělo
u kolo vpleteno nad kulem v kole pnělo,
i hlava nad kolem svůj obdržela stán;
645 tak skončil života dny strašný lesů pán;
na mrtvé tváři mu poslední dřímá sen.

Na něj se dívajíc – po celý dlouhý den
nesmírné množství vkol mala pahorku stálo;
650 teprv až k západu schýlivši slunce běh
veselo v mrtvý zrak státé hlavy se smálo,
utichl jezera šířý – večerní břeh.

Nad dálkou temných hor poslední požár plál;
v hluboké ticho to měsíce vzešla zář,
655 stříbřící hlavy té ubledlou mrtvou tvář
i tichý pahorek, jenž v břehu vody stál.
Města jsou vzdálená co bílý v modru mrak,
přes ně v kraj daleký nesl se mrtvý zrak,
v kraj, kde co dítě on – Ó krásný – krásný věk!
660 Daleko zanesl věk onen časů vztek,
dalekoť jeho sen, umrlý jako stín,
obraz co bílých měst u vody stopen klín,
taktě jako zemřelých myšlenka poslední,
tak jako jméno jich, pradávných bojů hluk,
665 dávná severní zář, vyhaslé světlo s ní,
zbortěné harfy tón, ztrhané strůny zvuk,
zašlého věku děj, umřelé hvězdy svit,
zašlé bludice pouť, mrtvé milenky cit,
zapomenutý hrob, věčnosti skleslý byt,
670 vyhasla ohně kouř, slitého zvonu hlas,
to jestiť zemřelých krásný dětinský čas.

Je pozdní večer – druhý máj –
večerní máj – je lásky čas,
hrdliččin zve ku lásce hlas:
„Viléme! Viléme!! Viléme!!!“

INTERMEZZO II.

- 675 Stojí hory proti sobě,
z jedné k druhé mrak přepnutý
je, co temný strop klenutý,
jednu k druhé pevně víže.
Ouvalem tím v pozdní době
- 680 ticho, temno jako v hrobě.
Za horami, kde pod mrakem
ve vzdálí se rozstupují –
v temné dálce, něco níže
kolmé skály k sobě blíže
- 685 než hory se sestupují,
takže siným pod oblakem
skály ouzkou bránu tvoří.
Za tou v dálce pode mrakem
temnorudý požár hoří,
- 690 dlouhý pruh v plamenné záři
západní rozvinut stranou,
po jehožto rudé tváři
noční ptactvo kola vedší
jako by plamennou branou
- 695 nyní v dálku zalétalo.
Hasnul požár – bledší – bledší,
až se širošíre nebe
noční rosou rozplakalo,
rozsmutnivši zem i sebe.
- 700 V hlubokém ouvalu klínu,
ve stovkách dubů stínu,
sbor u velkém kole sedí.

Zahalení v pláště bílé,
jsou to druzi noční chvíle.
705 Každý před se v zemi hledí
beze slova, bez pohnutí,
jak by kvapnou hrůzou jmutí
v sochy byli proměnění.
710 Večerních co krajin pění
tichý šepot – tiché lkání –
nepohnutým kolem plynul,
tichý šepot bez přestání:
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“ –

V kotouči jak vítr skučí,
715 nepohnutým kolem zvučí:
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“ –

Jako listů šepotání
pode skálou při ozvěně
znělo kolem bez přestání,
720 jednozvučně, neproměnně:
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“ –

Zachvěly se lesy dalné,
ozvaly se nářky valné:
„Pán náš zhynul! – zhynul!! – zhynul!!!“ –

795 Krásný máj uplynul, pohynul jarní květ,
 a léto vzplanulo; – pak letní přešel čas,
 podzim i zima též – i jaro vzešlo zas;
 až mnohá léta již přenosl časů let.

Byl asi sedmý rok, poslední v roce den;
 790 hluboká na něj noc. – S půlnocí nový rok
 právě se počínal. V vůkolí pevný sen,
 jen blíže jezera slyšeti koně krok.
 Mého to koně krok. – K městu jsem nocí jel;
 a přišed k pahorku, na němž byl tichý stán
 795 dávno již obdržel přestrašný lesů pán,
 po prvé Viléma bledou jsem lebku zřel.
 Půlnoční krajinou, kam oko jen dosáhlo,
 po dole, po horách, lesy, jezerem, polem,
 co příkrov daleký sněhu se bělmo táhlo,
 740 co příkrov rozstřený – nad lebkou i nad kolem.
 V hlubokých mrákotách bledý se měsíc ploužil,
 časem zněl sovy pláč, ba větru smutné chvění,
 a větrem na kole kostlivce rachocení,
 že strach i nádra má i mého koně oužil.
 745 A tam, kde města stín, v cvál poletěl jsem s koněm,
 i po kostlivci jsem hned druhý den se tázal;
 starý mi hospodský ku pahorku ukázal,
 a – již jsem dříve psal – smutnou dal zprávu o něm.

Pak opět žití běh v širý mě vedl svět,
 750 mnohý mě bouřný vír v hluboký smutek zchvátil;
 leč smutná zpráva ta vzdy vábila mě zpět,
 až s mladým jarem jsem ku pahorku se vrátil.

755 S západem slunce jsem tam na pahorku seděl,
nade mnou kolo – kůl – kostlivec – lebka bledá;
smutným jsem okem v dál krajiny jarní hleděl,
až tam kde po horách mlha plynula šedá.

760 Byl opět večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas;
hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech,
květoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.
765 Jezero hladké v křovích stinných
zvučelo temně tajný bol,
břeh je objímal kol a kol,
co sestru brat ve hrách dětinných.
A kolem lebky pozdní zář
770 se vložila, co věnec z růží;
kostlivou, bílou barví tvář
i s pod bradu svislou jí kůží.
Vítr si dutou lebkou hrál,
jak by se mrtvý zhloubi smál.
775 Sem tam poléтал dlouhý vlas,
jejž bílé lebce nechal čas,
a rosné kapky zpod se rděly,
jako by lebky zraky duté,
večerní krásou máje hnuté,
780 se v žaluplných slzách skvěly.

Tak seděl jsem, až vzešla lůny zář
i mou i lebky té bledší činila tvář,
a – jako příkrovu – bělost její rozsáhlá
po dole – po lesích – po horách v dál se táhla.

785 Časem se z daleka žežhulčino volání
ještě v dol rozléhá, časem již sova stůně;
z vůkolních dvorů zní psů výtí i štěkání.
Vkol suchoparem je koření líbá vůně,
pahorkem panny jsou slzičky zkvétající.
790 Tajemné světlo je v jezera dálném lůně;
a mušky svítivé – co hvězdy létající –
kol kola blysknavé u hře si kola vedou.
Časem si některá zasedši v lebku bledou,
vbrzku zas odletí co slza padající.

795 I v smutném zraku mém dvě vřelé slzy stály,
co jiskry v jezeru, po mé si tváři hrály;
neb můj též krásný věk, dětinství mého věk
daleko odnesl divoký času vztek.
Dalekoť jeho sen, umrlý jako stín,
800 obraz co bílých měst u vody stopen klín,
takť jako zemřelých myšlenka poslední,
tak jako jméno jich, pradávných bojů hluk,
dávna severní zář, vyhaslé světlo s ní,
zbortěné harfy tón, ztrhané struny zvuk,
805 zašlého věku děj, umřelé hvězdy svit,
zašlé bludice pouť, mrtvé milenky cit,
zapomenutý hrob, věčnosti skleslý byt,
vyhasla okně kouř, slitého zvonu hlas,
mrtvé labutě zpěv, ztracený lidstva ráj,
810 to dětinský můj věk.

Nynější ale čas
jinošství mého – je, co tato báseň, máj.
Večerní jako máj ve lůně pustých skal;
na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal.

815 Vidíš-li poutníka, an dlouhou lučinou
spěchá ku cíli, než červánky pohynou?

Tohoto poutníka již zrak neuzří tvůj,
jak zajde za onou v obzoru skalinou,
nikdy – ach, nikdy! To budoucí život můj.
Kdo srdci takému utěchy jaké dá?
Bez konce láska je! – Zklamánať láska má!

820

Je pozdní večer – první máj –
večerní máj – je lásky čas;
hrdliččin zve ku lásce hlas:
„Hynku! – Viléme!! – Jarmilo!!!“

POZNAMENÁNÍ

INTERMEZZO I.

„Jenž na stráži, co druzí spí“ atd.

5 *Bylo pozdě na noc, kdy při pohřbu jednoho z svých přátel přítomen, byl jsem na hřbitově staroměstském. Hrobník spuštěnou rakev země zasypaje: „Dnes již žádného nepřivezou,“ pravil, „může státi dnes na stráži.“ Na dotazování své obdržel jsem následující ponaučení.*

10 *Jest mezi sprostým lidem pověra, že poslední na jistý hřbitov pohřbený přes noc na stráži hřbitova toho státi musí, a to sice každou noc, po celý ten čas, až opět jiný zde pohřben bývá, který pak na jeho místo nastoupí. Takže žádný hřbitov nikdy bez strážce není a že tím způsobem na hřbitově malé osady mrtvý po*
15 *kolik třeba let na stráži stojí.*

VÝKLAD MÁJE

Nasledující básně jest oučel hlavní, slaviti májovou přírody krásu; k tím snadnějšimu dosažení oučelu tohoto postavena jest doba májová přírody proti rozdílným dobám života lidského. Tak u příkladu v čísle prvním tichá, vážná atd. láska v přírodě proti divoké, vášnivě, nezřízené lásce člověka; taktéž jiné vlastnosti májové přírody proti podobným života lidského dobám v číslech ostatních. Pověst tedy čili děj básně této nesmí se co věc hlavní považovati, nýbrž jen tolik z děje toho v báseň přijato, jak daleko k dosažení oučelu hlavního nevyhnutelně třeba. Děj se koná u města Hiršberg mezi horami, na nichž hrady Bezděz, Pernštejn, Houska a v dálce Roll k východu, západu, poledni a půlnoci okazují. – Ostatních co se oučelů dotýče, jakož i sententia moralis z celého snadněji se vyrozumí.

BÁSNĚ
do roku 1832

Tam, kde v lese na vysoké skále
 smutné stříbrozvuky pějou stále,
 stál před časy převysoký hrad,
 na němž bydlel rytíř Milorad.

5 Miloval on slečnu Bělolinu,
 často býval u ní na Milinu,
 často jej skrz černý, hustý les
 vraný oř tam ku milence nes.

10 Bělolina, co bohyně Lada
 slíčná, oblíbila Milorada.
 Dívce každý líbý, sladký sen
 představoval Milorada jen.

15 K blankytu když líbé ptactva plesy
 zdvihaly se, a skrz černé lesy
 větříček když jemný zrána vál,
 rytíř se již ku Milinu bral.

20 Jednoho když času v tmavé noci
 víchr bouřil se svou valnou mocí,
 z daleka pak silný zuříc hrom
 odrážel se tam o skály lom:

rytíř právě jedouc z honby domu
 přicválá až tam ke skály lomu,
 poslouchá, „ha, co to? nyní zas,
 nezní to tam potřebného hlas?“

25 Znova cválá oř tam silným krokem,
již u skály jede za potokem,
jeho běh jestiř co ptáka let,
„hle, proč rytíř tak co stěna zbled?“

30 Stará žena tam pod skálou sedí,
do jakéhoš kotle tmavým okem hledí.
Vstanouc pak: „Rytíři,“ zvolá, „stůj!
ještě této noci budeš můj.“

35 Obrátíc pak koně spěšně cválá
rytíř tam, kde nejvyšší jest skála,
přijede až tam, kde skály lom,
s něhož jej i s koněm srazí hrom.

40 Z hluboka jest hrůzné slyšet hlasy:
„Milenka rve si teď s hlavy vlasy,
nikdy rytíř nemůž býti tvůj,
neb já Straba, rytíř pak jest můj.“

 Druhého pak dne když časně zrána
jestiř hradu odevřená brána,
tu spatří milenka mužů šest
mrtvého rytíře k hradu nest.

45 Od toho hned času víc a více
vždy milenky vpadlé blednou líce,
když pak kvítí všecko vadlo jíž,
sejme smrt s ní té bolesti tíž.

50 Tu uvíjej dívky z kvítí věnce,
okrášlejí rakev též milence,
na marách jenž leží v černý šat
dívka oblečená zdá se spát.

Tu z Milina při trub smutném zvuku,
a při shromážděných lidu hluku
55 dívku bledou v rakvi vidět jest
od mláďenců dolu k skále nest.

Dobrou noc ti, dívko, dívko zlatá,
tichost tam kde panuje svatá,
60 budeš dlouho, dlouho sladce spát,
až tě k soudu bude trouba zvat.

NA HŘBITOVĚ

Smutně zvonek volá k hrobu den,
rolník z pole k malé chyši
mdlým se krokem ke vsi blíží;
celou zem již kryje sen.

5 Hroby stříbří bledé lunny svit,
větyrek kol hrobu věje,
slavíček tam libě pĕje,
v ňádrech budí mutný cit.

10 Nade mnou na kříži Christus pñí
kol obzářen světlem lunny;
větrík v mojí harfy strůny
věje, any samy zní.

15 Osvícená vlnka lunou hrá
v potůčku, jenž v luhy stinné
kolem hřbitova se vine,
v jeho volších holub lká.

Na těch hrobách já jen sedím sám,
vůkol bledé stojí stíny.
Píseň, mojí mrtvé Líny
20 ostatky, teď pĕju vám:

„Mĕ často touha pudí,
při mdlém když světle lunny
slavíka zpĕv mĕ vzbudí,
mé harfy pĕstit strůny.

NA HŘBITOVĚ

Smutně zvonek volá k hrobu den,
rolník z pole k malé chyši
mdlým se krokem ke vsi blíží;
celou zem již kryje sen.

5 Hroby stříbrí bledé luny svit,
větyrek kol hrobu věje,
slaviček tam líbě pje,
v nádrech budí mutný cit.

10 Nade mnou na kříži Christus pní
kol obzářen světlem lúny;
větrík v mojí harfy strůny
věje, any samy zní.

15 Osvícená vlnka lunou hrá
v potůčku, jenž v luhy stinné
kolem hřbitova se vine,
v jeho volších holub lká.

Na těch hrobách já jen sedím sám,
vůkol bledé stojí stíny.
Píseň, mojí mrtvé Líny
20 ostatky, teď pju vám:

„Mě často touha pudí,
při mdlém když světle lúny
slavíka zpjev mě vzbudí,
mé harfy pstit strůny.

25 Před dveře malé chyše
vystoupna dlouho sedím.
An vůkol vše spí tíše,
na hrobky tyto hledím.

30 Tu, Líno, myslím tebe,
an chladná zem tě kreje;
mou harfu dám před sebe
a v její strúny pĕje:

,Sotváže kvítko vнадné
jen se ukázc světu:
35 tu bouř jej zbaví kvĕtu,
a opĕt bídnĕ zvadne.

Sotvá se počne smáti
den, slunce jasně svítí,
však brzce zas se tmíti
40 počíná, noc se vrátí.

Tak též i v našem žítí
ohlídneme se v světu,
přijde smrt v prudkém letu,
hrob opĕt nás má krýti.

45 Tak též i, Líno, tebe
v překrátkém opĕt čase
v prach obrátilo zase,
k sobĕ volalo nebe.

50 Ó dej, ať s Línou mojí,
jak někdy v tomto světě
radost nám opĕt kvĕte,
ať hrob nás opĕt spojí.' “

Jej často touha pudí,
 při mdlém když světle lúny
 slavíka zpěv jej vzbudí,
 své harfy pěstít strůny.

5 Před dveře malé chyše
 vystoupna dlouho sedí.
 An vůkol vše spí tíše,
 na hrobky tyto hledí.

10 Tu | Líno | myslí tebe,
 an chladná zem tě kreje;
 svou harfu dá před sebe
 a v její strůny pěje:

15 „Sotváže kvítko v nadné
 jen se ukáže světu:
 tu bouř jej zbaví květu,
 a opět bídne zvadne.

Sotvá se počne smáti
 den, slunce jasně svítí,
 však brzce zas se tmítí
 20 počíná, noc se vrátí.

Tak též i v našem žítí
 ohlédneme se v světu,
 přijde smrt v prudkém letu,
 hrob opět nás má krýti.

25 Tak též i, Líno, tebe
v překrátkém opět čase
v prach obrátilo zase,
k sobě volalo nebe.

30 Ó dej, ať s Línou mojí,
jak někdy v tomto světě
radost nám opět květe,
ať hrob nás opět spojí.“

CIZINEC

Cizinec bydlí na příkré skále,
slunéčko kde nikdy nezasvítne.
Krutá zima kde panuje stále,
ba ni kvítek žádný neprokvítne,
5 valný vichr kadeřmi pohrává,
mrtvý zdá se býti jemu svět,
čas pryč rychle letí, opadává
mladosti vždy více jemu květ.

Bolestí div že si již nezoufal,
10 od dne ke dnu pořád více vadne;
není v světě, nač by bídny doufal,
nežli růvek klidný v zemi chladné.
S milenkou jej nic nespojí více,
s rodičema nic nespojí jíž,
15 ba ni hrobka, života až svíce
jemu zhasne, smrt mu sejme tíž.

Studená jej zem tam bude krýti,
žádnému nebude hrob ten znám,
mrtvý bude neoplakán hníti,
20 žádný vůkol, on jen sám a sám.
Sám jen bude v malém hrobku spáti,
tichost tam kde svatá panuje,
až jej trouba k soudu bude zváti,
tam kde soudce mocný trůnuje.

ROMANCE

- Strašnou bouří oblak hrozí,
jak to úpí v moře lůnu,
aj, tu dítko v malém člůnu
sem tam po vlnách se vozí.
5 „Dítko, obrať člůn tvůj zpátkem!“
Neslyší však, neustále
v člůnu plyne dál a dále.
- „Proč tak plyneš v neustání,
nehrozíš se vlny valné?“
10 Aj tu dítko očka kalné
zdvihne, praví v tichém lkání:
„Proč bych hrozil já se moře?
Vždyť pak přece v hloubi této
otec spí již třetí léto.
- 15 Nemusí tam tíše spáti;
po moři když v tomto člůnu
plynu, slýchám v černém lůnu
často tejně, tejně lkáti.
Kýž bych pak tam mohl k němu
20 do té černé hloubi jíti,
bych jej mohl opět zřítí,
neznám ale cestu dolu!“
Strašlivý teď vítr fučí,
divoké to moře hučí,
25 dítko plyne v němém bolu.
Hrozná se tu vlna valí,
podobá se hrozně hoře,
polkne člůn ten, zalká moře.

Aj libý věterku,
co spěješ tak rychle
přes luka květnatá?
Proč skláníš peřestých
5 květinck hlavičku?
Proč pěníš potůčka
stříbroleskné vlnky?
Proč modrého háje
stromky krásné loupíš
10 a listí zanášíš,
s nimi cestu kryješ?
Odpoví větérek:
Přes ty luka spěju,
přes luka květnatá
15 rychlorychlým krokem,
bych setřel slzičky,
ty jasné slzičky,
které v noci měsíc
naplakal na kvítky,
20 v temnotemné noci
bledouneký měsíček.
Kvítku hlavu skláním,
hlavičku peřestou,
bych uzřel, zdaž v kvítkách
25 nebydlí milenka
přečrásná měsíce,
měsíce bledého.
Kolkolem ji hledám;
hledám ji po hájích,

hájích jasnomodrých,
hledám ji po lesích,
lesích tmavočerných.
Však ji nenacházím.
Hledám též v potůčku,
stříbrovlasé vlnky
zdaž ji neschovaly?
Často v bouři změněn,
bouři přestrašlivou,
hledám ji po moři,
po hlubokém moři;
v nejhlubších hlubinách
celé moře projdu,
celé moře zdvihnu,
ji však nenalezám.
Všudy, všudy hledám,
kam oko měsíce,
měsíce bledého
nikdy nedohledne.
Však ach! nikde ona.
Každé noci měsíc,
měsíček bledounký
nad horami vyjde,
horami šedými.
Nová vždy naděje
stkví se při východu
v obličejí jemu;
čím však výše vstoupí
a ji nenalezá,
tím vždy více bledne,
ticho lká na kvítky,
na kvítky peřesté
jasné slzy pláče.

A tak od stvoření
veškerého světa
65 po oblacích bloudí,
oblacích stříbrných,
a milenku hledá.
Kolem něho plyne
hvězd přejasné množství.
70 Každé noci kvítky,
kvítečka přestá
slzami porosí,
slzami jasnými.
Však bolest veliká
75 jeho když se zmocní,
obličej si zastře
rouškou černočernou.
A tu všechno tmavá
noc ta černočerná
80 celý svět přikryje;
a pak vše s měsíčkem,
s měsícem bleďounkým
po celou noc truchlí.
Když však svou milenku
85 v noci nenalezne,
tu se časně ráno
za modrým lesíkem
daleko, daleko
do moře potápí.

*

90 A tak bloudit musí
bleďounký měsíček
od počátku světa,
světa veškerého,

až ku konci světa,
světa veškerého;
milenku však krásnou
nikdy nenalezne.

SRDCI MÉMU

Tichost svatá kryje černý les,
tíše dřímá, tíše celá ves,
na niž jasně Luna svítí bledá.
Usni ty též, srdce, tíše jen,
5 pod pahrbkem, tam jest tichý sen,
tam jest pokoj, jež zde člověk hledá.

Celý svět již, každý tvor již spí,
tvůj jen nářek ještě hlasně zní;
co tě tiskne, srdce mé, tak bolno?
10 Usni tíše, srdce, tíše jen,
pod pahrbkem, tam jest tichý sen,
tam jest pokoj, tam ti bude volno.

Na hroby proč vždy jen touha tvá?
„Ach tam tíše dřímá radost má,
15 to mne vždy tak bolestně zde souží!“
K západu i tvůj se sklonil den,
protož, srdce, usni tíše jen,
tam nalezne, po čem zde kdo touží.

Usni tíše, srdce, tíše jen,
20 pod pahrbkem, tam jest tichý sen,
tam dosáhneš pokoje svatého;
nevzbudí tě k želu slunce tvář,
nad lesem až zajde ranní zář,
zbarví jenom křížek hrobu tvého.

VORLÍK

Nade hvozdem tmavým hustým
Jason stojí zlatovlasý,
a v tom hvozdu v tmavém černém
stojí skála mechem krytá,
5 a tam kde skála nejvyšší,
skály tvrdší stojí Hraboň,
zhoubce krajiny vůkolní,
na vše zírá smuten strany.

Pod skalou řeka silně lká,
10 až rozláhá se les kolem;
na skále lká Hraboň mocný,
až rozláhá se les kolem;
silným volá hlasem přes les:
„Vrať zpět se, dítě rozmilé!“

15 Nade hvozdem tmavým hustým
stříbroleskná stojí Luna;
lká on na skále nejvyšší,
přes les silným volá hlasem:
„Vrať zpět se, dítě, vrať se zpět!“
20 Darma však, darma on volá.
Rozsílá v kraje vůkolní
pacholků svých mnohé sbory;
sám pak hvozdem tmavým hustým
ztraceného hledá syna.

25 V Luny darmo hledá světlu;
až jitro vzejde nad lesem,
slyší na skále na příkré
temný pláč svého dítěte.
Rychle skálu zleze příkrou,
30 a hle, dítě vidí milé;
v hnízdě orla leží tíše,
kolem orlů mladých sedum.
Lovecké hned hlasem trouby
pacholků svých svolá sbory;
35 založí zde přepevný hrad,
Vorlík do dneška nazvaný.

NA HROBĚ SESTRINÝM

Nad hroby tíše perut' rozprostřela noc tm avočernou,
v klínu jejich hlubokém mír a tichost' panuje.

Pohříženi v sladkém snu kolem spí bratři pokojně;
v sen zde klesne chodec, svou tady pouť dokoná,
5 spí ve tichu hlubokém očekávaje jitra zlatého,
teď prsa již žádná více netiskne bolest'.

Tak ty i, sestro, nyní v chladném spíš lůžku pokojně,
zem tě co matka milá v náruči pevně drží.

Větríkem třesení stromové na hrob ti sypou květ;
10 v věnci se růže vinou křížku malého kolem,

v ozdobu hrob nímiž ti bratrská přikryla láska,
jenž se kolem v krásném teď květu červenají;

mutné si v křovině blízké pěje písňe slaviček;
vůkolních růvků sladce voní květiny;

15 ty však vůni jejich líbou již více necítíš,
více slavíka ni hlas již tebe neprobudí;

zdá se, že bouře litá tě zchvátila záhubě věčné,
již jako poupě malé od keře oddělila,

by v život ach nikdy z hrobu již jsi nepovstala více:

20 však ne nadarmo hledí na hroby záře ranní;

nad hroby slunce zlaté též vzejde snad v čase brzkém,
jejž, co hvězda ranní, zvěstuje Písma slovo.

Pak svůj byt chladný v dne nového světla opustíš,
kde plyne, vejdeš v stán, zdroj blaha nepřebraň.

PŘELKA

Předouc dívka sedí pod rozkvětlou májí,
žel jí v srdce volá žežhulička v háji.

Čtvrtý rok pod májí zde na mezi sedí,
od hor krkonošských dolu k Praze hledí.

5 Zrána i uvečer očka tam obrací,
zdaliž Milvoj její již se z boje vrací.

Starostí ubledly červené prv líce,
že se Milvoj z boje snad nevrátí více.

10 Kol rozkvětlé máje stehlík poletává,
„Ty-li to, Milvoji?“ smutně provolává.

Nese vraný havran zprávu o Milvoji,
v krutém že on zůstal proti Turkům boji.

Zalká dívka smutně, ó vy hory sněžné,
proč nezasypete dívky srdce něžné.

15 Před dívkou veliký hle Krákonoš stojí,
dívčina se leká, dívčina se bojí.

„Nestrachuj se, přelko,“ Krákonoš jí praví,
„však tě mocnost moje všeho želu zbaví.“

20 A hle, promodrává kvítko se pod májí;
žel žežhulka volá v každé srdce v háji.

SVATÝ IVAN

Vysoká kde hrdě skála
ve hvězdnatou strmí říš,
jejíž vrchol mechovitý
na svém hřbetě nese kříž,
5 jenž vyhlídá z tmavé houšti:
bydlí svatý Ivan v poušti.

Šedesátkrát již se vrátil
blahorodný k zemi máj,
přikryl luka pestrým kvítím,
10 listem novým šatil háj:
co, kde svaté ticho sídlí,
Ivan svatý v poušti bydlí.

Lůžkem byl mu tvrdý kámen,
každodenní Bohu daň
15 na němž v modlitbě odváděl;
jeho přítel byla laň;
líce jeho touhou bledé
kolem kryly fousy šedé.

Nade mrtvotichým hájem
bledý měsíček když stál,
20 na skálu a hvozdý husté
stříbro svoje vylíval:
slyšel Ivan v sladkém snění
Serafínů sboropění.

25 A hle, otevře se nebe,
zlatá z něj se prýští zář,
na Ivana jasně svítí,
růženě mu barví tvář.
On procitna, oči zvedne,
30 Anjela dle lůžka zhledne,

který takto k němu mluví:
„Šedesát jest již to let,
co přebýváš v poušti této,
opustils co mrzký svět;
35 k odměně v večerní době
povolá Bůh dnes tě k sobě.“

Domluvil a v letu rychlém
vzhůru k nebi zpět se vznes;
otevřelo zas se nebe,
40 radostný zas zavzněl ples;
jasná zář kol hvozdy zlatí,
až se Anjel v dálce ztratí,

opět svatě ticho všude,
tmavá noc v oudolí dlí,
45 na skále však křížek již se
v ranní záři jasně stkví;
Ivan z lůžka se tu zdvíhne,
na skálu ku kříži tíhne.

A tam trvá na modlení,
50 v rozjímání tráví den;
očekává, v chladnou náruč
až jej pojme dlouhý sen. –
Blíž a blíže k svému cíli
již se zlaté slunce chýlí.

55 Ohnivé co moře plane
obloha, a poslední
papršlek sesílá slunce,
na Ivana ještě zří,
který od modlení vstává,
60 zemi české požehnává.

A pak sklesne, s sluncem zajde;
jako názvuk poslední
zvonku nad lesem umírá,
uvečer kdy s vížky zní,
65 jak kdy v bledém světle Lúny
doznívají harfy strůny;

sklesne mezi pestré kvítky,
které z mechu hlavu svou
vzhůru kolem hlavy jeho,
70 vzhůru kolem nohy pnou;
větřík hrá kadeří šedou,
líbá jeho ruku bledou.

SVATÝ VOJTĚCH

I

Jarou mladost nasleduje stáří,
šedé stáří růžovou to mladost;
jasný den noc tmavá nasleduje,
však noc tmavou vždy přemůže den.
5 Nad zem českou den i noc tak vzchází,
za den celý svítí zlaté slunce,
v šeré noci stříbrná zas Lúna.
Čtyrycet již dnů ni zlaté slunce
nepochmouřilo se, ani Lúna,
10 ani hvězdy, zlaté zraky noci.
Nezrosila Lúna zemi šírou,
ani nebe slzami jasnými.
Smutně kloní stromoví své hlavy,
hlavy své přikryté listím zvadlým.
15 Dávno v prach již skleslo všecko kvítí,
dohučeli potučkové jaří;
nenapojená bučejí stáda;
sklopenou lid chodí k zemi hlavou. —
Jaký trest to tíží zemi českou?
20 Co jest provinila proti Pánu? —
Z mezi svých že vyhnala Vojtěcha,
Vojtěcha svatého, svého otce,
svým by mohla kořiti se bohům,
nekáraná slovy jsouce jeho:
25 proto čtyrycet již dnů ni slunce
nepochmouřilo se, ani Lúna,
ani hvězdy, zlaté zraky noci.
Proto zem tu nezrosila Lúna,
ani nebe slzami jasnými.

30 Hle, co k hvozdu tmavému tam spěje?
 V dálce víc a více se to tratí. –
 Hle, již opět více se to bělá,
 a dle toho, jako stín by tmavý,
 víc a více se to opět černá.
 35 Zdaž to labuť s orlem k lesu letí?
 Bílá labuť v spolku neslýchaném,
 s orlem černým ku tmavému lesu?
 Ani labuť bílá, ani orel černý,
 nybrž Hasoň jarý na svém broní,
 40 a dle něho na vraném to oři
 starý Hora k lesu vzhůru spěchá.
 Odesláni jsoutě lidem českým,
 by prosili biskupa Vojtěcha,
 Vojtěcha svatého, vlasti otce,
 45 by se vrátil nazpět do své vlasti,
 k otčiny své horám, řekám, hájům,
 mocného by prosil Boha Pána,
 aby těžký odvrátil trest od nich,
 dadouc zemi vyprosené vláhy,
 50 s vláhou tou i ourodnost dal vlasti.
 Proto oba rychle k lesu ženou; –
 jarý broň již tepe půdu lesa,
 za ním v houšti vraný oř pospíchá;
 nad níma se lesa oblouk klene,
 55 za níma se lesa stín rozkládá;
 zmizeli již oba v tmavém houští. –

Radostná jde pověst po vši vlasti,
 ztud, kde Vltava se řeka rodí,
 až kde Sněžka k nebesům se týčí
 60 uprostřed hor hrdých Krkonošů;
 všudy hlas se rozléhá radosti,
 že se Vojtěch opět k vlasti vrací,
 Vojtěch svatý, země české otec.
 Nad Zelenou horou slunce stojí,
 65 kolem hory všudy plno lidu,
 po obloze celé ani mráčku.
 Aj, tu velebný sem muž se blíží,
 vzhůru na Zelenou horu vstoupá,
 žíněným jest šatem přioděný,
 70 kroky jeho silná hůl podpírá.
 Vystoupiv teď na Zelenou horu,
 v prach tu klesá, k zemi hlavu sklání,
 vlasti své tu půdu milou líbá,
 vroucně k Bohu, k Pánu se tu modlí;
 75 od modlitby vstana zemi žehná. —
 Bouře mdle tu z daleka již hučí,
 mrak za mrakem nad hory se vznáší,
 o hřbet hory oblak se rozráží;
 zakrývá se již za mraky slunce.
 80 Hučí vítr; mrak se níže nese;
 co nevěsta již se s nebem pojí
 širá země v vlhkém obejmutí,
 hustý dešť se kol a kolem leje;
 jen nad horou rozevřená mračna,
 85 Zelená jen hora v slunci stojí,
 ostatní jest země deštěm skrytá.
 Na kolena klesá lid tu kolem,
 v podivení volá: „Svatý Vojtěch!“

SYN MLYNÁŘŮV

U Vltavy, tam mezi vrbami
pod skalinou malý mlýnec leží;
hučí divá řeka pod kolami,
s jekotem jenž kolem skály běží;
5 smutně zní té řeky hluk,
jako lesních rohů zvuk.

Nad zroseným, mrtvotichým hájem
stojí měsíc s zesinalou tváří;
pookřilé nově vzešlým májem,
10 mdle se lesknou jedle v jeho záři;
smutně vichr lesem zní,
jako píseň pohřební.

Tam nad lesem visí mlhy šedé,
jako truchloroušky v mrtvých kobce;
15 s nimi tihnou stíny šerobledé,
hvězdy tuhnou co světlušky v hrobce;
kol panuje těžký sen.
Syn mlynářův, spí i ten?

Ó ten nespí! Mílka jeho dřímá,
20 tíše, tíše dřímá v rakvi černé;
lůžko ouzké tisové objímá
mrtvol chladný dívčiny nevěrné;
sklesla noc, jí zašel den,
dlouhý, dlouhý spí teď sen.

25 Syn mlynářův přede mlejnem sedí,
při řece kde se kol skály vine;
skrže slzy na měsíček hledí,
ouplný jenž hustou mlhou plyne.
30 Smutně zní té řeky hluk,
jako lesních rohů zvuk.

Z šedé mlhy měsíček vystoupá,
teď po dráze jasnobledé plyne;
hle, lodička po vlnách se houpá,
proudné víry bez ourazu mine;
35 černá rakev strmí z ní,
v níž sen dlouhý Mílka spí.

Syn mlynářův s Mílkou k hrobu jede
po vodě, v níž Lúna lesk svůj hází;
k hrobu ji jen v noci šerobledé
40 Lúny svit při pohřbu doprovází;
vlnky jasné plynou s ní,
šepcí píseň pohřební.

Mlynář přede mlejnem smuten sedí,
ozářený světlem Lúny jasné;
45 skrže slzy na měsíček hledí; — —
až kdy zjitra Lúny světlo zhasne,
temná vlna hlasně zní,
syn že s Mílkou v řece spí.

Slunce zhasne; šerá noc zahálí světy.
 Slyš, přes hřbitova zeď s vížky mechem kryté
 hlásá zvon krajinám již
 vůkolním to nocí tmavou.

5 K cíli přijda chodec, hůl svoji odloží,
 prach s svých setře nohou – ; pouť dokonána jest;
 v ouzkém dřímota lůžku
 tíží pak zraky umdlelé.

10 Mně proč teskno bylo, proč slzely zraky,
 s sluncem den kdy zašel za zsinalé hory,
 haslo když zoře a zvon
 když zavzněl krajinou tichou?

15 Blízké předtušení snad to bylo smrti? –
 Myšlenka, zvukové že mne zovou zvonu
 s jasným dnem k hrobu temnu,
 tam že sklesnu opuštěný? –

20 Darmo však se leká srdce ticha hrobu,
 darmo strach zatají dech člověku v prsu,
 spatří kdy smrti obraz;
 stínem jest jen uleknutý! –

Nechť jsem v hrobce tiché, nejsem opuštěný!
 S sluncem zajde-li den, sklesne-li noc šerá,
 vzejdou hvězdy nebeské,
 svítí Lúna i na hroby.

Jen když den zahalen byl v šedivé mraky,
pak černá panuje tma v světě; na hroby
pak ni hvězdy nebeské
nesvítí, ani Lúny zář! –

ABAEIARD HELOÍZE

Zvířetnice za hory se sklání,
ubledlá s ní mizne denní zář;
za rybníkem nad porostlou strání
plné lúny bledá vzchází tvář;
5 tichost kol svou peruť rozprostírá,
zvonku zvuk jen nad lesy umírá.

Samoten teď při okénku sedím,
posuď lásky k tobě cítě moc; –
zasmutnělý v dálné hory hledím,
10 jenž se víc a více tratí v noc;
tak mé štěstí prchá dál a dále,
až mne obstře hrobu temno stálé.

Heloízo, by mně bylo dáno
spatřiti tě ještě jednou jen,
15 nežli v lůžko bude mi ustláno,
v kterém věčný spáti budu sen;
by, jenž tebe stíní, prchly mraky,
oko mé v tvé stopilo se zraky:

to má touha, z tmavého kdy lesa,
20 kolem něhož louka zakvětá,
vráný havran nad hvozdy se vznese
rychlým křídlem v hory zalétá;
neb kdy tam, kde lípy stín se vlaje,
holub s družkou ve větvích si hraje.

25 S oblaky nad zem se vznésti toužím,
rychlý s nimi konati chci let;
však ach darmo, darmo jen se soužím,
s svobodou mně zašel mou i svět;
30 slunce zhaslo, a noc sklesla černá
mezi mnou a tebou, dívko věrná.

Oba nás zavírá temná chýže,
zeď klášterní od všech brání stran;
přísaha nás oba stejná víže,
mezi námi bouří oceán;
35 zem i moře proti nám se zdvíhá,
lásku naši zem i moře stíhá! –

S Bohem buď! – již víc se neshledáme – –
dál nemůžu; – – bolestí jsem zmdlel,
myšlenka ta nádra bolno láme,
40 strašlivý mi v srdci budí žel; – –
slyš, vtom zní slavíka klokotání,
bolest má tu rozplyne se v lkání. –

IDŮNA

Idůno! má Idůno!
pro tebe vzdy se soužím,
ty jasná nocí Lůno,
po světle tvém jen toužím!

5 Tam panoš lesem bloudí
v smutném vzdy nařikání;
v zvuky, jenž z harfky loudí,
mísí se větrů lkání;
kde v lese v hradu pustém
10 v noc šerou sova stůně,
provívá listů šustem
zpěv jeho k plné Lůně:

Idůno! má Idůno!
pro tebe vzdy se soužím,
15 ty jasná nocí Lůno,
po světle tvém jen toužím!

Zní krajem chřestot zbraně,
nepřátelé se blíží;
„Panoši, tryskem na ně!“
20 Mnohý se s koně sníží.
Zem se pod nimi třese;
však rýkem panoš zpívá;
tak při potoku v lese
v bouř hlas slavíka znívá.

25 Idůno! má Idůno!
 pro tebe vzdy se soužím,
 ty jasná nocí Lůno,
 po světle tvém jen toužím!

 Jest bitva bojována,
30 panoš se s oře sníží;
 pouť jeho dokonána,
 dřímota zraky tíží.
 Již dubec na něm stojí,
 a srny na tom hrobě,
35 kdy den půlnoc s dnem pojí,
 pasou se v tiché době.

 Idůno! má Idůno!
 spojen s tebou přebývá,
 ty jasná nocí Lůno,
40 v tvém světle se slunívá.

BOJARÍN

Pod bojara převysokým hradem,
to bojara, mládce bojarína,
zvadla růže kouzlící svým vna dem; –
v holém trnu stojí rozmarýna;
5 v rozlehlého nad ní dubce stínu
na větvi se houpá malé ptáče;
smutně hledí na tu rozmarýnu,
zvadlou růži v zpěvu temném pláče.

Tmavým, hustým, černým lesem
10 prostovlasá dívka bloudí;
tmavým, hustým, černým lesem
smutný pláč a lkání zní.
Bosa hustým trnám kráčí,
z rozervaných bílých rukou
15 krev po šatu bílém kape,
a usvadlý dávno šípek,
jak by opět znova květl,
smutné dívky zdobí krev;
kudy kráčí noha její
20 rozervaná, zkrvavělá,
červeně se všecko stkví.

Lůna v mrak se zahalila šedý,
po nebi hle ani hvězdy jasné;
nad lesem jen míhá svit se bledý,
25 a i ten po malé chvíli hasne.
Na vysoké proti hradu strání
houpají se křoví stíny husté;

časem zavzní z černa lesa lkání,
časem ticho kol panuje pusté.

30 Na cimbuří hradu svého
zasmušený co noc černá,
jako lůna v mraky šedé
zahalený v plášť široký,
nad propastí nad bezednou,
35 okem plamenným v ni hledě,
stojí mládec, Boján jest to,
Boján, statný bojarín.
„Slyš, co pláče tmavým lesem? –
Zas to mlčí – zas to pláče –
40 mlčí opět – opět pláče. –
Vzhůru, sedlo mi na oře,
vzhůru, rychle, rychle vzhůru!“
Huj, již letí v tmavou noc,
jako blesk se mihne mrakem,
45 tak on letí v tmavou noc. –

Na cimbuří hradu jeho
stojí panoš, hledí v noc,
kolem hledě, smutně pláče.
Čeká do jasného jitra,
50 čeká přes den zamračený,
čeká přes noc opět celou,
nevrátí se Boján více,
statný Boján, bojarín.

V lese, kde se jedle s dubem pojí,
55 obklopená vůkol houští stinnou,
kamenný na kopci křížek stojí,
kolem něj se větve dubu vinou.

60 Rozmarýna v podzimních tam dobách
vzhůru pne se mezi holé trny;
a na mechem porostlých dvou hrobách
pásají se v sboru plaché srny.

PÍSEŇ

Pod starým hradem v večerní době
žežhulka volá kuku na buku.

„Podej, můj milý, statnou mi ruku,
podej mi ruku, podej mi obě;
5 snad že již více nepřijdem k sobě,
leč až žežhulka smutné si kuku
zavolá sama v rozlehlém buku,
v rozlehlém buku na našem hrobě.“

Chladný olšinou větřík si chvívá,
10 kde při potůčku slavíček pěje.
S koně na dívku jinoch se směje.
Smutně se směje, smutně se dívá,
slza mu jasná líce polívá.
I koni v oku slza se stkvěje,
15 jenž bujnou nohou v zem kyprou reje;
smutně i slavík z olšiny zpívá.

„Neplač, dívčinko, že v boj se strojíš
pro vlast, pro krále Zděnek dobrého;
pro ně nešetří života svého. –
20 Nechť s zemí šírou střela mne spojí,
pevná naděje srdce mé kojí:
že Míra pláče Zdenka mrtvého,
v lkání žaluje lesům smrt jeho;
že hrob s dívčinou mne nerozdvojí.“

25 Měsíček hasne; blízkoť svítání; –
v hrob mu ustlala kalená střela,
s ním Míra leží v hrobě, jak chtěla.

Smutné z hor hučí větříku vání,
nad jejich hrobem již les se sklání.
Když krásná Běla v lesíku bděla,
cvičená Mílkou jí pověděla
sivá holoubka jích milování. –

ZPĚVEC

I

Nad rybníkem na skále,
na skále na vysoké
pošmournou černou nocí
oheň se jasně vzhůru pne. –
5 Plamínek – plamen svítí
na hvozdy širošíré,
požár se vzhůru nese,
obloha též se rudí.
I rybník stkví se v záři,
10 a vlnky zlatolesklé
vesele si šeptají. –
Výr ze snu probuzený,
uleklý světlem takým,
obdivující záři
15 rozlehlou nad lesami
hlasitě nad tím houká
blíže se k ohni nesa.
Již oheň dohořívá,
plamen – plamínek svítí,
20 jiskří se, doutná – zhasne.
Obklopí šíré hvozdy noc,
obloha opět zčerná;
v rybníku záře zhasne,
a tmavé vlnky šepčí
25 jako pohřební píseň;
smutně si žába kuňká;
smutně si sova houká
v rozlehlý tmavý les.

Slaviček polétával
 30 rozkvětlým nade sadem,
 houpával se ve květu
 zbělelé na jabloni.
 Lítával si nad lesem,
 nad hájem rozepínal
 35 křídélka rychlorychlá. –
 A kudy polétával,
 zněl hlasně jeho jemný zpěv;
 rozkvětlý sad se ztišil,
 umlknul šířý les i háj.
 40 Větrík svá křídla složil,
 v zeleném zdřímá háji
 v vysoké borovici. –
 Poslouchal potok tíše
 dojemný zpěv slavíka.
 45 Pozdřímá i slaviček,
 spánek mu očka sklížil,
 s rozkvětlé sklesl větve.
 Pně vzhůru mech se nad ním;
 umlkly zpěvy jeho;
 50 a nad jeho hrobečkem
 přesmutně hučí šířý les.
 I větríčkové rychlí
 v ouplném světle Lúny
 smrt jeho oplakávají.

*

55 Chodíval jinoch po horách,
 dolinách šířé vlasti,
 zvučnou si harfku nosil.

Vítaný býval po vsích host,
i v hradech rád byl vídán.
60 Umělou kdy on rukou
vztetelil zvučné strůny,
mnohé tu dívce smutné,
jak pochmouří se hvězdy,
zastřely slze jasný zrak;
65 a jak za jitra rosa
stkví se na lístku různém,
tak na rozkvětlých lícech
dívčiny slza stkvěla se.
Často nad hájem zavzněl
70 k ouplné Lúně jeho zpěv.
Není jinocha více;
v chladném on dřímá hrobě,
nebt na perutích zpěvu
odlítla duše jeho.
75 A jako s květem vůně,
s ohněm i požár zmizí,
jak zpěv s slavíkem zmlkne,
tak i s jinochem dobrým
zalítly jeho písně,
80 i harfka oněměla.
Pláčí jcy všecky dívky
co řeka bouří vzdmutá;
jinoši nařikají
nad ním, jak v zimní noci
85 smutně zní výtí vlků,
lká proň i širošírá vlast,
lká pro něj zbouřeného
co moře vlnobitím.
Pro něho truchlí země,
90 lká pro něj hustý tmavý hvozd,
lká pláčem holubíným,

roní proň slzy jasné,
slzy, zelené listí.

95 Šírá pokryla země
příkrovem kol se bílým,
nesvítí ani Lúna,
nevhází žádná hvězda,
jen mlhy siné sklesly
na hory, na doliny,
100 kol zahalily šírou zem.

Jaro kdy vzejde mladé,
slzy proň jasná Lúna
nad jeho hrobem pláče.
Pak pláče každé kvítko.

ZPĚVEC

Strom stojí v krásném květu,
rozsílá vůni kol a kol;
jej ptactvo obletuje,
v zpívání přeradostném
5 se kráse obdivuje. –
On vykvětl však časně,
mráz překvapí jej zjitra,
květ po květu opadne,
i vůně s květem mizí;
10 list po listu opadne,
i krása s listem mizí,
samoten stojí uschlý strom. –
Sbor ptactva oplakává
uschlého stromu krásu
15 uprchlou v sadu zkvětlém. –

Nad rybníkem na skále,
na skále na vysoké
pošmournou černou nocí
oheň se jasně vzhůru pne –
20 plamínek – plamen svítí
na hvozdy širošíré,
požár se vzhůru nese,
obloha též se rudí.
I rybník stkví se v záři,
25 a vlnky zlatolesklé
vesele si šeptají.
Již oheň dohořívá,
plamen – plamínek svítí,

jiskří se -- doutná -- zhasne.
 30 Obklopí širé hvězdy noc,
 obloha opět zčerná;
 v rybníku záře zhasne,
 a tmavé vlnky šepčí
 jako pohřební píseň.

35 Slaviček poletával
 rozkvětlým nade sadem,
 houpával se ve květu
 zbělelé na jabloni.
 Létával on nad lesem,
 40 nad hájem rozepínal
 křídélka rychlorychlá. –
 A kudy poletával,
 zněl hlasně jeho jemný zpěv,
 rozkvětlý sad se ztíšil,
 45 umkl šířý les i háj.
 Větrík svá křídla složil,
 v zeleném zdřímá háji
 v vysoké borovici;
 poslouchal potok tíše
 50 dojemný zpěv slavíka.
 Pozdřímá i slaviček,
 spánek mu očka sklížil,
 s rozkvětlé sklesl větve,
 pne vzhůru mech se nad ním.
 55 Umlkly zpěvy jeho,
 a nad jeho hrobečkem
 přesmutně šířý hučí les.
 I větríčkové rychlí
 v ouplném světle Lúny
 60 smrt jeho oplakávají.

Chodíval jinoch po horách,
rovinách šíré vlasti,
zvučnou si harfku nosil.
Vítaným býval hostein,
65 umělou kdy on rukou
rozechvěl zvučné strůny,
mnohé tu dívce smutné,
jak pochmouří se hvězdy,
zastřely slze jasný zrak;
70 a jak za jitra rosa
stkví se na lístku různém,
tak na rozkvětých lících
dívčiných slza stkvěla se.
Často nad hájem zavzněl
75 k ouplné Lůně jeho zpěv.
Není jinocha více;
v chladném on dřímá hrobě,
neb na perutech zpěvu
odlétla duše jeho.
80 A jako s květem vůně,
s ohněm i požár zmizí,
jak zpěv s slavíkem zmlkne,
tak i s jinochem dobrým
jeho zalétly písně,
85 i harfka oněměla.

Na palouce lesem obklopeném,
 jenž se výš a výš po hoře táhl,
 dohořival malý ohníček;
 kolem něho šest leželo mužů,
 5 unavených bitvou bojovanou;
 výše seděl sedmý, šedý stařec,
 v stínu jarem rozkvětlého šípku;
 hlavu svou o harfu podepíral,
 němá jenž ležela v rukouch jeho.

10 Rozstřelo se nad ně ticho noční,
 a kde dříve bitva burácela,
 zbledlých tíše leželo nepřátel,
 co na nebes báni vysoké
 ztuhlých nocí míhalo se hvězd.

15 Z dálky znělo jenom vytí vlků
 hladových, jenž blízké znali hody;
 v hlasy jejich mísilo se temně
 duté lkání Vltaviných vln,
 za horou jenž oužlabinou skalní
 20 valila se hlučně v pustý hvozd.

„Kdo jsou oni, jenž tam kolem ohně
 unaveni bitvou spočívají?

Podle nich se leskne jasná zbraň. —

25 Kdo ten sedmý výše, stařec šedý,
 jenž tam v stínu rozkvětlého šípku
 hlavu svou o harfu podepírá?“

Šest to vладыků jest, přišlých s Čechem;
vypudili nepřátele z země,
novou sobě vydobyli vlast;
30 spočívají unaveni bitvou,
bojovanou vítězně v den parný.
Sedmý onen? Starý jest to Bohdán,
pěvec šedý jest to vůdce Čecha.
Táže se Bělodín, mládec silný:
35 „Bohdáne, proč oněměla harfa,
zvučně druhdy bitvu slavící?“
Odpovídá Bohdán, šedý pěvec:
„Dvacetkrát vyšlo jasné slunce,
co jsme opustili starou vlast; –
40 posledně tenkrát zněla harfa,
třescími rozechvěná prsty
smutně strůna dala vlasti: sbohem!
Ouplná až nad les vyjde lůna,
pozdraví má harfa nové vlasti,
45 dobyté naší vítěznou zbraní;
zalká i nad hrobem skleslých bratrů,
smrt opláče mládce Bodromíra,
i Krasony, dívky modrooké,
neboť obou, jenž zdobili luhy
50 jako kvítky jasné, není více!“

Z jedněch jak by bylo vyšlo ust,
jednohlasně volá vладыk šest:
„Vypravuj smrt mládce Bodromíra,
i Krasony, dívky modrooké,
35 vypravuj nám bitvu bojovanou!“
Mlčí chvíli Bohdán, starý pěvec,
odloží svou harfu a pak počne:

„Buráci po jasném nebi hrom?
Vešli v boj živlové? Rozstoupá
60 nebenosná skála se ve výši
nad třesoucím v dolině se dvorem?
Ani skála neláme temena,
ani v boj nevešli živlové,
neburáci hrom po jasném nebi; –
65 leč ryk bitvy opětují skály,
statný Čech v boj vede vojska svá,
hlasným zvukem vzbuzuje vojínů.
Kouřilo se z zápalů obětních,
kolem nich se žen a dítek sbor
70 v posvátném hluboce kořil zpěvu.
Proti sobě stála obě vojska,
co dvě mračna na ztemnělém nebi;
zbraně, též i zraků zapálených
proti sobě sypaly se blesky.
75 V prudkém běhu srazila se vojska,
co dva lvové v temných pustinách,
zavzněl ryk, zavzněl i třeskot zbraně. –
Vystoupilo slunce na poledne,
posuď válka nerozhodnutá,
80 ani semo ani tamo není
posuď ještě ustoupeno v bitvě.
K západu již sklánělo se slunce,
vítězem až posuď nebyl žádný.

Hle, tu vůdce nepřátel se řítí,
85 raněný co střelou rychlou levhart,
zpěněné se černé vlasy vinou
širokých kolem ramen i prsou.
Těžký mlat se v pěsti silné leskne,
chřestí plný přes ramena toul.

90 Stojí Jarmil proti jako skála,
nepřátelský naň se vůdce vrže,
bojují, prach kolem nich se vine,
raněný pak sklesne Jarmil k zemi,
zarachotí nad ním luk i toul.

95 Blíže skály stojí Bodromír,
k němu nyní obrací se vůdce.
Stane státi, – oba na se hledí,
srší na se blesky z zraků svých. –
Přiblíží se jeden k druhému.

100 Leskne vzhůru vůdcový se mlat,
padne rána, Bodromír se vyhne. –
Bodromírův stkví se vzhůru mlat,
vrhne se na vůdce, rána chybí; –
rychle po něm poznovu tne vůdce,

105 skočí nazpět mžikem Bodromír;
,Vzej k Moráně!' silným hlasem volá,
hučí větrem těžký jeho mlat
jako bouře, skočí stranou vůdce;
chybí mlat, a padne borovice.

110 Po něm vůdce, padne Bodromír,
zarachotí nad ním luk i toul,
šířý nad ním hlučně zalká les.
Ustupují naši! – Vítězí
nepřátelské sbory. – Hle, tu Čech,
115 v nejhustší se bije jejich tlupě. –
Ustoupají nepřátelé před ním;
naše vojska stojí opět pevně.
Proti němu vyřine se vůdce,
naň se Čech obrátí. Co bůh války
120 stojí proti nepříteli svému;
kolem něj se leskne brnění.

Přilbice zlaté přikrývá vlasy
stříbrná, na rameně se štít
zlatý stkví, co lůna ouplná,
125 knězem kovaný v posvátném háji,
v temné noci v světle ohňů svatých.
Požár rudý vstupující nad les
zvěstoval nám štěstí v každém boji,
v němž se stkvítí bude tento štít.
130 Vrhne se na vůdce nepřátel,
jednou ránou zdvojí jeho štít,
zdvojí brnění i prsa jeho,
padne vůdce mezi mrtvoly;
zarachotí nad ním brnění,
135 posypaný vlastními jest šípy;
vítězný zavzní ve vojště ryk,
prchají již sbory nepřátelské
jako srny plaché temnem lesním,
neb co hejno sivých holubů,
140 rozražené rychlým sokolem.
Naši však, co včely kolem oulu,
přilákané zvukem zvonku jasným,
rojí se vesele bzučíce;
Čecha kol a kol se shromáždújíce,
145 velebí ve zpěvu hlasném bohy.“

CITY VDĚČNOSTI

I

Jak v souhlasu stroje hudebného
jedna vezdy struna zvučněj zněla,
tak v mém srdci mezi city všemi
jednoho se citu záře stkvěla
5 nade všechny.

*

Ty, jenž zrozen k slávě města svého,
k štěstí's vedl vlast tu rozmilou;
otcem města byl jsi, dnové jeho
tebou obdrželi bláhu svou. —
10 Za to celé město Tebe, pane,
štítem svým býti vzdy uznává,
za to celé město Ti oddané
neuhaslé navzdy díky vzdává.

Však co já mám říci? Jako synu
15 největší jsi dobré mně prokázal!
Ty jsi radou svojí vedl k činu,
kde já s pochybností „kam?“ se tázal,
Tys mě vedl na života dráze,
kde já opuštěný neznal co počíti,
20 tys mě vedl — zmizely nescnáze,
a já opět dále mohl jíti.

Co mám říci? Jaké díky vzdáti,
jenž by dostačily skutku Tvému?
Ó bys mohl srdce city znáti,
25 slova nejsou dostatečna jemu!

Bez Tebe co bych byl počal sobě,
celé štěstí své, své živobytí,
vše já děkuji, ó pane, Tobě,
vše, čím jsem, i čím mám ještě býti.

2

30 Kdyby bylo harfce mojí dáno
Pindárová jako lyra zníti,
pak, co srdce nejvnitřněji cítí,
mnou by mohlo býti zvěstováno.

35 Však ach není mně to přáno,
žádnému to nelze vysloviti.
Od toho jen, který v naše zříti
může srdce, jestiž to poznáno.

40 Neb co otec po života dráze
Tys nás vedl v naší mladosti,
ukázals nám cestu ke ctnosti,
nikdy jsi nepatřil na nesnáze

45 tyto stavu Tvého. Proto kanou
nám po lících vezdy slzy vděčné,
proto v srdci našem vděky věčné
jenom Tobě, Bože, vezdy planou.

TĚŽKOMYSLNOST

Zašlo slunce již za hory;
poslední červánek plane
nade hvozdem, ptactva sbory
utichly, jen větřík vane,
5 pohrávajíc dubů listem,
bezbarevná vlnka hrá
přede mnou v potůčku čistém.
V větru zvučí harfka má.

10 Jak když zašlo slunce jasné,
noc když roucho rozprostírá,
poslední jak svit uhasne,
neb nad lesem jak umírá
ohlas zvonku poslední,
15 když uvečer z vížky zní,
neb jak růže v háji zvadne:
tak tys klesla v lůžko chladné.

A nad skálou Lúna bledá
šedými oblaky plyne,
a co truchlorouška, šedá
20 kolem ní se mlha vine.
Vzhůru vzchází hvězdy zlaté,
osvěcujíc světa chrám;
kolem mě jen ticho svaté,
já zde bydlím v poušti sám.

HROBKA KRÁLŮ A KNÍŽAT ČESKÝCH

Tichá noc krajinu kryje;
dvanáctá hodina bije,
tíše mlčí starý chrám.
Hrůzně z věže sejček skučí,
5 mezi hroby vichr fučí:
já pak v chrámě stojím sám.

Oknem zří sem Lúna bledá.
Oko moje hrobku hledá,
česť králové kde spí;
10 Lúna na ni s bledou tváří
hledí; hrobka v její záři
jako sněžný vrch se stkví.

Jaký cit to ve mně budí?
Co mě mocně blíže pudí?
15 Co mě nutí dolu jít?
Co mé prsa nyní ouží?
Proč mé oko snažně touží
vás, vy mocní lvové, zřít?

Rychle nyní v hrobku vkročím,
20 vprostřed černou rakev zočím,
krásný jinoch leží v ní,
v bílé roucho oblečený,
zdá se, jinoch ověnčený
o své že milence sní.

25 Ještě ruka drží meče,
však on zapomněl již seče

kruté, nezná boj ni strast.
Mrtvé oko otevřené
vzhůru k nebi jest opřené,
30 jak by hledal tam svou vlast.

Celá hrobka, všechny stěny
černě stojí obestřeny,
 černý závoj kol se dme.

IVAN

Báseň v pěti odděleních

Nad zemskou zvítězí vždy nebeská láska milostí.

Oddělení I.

VPROVOD

Mdlý se chodec k otčině své blíží,
an již dávno slunce zašel svit; –
víc a více noc se k zemi níží,
v tichého snu náruč klesá lid; –
5 tvory všechny dřímota již tíží,
on však žádný nepřece si klid,
před sebe v noc hledí neustále,
krokem rychlým spěchá dál a dále.

Nad lesy teď vzejde lůna bledá,
10 osvítiti jasně chtěje svět;
zabraňuje však jí mlha šedá. –
Mdlý tu chodec patří vpřed a zpět,
kolem sebe míst zde známých hledá,
namahá svých zraků jasný vzhled;
15 před ním hle! tu otčina se zdvíhá,
však jen temně v mlze té se míhá.

Jako chodci tak též mně se děje;
obraz jakýs před můj vstupá zrak;
však jen mdle se barva jeho stkvěje;
20 krásy zdá se na se míti znak. –

A ač oko mé jej zřítí spěje,
nczří jej, neb před ním temný mrak
jako rouška vždy se vznáší šedá,
jenž jej dobře rozeznati nedá.

25 Dějin věstkyně, dej slunci vzjíti,
mlhu zaplaš, jenž jej kryje tmou;
jasně dej jej oku mému zřítí,
nad ním vznes teď pochodeň ty svou,
na svět celý která jasně svítí; –
30 bohyně, ty ukoj touhu mou,
zapomenutí, jenž král chce slouti
nad obrazem tím, jej vytrhnouti.

Aj, má prosba již jest vyslyšená,
žádost má již bude splněná; –
35 kynutím bohyně vyvýšená
slunce budí, prchá mlha zlá; –
touhy bouře v prsích utišená; –
bohyně, buď tobě díka má! –
Slunce vzchází s jasnostkvělou tvářf,
40 obraz pálá v růžořhavé záři.

Zjitra, kdy se východ zapaluje,
nejprv hory vrchol jen se stkví,
mlha prchá, jenž jej zahaluje. –
Dolina však ještě ve tmách spí; –
45 víc se svitá – věž již vystupuje –
až pak slunce jasně s nebe zří,
aj, tu ves se před očima bělá,
před zrak vstoupá krajina ta celá.

I

Zjitra jasné vzhůru vzešlo slunce,
 s sluncem jasným hostů přišlo mnozství
 na tejn slavný knížete Jarvora.
 Havranů co hejno nade hvozdem
 5 za šedého večera se vznáší,
 k blízkému ztuď spěchaje bojíšti,
 že se mrak zdá zakrývati blankyt:
 tak i hostů mnohočetné sbory, —
 ztuď, kde vstává i kde lehá slunce,
 10 k Jarvorovému se tejnu blíží.
 Aj, tu hlučno v knížecím jest tejně;
 dlouhou síní harfy znějí duté,
 pěvci k harfě písne pějí zvučné.
 Na vysokém trůnu Jarvor sedí,
 15 sivý orel na vysoké skále;
 podle něho krásná choť, Bělína.

Jako měsíc z modra kol na stráně
 v ouplňku kdy vzejde na večerním nebi,
 tak i ona na vše mnozství hledí.
 20 Vše se klaní kráse zde i moci.
 Založené ruce, o sloup podepřený
 na konci té síně stojí Ivan;
 mladý Ivan, kněžic to charvátský.
 Okem plamenným ke trůnu patří,
 25 bolest jakás, nikdy necítěná,
 bolně jemu ňadra mladá svírá.
 Milost jest to ku kněžně, Bělíně,

30 a tak stojí, a ke trůnu patří,
až zavznějí zvuky rohů hlasných,
zovouc v dvůr ku hře a potýkaní.

KRÁLOVIČ

„Dlouho-li krýti, temná noc,
perutí černou budeš zem?
Zem, která sluje vlastní mou,
však vlastní mou ach není! – není! –
5 Zde vzejde slunce, chladné jest; –
vystane kvítí, zvadlý květ; –
zavzní-li hlas, tak hlaholem
uráží cizím ucho mé! – –
Kdež zem, která mi otčinou? – –

10 Tam za tmavými horami
rudí se v jitru obloha;
tam odtud líbé hlasy zní,
co přes hvozd rohů lesních zvuk. –
Zdaž jest to souzvuk věčný hvězd? –
15 Či otčiny mé hlas to jest? –
Ó jistě, jistě tam má vlast!
Však tmavá noc v ni stezku krýje.“ – – –

Tak temnou nocí s větrem lká
na pusté skále královič;
20 však ne té země královič,
v níž bydlí, nybrž vzdálená,
neznáma jemu leží vlast,
v níž králuje otec neznámý
synu, jenž nezná sebe sám.

25 Čím víc se za horami dní,
tím více roste touha jeho;

a z dálky jak by rohu zvuk
jej přes hvozdy zval v dálnou vlast,
tak jej to mocí pudí vpřed; –
30 již spěchá rychlým krokem tam,
kde tuší, vlast že jeho jest.
Však nezná stezky před sebou,
neb černá noc bezhvězdne roucho
širou nad prostřela zemi.
35 A bloudí vlevo, bloudí vpravo,
hledí vpřed a patří vzad,
kolem noc, temnota kolkol.

Zalká pláčem holubiným,
upí hlasem vlašťovice
40 pozustalé v zemi chladné! –
Toužně hledí v černé nebe,
prosba jeho vzhůru zní; –
žádost jeho vyslyšená,
za horami víc se dní;
45 ajta nové v jitřním zlatě
vzejde slunce na Golgatě!!!

JAROSLAVNA

Za šedými hory vzdálené jest,
lampa naší Zemi, zlaté slunce.
Temnošerem přes hladinu mořskou
lkály zvony ze smutnoorkánu,
5 lkály touhu země po vzdáleném slunci.
Tam, ku horám, kde přebývá slunce,
krásná růže klonila hlavínku,
umírajíc kolkol po zahradě
rozsílala nejsladší svou vůni.
10 Růže kol po zsinalém jezeru
ploula labuť bílá v zpěvu mutném,
bílým táhlým hrdlem na peruti
dechu posledního nejkrásnější
v ticho noční uplynula píseň,
15 spěchající jasnému ku slunci.
V tichou noc nad mořem na balkónu
lkála Jaroslavna pláčem řeky
vinoucí se rozkvětlými luhy;
bělejších nad labutiné hrdlem,
20 nade růži rtema krásnějšíma
nejkrásnější linula myšlenka:
„Ó jak touží srdce mé se vznésti
vzhůru k světlu, které svítí světu.
Ó že člověk tak jest vzdálený
25 od slunce, jenž vzešlo na Golgatě,
jehož jiskrou celý jestit svět,
dokud noha jeho bloudí zemí.

Vyš a výše vezdy vstupovati,
podobnější vezdy býti jemu!“

ŽALOPĚV

Smutné vydej zvuky mi, varyto,
hlásati bych mohl žely naše
nelíčenými i ne cizími slovy
jako Zábój ode srdce k srdci.
5 Přišla bolest v naše jará srdce,
bolest zlá, i žalost v ňadra naše.
Vzejde slunce; aj, zardí se Sněžka,
rozední se nade zemí českou,
prchne noční temno z luhů českých; –
10 v českých srdcích žely nepominou;
v srdce naše bolest navzdy vešla.
Nepláčeme proň však pláčem moře,
ani lkáním vzdmuté Vltavy,
leč proň pláčem šeptem hájů českých.
15 Velká bolest velkých nářků nemá.
Bez něj pustý stojí Kliín chrám,
jako králů kolébka i hrobka
slavný druhdy leží Vyšehrad;
jako zhaslá hvězda země naší
20 pustý stojí svatý Karlův tejn.

Nebudou nám více usta Jeho
hlásati, jak slavně věrnost česká
projevila se, kdy s slepým králem
padesáte padlo reků českých;
25 ani více, jako Jaroslav
vítězný potřel sílu tatarskou;
proto však jej nezapomeneme,
nikdy, nikdy, leč až někdy v smrti
v chladném loži všecko zapomenem;

30 neboť známá jestiž láska Čechů,
jak jest pevná k učitelům svým;
vždyť pak Češi svému Husovi
dvacitiletou pálili obět.
Tak i naše láska nepomine;
35 láska naše, jako žel náš, věčná.

VZOR KRÁSY

Proč, má harfko, zpívati kdy chtěje
krásy vzor tě pojmu, rokotáš
v rukouch mých, proč struna se tak chvěje?
Odvážlivost zpěvu mého znáš?

5 A přec duch můj vzhůru jen se strojí,
v orličí se odváží on let;
nechť se ruka třese, nechť se bojí,
hluboko již pod ním leží svět.

10 Již jej patřím, krásný obraz její,
již jej vidí duše, duše má;
„Sláva!“ nervy v souzvuk s světem znějí,
touha, hrůza, láska srdcem hrá.

S nadhvězdného sestup stolce blíže!
Však co žádám? Bleskem zahynu,
15 vždyť mě k zemi tělo ještě víže;
sestoupí-li, v nic se rozplynu.

Tělesnému oku noc ji kryje,
s rozedněním zhasne oka svit;
u vzezření duše jenom žije,
20 a tam temný jen ji najde cit.

Tělesným ty okem nespátraná,
duše jen tě temně patří vzhled.
S Bohem, v Bohu bydlíš nestvořená,
v prvním dnu s ním založilas svět.

DO PAMÁTNÍCH LISTŮ

I

Kdy se láska v srdce věrná vtělí,
přítel na přítele tu nezapomene,
nechť je zem, nechť oceán je dělí.

Karel Hynek Mácha,
poslůchač mudrctví druhého roku. 1832.

2

Kdo vlasti své vezdy je věrný syn,
jejž každé slovo – jeho každý čin –
dobrým i pravým Čechem býti praví,
toho nechť zpěv můj vezdy slaví.

5 I tento přípis můj toho buď důkazem!

3

Viz, dvě růže malou jenom chvíli
v stříbrotoku říčním spolu plynou;
pak je vír rozloučí; k rozdílnému cíli
putující vzdál od sebe hynou:
5 jestli tak nás osud zlý rozdvojí,
nechať toto upamatování
vzdálené od sebe opět spojí.

Mrak až přijde šerý a slunce přikryje jasné,
až noc v roucho šedé zahalí světy, pouť tu pozemskou,
cíle dosáhna chodec, dokonám; hrobové mě tu temno
hrůznou tmou přistře; v nepaměť tvou snad neupadnu,
3 až zde o mém životě snad více pověsti nenajdeš.

PANNĚ ROŠROVĚ

jako Preciose v hře téhož názvu

Jako kvítko ptactvem zanešené,
z přerozkošných vyšlé lučin klínu,
nově květe v houšti opuštěné
i zavání v starých dubů stínu:
5 šetří dívka krásná citů jemných,
oddálená od rodičů svých,
ode vlasti; v sboru lidí zlých
pochována v lůno lesů temných. —

Tuto dívku jsi nám představila, — —
10 ba co pravím — představila jen?!
Preciosou Ty jsi samou byla,
před zraky jak noc by vyvábila
obraz její v čarokrásný sen.
Ó, kdo by se s Tebou nebyl soužil,
15 po rodičích kdy jsi zatesknila? —
Po vlasti kdo by byl nezatoužil,
pro ztracenou kdy jsi slzy lila? — —
Mnohé oko skrze slzy zřelo,
„Do Valencie!!“ když ze rtů Tvých znělo,
20 děvče lásku přemoci když chtělo!
A jak zraky v krásném ohni plály,
líce Tvé když spanilé se smály,
ranní jako na východu zář;
v náruč když jsi matky milé spěla,
35 svého kdy's milence sobě měla,
patřila své vlasti svatou tvář! —

Přijmi díky, děvče přespanilé,
vlastenců jež jmenem podávám;
neboť kouzlo hry Tvé ušlechtilé
30 sladký večer způsobilo nám. —
Kráčej pevně v dráze nastoupené,
hra Tvá často vzbudí bol i slast,
chovej lásku k vlasti drahocenné,
u cíle, po cestě dokončené,
35 ověncí Tě naše česká vlast.

DÍTĚ

Strašnou bouří oblak hrozí,
jak to upí v moře lůnu?
Aj tu dítě v malém člunu
sem tam po vlnách se vozí.

5 Dítě! – dítě!! – – vrať se zpátky!!
Neslyší; – jen neustále
člunek plyne dál a dále.

Proč tak plyneš v neustání,
nehroziš se bouře valné?
10 Aj tu dítě oko kalné
zdvíhne, mluví v tichém lkání:
„Proč by hrozil já se moře,
vždyť pak přeci v hloubi této
otec spí již třetí léto.

15 Nemusí tam tíše spáti,
neb kdy v tomto plynu člunu,
slychám v temném moře lůnu
často tejně, tejně lkáti; –
snad se mu tam po mně stýská? –
20 Rád by chtěl tam k němu jíti,
by mne mohl opět zříti,

neznám ale cestu dolu.“
Strašlivě teď bouře skučí,
zbouřené již moře hučí,
25 dítě plyne v němém bolu.
Vlna za vlnou se valí,
podobná vysoké hoře;
polkne člun ten, – zalká moře.

VŠAK CO DARMO MOJE SMÁČÍM LÍCE

Však co darmo moje smáčím líce
slzami, jenž hustě vezdy roní,
co Bůh jednou ustanovil, více
nezmění se, vůli nic neskloní
5 pána nebes, pána přemocného,
anjelský jež vychvaluje sbor,
musím tiše nésti vůli jeho,
an on pán můj, já pak jeho tvor.

KDE K NEBESŮM MODRÝM

Kde k nebesům modrým vysoko pne vzhůru se skála,
že bystré oko jen krajinu dohlídne dolejší;
kde s strašným jekotem se valí divoká řeka dole,
strašně hučí, z daleka jako když strašný rachotí hrom,
5 a zpěněné vlny vzhůru hází, stříbříc keř i skálu:
tam vysoké na skále stojí Lubor čarokrásný.
Černokadeřavou hlavu černá přilbice kryje,
černý též i krunýř se jemu pne kol prsů mužných,
černý šat všecken jeho, jestiť i mlat jeho černý,
10 z přilbice jen bílý chochol ve větru pohrává.
A při nohách jeho černý chrt spočívá.

Ó HARFO DÁVNOVĚKÁ

Ó harfo dávnověká,
sladkých kolébko zvuků,
uspalá nyní dřímáš
v kobkách hor stinnokrytých
5 po vlasti rozložené.
Ač dávno hlasy strun tvých
dozněly slávu otců,
často mě v stínu hájů
po oudolích po hlučných
10 mnohozvuké Vltavy
samotného překvapí
temnota černorouchá; — —
kolem šumoty noční. —
Růžoví nesou snové
15 na peruti lehounké
se nade hlavy lidské.
Vzchází hvězdy jasné
ve duté noci lůno,
na nichžto slavných otců
20 přebývají duchové;
udá se mi slyšeti
zemřelé zvuky tvoje,
ty harfo zašlých věků,
ač dávno hlasy strun tvých
25 dozněly slávu otců.
Zavzní to hájů stíny,
jako by včel podálných
rovinou roj zahučel,
jako pěvce šedého
30 umělá kdyby ruka

lehkým přejela tahem
zesnulé zlaté strůny.
A před zrakoma máma
opření na oblaky
vystupují duchové.

35

PÍSNĚ

OHLAS PÍSNÍ NÁRODNÍCH

I

V šírom poli dubec stojí,
pod ním dříněk zakvětá,
nad ním za vzdálené hory
sivý holub zaletá;

5 hledá háj, kde pokoj bydlí,
nezní dravých ptáků hluk,
jaro kde panuje navzdy,
nehrozí myslivce luk.

10 Tak i jinoch pokoj hledá,
prchá vln zbouřených chřest,
domnívá se, v širém světě
někde přec že pokoj jest.

15 Však on darmo, darmo hledá,
všude s ním jest tryzeň zlá;
příčinu on nepokoje
v srdci vlastním s sebou má.

20 Pokoj v žádné není době,
světem zhoubný hrozí vír;
pravý pokoj jest jen v hrobě,
v Bohu jen jest pravý mír.

Ani labuť ani Lúna
oblaky neoře;
léč to bílá kaple stojí
na vysoké hoře.

5 Na tu horu za svítání
dívka putovala,
na práh klekla, ruce spjala,
smutně zaplakala.

10 Pro mne ach dívčina krásná,
pro mne se nesouží,
dej jí, panno, hvězdo čistá,
po kom ona touží.

Z temna lesa žežhulička
zakukala, zaplakala
pod Karlovým tajemem:
„Karlův tejne, pevný hrade,
památníku reka zpustlý,
slávy stíne, slávy hrobko,
zašlá hvězdo, zhaslé slunce;
ó jak stojíš pustý, pustý! –
Karlův tejne! – Karlův tejne! –“

Vítr, chladný vítr věje
přeše hvozdy husté;
svadlým listím hustě seje
na strniště pusté.

5 Smutně kposledu v křovině
kukačka kukala,
smutněji však na rovině
dívčina plakala.

10 „Věnc krásný jsem ztratila,
těžko bez něj býti;
bouře růže odšatila,
jiný nelze víti.

Aj tam na mé sestry hrobě
ještě vlají stíny,
15 tam já pujdu, spletu sobě
věnc z rozmarýny.“

Zalká jinoch v černo lesa :
 Temnáť noc bez svitu Lůny,
 smutnéť jaro bez všech květů,
 pustýť život bez milenky! –
 5 V šírom světě jedna – jedna –
 jedna jenom – – měj se dobře! –
 Zašlo slunce – sklesla noc,
 černá noc – chce se mi spáti.
 V šírom poli dubec stojí,
 10 pod dubem palouk zelený
 obilím žlutým prohlídá.
 Přijdou ženci, žito sežnou,
 na palouku odpočinou,
 i ty tamo odpočiň si,
 15 poshov sobě na mém hrobě.
 Vylítne křivánek pozdní,
 zazpívá v rozmarném pění:
 „Již ho není – již ho není!“

Nesbírá v háje stínu
 má děva tamo u vody
 zrána červené jahody
do bílého si klínu:

5 léč růže to vykvítá,
 leč že tam u borovice
 bílá vkolo holubice
z dřeva na dřevo lítá.

10 Háj děvu neobjímá,
 na nálesí, na rovině
 ustlali v lůžko dívčině,
tam ona ještě dřímá.

Rozprostřela chladná noc
 nad lesy bezhvězdne roucho;
 studený vál vítr lesem
 a po listí starých dubů
 5 tuhly tiché slzy noci.
 Skryla zvěř se do svých doupat,
 spalo ptactvo v teplu hnízda,
 jen dvě ještě dravých ptáků
 bdělo v stínu černé jedle,
 10 po kořisti číhajíc.
 Pokraj lesa, pode skálou
 stojí dvě zlých zákeřníků,
 jinoch jarý, šedý starec.
 „Co se bělá,“ vece jinoch,
 15 „co se bělá cestou s hory?“
 „Snad to Lúna pobluzuje
 ve vrcholích tmavých jedlí;
 nebo labuť časně vstává.
 Snad dokonce z dalné vlasti
 20 druh jde tebe navštíviti,
 či milenka k tobě spěje.“
 Zachvěje se jinoch jarý,
 odhovoří jemu tíše:
 „Ba jest to jen nový sních,
 25 dávno zašla bílá Lúna,
 labutě již pryč odtáhly,
 vlasti neznám ani druha,
 milenku jsem neměl žádnou.

Vlastí mou jest temný les,
druhem meč můj ocelivý
a mou mílkou černá noc.“

„Celá ta krajina
 holé trní rodí,
 že moje milenka
 s jinými se vodí.

5 Měj se tady dobře,
 ty vraný koníku,
 i vy, sokolové,
 i ty, věrný psíku.

Oba sokolové
 10 od rána do rána
 svobodně lítejte
 prostí svého pána.

Do lesů zaběhni,
 můj vraný koníku,
 15 ty však nyní hleděj,
 povzdy věrný psíku,

z rána do večera,
 večera siného,
 od dvoru ke dvoru
 20 pána si jiného;

já zajdu daleko
 do šírého světa,
 nevrátím se nazpět
 po celá tři léta,

25 po celá tři léta,
ba v mém živobytí
nechci já krajinu
tuto víc uzříti.“

Zaslechla to děva,
30 zaplakala tůze,
ohlédl se jinoch,
nevzpomněl té chůze.

Pod starým hradem v večerní době
žežhulka volá kuku na buku.

„Podej, můj milý, statnou mi ruku,
podej mi ruku, podej mi obě;

5 snad že již více nepřijdem k sobě,
léč až žežhulka smutné si kuku
zavolá sama v rozlehlém buku,
v rozlehlém buku na našem hrobě.“

Na lučině husy pasou,
 pasou je tam pěkné panny;
 letí sokol, – rozlétly se
 sivé husy na vše strany.

5 Jedna husa, sivá husa
 vzhůru letí pod oblaky.
 Jedna z panen na lučině
 za husou své zdvíhá zraky.

10 „Huso, huso, sivá huso,
 ohledni se na vše strany,
 ohledni se po táboru,
 co hoch dělá milovaný?“

15 „Na palouku bílý kámen,
 při kameně voda běží;
 na něm roští, a v tom roští
 milý tvůj ubitý leží!“ –

Zrána na usvitě
 od mne nešťastného
 ulétla hrdlíčka
 do pole širého.

5 Dívko, z tvých pramenů
 ona se napila,
 tys rozstřela síť,
 ty jsi ji lapila.

Tvá hrdlíčka zvavá,
 10 ta ji přivolala;
 i lahůdka zrádná
 v síť zamotala.

„Nemám já pramenů
 ni lahůdky zrádné,
 15 ni hrdlíčky zvavé
 ani síť žádné.“

Tvoje modré oči
 jsou ty pramenové;
 lahůdka ta zrádná
 20 malinová rtové

a hrdlíčka zvoucí
 stříbrné tvé hlasy;
 síť lapající
 tvé jsou zlaté vlasy.

Letěly koroptve plaché
přes jalovec nízký;
hlásala střelená rána,
můj milý že blízký.

5 Zaplašená po nálesí
utíkala srnka,
dívčina kde jalovcová
strásala si zrnka.

10 Uleknutá sobě tuze
ruku poranila,
zabolelo to až v srdci,
slza ji polila.

V jednom roku jalovcová
křoví květy mají,
15 v druhém roku zrnka vzejdou,
v třetím zrnka zrají.

Až ta zrnka zralá budou,
všecka opadají,
jedno zrnko přehluboko
20 v zemi zasypají.

Slzy dívky pak zrosejí
jalovec, kdy vzejde;
nebo více na nálesí
s milým se nesejde.

Neroztál sních ještě
 ve skalnatém čele? –
 Sních již dávno splynul;
 léč že to labutě,
 5 jsou labutě bílé,
 spočívají tamo
 na vysoké skále
 v zeleném osení,
 jenž líbě zavání
 10 večerní krajinou.
 Zkuď, labutě bílé,
 semo jste přitáhly? –
 Od východní strany
 po růžovém nebi
 15 zlatostkvoucí bránou?
 Či tam od západu
 šly jste proti slunci?
 „Ne, my od půlnoci
 z chladných táhnem krajin,
 20 táhnem na poledne
 v kraj věčného máje,
 jemuž není rovný
 v širom světě žádný;
 nejkrásnější kvítí
 25 vykvětá jen tamo!“
 Vy labutě bílé,
 vy zustaňte tady; –

30

nade vŕecky kraje
dĕdina jest naŕe;
nade vŕecko kvítí
milenska jest moje.

Hasly zatmělé hvězdičky,
zamkla uplakané očičky,
zjitra kdy zoře zaplálo.

To smutný den, ó to smutný den,
3 slunce nevyjde kdy z mraků ven;
děvče se nikdy nesmálo.

Zašlo slunéčko za hory,
s ním milý můj mně šel navzdory;
vrať se, milý můj, a pojď.

10 Šel doly, šel stezkou po hoře;
daleko, daleko za moře
odnesla rychlá ho loď.

Jistě že by jsi se nazpět dal,
kdyby jsi lásku mou k tobě znal,
15 věděl, jak srdce mne bolí. —

Řekněte vy mu tam, hvězdičky,
že po mezích květou slzičky
a zraje žítko že v poli.

Modřínové, mladí modřínové,
 proč smutně stojíte? –
 „Hučí bouře, horou dolem,
 hvozd, který nás druhdy chránil,
 5 nyní leží posekaný;
 bouře láme větve naše,
 vítr s hory je zanáší,
 příval zemi s kořenů odryvá.“
 Chladnou nocí svítí Lúna,
 10 bělají se malé dvory;
 mezi dvory palouk velký,
 vstřed palouku pahoreček,
 na pahorku planá hruška,
 pod hruškou dva bratři sedí.
 15 Mladší dřímá bratru v klínu,
 podle malá harfka leží.
 Starší prstem přejel strůny,
 pak si vzdechne nocí tichou:
 „Těžko ptactvu vzdál od hnízda,
 20 smutno žežhulce bez matky;
 smutněj dětem bez rodičů,
 tížej vzdáleným od vlasti.“

„Proč, Vltavo, řeko divá,
 tmavou nocí v bouři lkáš?
 S mými tvé snad vzdechy pojíš?
 Mé snad žely také znáš?“

5 U Vorlíka skály krásné,
 pod nimi květnatý břeh! –
 Ó by k nim mé vlny bystré
 vrátily svůj rychlý běh!

10 „Darmo, řeko, tvoje lkání,
 darmo tmavou nocí zní;
 vlna tvoje v moře spěje,
 oných břehů neuzří!“

Darmo též i tvé vzdychání,
 dnové, pro které zde lkáš,
 15 oni dnové zašli dávno,
 více jich již nepoznáš!

„Ano zašly – časy milé!
 kdy jsem bloudil v mladý den
 podle Želetínky hájů; –
 20 v krátké noci krásný sen.“ –

Želetínky háje
 modré stíny plodí,
 modrými tam stíny
 mnohá srnka chodí.

5 Jedna srnka bíláť
 nade všechny jiné,
 které tamo mají
 své obydlí stinné.

10 Stověžitou Prahu
 ode místa toho
 dělí řeka bystrá,
 dělí hor i mnoho;

přece noha moje
 v onou stranu spěje,
 15 své kde Želetínka
 tiché stíny seje.

Vzešly hvězdy zlaté,
 Lůna zasvítila,
 20 všechny srnka bílá
 krásou převýšila.

Toužím vzdy jen, aby
 mojí srnkou byla;
 rychlost však mých kroků
 pryč ji zaplašila.

25 Srnko, bílá srnko,
uposlechni radu,
opušť háje tmavé,
pojď v město do sadu.

30 Ubíhala ona
dále ve křovinu;
„Miluje vzdy srnka
svobodnou hájínu.“

35 Pro ní oko moje
v noci slze lilo,
vzešlo slunce zrána,
mne nepotěšilo.

PÍSNĚ MIMO CYKLUS

ZASTAVENÍČKO

Spi, ó dívko milována,
tichý, líbý dřimej sen;
spi, až za bílého rána
růžový tě vzbudí den.
5 Necht' i ve snách anjel tvůj
tobě zastře osud můj.
Též i já teď pujdu spáti,
černé noci vzhází mrak;
ustanu teď darmo lkáti,
10 pevný sen mi sklízí zrak; –
v ptactva jarní dutě ples
„Dobrou noc!“ mi hučí les.
Lůna vodí hvězdy máje
v jarní noci líbý stín,
15 temně zvučí šepot háje;
mě ach tichý pojme klín:
neprosvitne Lůny moc
mého lůžka temnou noc!
Dívko! dívko! dobrou noc!

POD OKÉNKEM MÉ MILENKY

Pod okénkem mé milenky
bílá růže zakvítá,
pod ní vonná fialinka
v tmavém mechu zakrytá.

5 Až ta růže pěkně zkvěte,
na můj hrob ji vsadějí,
bledá lůna, jasné hvězdy
slzami ji zrosejí.

Ale necht' ji zalévají,
10 přece svadne, opadá,
smutně nad ní Mílka pláče,
slunéčko kdy zapadá.

Mílko, Mílko, darmo lkání
večerním tu tichem zní;
15 mrtvý z hrobu nepovstane,
růže svadlá nevykvěte
ni nevinnost ztracená.

Hle, co v zeleném hájíku
v stínu křovím se bělá?
Snad co jindy tam v háji
má dívčina pod dubem
5 sbírá u vody jahody
bílým chvívajíc šátkem?

MÁ DĚVA JEŠTĚ DŘÍMÁ

Má děva ještě dřímá;
tam, kde se v jitra kostel rdí,
kde přes zeď křížků mnoho zří,
chladný hrob ji objímá.

- 5 Na její hrob si zajdu;
tamo pod lípou stinnou
pokaždé na jejím hrobě
čekati chci v noční době
milenku já si jinou.

PÍSEŇ MARINČINA

Tam na hoře holoubátko
smutně sobě štěbetá:
„Komu, komu to poupátko,
komu krásně zakvétá?“

5 Odpovídá keř růžový
holoubátku mladému:
„Komu vzejde květ májový,
nežli hrobu tmavému.

10 Sotva slunce že zapadne
modravé tam za hory,
též i kvítek můj uvadne
bledé Lůně navzdory.“

15 Zaplakalo holoubátko,
zavrvalo večerem;
klonilo hlavu poupátko,
sklonilo ji za šerem.

20 A kdy pozdě pominula
jasna slunce krásná moc,
též i poupě obvinula
pustohustá čirá noc.

Z HÁJE STÍNU DUBEC STRMÍ

Z háje stínu dubec strmí,
před ním dříněk zakvětá;
za vzdálené modré hory
sivý holub zalétá.

5 Hledá háj, kde tichost bydlí,
dravých ptáků nezní hluk;
jarní den kde navždy svítí,
nehrozí myslivcův luk.

Tak i jinoch pokoj hledá,
10 prchá vln zbouřených chřest;
domnívá se, v širém světě
někde přec že pokoj jest.

Však on darmo, darmo hledá,
všudy s ním jest trýzeň zlá,
15 příčinu on nepokoje
v vlastním srdci s sebou má.

Jaro nikde není navždy,
nad zem vchází noc i den;
teď se Jasoň v moře zhlíží,
20 teď jest v mračno zahalen.

A nechť vkrátce bouři zmůže,
navždy není ztíšená;
zima s jarem, den jest s nocí,
radost s želem smíšená.

Pokoj jistý není v době,
bouřný často hučí vír;
pravý pokoj jest jen v hrobě,
v Bohu jen jest pravý mír.

VĚJE VÍTR, CHLADNÝ VÍTR

Věje vítr, chladný vítr
přes strniště pusté;
nosí listí, svadlé listí
přes ty hvozdy husté.

5 Žežhulička v tmavém lese
smutně zakukala;
smutněji však na lučině
dívka zaplakala.

10 „Věnc s hlavy jsem ztratila,
kde mám jiný vzíti?
Zavál vítr bílé růže,
jiný nelze víti.

15 Ajta, na mé sestry hrobě
ještě vlají stíny;
tam já pujdu, věnc spletu
sobě z rozmarýny!“

BÁSNĚ
od roku 1833

PŘÍPIS BÁSNÍ

Až zařva český lev
na nepřátely vstane,
až prápor vzhůru vzplane,
má jemu budiž krev;

• však dokud lva spí hněv,
větřík jen lehko vane,
ne echo troubou zvané,
můj jemu zni jen zpěv.

BALÁDA

Pokraj skály jinoch sedí,
v jeho rukou harfa dřímá; –
prvním jitem v dálku hledí; –
vyskočí i takto hřímá:

5 „Pohřbi harfu, hloubi černá,
pevný meč mi v pravou ruku,
vzhůru za mnou, mládež věrná,
skončíme ať vlasti muku!!!“ –

10 Letí harfa mezi skály,
posledně zavzdechne sobě,
„Dobrou noc!“ zdól strůny vály,
na svého co pěvce hrobě.

15 „Bílá horo! Bílá horo!
odstří příkrov, jenž tě kryje,
jítro tvé již svítá skoro,
naše krev tvou vinu smýje!

20 Sněžka zdvíhá čelo jasné,
Krákonošů lampa plane! –
Krvavé až zoře zhasne,
zlaté Čechů slunce vstane!!!“

V okruh vlasti zavzní plesy,
hučí jitem řeky vzdmuté,
české zavzní vkolo lesy,
i za lesy zvony duté. –

MNÍCH

I

Na Bernardu klášter dřímá,
pusté ticho dvůr objímá;
mníchové spí pevný sen,
Góra ze všech nespí jen. –
5 Kroj i řeč cizince jeví,
odkud přišel, žádný neví;
při okénku nízkém sedí,
ztuhlým okem v dálku hledí. –
Zimní noci roucho kryje
10 sněžné hory Helvécie;
dolu horou, vzhůr po hoře,
všude bílo, – sněžné moře, –
nade sněhy tváří bledou
mrká Lúna mlhou šedou;
15 šero, pusto, mrtvo kolem,
psi jen bloudí horou, dolem. –
Každou noc cizinec sedí,
ztuhlým okem v dálku hledí, –
ducha stíní mu mhy husté
20 jako venku hory pusté;
oko jeho hrůzu jeví. –
Proč tak sedí? – Žádný neví.

II

Znovu noc plášť rozstře černý,
mníchové spí pevný sen;
25 rytíř Góra nespí jen. –

Však i panoš nespí věrný.
Nízkým oknem tamo hledí,
rytíř jeho sám kde sedí.
Zimní noci roucho kryje
30 sněžné hory Helvécie.
Dolu horou, vzhůr po hoře,
všude bílo, – sněžné moře, –
nade sněhy tváří bledou
mrká Lúna mlhou šedou;
35 šero, pusto, mrtvo kolem,
psi jen bloudí horou, dolem.
Víc a víc se Lúna níží,
strašněji noc zemi tíží.
Zvonky znějí – psové vyjou, –
40 sklesla půlnoc – zvony bijou.
Slyš, jak strašné vykřiknutí,
jak jej hrůza z hrdla nutí;
ještě jednou – ticho všude.
Řinklo okno – co to bude? –
45 Volá panoš – mníši běží,
klášterem se světlo míhá. –
Po chodbách se křik rozlívá,
bez sebe že Góra leží.

III

Věrný panoš k rytířovi spěje,
50 nad nímž mdloba peruť rozprostírá;
zmrtvělého panoš podepírá,
vřelé slzy po ruce mu leje,
studený mu s čela pot utírá,
i tvář zbledlou vřelou slzou meje;
55 ztmělé rytíř oči otevírá,

po celém se těle hrůzou chvěje,
oko mdle i upřeně se stkvěje,
jak by temnost kolem byla čirá;
zнову klesá i znovu umírá;
60 i zas znovu opět pookřeje.
Panoš pláče i panoš se směje,
obživlého pána kdy uzírá,
i tvář svoji v lůno jeho kreje.

S hradních věží dutě zvony znějí,
 65 mutně tichým hradem mníši pějí;
 smutek jako oblak hrad objímá,
 Róna, paní hradu, v rakvi dřímá.
 „Dobrou noc jí.“ Však jest první den,
 žely její co ukončil sen;
 70 neb kdykoliv nad porostlou strání
 vzešel měsíc, slýchal její lkání;
 a kdykoliv za jitra slunce plálo,
 v růžové již vše se záři smálo:
 ještě oko její slze lilo;
 75 jí ni slunce zrak neosušilo.
 V kobce tiché, černě obestřené,
 jako by ní rozestřel se mrak,
 dléla ona; uplakaný zrak
 upřený na obrazu milené
 80 dcery své za celý den jest měla;
 jak by věčně ji jen zřítí chtěla.
 Uplynula mnohá jsou již léta,
 co to děvče v mladosti ružené,
 krásné jako jitro uzarděné,
 85 z hradu ušlo do šírého světa,
 hněvem otce, praví lid, puzené; –
 pak i on sám ujel z hradu svého,
 zahrán v dálku od svědomí zlého. –
 Odjel Hron. – Kam? – Posuď žádný neví, –
 90 aniž zdá se, že by přišel více;
 protož Róny žel víc neuleví,
 léč až v smrti zblednou její líce. –

Teď však zbledly; ztichlo lkání její,
 mutně jenom hradem mníši pějí,
 95 pozustálých pláč zní smutně jen,
 Róny žely tichý skončil sen.
 Pode hrádní kaplí, ve tmě pouhé
 leží místo tiché, bez jitra svítání,
 kde ve zdání, či snad beze zdání –
 100 spí pánové hradu v noci dlouhé;
 sedum sloupů do půlkola stojí;
 kol a kolem železná je mříže
 v obejmutí věčném k sobě víže;
 nahoře je vlastní rámě pojí; –
 105 v středu dolu visí sponka dlouhá,
 na ní lampa, v ní světlo nejasné
 div že hoří – plápolá i hasne;
 i zas doutná; – jemu se jen rouhá
 čírá tma, jenž se vkol hrobky vije; –
 110 časem prchnouc, vpolou odekryje
 všecky hrůzy místa tak pustého;
 časem vše zas do roucha hustého
 šerých nocí svírá; – až se srdce leká,
 kdy pomyslí, ta že tma jej čeká.
 115 Mezi sloupy uprostřed té mříže
 hledí Christa s vysokého kříže
 světlem mdlým jen vpolou ozářený
 truchlorouškou obličej zastřený.
 A při sloupu každém ozbrojená
 120 stojí socha zde zesnulých pánů
 s mečem v pěsti, jak by ta postava zděná
 tělesné chtěla hlídati schránu.
 Skučí větřík škulinami stěny
 pustopusté hrobky mrtvým šerem,

125 zemřelých jako dech zatajený
 dlouhým po přilbicích hraje perem; –
 by se prodral slunce blesk tam zlatý
 ozáření chtěje krásnou mocí
 130 rakví lůno, v hrůzy tyto spjatý
 stane se jen pustou zase nocí.
 Světlem bledým
 lampy ozářená
 stojí rakev, v které Róna sní,
 mníchem šedým
 135 prosba pronešená
 srdečné co lkání hrobkou zní:
 „Pane, dej, ať navždy nezahynu,
 Pane, promiň v soudu tvém mou vinu;
 dej, ať vbrzku hrůzná noc mi přejde,
 140 jitro zlaté nade hroby vzejde!“
 „Pane, promiň v soudu tvém mou vinu,
 Pane, dej, ať navždy nezahynu;
 dej, ať vbrzku hrůzná noc mi přejde,
 jitro zlaté nade hroby vzejde!“
 145 za ním v sboru všickni mníši pějí. –
 Hlasy jejich jako lkání znějí,
 než zvuk tento vkol o rakve duté,
 rozhostěné v hrobce vyklenuté,
 kde předkové, hradu páni dlejí,
 150 z níchž ni prach již neúí, obražený
 zachechtá se co smích zatajený. –
 Ticho opět. – Slyš, vtom koně ržání
 i podkovy hlásné klopotání
 přes nádvoří v uši mníchů bije,
 155 i zazvučí hlas radostný v lkání:
 „Pán se vrátil!“ – „Pán ať žije!“

Na oři Hron zasmušilý sedí,
kolem něho všecko tíše stálo.
Nepromluviv kolem sebe hledí,
160 všecko se mu snad tak cizé zdálo?
Okna hradu naň co zraky zřely
umrtvené, jak by se ho chtěly
zeptati, kde sám tak dlouho bloudil.
Stíny stromů tajemně se chvěly,
165 jak by každý nad příchozím soudil.
A on stojí, – mlčí – vkol se dívá,
ňadra se mu v tajném zdvíhnou stesku,
neb se bledá divně tvář usmívá;
ztmělé zraky v strašném mrknou blesku.
170 Skočí s koně; – kolo užasnuté
ustoupí, ptá se, co rytíř ráčí?
Ten pak sklopiv oko nepohnuté
vrhne uzdu a v hrad zpustlý kráčí.

175 Splynula tichá noc, podletní vítr vál,
 velebný Vyšehrad v papršku Lúny stál,
 od zdí od sesutých i od skal kolmých stín
 stopil se hluboko v Vltavy temný klín.
 Dvanáctá odbila, poslední mroucí zvuk
 mísil se v ječící stříbrné vlny hluk
 180 i z blízké hospody v znějící hlásně smích. –
 V bílý plášť zahalen pod skálou stojí mních; –
 velebná postava. – Vybledlou jeho tvář
 strašnější činila sinavá Lúny zář;
 šedý vlas přes jeho zmrtvělý visí zrak,
 185 tak kryje jizlivý zdoutnalé hvězdy mrak;
 i strašně po skále jakkoli vichr lkál,
 ticho, však strašněji šedivý mních se smál.
 Vtom temnou nocí zvuk stříbrný harfy zněl,
 i smutný dívky hlas mutnou si píseň pěl:

190 „Vítr, chladný vítr věje
 skrze hvozdy husté,
 svadlým listem hustě seje
 přes strniště pusté.

195 Smutně kposledu v křovině
 kukačka kukala,
 smutněji však na rovině
 dívka zaplakala.

Věnc krásný jsem ztratila,
 těžko bez něj býti,

bouře růže odšatila,
nelze jiný víti.

Aj tam na mé sestry hrobě
ještě vlají stíny,
tamo půjdu, spletu sobě
věnec z rozmarýny.“

Umlkla; sladký zvuk harfy krajinou hrál,
strašný jak nešťastné osud by dívky lkál;
s ním spolu utichl z hospody hlásný smích,
mnohem však strašněji šedivý smál se mních:
„Není již pláče dost za celý jasný den,
ještě i lkání to zapláší noční sen,
i tam těch pláší smích, jenž tak již řídký host,
z hrdla jej vynutí jediná zoufalost;
neb člověk, největší jestli ho tiskne hřích,
z vlastního trápení ještě si ztropí smích.“
Vtom harfa zazvučí, slyšeti těžký pád;
zvučela posledně, nezavzní vícekrát; –
vlna se urovná, nenechá žádných stop,
harfu i hlas skryje jediný mokrý hrob.
Plačící Lůna se stopila v mraků klín,
i ztměla šírou zem oblaků hustých moc,
odcházel šedý mních po skále v pustou noc,
co v hrobku s půlnocí bere se hrůzný stín.
I vzešel jasný den, i zašel zlatý den,
i znovu s půlnocí trudný se vrátil sen,
i dutý řeky hluk i vichr opět lkál,
šedivý též i mních pod skálou v noc se smál;
i každou přišel noc; – až jednou v ranní čas
na tváři dlí mu smích, – než žádný v hrdle hlas; –
i byl to hrůzný smích, přimrzlý v tváři smích,
jako by smrti se ještě smál mrtvý mních. – – –

Krásný večer splynul nad Vltavu,
 svaté ticho kol se rozprostřelo,
 papršlek, v němž různě vše se stkvělo,
 235 věnčil ještě Vyšehradu hlavu.
 Tichá řeko, stříbrné tvé lkání
 v májový mne uvábilo sen:
 ani noc to ani jasný den,
 co mne chová; vůkol vše jen zdání;
 240 aniž vím, co mne v tvé lůno táhne,
 tuším, tam že najdu, co mi schází;
 ucho mé tvůj hlas slýchati práhne
 a přec řeč tvá cizou mi přichází. –
 Kde jest Góra? kde jest mních? – kam zašli?
 245 Kryje hrob je? – či svůj domov našli?
 Či neměli v světě domov žádný? –
 Jen u víře dal jej rozum zrádný? –

TĚŽKOMYSLNOST

Buďte zdraví, vlasti modré hory!
Vltavo, buď zdráva v stínech svých!
Ty dědino, jejíž temné bory
hučely v můj dětský pláč i smích! –
5 V smích můj pravím? – Ten kdy uslyšely? –
Vesele můj zřídka planul zrak! –
Jinošství však kdy mne mého zřely
brány, jal mne navždy želů mrak!

Časně jsi mi zpustl, snů mých ráji,
10 pouhý mládcí zastaviv jen svět!
Jednou lze jen věnce víti v máji,
jednou plane, a již nikdy, květ.
To jest, co mi o žítí se snilo? –
To sliboval dětinský můj věk? –
15 Po tém oko touhy slze lilo? –
Krásná víro! Tys jediný vděk! –

A proč teskním? – že nevzešlo kvítí,
jaké čárny předvodil mi sen? –
Jaké ve snách zkvětlo živobytí,
20 to jestoty neuhlídá den! –
„Otři zraky!“ vešken lid mi praví,
„vidíš hroby? – Mníš, že mrtví spí
beze snů? – Ne! – Jiný svět je baví,
znovu oni jitro svoje sní!“

25 Tíší mrtví? – ! – Ty že znovu žijí? –
Znovu žijí? – – Vlastní vůlí svou? –
Či nuceně žily jejich bijí? –

Krásný večer splynul nad Vltavu,
 svaté ticho kol se rozprostřelo,
 papršlek, v němž ručně vše se stkvělo,
 235 věncil ještě Vyšehradu hlavu.
 Tichá řeko, stříbrné tvé lkání
 v májový mne uvábilo sen:
 ani noc to ani jasný den,
 co mne chová; vůkol vše jen zdání;
 240 aniž vím, co mne v tvé lůno táhne,
 tuším, tam že najdu, co mi schází;
 ucho mé tvůj hlas slýchati práhne
 a přec řeč tvá cizou mi přichází. –
 Kde jest Góra? kde jest mních? – kam zašli?
 245 Kryje hrob je? – či svůj domov našli?
 Či neměli v světě domov žádný? –
 Jen u víře dal jej rozum zrádný? –

TĚŽKOMYSLNOST

Buďte zdravý, vlasti modré hory!
Vltavo, buď zdráva v stínech svých!
Ty dědino, jejíž temné bory
hučely v můj dětský pláč i smích! –
5 V smích můj pravím? – Ten kdy uslyšely? –
Vesle můj zřídka planul zrak! –
Jinošství však kdy mne mého zřely
brány, jal mne navždy želů mrak!

Časně jsi mi zpustl, snů mých ráji,
10 pouhý mládci zustaviv jen svět!
Jednou lze jen věnce vítí v máji,
jednou plane, a již nikdy, květ.
To jest, co mi o žítí se snilo? –
To sliboval dětinský můj věk? –
15 Po tém oko touhy slze lilo? –
Krásná víro! Tys jediný vděk! –

A proč teskním? – že nevzešlo kvítí,
jaké čárny předvodil mi sen? –
Jaké ve snách zkvětlo živobytí,
20 to jestoty neuhlídá den! –
„O tři zraky!“ vešken lid mi praví,
„vidíš hroby? – Mníš, že mrtví spí
beze snů? – Ne! – Jiný svět je baví,
znovu oni jitro svoje sní!“

25 Tíší mrtví? – ! – Ty že znovu žijí? –
Znovu žijí? – – Vlastní vůlí svou? –
Či nuceně žily jejich bijí? –

90 Proti vůli v nové sny zas jdou? – –
Za hroby mám znovu mladost sníti? –
Aby znovu její prchl stín? –
Ó by mohl navždy hrob mě krýti! –
Věčné nic! v tvůj já se vrhu klín.

BUDOUCÍ VLASŤ

„Slyš, páže můj! proč smuten stojíš? –
Slyš, páže můj! – sem blíže pojd! –
Snad že se vlny mořské bojíš? –
Ó neboj se, pevná jest loď! –
5 Slyš, páže můj! – darmo volání; –
on neslyší! – Co znamená
ta touha tvá, to tvoje lkání?“ –
„Tam za mlhou snad vlasť je má!

Ó patř! ó hled!! co z moře klínu
10 v požár večerní vystoupá,
polou to leží v mlhy stínu,
půl to chová vlna skoupá.
Ó pane, hled, v poslední záři
jak zlatě soumrakem to hrá,
15 ó jistě vlasti hledím v tváři,
ó jistě, jistě vlasť to má!“

„Ó páže můj, nechtěj tam zřítí!
Darmo radostný budíš cit! –
Co pravíš vlastí tvojí býti,
20 jest jenom Lůny chladný svit;
až vzhůru se nad moře zvedne,
až poslední dne zhasne zář,
obličej její touhou zbledne,
jakou i tvoje zbledla tvář! – –

25 Slyš, páže můj! – Kroky měsíce
jsou daleko, vpůl přešla noc! –
Proč rosí slza tvoje líce? –

Jakého želu zas tě moc,
mé dítě, moří?“ „Hleď, ó pane!
30 sotva to oko rozezná,
co v bledé Lúny záři plane;
ó jistě, jistě vlast to má!“

„Čí jazyk tobě řečí zrádnou
lhal vlast, kterou teď hledá zrak? –
35 Ty nemáš, chlapče, vlast nižádnou!
Co tam zveš vlastní, jest jen mrak.
A proto slyš! ó slyš, pojď spáti,
než líce zjitra zbarví den;
snad že se ve snách budeš smáti
40 vstříc vlasti své; sen jako sen!“

Poslechnul páže, odšel spáti.
Ještě nepřešel noci sún,
pán vloží, pokoj chtě mu dáti,
jej v lůžko chladné, v moře klín.
45 A nad ním jitro, večer vzplane,
již však nezbarví jeho líc; –
on věčně, věčně nepovstane; –
že hledal vlast svou, neví víc.

UMÍRAJÍCÍ

Krásně, slunce zlaté, ty zacházíš,
pouť svou denní již dokonáváš; –
poslední v zelené luhy házíš
blesky zlaté, dobrou noc dáváš
5 háji, lesům kol; v zraky též mé
posledně již padá světlo tvé.

Dobrou noc též já ti poslední
dávám, neuzřím víc blesku tvého;
až noc prchne, až se rozední,
10 zbarví záře kříž jen hrobu mého; –
za hory až slunce zase zajde,
o mně Seléna již pověsti nenajde.

Jak kdy poutník z vlasti pryč se ubírá,
ještě jednou vůkol sebe vzhledne,
15 tesknost jemu prsa bolně sevírá,
líce litostí a láskou zbledne,
nezdá nikdy se mu krásnější
jeho vlast, a nikde slunce jasnější:

pode mnou tak ačkoli hrob zívá,
20 síla poslední ve mně umírá,
v svět má duše ouzkostně se dívá,
duch ve náruč vlast ještě sevírá;
i ač poslední strach prsa ouží,
jednou ještě v svět duch touží;
25 však již darmo a darmo se souží. –

UMÍRAJÍCÍ

Krásné slunce, zlatě zacházíš,
skvěle pouť denní svou dokonáváš,
poslední blesky kolkolem házíš,
zeleným luhům „dobrou noc!“ dáváš.
5 Stromy a květy v tvé záři se skvějí,
háje a louky v tvém dechu se chvějí.

Nuž, dobrou noc i já ti poslední
dávám – neuzřím světla už tvého,
až prchne noc a se rozední,
10 zář zbarví tvá – jen kříž hrobu mého,
a za hory slunce až opět zajde,
již Lúna o mně pověsti nenajde!

Jako poutník z vlasti když se ubírá,
ještě jednou kol se ohlédne,
15 těžký bol mu prsa svírá,
oko vlhne – tvář mu zbledne –
nebyloť ve vlasti nikdy tak krásně –
nesvítiloť nikdy slunce tak jasně! –

20 tak – černý ač hrob pode mnou zívá
a zápach mi vane z hřbitovných houští:
v svět se má duše ouzkostně dívá
a vlast pozemskou neráda opouští!
Posledním strachem prsa se ouží,
25 duch ještě jednou po světě zatouží,
však už nadarmo, darmo se souží! –

V CHRÁMU

Půlnoční vstal měsíc nade Pražský chrám,
smutný v pustém chrámu já jen stojím sám;
a bleďa měsíce slzí plný svit
ve mých jenom nádrech trudný budí cit.

5 Či ostatních? Ne! - svit jeho či stín
nepronikne rakví ni hrobový klín!
Nezaplaší noc a nezaplaší sen;
a nevzbudí bouřní mrtvým srdcím den,

10 jen po sochách hrobky barví mrtvá zář
korunu nevěrnou i kamennou tvář;
míhá se po lících neprobuzených
co utichlý pláč, ba co lehounký smích.

15 Při každého nohou kamenný spí lev
co umdlelá síla i ukrotlý hněv.
Slávy zašlé stín i půlnočný strach
obletuje otců mých zlehčený prach.

Nešťastného syna však praviceť mdlá,
síla ust jeho jen skřípění má.

ZPĚV LOVECKÝ

(*Trouby*)

Sbor Hurah! hurah! hurah!

(*Echo*)

Tak vesele jasný uvítán buď den,
jenž modrém se na nebi zdvíhá,
ven ze dvoru temna, u prostoře jen
5 tam veselo nám; jen ze dvoru ven,
a hlučno ať zpěv se rozlívá;
by hluboký přírody zaplašil sen.
Hurah! hurah! hurah! –

Kvartet piano Hluboký mrtvého lovce je sen,
10 jej nevzbudí k honbě již veselý den,
cresc. teď živi, teď k honbě, teď veselo jen.

Sbor Hurah! hurah! hurah!

(*Echo*) hurah! –

Viz zelený jak se na lovce tam bor
15 tak vábně a radostně dívá,
již od zpěvu každý se probudil tvor,
i ozvěna hlasně od dalekých hor
co daleký zpěv se ozývá;
ji probudil ze sna náš lovecký sbor.
20 Hurah! hurah! hurah!

Ba milý je život a milý je bor,
je nerad opouští uhoněný tvor,
my živi, my k honbě, my lovci jsme hor!
Hurah! hurah! hurah!

15

Již v prostoře, v dálce za námi je ves,
náš sbor se již lesem prodírá,
viz jelen! tu rána na ránu a ples,
zvěř prchá, léč raněnou dohonil pes
a lapený jelen umírá,

30

a vesele, hlučně se rozléhá les:

Hurah! hurah! hurah!

Již padl a neslyší vrahů svých ples,
víc nikdy svůj rodný již neuzří les,
nám kořist, nám veselá honba je dnes.

35

Hurah, hurah, hurah!

ZNĚLKY

I

Tichý tis nad růží stíny sklání
mezi hrobů ověčené kříže.
Sladké zvuky, ó jen blíže! blíže!!
Slavíka snad líbé klokotání? –

5 Ach tak sladce nezní jeho lkání,
kdo hlas ten uslyší, pujde stíže,
neb jej žel i touha k růží víže
bez nádeje jako milování!

10 Bolesť-li, či slasť mé srdce jímá? –
V růžovém blankytu, hvězdy, rcete,
ty růžemi ověčená Lúno,

zdaž to ona – a jen růže dřímá? –
Či spí ona a jen růže květe? –
„Růže květe!“ Růže jen? – Idúno! –

V hloubi citu kde mám slova vzíti,
 bych pronesl prosbu dosti jemnou? –
 Temnost za mnou, temnost i přede mnou,
 bledý den chce vbrzku mi zajíti! –

5 Jak se stádo labutí chce krýti,
 oblaky plynou před nocí temnou.
 „Pane, pane! pane!! zustaň se mnou!!
 Zustaň se mnou, neb chce večer býti!!!“

10 Darmo! – Lkání mé ho neuprosí. –
 Jakás ruka před umdlelý zrak
 vždy mi staví zoufalství jen číši. –

Sáhnu po ní; – mok ten usta zrosí,
 v ducha tma mi sype mrak a mrak! –
 Hu! jak chladno v noci pusté říši!!

„Vzčel māj! hlubokých muži želů!
 tvou proč ještě bledost kryje tvář?
 V přírodu jdi, – zlatá slunce zář
 růže lícím, poklid vrátí čelu!“

5 Vyjdu v slunce! Nad luhy zkvětlými
 na západu jeho zář se stkvěla;
 i má tvář se v jeho lesku rděla,
 zdobená co růžemi novými.

10 Sklesna v prach, – za sluncem rozstru ruce;
 borů šum, slavíka klokotání
 k němu nesou mojí touhy lkání. –

Konec zdál se blízký mojí muce.
 Zašlo slunce! – – Tma splynula šedá,
 a má tvář jak jindy byla bledá.

Ač má síla neoslábla v boji
proti tobě ještě, bouře litá,
přece bolest v hloubi srdce vrytá
časem budí mutnou touhu dvojí;

5 předně, v nově zkvětlém jaru svojí
aby vnadou růže trnokrytá,
ne již více v čelo mé uvitá,
zdobila leč tichou rakev moji.

Druhá žádost jest to samé přání;
10 by nového jasná slza máje,
až provodí slavíka volání

bledou Lůnu v tichou noční dobu
s sborem hvězdným nad vlastenské háje,
zrosila leč mech jen mého hrobu.

Ještě jednou v mladosti mé kraje
 zpět mne vedeš mdlého, slunce zlaté,
 v snů mých říši, oné stíny svaté,
 kde jsem bloudil, jako dítko hraje.

3 Mrtvo kolem, – pustota jen pouhá,
 vše mladosti mé uvadlo kvítí? –
 „Bez slunce květ nemá vznik ni žítí,
 slunce zašlo a noc byla dlouhá.“

10 Pláči hořce; ó proč, slunce jasné,
 an tě sotva mdlý můj zrak uhlídá,
 již tvá záře zase mi zahasne!!? –

„Hasne! hasne!“ ohlas odpovídá;
 a již tma se kolem rozprostřela;
 chtěl jsem kvítí! – noc jen slzy měla.

Tichý jsem co harfa bezestrunná
 zavěšená v kobce otců přešlých;
 tichý, v zázvitu jak světů vzešlých
 nade hroby noc jest stříbrolunná.

5 Však co chová harfa v zpustlém klínu?
 Kdo mi tajné její žaly poví?
 Kdo vyřekne a kdo ustanoví,
 co noc tichá v bledém tají stínu?

10 Větrík vzdechne v harfy lůno duté,
 a ta, ač již strůny žádné nemá,
 zalká zvuky nezapomenuté. –

A noc tichá? – Zraky žalonosné? –
 Šírou zemi kryje slza němá!
 Či ne slza? – snad jen kapky rosné? –

Zašlo slunce za modravé hory,
poslední v oblacích požár plane;
lehký větřík temným lesem vane,
pernaté sen v náruč jímá sbory;

3 vzdálené se v soumrak tratí dvory,
zdá se, svět že v temnu pozustane,
však jen zdá se, vbrzku lůna vstane,
světlem svým osvítí všechny tvory.

10 Vzešly hvězdy v rouchu jasném, zlatém
na vysokém ztmělých nebes trůnu,
předcházejíc kněžnu noci, Lůnu,

spatřily mě na zarostlém hrobě; –
žaly kryji ve srdci rozňatém,
touhou plál jsem po minulé době!

Jest pěvcův osud světem putovati,
kamkoliv dojde, vlast nalezá svou,
všech po nivách zří růže vykvítati,
jimiž ověncí harfu zvučivou.

5 Marně se snaží svět ho sužovati!
Skutkové jeho z Boha záře jsou
seslány na zem tmu osvětlovati!

.

10 Tajemství světů, srdcí ples i hněv
v souzvuku lадném jeho věští zpěv!
Takž na své pouti já tou zpěvu mocí

odkřívám bylý i budoucí čas,
a v srdcí hluboké co dřímá noci,
na světlo vyluzuje harfy hlas.

CESTA Z ČECH

„Ještě ten přejdete les. –
Slunce k večeru se sklání; –
a než, jenž tam zdobí ves,
sejde záře s věžních bání,
5 překročíte českou mez.“

Teď se vrátil, jenž nás ved. –
My však jako laňky skoky,
neb jak spěchá času let,
zrychlili jsme naše kroky,
10 cestou jdouce k lesu vpřed.

Ještě jednou větrík věj
přes luh český v líce vzňaté,
září jasnou v tvář mně lej
ještě v vlasti slunce zlaté;
15 tak. – Teď vlast se dobře měj.

Již jest meze překročená,
nazpět leží česká zem – –

V zříceniny rozvalen
popatř tamto ten hrad starý.
20 V modré roucho zahalen
pod ním stojí lesík jarý,
černá věž z něj strmí ven.

Hle, teď s sluncem zašel den.

Stáda, slyš, jak zvonky zní,
jenž se z pastvy domu vrací.

Slyšels pak harfy stříbrozvuk,
co teď zavzněl z vísky v oudolí,
a pastevců radostný hluk,
co nyní rozléhá se v okolí?

ZPĚV U HROBU
P. JOSEFA JUNGMANNA MLADŠÍHO
(dne 27. prosince 1833)

Tvá pouť je skončená,
ustlánoť lůžko tvé;
umdlelý, zhaslý zrak
zvonu zvuk v bezsenné spání zve; —
5 nad tajný temný klín
noc pustá prostře stín;
však jednou jasný den,
vzbuzený slunce mocí,
tvůj snad zaplaší sen
10 a z hrobových tě zvolá nocí
v světla stán!

POZDNÍ VEČER

Pozdní večer; plamínek se míhá
na krbu, v světlici stíny rodí
v spolku s Lúnou; — — venku hluk se zdvíhá,
mladá chasa hlučné žerty plodí,
5 nebo čas jest, kde se k přástrvě sbíhá. —
Víc a více světlice se plní,
hovor hlučí, kouř se z dýmek vlní;
při stropu ho plamínku zář zlatí.
Starci ještě hlučný hovor vedou,
10 brzo jeden po druhém se tratí
v tmavou kobku; a co dívky předou,
hoši v hlučné hře a smíchu dlí;
mnohý stařec v tichém lůžku spí.

Hojho, slyšte, kteří ještě bdíte,
15 dobrý pozor na má slova dejte,
neslýchané, nové věci zvíte.
Však jak pravím, pilně poslouchejte,
neb jak slova jenom vypustíte,
nikdy víc mně neporozumíte.

Vás však, kteří v kobku vaší tmavou
20 vešli jste a v lůžku tichém spíte,
nad jehožto křížek stkví se hlavou,
neprobudiž smích náš ani lkání!
Tmavou nocí nade vámi jen
25 zavzni moje tiché noční přání:
„Dobrou noc!“ „Tichý sen!“

PROLOG K POUTI KRKONOŠSKÉ

Pozdní večer. Dívky pilně předly,
hoši v kolo k dívčinám si sedli;
plamen z krbu smutně k tomu svítil.
Pocestný uprostřed síně sedí,
5 na něj každý poslouchaje hledí;
mluvil takto; však i taktěž cítil:
„Hojho, slyšte, kteří ještě bdíte,
dobrý pozor na má slova dejte,
neslýchané, nové věci zvíte!
10 Však jak pravím, pilně poslouchejte,
neb jak slova jenom vypustíte,
nikdy víc mně neporozumíte.
Vás však, kteří v kobku vaši tmavou
vešli jste a v lůžku tichém spíte,
15 nad jehožto křížek stkví se hlavou,
neprobudiž smích náš ani lkání!
Tmavou nocí nade vámi jen
zavzni moje tiché noční přání:
dobrou noc! tichý sen!!! –“

PROSLOV

Sklesla tma. Utichly lesní bory,
s sluncem jasným zlatý zašel den,
opanoval všechny země tvory,
zem i širou tichý přikryl sen.
5 Utichlo slavíka klokotání,
ohlas písni při porostlé stráni. –

Po vrchách se honí mlhy šedé,
noční šepot opanuje sad,
zlatí jenom záře lůny bledé
10 hrdosmělý někdy Vyšehrad,
a jak on tam, Vltava kde běží,
pustý tichem svatým krytý leží:

tak i za rok celý ticho svaté
krylo tento Tháliin zde chrám;
15 však aj, znova zavzní strůny zlaté,
nová radost v něm hle vzešla nám;
jako slunce nad hory kdy vstává,
radost novou tento den nám dává.

A hle, jaký cíl zde spojen bývá
20 s radostí, již toto místo dá,
jaký zisk? – a komu zde vyplývá,
nejlépe zajisté každý zná!
Ó by hlas můj zněl co bouře vání:
„Toto slouží chudým k přispívání.“

25 Nemocného trudná souží muka,
nouzí stlačen smutný bolno lká;

30 vaše pomůže mu štedrá ruka,
potěchy mu vaše ruka dá;
srdce vaše nouzí takou hnuté
skončí vbrzku žaly jeho kruté.

Uprostřed četné rodiny chudé
šedý otec na své dítky zří –
„Jaký osud náš as zejtra bude?“
35 taký stesk z uslablých rtů mu zní.
Však hle, volná jemu bez nadání
vaše ruka jest k podporování.

Mé ať jsou vám vděky chudých jmenem,
přijměte, co z hloubí srdce dám,
dobrodinci ctění v městě ctěném.
40 Odplatou však buď vám onen sám,
který praví: „Co jste udělili
nejmenšímu, mně jste učinili.“

TEMNÁ NOCI!

Temná noci! jasná noci!
obě k želu mě budíte; –
temná noc mě v hloubi tiskne,
jasná noc mě k světlu vábí:
5 temné hlubiny se hrozím,
ach a k světlu nelze jíti.

Vy hvězdy jasné, vy hvězdy na výši,
k vám já toužím tam světla ve říši,
ach a jen země je má!
10 Člověkem jsem; než člověk pohyne,
ve své mě lůno zas země uvine,
zajme, promění a v tvářnosti jiné
matka má země zas mě vydá.

Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši,
15 k vám budu toužiti světla ve říši,
ach a jen zem bude má!
Ptákem-li vstanu ach jasnému vzduchu,
vzhůru, vzhůru! však v zemi jen ...
zůstanu; sladký tu lidskému sluchu
20 žal můj po světle zavzní prsa má!

Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši,
k vám budu toužit zas světla ve říši,
ach a jen zem bude má!
Snad květinou mě k životu navrátí,
25 list můj i květ můj se k světlu obrátí;

darmo, jen země zas tma mě uchvátí,
světla ve stány jíti nedá.
Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši!! –

Temná noci! jasná noci!

Obě k želu mne budíte.

Temná noc mne v hloubi tiskne,

jasná noc mě vzhůru vábí;

5 temné hlubiny se hrozím,

ach a k světlu nelze jíti.

Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši!

K vám já toužím tam světla ve říši,

ach a jen země je má!

10 Člověkem jsem; než člověk pohyne;

ve své mě lůno zas země přivine,

zajme, promění a v postavě jiné

matka má, země, zas mě vydá!

Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši!

15 K vám budu toužiti světla ve říši,

ach a jen zem bude má!

Květinou-li mne životu navrátí,

list můj i květ můj se k světlu obrátí;

však ach, jen země zas tma mne uchvátí,

20 světla ve stány jíti nedá!

Vy hvězdy jasné! – Vy hvězdy ve výši! –

DOBROU NOC!

Dobrou noc, ó lásko! zlatá číše,
naplněná smrtonosnou slastí!
Tvoje krásná, klamuplná říše
nebude již nikdy mojí vlastní!
5 Miloval jsem na noc vzešlé světy –
jasné světy zjitra doplanuly.
Miloval jsem zjara krásné květy –
bujné větry pryč je zavanuly.
A tak vše, co radosti mi neslo,
10 láskou mojí v brzkou zkázu kleslo!

Ještě jednou v mladosti mé kraje
zpět mě vedlo mdlého slunce zlaté;
v snů mých říši, ony stíny svaté,
kde jsem bloudil, jako dítě hraje.
15 Mrtvo kolem – pustota jen pouhá.
„Vše mladosti mé uvadlo kvítí?“
„Bez slunce květ nemá vznik ni žítí;
slunce zašlo a noc byla dlouhá!“

Pláči hořce. „Proč, ó slunce jasné,
20 an tě sotva mdlý můj zrak uhlídá,
již tvá záře zase mi zahasne?!“
„Hasne! hasne!“ ohlas odpovídá;
a již tma se kolem rozprostřela.
Chtěl jsem kvítí – noc jen slzy měla.

25 Teď jsem tichý; harfa bezestrunná
zavěšená v kobce otců přešlých;
tichý, jak v zászvitu světů vzešlých
nade hroby noc je stříbrolunná.
Však co chová harfa v zpustlém klínu?
30 Kdo mi tajné její žely poví? –
Kdo vyřekne a kdo ustanoví,
co noc tichá v bledém tají stínu?

Větrík vzdechne v harfy lúno duté,
a ta, ač již strůny žádné nemá,
35 zalká zvuky nezapomenuté!
Vzplanou noci zraky žalonosné,
šírou zemi kryje slza němá!! –
Či ne slza? – snad jen kapky rosné?

NA PŘÍCHOD KRÁLE

Vyšehrad spal v modrém jitra stínu;
pod ním řekou různé světlo hrálo,
nad ním nebe různě se smálo,
za ním Praha modrým horám v klínu. –
5 Hučí jítrem v modrých horách lesy,
hučí řekou slavně vlny vzdmuté,
šírou vlastí zvonu zvuky duté,
šírou vlastí slavné zvučí plesy:
jenom Praha – Praha ještě dřímá! –
10 Na břehu, viz, bystré u Vltavy,
tré tam postav slavný sen objímá!
Sklonivše své věkobytné hlavy
v bezového keře vonném chladu
spí tak tiše, řeka je kolíbá,
15 větrík, vůně, rosa líce líbá –
pod skalami modra Vyšehradu.
Kdo jsou ony? pravdivost či zdání? –
šerem jitra není k rozeznání.

První se papršlek v modru koupá.
20 Plamenné se perly vzhůru ítí,
jiskra vedle jiskry lesem svítí, –
jasné slunce nad hory vystoupá.
Nade Prahou v bledobledé tváři
slavna hradu oken řad se míhá
25 rudým světlem, – jiskra jiskru stíhá, –
celý kraj v růžové plane záři:
jenom Praha – Praha ještě v stínu!
Však hle, slyš, – co znělo v tichu svatém? –

Zvonů hlas to zvučí z Prahy klínu;
30 slavný zpěv to zavzněl jitrním zlatem:
„Sláva Čechům! Slunce jim vychází!
Pokoj Čechům! Jasný den nastává!
Blaho Čechům! Smutek, žal skonává!
Radost Čechům! Král jich k ním přichází!
35 Slunce Čechů nikdy neuhasne,
Čechů král je Čechů slunce jasné!“

Probudí se z hlubokého snění
tré to postav na břehu Vltavy,
tré to korun zdobí starců hlavy;
40 nad nimi se vznáší Prahy pění.
Vstane první – velkou na postavu
vzhledne slunce – stavec v jaré síle. –
Zlatý pás přepíná roucho bílé,
zlatý vínek bílou zdobí hlavu.
45 K nohoum dlouhou šedivou má bradu,
šedými brvami oči skryté;
jest to strážce pevná Vyšehradu,
starý strážce Prahy stověžitě.
„Sláva Čechům! K uvítání krále
50 dám já základ trůnu – ryzé zlato, –
pevnější té skály, z které vzato,
ač jest vzato Vyšehradu skále!
Ryzé zlato! – zlato skvělobleské:
lásku – věrnost lidu země české!“

55 Stanul druhý – v různém jitra zlatě.
Bílé k zemi splývající vlasy,
bílá brada dávné znala časy;
byl to stavec v lazurovém šatě,

z perlí věnek svítil s jeho hlavy,
60 z perlí pás se kolem šatu vinul,
šatu, jenž co řeka s něho plynul:
byl to strážný duch řeky Vltavy.
Promluvil a hlasy stříbrozvučné
mísily se v ranních větrů vání;
65 umlkly Vltavy vlny hlučné,
jeho hlas byl tiché řeky lkání:
„Blaho Čechům! Krále k uvítání
na ozdobu slavnému ku plesu
z hloubi řeky drahé perly nesu;
70 jasnější to perly nad svítání,
jasnější nad hvězdy u vysosti:
jsou to slzy národu radosti!“

Povstal třetí – rudé roucho plálo
červeněji v slunce žhavé záři;
75 šedá brada kryla starce tváři,
bělo vlasů kolem něho hrálo,
bělo vlasů v rudém roucha stínu.
Hlavy kol se z růží věnec vinul,
v levé ruce štíhlou palmou kynul,
80 v pravé věncem z růží a vavřínu.
Stříbrotkaný plášť bedra ovíval,
rudé roucho pás opínal černý;
bílý lev mu u nohou spočíval:
byl to země české strážce věrný.
85 Tázali se – hluboko ku chvále
strážce země uklonivše hlavy –
strážce Prahy se strážcem Vltavy,
co by on dal k uvítání krále?
On však zdvíhl věnec s palmou řkoucí:
90 „Tyto prosby národu horoucí!“

Vzešla výše slunce tváře,
širá Praha plála v zlatě,
kolem hory v modrém šatě,
středem řeky růžozáře.
95 Zvonů tóny zpěvy zvučné
zněly v řeky hlasy hlučné.
A Vyšehrad hrdý seděl –
co na trůnu – na své skále,
král na syny dolu hleděl. –
100 Z klínu města neustálé
rozlehalo se volání:
hora od hor, stráň od strání
nesly prosby vroucí dále,
nesly dále vroucí přání:
105 „Bože, slyš naše volání!
Bože, zachovej nám krále!!“

NA POPRAVÍŠTI

Noční kolem rozprostřel se klid;
na pahrbku vybledlá se míhá,
an ji polil bledé Lúny svit,
lebka, jenž se nade kolem zdvíhá.
5 Krajina kol tichá, pustá, holá; –
v rybníce jen žába smutně volá.

Odevírá půlnoc hrobů klín,
kol a kolem temné šepotání. –
Nad svým hrobem mnohý nyní stín
10 bloudí semo tam v tichém lkání.
Mnohého teď prolitá se třpýtí
mladá krev, kdy Lúna na ní svítí.

NA POPRAVIŠTI

Noční kolem rozprostřel se klid,
na pahrbku vybledlá se míhá
lebka, jenž se nade kolem zdvíhá;
bledé Lúny oblévá ji svit.
5 Krajina kol pustá, holá, tichá,
v dálce les jen v tajemných snech vzdychá.

Odevírá půlnoc hrobů klín,
kol a kolem temné šepotání. –
Nad svým hrobem mnohý bloudí stín –
10 či ni v chladné zemi nemá stání?
Hle, zář Lúny tiše dolů svítí,
mladá krev kde rozlitá se třpýtí.

DVĚ PÍSNĚ Z CIKÁNŮ

I

V dlouhém poli šumí větrů vání;
jabloň co tam růžobíle zkvítá,
zlaté klasy vše přede mnou sklání,
vše se kloní – nic mě neuvítá.

5 Po březovém háji větry hrají,
vpředu háj ten dub stověký hlídá,
jeho listky cosi šepotají; –
poslouchám – pro mne nic nepovídá.

10 Bublá potok stříbrnými hlasy,
potok, co luh květný obepíná,
jak by dávné vypravoval časy,
přejdu – slyším – mně nic nevzpomíná.

15 Modrý blankyt nade mnou se klene,
po něm větřík oblakami hraje,
dnes je v půlnoc – zjítra na jih žene,
v západ – v východ – – nikdy v moje kraje.

20 Rozplašen můj národ; – bratr bratřím
neznámý; pláčem si cestu krátím,
dvakrát nic, vše jednou jenom spatřím,
věčně dále, – nikdy se nevrátím.

Jeruzalém zpustla – ni místo neznáno,
rozplašen můj národ, potupa mu zlá,
kam hlavu by sklonil, mu místa nedáno;
daleko prach otců, daleko vlast má!

5 Z nespátřené vyhnán! – Palmy na Jordánu,
kde východem slunce hlas hrdliččin zní,
tam vy pozdravujte ode mne neznánu,
jí rcete, že ještě chovám lásku k ní.

10 Má láska šla se mnou – po vysoké hoře,
vyšší té hory, přes kterou jsem šel;
šel jsem přes moře – přes hluboké moře,
hlubší toho moře přenesl jsem žel!

CIZINEC

Cizinec bydlí na pusté skále,
slunce mu sotva zasvítá!
Chlad a mlhy tam panují stále –
květina tam nevykvítá!
5 Studený víchř s kadeřmi pohřává,
zmrtevěly kolem mu svět,
čas ubíhá i opadává
mladosti cizincovy květ.

Jakž možno jen, že si nezoufá?
10 Jak zlomená květina vadne.
Štěstí proň, že v nic nedoufá
než – v klidný růvek v zemi chladné!
Nač také by čekal více?
Vzdálen jest od svých srdcem – myšlenkou –
15 o lásce sen byl jeho milenkou,
on sám zhaslá – jen doutnající svíce!

Zem studená ho skrýje,
kde? – Zda hrob jeho komu znám?
Neoželen tam kdesi shnuje –
20 v hrobě jak v životě – jen sám!
Plakat proň žádný as nebude,
jakž u domácích bývá –
cizinci jen víchř zahude
a někdy v noci sejček zaspívá!

POUTNÍK

Chodec mdlý se k otčině své blíží,
za hory se ukryl slunce svit,
víc a více noc se k zemi níží,
v náruč snu tichého klesá lid,
5 nivy, háje dřímota už tíží –
on však žádný nenalezá klid;
před sebe v noc hledí neustále,
krokem rychlým spěchá dál a dále.

Nad lesy vystoupí lůna bledá,
10 truchlící by utěšila svět,
zabraňuje však jí mlha šedá. –
Mdlý tu chodec patří vpřed a zpět,
kolem sebe známých míst zde hledá,
kolem vysílá toužebný hled –
15 tu aj před ním otčina se zdvíhá,
v šeru mlh však temně jen se míhá.

Jako chodci – takž i mně se děje!
Obraz jakýs před můj vstoupá zrak,
však jen mdle se barva jeho stkvěje;
20 krásy, zdá se, že ho zdobí znak,
ač i touhou srdce mé se chvěje,
nezřím ho v té kráse – šedý mrak
ukrývá jej příšera co bledá
a jej v pravdě poznati mi nedá.

25 Dějin věštyně, dej slunci vzjítí!
Zaplaš mlhy, jež jej kryjí tmou,
by lze bylo v jasnotě jej zřítí!

Na svět celý nad ním povznes svou
pochodeň, jež světy vše osvítí!
30 Ukoj touhu v srdci chovanou,
by ve věčné zapomenutí nekleslo
nadějí živoucích skryté veslo!

Hle, má prosba zdá se vyslyšená,
touha vřelá bude splněná!
35 Kynutím bohyně vyvýšená
slunce budí, prchá mlha zlá,
žalu bouře v prsou utišená;
k světlu procitá i duše má,
slunce vzhází s jasnostkvělou tváří,
40 obraz pálá v růžožhavé záři!

Zjitra kdy se východ zapaluje,
nejprv hory jen se v dálce stkví,
ranní víchr mlhy odvaluje,
doliny však ještě ve tmách spí;
45 víc se svítá – věž už vystupuje,
až pak plné slunce s oblak zří,
aj, tu ves se před očima bělá,
zraku krajina se zjeví celá!

Tak před zraky mými se vyrojí
50 přízrakem směs vzešlých obrazů – a již
zponenáhle díl se k dílu pojí,
vždy živěji postupují blíž,
v celé pravdě až přede mnou stojí! –
Věstkyně, přej, čarovnou tu říš
55 by mé harfce zjevit bylo dáno,
by co sám zřím, též od jiných bylo znáno!

JAROSLAVNA

Za horami vzdálené jest
lampa země, zlaté slunce.
Šerem přes hladinu mořskou
lkály zvony smutným zvukem
5 touhu země po sluněčku!
Růže klonila hlavínku
umírajíc, nejsladší
vůni zahradou vydechši.

Po jezeru tichotíše
10 ploula labuť, bílá labuť.
Bílým táhlým hrdlem jejím
na peruti nočních dechů
vznášela se píseň její
v dálky, v dálky neskončené,
15 poslední labutí píseň!
Nad jezerem na balkónu
v tichou tajuplnou noc
lkála Jaroslavna pláčem řeky,
vinoucí se rozkvětlými luhy.

20 Běleším nad labutiné hrdlem,
nade růže rtema krásnějšíma,
nejkrásnější linula myšlenka:
„Ó, jak touží srdce mé se vznésti
vzhůru k světlu, které svítí světu!
25 Že pak člověk jest tak vzdálený
od slunce, jenž vzešlo na Golgatě,
jehož jiskrou ztracenou jest svět.

30 Výš a výše postupovati,
podobnější vezdy býti jemu
a posléze vjedno splynouti
s zřídlem!“

JAKO TROSKA V SVĚTLE BLEDÉM

Jako Troska v světle bledém
vyhlídají mlhy šedem,
temná noc kdy nad ně přišla,
tak, myšlenko, nevyzírej,
5 jiným nermuť blaha zdroje,
vrať se v hloubi, z kteréš vyšla,
tam si moje srdce šírej,
však jen moje – moje – moje –

VŠAK TEN ZÁSVIT RŮŽOJASNÝCH LÍCÍ

Však ten zásvit růžojasných lící
jest jen promyk hvězdy padající;
a jak klesá v černé noci zdroje,
„Dobrou noc!“ můj volá za ním hlas;
5 „mstítelem mým vkrátce bude čas,
zničiv krásu tvou i pouta moje.“

OTEC VZPOMENE RODINĚ

Otec vzpomene rodině:
„Kde dnes as jest?“, však stěží
pomyslí, že již v hlubině
drobné z něj kusy leží.

- 5 Tak letí stříštěn o skal,
od skal, do skal, ku skale;
on dolů; my však pomalu
lezeme vzhůru dále.

DUŠE NESMRTELNÁ

Duše nesmrtelná, která bydlíš
v těle mém, ve schránce ve smrtelné,
ustvořené z hlíny; ty, jenž patříš,
co člověka smyslům nelze zřítí,
5 nelze pochopiti smrtelníku,
a poddaným tobě tělem vládneš,
poslední teď zpívati dej den mně,
den, v němž čas pomine, smrti bratr,
hříchu syn hnusného; v kterém ty též,
10 odkudš vyšla, nazpět se navrátíš;
den, v němž slunce zhasnou, světy zajdou;
a tak, jako bylo na počátku,
dříve nežli Bůh byl stvořil zemi,
státí bude všecko prázdné, pusté! –
15 A ty, jenž jsi stvořil ducha mého,
který patříš minulost i nyní,
jehož oko hledí do budoucna,
nestvořený i neobmezený,
jehož konce není a nebude:
20 podporou buď silnou ducha mého.

*

Temná noc pokryla šírou zemi,
nebylo na ní živého tvorů,
v celém kruhu světa smrt jen byla.

Na nebesích jasný kříž teď vyšel,
jako slunce jasný lesk vydával,
25 rozléhal se kol zvuk smutný trouby,

budě těch, jenž dřímali ve hrobách,
rozlehlých po zemi široširé. —

30 Proměněné tělo v prach a popel
opět skleslo po skončeném soudu,
a nebylo více; duše však se
navrátily nazpět, odkud vyšly.
Svět stál co v dnu čtvrtém po stvoření.

*

35 Na nebesích seděl Bůh v své slávě,
nesčíslní kolkolem duchové
zpívali ku slávě jeho písně;
rozléhali hlasové se jejich
v slavném zvuku, jako bouře dálná,
neb co padajících vod hučení;
40 souzvuk světů v kruhu kolujících
hrůzoslavně písně ty provázel.

„Sláva Bohu na nebesích,
jenž vévodí od věčnosti;
jehož slovem vstaly světy,
45 jehož slovem nebe jest.

Nezačatý, neskončený,
neobmezenou vždy vůlí
od stvoření řídil nebe,
od stvoření řídil svět.

50 Milostivý, dobrotivý
klade cíl teď lidské pouti,
jeho slovem klesne nebe,
jeho slovem zajde svět.“

*

55 Duše má, před nadsmyslné zraky
své teď uveď vlast mou v čase tomto;
vymřelá až státi bude Praha,
živého až v ní nebude dechu,
ani člověk ani zvíře žádné.

60 Peruť svou má duše rozepíná,
s vysokého nebe dolu k zemi
davem světů kolujících spěje;
přede mnou i za mnou, po mých stranách,
pode mnou, nade mnou světů množství,
až se v dálce jako mlhy tratí.
65 Složí duše má teď peruť svoji,
na šedivém oblaku spočívá;
pode mnou zem rozložená leží;
papršlkem jsouc jasným osluněná,
před mé zraky vstoupá vlast teď moje.
70 Jako druhdy tmavé lesy stojí,
v dálce modrají se Krkonoši,
kol po rolích obilí se vlní,
noví klasové potichmo šepcí,
květem osypané stojí stromy;
75 kvítí kreje pestře širé luhy,
vonná růže hlavu v větru houpá,
fialka vůni lije přelíbou
z trávy husté, kde ukrytá leží.
Hrčí potůčkové hájem hustým,
80 olšiny se zhlíží ve potůčku,
s Labem Vltava vlast obejmá,
nevěstu stříbrný jako pásek.

Ve vodě však není ryby žádné,
není ptáka v povětří žádného,

85 v olšíně nezní již zpěv slavíka,
nelítá na kvítí včela žádná,
neskotačí brav na lukách bílý,
není člověk, který by ho pásł.
V celé vlasti není zvíře žádné,
90 ani člověk v celé vlasti žádný.

Jaké město před zrak můj teď vstoupá?
Praha jest to? Praha? vlasti hlava?
To jest Praha, ó jak jest změněná;
slavný Vyšehrad zde druhdy stával,
95 tamo hrad královský; přes Vltavu
jiný most před časy vedl cestu; –
a obydlí všecka pustá stojí;
s šumotem kde druhdy dav se vinul,
jest teď ticho, hrůzoslavné ticho. –
100 Ani člověk ani zvíře v městě,
pusto kolem, každé místo prázdné.
Jedenkaždý dům jest otevřený,
nezavřená jest každá světnice;
náradí jak jindy všecko stojí,
105 jak by obyvatel právě odšel,
člověka však nikde, nikde není.
Věže jako dříve k nebi strmí,
ozdobení všickni oltářové,
jak by teď byl kněz dokonal obět,
110 právě teď jak by byli odešli,
jenž se druhdy modlívali v chrámu.

Vymřelé však stojí celé město,
jako pustá hrobka leží Praha,
národu co celého hrob zdá se
115 celá vlasť, positá pestrým kvítím,

s Labem rychlým Vltava šumotná
v souzvuk temný, co rohové lesní,
pějí nad hrobem píseň pohřební.

*

120

Vzhůru nazpět má se duše nese
k nebesům, kde věčný pán vévodí
na vysokém osluněném stolci.

PŘES HVOZD TMAVÝ

Přes hvozd tmavý černé mračno spěje,
tichý dešť kol na osení leje:
slzou nebe zrosen květ se stkví;
nevěsta co krásná země stojí,
5 nebe se s ní v obejmutí spojí;
zlaté slunce skrz dešť na ni zří.

Přejdou mračna, větřík lehký věje,
v olšíně zas slavík líbě pěje,
10 černý les jen zasmušený dlí;
kolem něj se vine mlha šedá,
nad ním míhá se jen záře bledá,
a skrz houští větru lkání zní.

ZELENÝCH NA LUKÁCH

Zelených na lukách tmavého blíž lesa,
při potoku rychlém krásná růže stála,
nad ní truchlovrba klenula své stíny.

Denice když zjitra nade hvozdem plála,
i když slunce jasné již za lesem zašlo:
růže krásná dechy vonné k lesu vála.

MĚSÍC STOJÍ S ZESINALOU TVÁŘÍ

Měsíc stojí s zesinalou tváří
nad zroseným mrtvotichým hájem,
mdle se mladé jedle lesknou v jeho záři,
pookřilé nově vzešlým májem;
5 nad modrými lesy visí mlhy šedé
jako truchloroušky v mrtvokobce,
s těmi mlhy tíhnou stíny šerobledé,
hvězdy tuhnu co světlušky v hrobce.

Jako v temnotách se shluklých chodec brodí,
10 kolem sebe ztuhlou rukou sahá,
teď jej víra silná mocně vpravo vodí,
naděje teď pevná vlevo tahá,
strach a ouzkost teskně jemu prsa zdvíhá,
spěchá více, hlc, snad tam již cíl svůj najde,
15 tam se záře jakás semo támo míhá,
teď tam došel, nic, tu sklesne, zajde.

V brzkém jitru najdeš snad již, temná noci,
se mnou v tmavém hrobě lůžko jedno;
nade mnou pak bdi též, věčné, svatá moci,
20 až mě v chladnou náruč smrti pojme ledno.

PLNÁ LŮNA NAD POROSTLOU STRÁNÍ

Plná Lúna nad porostlou strání,
denice nad mořský vyšlá klín,
slunce, kdy se mezi hory sklání,
krásy tvé jsou stínu jenom stín.

5 Milí dnové, v přečisté radosti
pevné kdy já u víře jsem stál,
krásná víra s mou zašla mladostí,
bez života zustal Ideál.

10 Přec se touhou k němu srdce souží,
k sobě vábí mrtvý obraz ten;
jako jinoch po milence touží,
zemřelá kdy dřímá věčný sen.

15 Příroda však víc se neusmívá,
první zvíře v ní jest člověk jen,
vpravo, vlevo, všude hrob jen zívá,
nesmrtelnost májový jest sen.

ANIŽ TVŮJ ŽE JSEM

Aniž tvůj že jsem, že lásku mocí dusím?
Ó ne! – jinám vzdy byla touha moje!! –
Mně nestačila krása, láska tvoje:
někdy jsem sice tvůj, však ach! jen že musím.
5 Bych perutí lehkou mohl vzplanouti,
kam touha ždá, co ta noc skládá ve mně,
nedalo by mi dlouho zde stanouti:
nebyl bych tvůj, ba ani celé země.

Měj dobrou noc! má vlasti modrošera!!

Sbor bludic neviditelný

10 Doprovází ticho svaté
temnou noc, i hrůznou noc.
Brzo-li, ó slunce zlaté,
blesků tvých nesmírná moc
odestře zsinalé mraky,
15 jenž tvou krásnou kryjí tvář?
Dej, ať brzo naše zraky
plamenná osvítlí zář! –

Země

Zesinalý, tmavý oblak
skrývá zlatostkvoucí tváře
20 Ideálu krásy nám.

V PŘÍRODĚ JAK VŠE SE JINDY SMÁLO

V přírodě jak vše se jindy smálo,
radosti vše do se mělo znak,
v květu kolem oudolí kdy stálo,
můj kdy bloudil podle řeky zrak;
5 teď však slzy v zraky moje loudí
příroda i hvězdný nebe strop,
s řekou kvílím, tam kdy oko bloudí,
svět se zdá mi býti štěstí hrob.

Přec kdy nad lesem na skále sedím,
10 kolem níž večerní mlha hrá,
do zmodralé dálky smutný hledím,
jak se krásný mně svět tento zdá;
celou zem v svou náruč jmouti toužím,
v večerní stopiti chci se zář;
15 však darmo citem tímto se soužím,
neb kam vzhlednu, tam mně schází tvář.

V SVĚT JSEM VSTOUPIL

V svět jsem vstoupil, doufaje, že dnové
moji vzejdou zlatý jako máj;
jaký mladosti mně slibovali snové,
takový že najdu v světě ráj.

5 Než ach brzo, příliš brzo přešli,

.

.

tmavošedá v lůno jala noc.

10 V světlo Lůny kvítko zdvívá vlnadnou
radostně zdá se že hlavu svou;

schnu se, ach, a co slzou chladnou,
rosou noční skropí ruku mou. – –

Zkvětlá růže v kraje své mě víže

čárnou mocí, touhy proletá

15 cit mé srdce; – přistoupiv však blíže,
spatřím, ach, že z hrobu vykvěťá.

Lílic, jejíž jsem za svítání

obdivoval sněhobílou zář,

v noc korunu stříbrobledou sklání

20 k vlhké zemi, i uvadlou tvář.

Hledám lidi, mém jak ve snu žili; –

bez srdce však larvy najdu jcn; –

snové moji, běda! – snové – byli,

jestoty je všecky zničil den.

25 V šířý svět po ráji touhou mroucí

rámě moje rozestíral jsem –

po ráji, – a na prsa horoucí

pouhou, lásky prázdnu tisknu zem.

UMLKNI, POTOKU HLUČNÝ

Umlkni, potoku hlučný,
padající s kolmých skal;
ustaň, ustaň, háji zvučný,
proč můj znovu budíš žal? –

5 V dálce vlna tvá umírá,
v rovinách tvůj usne hlas,
cit, co srdce mé sevírá,
neumrtví žádný čas. –

10 O čem mluvíš? Ó jen o ní!
Kde jest ona? Rci, kde dlí?
V lůno její jen se kloní
rychlý běh tvůj? K ní, jen k ní?

15 Proč mě touha po ní moří? –
Tváří jejích neviděl jsem,
hlasů jejích neslyšel jsem,

přec mé srdce láskou hoří.
O čem mluvíš? Ó jen o ní!
Rci, proč pláčeš? – Ó jen pro ní!

ANIŽ KŘIČTE, ŽE VÁM STAVBU BOŘÍM

Aniž křičte, že vám stavbu bořím,
jenž by sama v krátkém padla čase;
neb kdy základ krysy rozlézají,
celý dům se větrem již kolíbá,
5 jehož krov se k zemi skoupě shýbá,
jakou schránu střechy jeho dají? –
A kdy nové stavení má státi,
zdaliž rádno stavbu zase jinou
na základu u vysokost hnáti,
10 předešlé který byl pádu vinou?
Protož buď i základ vyvržený,
nový základ vložte v zemi plodnou;
na něm nový dům buď založený,
jehož střechy přede bouří škodnou
15 i před parnem denním vás uchrání. –
Kdyby však před stavby ukončením
konec vzala stavba s mojí bděním
(spaní člověk mdlý se neubrání):
pak na místo mistra zesnulého
20 některý z učenců jeho vstane,
ten přikročí v dráze znamenané
k ukončení stavení nového.

HOJ, BYLA NOC!

Hoj, byla noc! Zelené světlo lúny
padalo promykem v zlaté hvězdiček strúny;
a tichou hudbu tu zpívaje vítr vál.
I stál jsem zšílenec na osamělé hoře,
5 pode mnou rovina, zelené jako moře,
a já jsem zšílenec nad tímto mořem stál.

I bil jsem v horu tu, i znělo mé volání:
„Hoj, otče, otče můj! Neslyšíš matky lkání?
Hoj, já zšílenec, proč vchod se neotvírá?“
10 I bil jsem v horu též! Půlnoční přešel čas!
Ta hora? – Bláník je – a nad ní pláče hlas:
„Můj otec neslyší – a matka mi umírá!“

SLUNCE ZAPADLO U VĚČNOSTI MOŘE

Slunce zapadlo u věčnosti moře;
na jeho mohylách žertvy se pálí
v růžovém ohni od hory ku hoře.
Hluboká noc se za sluncem přiválí,
5 hlubší než hrob jeho, hluboké moře.
Ještě papršlek poslední vysvítá,
z blankytu modra to temno zahání;
poslední vzdech to nad námi zakvítá,
slunce to poslední je požehnání.
10 Hasne i hasne, uhasne – umírá –
hrob nade sluncem své brány zavírá.

Truchlivá noc své teď roucho rozvine,
od věže k věži nad Prahou rozvěší;
širé se nebe ve slzy rozplyne,
15 v zármutku veškeré žítí pohyne,
slunce jen! slunce zas Prahu potěší! –
Pustá jsi, Praho, jak smutno je tobě!
Hluboká mlha tvé ňadra teď tíží;
nad tebou hvězdy co lampy ve hrobě,
20 v královu hrobě; a v temnu se plíží
– temně a mdle – zvonu hlas, pláč a lkání:
„Slunce, ó slunce! slyš Prahy volání!“

ZLOMKY BÁSNÍ

1

A kdy lůna vzejde nad lukami,
 stkví se jasný její ruměnc; ;
 též i kvítí jasnými slzami
 divě roztržený pro věnc.

2

Jestli byly vzdálené to světy,
 za šera ach jitra doplanuly,
 jestli byly jarní pestré květy,
 uvadlé je větry zavanuly.

3

(*Ž Umrájcího*)

Až vzejde záře dne růžového,
 zbarví jen křížek náhrobku mého;
 A to samé slunce až za hory zajde,
 o mně Seléna pověsti nenajde.

Páže

Slyš, páže můj! – proč smuten stojíš?!
 Můj páže! – slyš! – sem blíže pojd! –
 Snad že se vlny mořské bojíš? –
 Ó neboj se, pevná jest loď! –
 5 Můj páže! – slyš! – darmo volání; –
 on neslyší. – Slyš!! – znamená
 co smutek tvůj, co tvoje lkání?! –
 On neslyší. – Kam touha tvá...

5

(Z Duše nesmrtelné)

Byla tma nad světem rozložená,
 jako moře kryje šírou zemi;
 vyhořelá, tmavá byla slunce,
 modrojasný Síríus i zhasl,
 5 v letu, v kruzích tmavých hučí svět.

6

„Kde jste, zvukové zatmělé noci –

Kdo kdy v světě vynalezl hlasu,
 který lásky moci ubrání?
 Ona nezná místa, nezná času,
 každého si rychle podmaní.

(Z básně Aniž tvůj že jsem)

Hrůzno kolem; – kolem ticho svaté;
 pustohustá rozestřela noc
 nad nás peruť černou; slunce zlaté,
 kde ach dlí tvá tváře krásná moc?! –
 Vzejdi! – Vzejdi!! – nade smutným sborem,
 nad skonalým; zlatou prostři zář
 Síría neskonalého vzorem,
 bez nějž nelze býti tvá nám tvář.

Co zde sním a co zde vypiju,
 to jediné jest, co v světě užiju;
 a co po smrti mé tady zustane,
 Bůh nebo čert ví, kdo to dostane.

(Úryvek z Byronova Obležení Korintu)

Kdo obrátil kdy k nebi vzhůru hled,
i nevrátil se smuten k zemi zpět? –
Nepřál si perutí, by rychlý let
jej nesl tam u věčna světla svět?

Jemu jsou spády vod – – – hlukem,
souzvuk – – – pouhým zvukem.

DRAMATICKÉ ZLOMKY

KRÁL FRIDRICH

Truchlohra v pěti jednáních

PROSLOV

Háj. Slunce vychází. PĚVEC, vyjde s harfkou a řeč svou přiměřenými zvuky provázeje, mluví:

Pozornýma poslyšte ušima,
z dávnověkosti co harfky mé
hlásati vám budou strůny zvučné;
o bitvách, o krutém lásky želu,
5 i o skleslé síle, zašlé slávě.
Byla bitva strašná bojována
v obličejí stověžité Prahy,
na temenu širém Bílé hory;
byla bitva hrůzná, boj byl strašný,
10 Čech tam stál naproti bratru Čechu,
oba pro svého se bili krále,
potokem se valila krev s hory.
Bílá hora co Médea druhdy
byla dítek svých zbarvená krví;
15 břinkot zbraně krkonošské hory
opětovaly zevzdálí strašný,
podnes ještě v bledém lůny svitu
ohlásují hájové to čeští;
a kdy poutník v temné noci kráčí
20 po temenu širém Bílé hory,
s hrůzou patří míhati se stín
nad svým hrobem; temnou nocí zavzní
brzo „Tábor!“, časem zas „Maria!“

25 Dvěstokrát přikryla krutá zima
Bílou horu bílým příkrovem;
dvěstokrát vystalo pestré kvítí
na hlubokém bojovníků hrobě
od těch časů do dnešního dne.
(*Z daleka jest slyšeti zvonku hlas.*)

30 Vystavěli kapli na temenu
Bílé hory; hlásá zvonu hlas
tichem jitřním krajině vůkolní
ze sna probuzené, u oltáře
v oběti že kněz bude vzdávati
Bohu díky, křesťanstvo že vítěz
35 přispíváním jeho vyšlo z boje. —
(*Odhází hájem.*)

JEDNÁNÍ PRVNÍ

Hradiště. Zámecká zahrada.

SCÉNA PRVNÍ

BUDOVA. JESENSKÝ. MILÁDA. VELOŇ *přináší psaní.*

VELOŇ: Posel z Prahy zde přinesl zprávu;
odevzdav ji pravil, žeť má naspěch,
a již podkova vraníka jeho
v rychlém skoku tepe cestu k Praze.

BUDOVA (*přečta psaní*):

40 Vyvolen jsem za strážce koruny
královské, i požádán, by rychle
odebral jsem na cestu se k Praze,
nastoupiti svého ouřadu. —

Veloni, ať sedlají mi oře,
45 i ty sobě osedlej vraníka,
a pak k Praze, v den o závod s sluncem,
v noci pak o závod s bledou lúnou.

(Veloň odejde.)

Dcero má, buď s Bohem! Vy, Jesenský,
brzo synu můj, opatrujte

50 poklad v dceři mé vám svěřený!

JESENSKÝ: Buďte ujištěný, otče můj,
že můj život není mně tak milý,
jako milá dcera jest mně vaše.

MILÁDA: Ó můj otče, proč tak rychle od nás?

55 Posečkejte den dnešní a přes noc;
není jisto v noci k Praze jeti.

BUDOVA: Tys dětinská, že se o mne bojiš;
Veloň se mnou jede, máme zbraň též;
povinnost mne volá, musím včas.

60 Počítí kdo co chce, rychle počni,
čas nečeká, jako vítr letí;
povinnost buď rychle plněna;
zdlouha kdo co koná, polou koná.

BOLESLAV

Truchlohra v jednom jednání

SCÉNA PRVNÍ

*Zahrada klášterní na Hradě pražském.
(První jitro před slunce východem.)*

MILÁDA (*u okna*):

Dnes již? – dnes, dřív nežli slunce vyjde,
tebe znova pohřešiti mám?
Samodruhu, bratře můj! Ó strašně,
strašně tiskne hřích tvůj, Boleslave,
5 syny tvé i dcery! – Znova mám
loučiti se s tebou, bratře můj;
víc, ó víc než bratře! – Jak mi smutno! –
Právě jako tenkrát, v slavný Řím
kdy mne vedla mnoholetá pouť,
10 oplakávati kde otcův hřích
měla jsem odloučená od vlasti,
uzavřena ve zdech klášterních,
daleko tak, daleko od tebe. –
Nelze bylo mi bez tebe býti;
15 netěšila obloha mne jasná
Itálie krásné; vůně myrty
nevábila k radosti, jen k žalu.
Opuštěná co hrdlička v skalách
plakala jsem sama, sama! – sama!! –
20 Žádný nerozuměl pláči mému,
jako tvému druhdy, samodruhu!

Sami dva jen rozumíme sobě,
oba rovný, stejný tiskne žal;
vyvrženi co na ostrov pustý,
25 vkročili jsme v bezradostný svět –
bez sebe jsme sami – osaměli! –
Jak mně možno bez tebe tam býti? –
Lze-li člověku jest samotnému
přebývati v pustinách rozlehlých?
30 Šírá poušť, noc tmavá; každý strom
i lůna bledá lkají sice s ním;
však ach – nepoznají pláče jeho;
lkání druha neuleví žalu,
jaký tiskne smutné srdce jeho,
35 leč kdy jeho spolusmutný druh
porozuměv žalu jeho pláče.

[Zlomek druhý]

MILÁDA *sama (u okna)*:

Mladé jitro! – krásné jitro!
Ó ty nejsi s to, setřítí slzy chladné,
jimiž tu noc tichá porosila
40 ládné líce porozvilých růží!
Ty jen nové, vřelé slzy rodíš
ze ztmělého modra zraků mých
na mojich želem uvadlých lících!
Jako jiskry před východem slunce,
45 za horami, tam za východními,
jasné jiskry řítějí se vzhůru,
výš a výš, až v temném modru hasnou:
tak i slzy linou s tváří mých

chladněji vzdy na ustydlou ruku,
s ruky studené co jiskry chladné
v květin záhony; posléz co perly
přimrazené usnou na uchřádlém
květu srdci v hluboké korůnce! –

BRATROVRAH

ANEB VÁCLAV A BOLESLAV

JEDNÁNÍ PRVNÍ

Přísaha

Háj Svantovíta. — Skalina vzadu, pod kterou byt kněze Svantovíta, jehož socha mezi dvěma duby stojí, nad ní se spojujícími. Socha vypodobňuje jinocha ozbrojeného kopím a mečem.

Boleslav k Drahomíře: Proč vždy více a více dráždíš vášeň mou, proč bouři, která v prsou mých atd. — Kněz, — Boleslav přísahá zde bohům, že chce zavraždit bratra.

BOLESLAV: Ženo! matko! já to cítím, že ta rána,
která bratra zbaví života, mne též
zbaví míru, a že rukou tou, jenž bratra
zavraždím, i mír svůj ztroskotám; —
nelze však přec touhu udusiti.

(Boj dobrého se zlem.)

JEDNÁNÍ DRUHÉ

Boj vždy tužší, – zlé vítězí

Václav Boleslavovi vypravuje o věčnosti a Kainu, který po zabítí bratra měl krvavé znamení na čele.

Boleslav: Jest-li to zlé, proč to poroučejí sami bohové? Smrt je s životem zároveň dána, a kdyby smrt byla co zlého, nebyl by i život nic dobrého.

Václav: Žádný člověk si sám k příjemnému živobytí nedostačuje, všecy jsme jedním kolem spojeni.

Boleslav, kde víno, žádá.

JEDNÁNÍ TŘETÍ

Čin

Když se *Václav* modlí, je slyšeti harfu *Elborovu* – z daleka hřmí – dva vrahové před smrtí *Václava* popisují noc. –

První vrah: Kosti tam z umrlců při kapliče haraší, v bouři, jak by atd.

Druhý vrah: Od východu vstává měsíc, od západu černé mračno. Zdaliž není *Václav* podoběn měsíci, *Boleslav* mračnu atd.

JEDNÁNÍ ČTVRTÉ

Následek

Boleslav na lůžku, – při spadnutí meče se lekne a probudí:

Když jsem ještě jako pachole byl,
nelekal jsem se ničeho a teď atd.

Táže se hradního, kolik je hodin, – pak praví:

Ó jak čas ten račím krokem jde,
což chce noc ta věčně trvati?

Mluví sám s sebou o věčnosti – chce, by vzala matka polovic té viny na sebe, jemu samému že těžká – i bohy viní, že to žádali – *strážní* si vypravujou, jaká to strašlivá noc byla – a jeden praví druhému, jak spatřil Boleslava na lůžku ze spaní mluvícího a jak strašně vyhlížel: Tak jako černá mračna nebe kryjí, a blesk zasvitne, a posléze hromové rány vůkol bázeň a leknutí působí, taktéž ze začátku jeho čelo se zamračilo, pak z jeho oka ohnivý vzhled vystřelí, a posléz zařve divokým hlasem, až vše vůkol se zatřese; nato hluboké ticho vůkol. – *Boleslav* chopí *strážného* za prsa a táže se ho, zdali má co na čele psáno – *Podivín* táže se Boleslava, kde má bratra, on ale hledí před sebe do země, až po zvolání: „Bratrovrahu!“ přijde k sobě – *Drahomíra* ve spaní: Cosi se mi zdálo, že jsem zavraždila matku, manžela, bratr že zavraždil bratra, a já že syna otráвила! – Oh! – to byly hrůzné sny atd. Jazyk lpí v ustech. Hle, tu číše – víno – pije, kam dřívě nalila jed. To víno chutná jako krev! – Teď je mně volno, lehko; – ukazujíc na čelo – Tu mě ještě jakás jiskra pálí, žhavá, jmenujou ji svědomí, ta nás kárá prý z našich hříchů, tresce poklesky, pošetilost – atd., odejde. *Boleslav* vstane, předstírá si své sny. – Na poli krvavém a mrtvolý posetém že leží sám živý, a zdá se mu, že ty mrtvé vstávají a za ním se hrnou, a proti němu co valný víchř se žene hrůza a blíž a blíže vždy ta hlůza, a strach nedá mu utíkat; pak jak se mu zdá, že jde vrah na něj, a on chce křičet a nemá hlasu, on chce utéci a nemůže, nohy mu klesají. – Hlas *strážného* – příběhne, vypravuje smrt *Drahomíry* – a že nemohl nikoho nalézt, kdo by pomohl – *Boleslav*: „Jdi, svolěj vládyky, jenž byli při večerním kvasu.“ *Strážný*: „Všickni, jeden po druhém, odjeli z hradu v hluboké noci.“ *Boleslav* (zaražen): „Jdi, hledej Miroše!“ – *Strážný* odejde – *Boleslav* sám: „Tedy odjeli? Děš se bratrovraha? atd. To váš trest“ atd. *Strážný* přijde – *Boleslav*: „Proč nejde Miroš?“ – *Strážný*: „Byl tam u těla *Václavova* a s ním všicka vaše čeleď – pravil jsem, že má přijíti, a on nechtěl, volal jsem služebníky, ty pra-

čili, že vám nechťi více sloužiti.“ – *Boleslav* po chvíli: „Jsem teď kníže!“ Zdola slyšeti zpěv: „Hospodine, pomiluj ny.“ – A přes zdi je viděti požár od pochodni. *Boleslav* sám, vůkol tma mimo začervenalé světlo pochodně.

JEDNÁNÍ PÁTÉ

Boleslav chce přijmouti křest, však vzpomene si, že ta samá víra, v níž hledá ulehčení, slibuje nesmrtelnost, a toho se leká. Hledá pomoc; a kde myslí, že ji najde, tam hlouběji klesá, a praví, že se podobá na moři tonoucímu, který se i stebľa chytá. Dává volat harfeníka, který ale něco, co se na vraždu vztahuje, zpívá.

BRATŘI

Truchlohra v pěti jednáních

Hlavní idea. Všickni se tisknou, k vládě neschopní, ku vládě, jeden hubě druhého. Tak Boleslav potlačiv otce svého, dav vyklestiti Jaromíra a uvězniv Oldřicha dojde vlády; než Jaromírovým přičiněním a návodem Vršovců zraku i vlády zbaven jest. Tak Jaromír dosedne na stolec český, než návodem Vršovců Boleslavem Polským již již svrženého vysvobodí Oldřich, kteréhož nabádáním a poštíváním Vršovců samovlády chtivého Oldřicha uvězní Jaromír. Ten však zprostitv se vazby, zbaví Jaromíra zraku i vlády, vyžene ho v bídu. Tak mezi sebou se hubícím rodu Přemyslovců stojí rod Vršovců též vlády chtivý naproti, a co zatím Břetislav s vojsky stojí vítězně proti Němcům, zavraždí Vršovci Oldřicha, posléz i Jaromíra, a Břetislav potrestav zločin tento na hrdle Vršovců dojde sám jediný, netouživ po vládě, vlády jsa nejhodnější, panování nad zemí českou, an Boleslav již dříve bídný život byl dokonal. Tak vládne Nemesis, nechavši nehodné vlády, aby sami mezi sebou se pohubili, vede nejhodnějšího vlády ku vládě.

JEDNÁNÍ PRVNÍ

SCÉNA PRVNÍ

Střih na Vyšehradě.

KOCHÁN. HEROUŠ.

Kochán, vlády i msty chtivý, chladně i to nejstrašlivější rozpočítající a považující, rozněcuje syna svého, výborný jsa znatel povah lidských, k pomstě a k přičinění se k dosažení cíle svého. *Herouš,* jinoch ohnivě obrazotvornosti, láskou ku vlasti hořící, jako třtina od předsevzetí

k předsevzetí se kloní. Posléz přijde *Hovora*, co posel Oldřichův, nepřítel Kochánův, z čehož Vršovci vyrozumí, že se Oldřich jako vítěz vrací, a rozejdou se po odchodu jeho, aby rozsvívali nevůli mezi bratry, bratra na bratra štvouce.

HEROUŠ: Otče milý, zdá se, jak by rod náš
cíle svého neměl dosáhnouti,
byť i mužové se pokusili
o to, jako vy jste, otče můj.
5 K samému se přiblížíme cíli,
již již vítězíme; a hle, zmizí
vše, jak zjitra jarní prchá sen. –
Nabádáním vašim povzbuzen
sotva Jaromír dal oslepiti
10 bratra svého Boleslava v Polsku,
císař tenkrát držel u vězení
bratra druhého, Oldřicha, v Němcích;
polské kníže drželo již Prahu,
Jaromír co utečenec bloudil
15 po Čechách, svůj povzbuzuje lid
darmo proti vítěznému Polsku; –
domnívali jste se, již že padne
Přemyslovců hrdých vbrzku rod; –
a hle, osvobozen zázrakem
20 přijde Oldřich, vypudí lid polský,
na svůj stolec vstoupí Jaromír; –
v prachu leží vaše nádeje
jako dub, jež blesky roztříštily.
Opět zatím vaše nádeje
25 znovu rostla se mnou zároveň,
bez dědiče ještě český stolec; –
však tu Oldřich pojme dívku sprostou,
z uschlého, jak zdálo již se, kmenu

- nový opět vzhůru pučí prut,
 30 navzdor nám vykvěte Břetislav,
 vejde v sňatek s císařovou dcerou,
 hvězdou nejjasnější, krásnou Jitkou! –
 Jako slunce na obloze modré
 svítí jasně Přemyslovců rod,
 35 co rod náš jen v temnotách se plíží
 jako měsíc za šerého jitra.
- KOCHÁN: Neviděl jsi ještě nikdy měsíc,
 jak byl zastřel i v den jasný slunce? –
- HEROUŠ: Na jak dlouho, a když zastřel slunce,
 40 zkrvavělo, on však jako noc
 černý byl, jen celé zemi k hrůze.
- KOCHÁN: Podkuď slunce bylo, černý byl,
 když pak zašlo za zsinalé hory,
 v mokrý hrob kdy stopilo se slunce,
 45 krátký co byl jenom čas uplynul,
 stál na nebi, krásnější než ono.
 K cíli musím, byť i celá zem
 v krvavé se proměnila moře; –
 a bych zčernal jako hrůzný duch,
 50 strašlivější nade noc byl černou,
 nad sním zbělím zdobený jsa žezlem.
- HEROUŠ: Otče, otče! Když byl vyšel měsíc,
 bloudil tichý nad porostlou strání,
 nezkalená byla jeho tvář.
 55 Zdaž i nám tak bude, po skonaném
 činu?
- KOCHÁN: Snad tě hrýže svědomí,
 dříve nežli co jest proviněno?
 Či jest tobě Přemyslovců líto?
 Zapomněl jsi již tak lehce hanu,
 60 která stala našemu se rodu?

Vypravuj mi Jaromíra honbu,
 by tvá krev se rozjařila v žilách,
 abych poznal, že jsi Vršovec! –
HEROUŠ: Netřeba mne upamatovati.
 65 V nejkrásnější májový kdy sen
 obrazotvornost mne uspala
 v šepotání hájů vlastenských,
 probudila mne, co bouře noční
 70 vyvracující dubů z kmene sílu,
 myšlenka na onou strašnou honbu;
 nikdy nezapomenu víc den,
 léč až někdy zapomenu všecko,
 Jaromír kdy od nás vyzván na lov,
 hustým lesem bloudil dál a dál; –
 75 v předtušení vítězství blízkého
 radoval se rod náš mnohočetný; –
 uchopen již leží Jaromír,
 přivázán již k stovékému dubu,
 střely naše proti němu hrozí,
 80 zní luk, střela letí větrem, – chybí –
 každá střela chybí – zavzní roh –
 Pražané se hrnou na svých koních,
 vysvobozen Jaromír; – náš rod
 prozrazen, – náš záměr zmařen jest. – – –
 85 Mnohý tenkrát sklonil pod meč hlavu,
 potupa se tenkrát stala hrozná
 Vršovskému rodu, rodu mému! –
 Podnes ještě v mých krev má vře žilách,
 na ten čas kdy pomní duše má;
 90 nový plamen hoří v srdci mém,
 každý oud se vzhůru k pomstě týčí! –
 Nejslabší jen blesk by nádej

- zajískřil se k pomstě hlavou mou,
 já jej chopím, ukuji z něj meč,
 který zhladí Přemyslovců rod! –
- 95
 KOCHÁN: Pochybování tvé ustavičné
 každou nádeží snad z tvého srdce
 vytisklo již? – Nevíš, Boleslav že
 Chrabrý, za ten čas jenž stal se králem
 100 rozlehlého Polska, s vojskem velkým
 jako mračno stojí na pomezí
 země české? –
- HEROUŠ: Víím, a víím i více,
 proti němu stojí Oldřich s Čechy;
 proti němu táhne Břetislav;
 105 zvítězí-li Čechové – co pak? –
- KOCHÁN: Zvítězí-li? – Posud ještě leží
 nerozhodnutý v osudu klíně
 tento boj; a Čechové by vyšli
 vítězové z boje, není možno,
 110 tato hrstka lidu, proti vojsku,
 jež přivedl z Polska Boleslav.
- HEROUŠ: Obdrží-li pole Boleslav,
 přijde jako vítěz, vezme Prahu;
 domníváte se, že postoupí on
 115 dobrovolně stolec český vám? –
 Že dá žezlo zlaté v ruce vaše? –
 A nedá-li, zdaž jsme přišli k cíli? –
- KOCHÁN: Nech jej jen přijíti, polovic
 pak cesty naší jestiť skončeno;
 120 první jest mi pomsta, druhé žezlo. –
 Nech jej přijíti v pevný Vyšehrad,
 nechť on zleze zlatostkvělý stolec,
 s něho svrhne pravice ho má. –

Domníváš se, že lid miluje
 125 kníže jemu dané zbraně sílou? –
 Kde on padne, vystoupím pak já,
 jako lidu vysvoboditele
 nemine mne stolec – žezlo – vláda.
 Protož nepochybuj nikdy více,
 130 byť i země proti nám vyvstala.
 Nesnáze kdy rostou, roste síla;
 byť ne vždycky, jednou přec se zdaří.
 Nikdy nazpět; vždy před sebe hled,
 míš náš není cíl než český stolec.
 135 Přístup k oknu, obejmi svým zrakem
 krajinu, až kde ji hory broubí,
 a pak rci, zdaž hodná práce naší
 jestiž mzda, vládnouti nad tou zemí.
 HEROUŠ (*u okna*): Ó jak krásná jsi, ty vlasti má!
 140 K nebesům jak modré pnou se hory,
 kolem čel jim různá mlha hrá; –
 v tmavých hvozdech pernaté jak sbory
 hlásně pějí! – Temně červená
 Vltavy se vlna luhy vine
 145 rozkvětlými, tamo houštím plyne,
 slavíček kde v mutné písni lká! –
 Z zahrad stínu vystupují dvory; –
 na kopci se kostel nad ně dívá
 k nebi strmě krásnou věží svou! –
 150 Ty mé práce vzácnou budeš mzdou,
 krásná vlasti? – klenote ty drahý,
 na Europy srdci jenž spočíváš,
 mým máš býti? – Země svatosvatá,
 od přírody obepnutá pevně
 155 vrchy vysokými! – Mně snad dána?!

V klínu tvém mých otců leží prach; –
 z klínu tvého vykvětl jsem já;
 každý strom mne, každý kamen zná;
 Vltava mísila temné lkání
 160 v plesy mé, v dětinské moje hrání
 po květnatém břehu; lesů bor
 hučel v pláče mé, co dítě kdy
 bloudíval jsem po rozlehlých lukách;
 ozvěna hor tvých opětovala
 165 můj pláč i smích, se mnou v soucitu!
 A já vládcem tvým teď býti mám? –
 Vládcem tvým? – Mám nad tebe se vznéstí? –
 Jako orel nad krajinou šírou
 nad tebou vládnouti mám? – nad tebe
 170 vzplanouti s jitřní září? – Nad tebou
 vyjítí co slunce zlatostkvoucí?
 Vyvstati co Lúna nocí šerou?
 Boje tvé mám bojovati já? –
 A kdy vítěz v pevný Vyšehrad
 175 zpět se vracím, na zápraží hradu
 jak se hemží lidu valné množství,
 přivítajíc knížete milého!
 Mezi nimi kněžna milována
 očekává mne! A sláva má –

KOCHÁN (*vlože mu ruku na rameno*):

180 – jest pouhý sen, a sklesne s tebou v hrob,
 nevzejde-li brzo slunce naše
 nad zem českou.

HEROUŠ:

Vzhůru, otče, vzhůru!
 Sebevětší práci vykonám,
 stolec český mou-li bude mzdou!

- 185 Ó že krátké tak jest živobytí,
 jak bych výš a výše se vzdy nesl,
 pod žezlem až mým by šírá zem
 sklonila své věčnobytné témě! –
 Ha, co to? – Dusot to koňský v dvoře
- 190 rozléhá se tichem večerním! –
 Kdo tak pozdě ještě přijíždí? –
- KOCHÁN: Hovora to jest! – Co ten přináší? –
 S Břetislavovým on táhl vojskem!
 Jeho tvář se stkvěje radostí. –
- 195 Snad již zvítězili? – Hrom a peklo!
 To nemůže býti! –
- HEROUŠ: Měj se dobře,
 krásný sne! – Tak krátký byl jsi jen.
- KOCHÁN: Ještě nemáš žádné jistoty; –
 a nechť přijdou, ještě žiji já.
 (*HOVORA přichází.*)
- HOVORA (*rychle*): Kde jest kníže? – kde jest Jaromír?
- KOCHÁN: Co tak pozdě k knížeti vás vede,
 s jakou zprávou jdete od vojska? –
- HOVORA: Nebude vás hrubě těšiti,
 tím však více kníže, Jaromíra!
- 205 Protož zkrátka, kde jest Jaromír?
- KOCHÁN: V zahradě. Snad že již opět pláče,
 že dal oslepiti Boleslava,
 bratra svého, by dosáhl vlády.
- HOVORA (*než domluví onen, rychle odšel*).
- KOCHÁN: Tehdy zvítězili? – – zvítězili? – –
- 210 Nejsi s to, ty šedá moje hlavo,
 pochopiti, jak to může býti? – –
 Jest to ponejprv, co bez nadání
 zvítězili Oldřich, Břetislav

215 s vojskem českým? – Ó tak jistě, jistě
jsem měl vypočtěno, že tam zhynou,
a mně navzdor štěstí přálo jim.
Však co více, – jedna střela chybí,
druhá cíl zasáhne.

HEROUŠ:

Milý otče,
jak jest teď lze dosahnouti cíle?
220 Na nejvyšší stupeň nádeje
vznesla mne obrazotvornost moje,
a v tom samém, samém okamžení,
domnívám kde u cíle se býti,
zapomenu kde jestotu pro sen,
225 probudí mne naše nehoda.

KOCHÁN:

Co pomůžou tvoji nám teď snové?
Zmužilé zde srdce jen a čin
může vésti k žádanému cíli.
230 Ouzkostlivý jest vždy Jaromír,
by neztratil vládu, Oldřichem
mzdy tak drahocenné zbavený,
pro níž vlastní zrušil srdce pokoj,
oslepiti dal kdy bratra svého;
235 proti němu vlády chtivý Oldřich,
nadchnutý vybojovanou slávou,
milenec svěřeného mu vojska; – –
co jest lehčeji než rozbroje
mezi bratry roztrousiti símě.
240 Tehdy vzhůru, novou opět sílou
k žádanému cíli; teď nechť přijdou,
já jsem připravený! Vlastní sílou
má se vyhladiti jejich rod,
bratra zlostí brodit v bratra krvi.

(Slyšeti hlas trouby.)

Slyš, již jdou; – tak brzo již jsou tady?

(*U okna.*)

245 V čele vojska jede Oldřich! – Plamen
sype bystrý jeho vkolo zrak;
celé vojsko radost jeho dělí! –
Tak nebýval! – Jaká změna stala
s ním se v boji tomto? – Zamračený
250 vracoval se druhdy z každé bitvy,
zastřené co bouří tmavou čelo
jevilo vždy zatajenou zlost,
jak by říci chtěl: „Ne pro mne dobyl
vítězství jsem, jiný vládne zemi,
255 kterou jsem zastával; ovoce
práci mých já sladké neužiji!“
Dnes však radost jeví, jak by vládl
širým světem. – Tehdy znáš svou práci,
rozbroj mezi bratry heslo naše;
260 já teď pujdu proti Oldřichovi. (*Odejde.*)

HEROUŠ (*u okna*): V čele vojska jede Oldřich! – Stranou,
jak by nebral podíl na radosti
pluků zbrojných, – vojvodského otce, –
jede sám jediný Břetislav.
265 Jeho pohled jest tak opravdivý,
jeho oko tak si mírně hledí,
polou jak by litovalo zbitých,
polou těšilo se s vítězem.
Ó ten vpravdě k vládnutí jest zrozen,
270 každý zdobí trůn, na kterém sedne; –
jen ne český, ten má býti mým,
a by proti mně se spiklo nebe,
zapřísáhla celá země se
nepřátel mých, co na nebi hvězd,
275 protivníků jako písku v moři,

neustanu, dokad' krupěj krve
 barviti mi bude živé líce,
 tisknouti se ními k cíli mému.
 Hled': on patří vzhůru k Vyšehradu;
 jistě hledá oko jeho Jitku,
 krásnou Jitku; – ó tak orla oko
 netouží po slunce světlu zlatém,
 co po tobě každý zrak, ty hvězdo
 na nebi českém.

SCÉNA DRUHÁ

Zahrada na Vyšehradě.

Jaromír, bázlivý a strašliv jsa, čeho tak těžce a draze vydobyl, že opět by mohl ztratiti bratrem svým, žádné činnosti nejví, až *Kochán* k němu přijda jej víc a více proti *Oldřichovi* popouzí.

SCÉNA TŘETÍ

U brány Vyšehradské.

Lid očekává navracející se *Oldřicha* a *Břetislava*; mezi nimi *Svojin*, muž sprostý, leč lichotivý a chytrý. Lid jest více nakloněn *Oldřichovi*, žehraje na *Jaromíra*. Na přijíždějícího volá *Svojin*: „Živ buď vojevoda *Oldřich!*“

Oldřich: Vojevoda? Kdybych jím byl! (Hodí mu váček zlata.) Tu, abys mlčel a neprobudil, co ještě v mých jen prsou dřímá atd.

SCÉNA ČTVRTÁ

Síň na Vyšehradě.

Jaromír. Oldřich. Kochán. Herouš. Hovora. Berkovský a jiných pánů a vladků. Jaromír uvítá Oldřicha; Oldřich, nadchnutý hrdostí nad dosaženým vítězstvím, proukáže se listem císaře, který jej za spoluvládce nad zemí českou ustanovuje. Jaromír se zarazí a potupiv Oldřicha dá jej vsaditi do vězení.

SCÉNA PÁTÁ

Před Vyšehradem.

Herouš drží řeč na shromážděné vojsko a lid o nehodném zajetí Oldřicha; lid se spikne jej osvoboditi.

SCÉNA ŠESTÁ

Kaple na Vyšehradě.

Břetislav děkuje Bohu za obdržené vítězství a dosažení slávy i pokoje, pak se ubírá do náruči své Jitky.

SCÉNA SEDMÁ

Před vězením Oldřichovým.

Oldřich, zuřivý a vášnivý od přirozenosti, lidem vysvobozen přísahá pomstu Jaromírovi, svrhne jej se stolce a do toho samého jej uvrhne vězení. Lid provolává Oldřicha za vojevodu. Mezi lidem *Svojin*. Oldřich odchází, by se dal dosaditi na stolec vévodský.

JEDNÁNÍ DRUHÉ

SCÉNA PRVNÍ

Síň na Vyšehradě.

Oldřich sám se dosadí na trůn, nesmírnou jevě vlády chtivost; pak se sejde s *Kochánem*, který, poukazuje na Boleslava, jej nabízí, aby i on s Jaromírem jednal, jako tento nakládal s bratrem, čemuž *Oldřich*, v největším jsa vzteku, přivolí.

OLDŘICH: Tak mně milý tento zlatý vínek,
co mi zdobí vojevodské čelo,
že jej sevřená nepustí ruka,
leč až někdy sama sebe smrti
5 vstříc se podá; a to ještě slzy
zraků mroucích vřele lichotiti
lícím mojím budou ustydlým,
aby žel nevydul na ních břehy,
v něž by stékaly se potoky,
10 které ještě mrtvý prolévati
budu, že již v cizou ruku dán jest.

SCÉNA ŠESTÁ

Ve věži.

Kde mají býti oči vypálené Jaromírovi, ještě jednou žádá vyhlédnouti z okna. Řeč na okolí.

JEDNÁNÍ TŘETÍ

SCÉNA TŘETÍ

Skály.

Boleslav, otec Jaromírův a Oldřichův, bez smyslů přijde slepý se skály s rožžatou loučí. „Děti etc.

BOLESLAV: Čím jsem byl, tak daleko již jest,
že víc nevím, zdalž to jestotou,
čili snem jen přešlé bylo noci.

Boleslav jen se staví zblázněným, aby vzbudil litost nad sebou a zůstal jistý životem, také před Jaromírem, načež pachole vedoucí Jaromíra:

PACHOLE: Nech, starče, však není toho třeba,
5 tento tě neprozradí, – nepozná –
A bys i litost také vzbudil v něm,
nemá ti čeho dáti, byť i chtěl.

BOLESLAV: Slepý – slepý? – slepý? – – Ó již vím,
co slepým býti jest, – oslepeným –
10 Já jsem tím také byl, – však již dávno –;
ó jako bych viděl zraky tvé,
jak namahá se zbledlá zřenice
ještě něco chtící zhlednouti,
co v bolestích zatím žila sebou
15 trhá, krouťící umrlým okem tvým,
jak bys v smíchu svoje zvracel zraky.
Ó to strašný osud, býti slepým, –
oslepeným. – Na krok vzdáleno (*makaje okolo sebe*)
co od tebe, již není pro tebe,
20 tvůj svět tak ouzký, tak malý jest,
nepotřebuje místa víc než ty; –

a časem-li co z dálky pochopíš
uchem otevřeným, jen touhu tvou
to budí více, bys to spatřil též.

29 Ó já to znám, tak jsem bloudil i já,
etc.

(*Hrdě.*) Teď však jsem sám si stvořil jiný svět,
ten žije ve mně – kdo mi vezme zrak,
nímž na tento můj vlastní hledím svět? –

JAROMÍR: Nic než smrt!

BOLESLAV: Ha, – co díš? – a přece,

30 smrt mě zbaví toho také zraku; –
tehdy nic – nic – nic nespátřím více,
nic než tmu, a ani tuto již –?

Však co více, ona také sluch
vezme mi, zbaví mě čichu, citu,

35 ani jeden smysl nezbyde,
co by vzbudil touhu po zraku:

říše ta pustá bude noc,
až já zapadnu – a smrt atd.

SCÉNA PÁTÁ

Před lesem se sejdou dva *louci* a vypravují, že Oldřich tak často po
lesích honí, by se vyrazil, že to však nic naplat.

SCÉNA SEDMÁ

Potom *Jaromír* a *Boleslav* prosí *Oldřicha* o almužnu. On je nechá do-
vésti na Vyšehrad.

Boleslava řeč, kde ponejprv přijde na Vyšehrad a od jedné věci
k druhé jest vedený. Kde umírá, prorockým hlasem praví, že vše, co
padlého, od vlády odmrštěno bude, a jen nevinný hříchem dosáhne
žezla a skleslou pozdváhne zem.

Boleslav přišel na Vyšehrad a dozvěděl se, kde se vynachází, tak silně pohnut jest, že již dříve stářím i svou nemocí oslaben, sklesne a dokonává.

Boleslav. Ó by tento širý závoj noci, co dalekou halí zem, setkal se v malou jenom, však tím hustší roušku, obložuje tento čin, aby zrakům mojí paměti nelzelo ho více dohlídnouti. – Pak bys viděl tento hustý závoj, černou škrvnu místo toho činu, – vše jedno – trvám.

Na otázku Jaromíra, zdali zná tu síň, v níž se vynachází, odpovídá:

BOLESLAV: Zdaliž znám tu síň, se tážeš?
40 Ó tu síň já dobře znám!
Po klenutí jasnomodrém
zlaté hvězdy v kole plynou,
jediný jejž nese sloup!
45 Kol a kolem postav krásných
velké množství na mě hledí,
přivodíc památky nové
pominulých, milých časů
dávno, dávno zašlých dnů; –
jako pachole jsem bloudil
50 touto síní, neznaje
ničehož, co z svatého
mohlo by mě místa toho
vypuditi; jinoch jarý,
s toužebností jsem patřival
55 k zlatu hvězd, jenž po klenutí
modrém plouly této síně;
tato síň patřila činy,
jež co muž jsem druhdy konal;
patřila i strašný čin,
60 pro nějž z síně vyvržen,
zbaven světla jasných hvězd,
za trest dlouho bloudil jsem
hustou, čírou, hrůznou tmou.

Ó jak často hořký pláč
 65 rozléhal se hvozdem temným,
 kdy já, slzí nemaje,
 hlasem velkým, lkáním trapným
 onen čin jsem oplakával!
 Jak jsem toužil v síň tu zpět,
 70 hledal světlo jasných hvězd; –
 darmo, – darmo; – však hle, stařec,
 usláblý tak dlouhým pláčem,
 přiblíživ se k hrobu temnu,
 uveden jsem opět v síň;
 75 jako druhdy nade mnou
 po klenutí jasnomodrém,
 jediný jež nese sloup,
 zlaté hvězdy v kole plynou; –
 a po dlouhé, strastné době
 80 nová rozkoš ňadra plní,
 a kdy myšlenka, že vina
 ještě tíží ducha mého,
 zprzniti chce blaženost,
 zní to líbě síní velkou,
 85 jak by souzvuk věčný hvězd
 hlásal v sen mne kolébaje:
 „Odpuštění! – odpuštění!“
 (*Sklesne a zdvíhaje ruce, takže jednu Jaromír
 i druhou Oldřich chopí, skoná.*)

JEDNÁNÍ ČTVRTÉ

Jitka u okna; samá; pak s Heroušem, jenž jest v zahradě.

JITKA: Zimní vítr čeří chladnou vlnu,
 studeným zjasněnou svitem Lúny.

HEROUŠ: Mně o závod s větrem studeným
barví plamen, který sem mne vodí,
5 líce, jenž by dávno byly zbledly,
kdybys ty nebyla.

— — — —

Ó by mohly červené rty moje
co dvě milujících poutníků
snížiti se k svatě své, ku krásné
10 ruce tvojí, aby odhřešily,
co provinil jazyk, bratr jejich,
proti jemnému tak uchu tvému
takou žalobou.

Potom: *Jitka s Břetislavem.*

Břetislav v zahradě.

Herouš v zahradě pod okny Oldřichovými, kde jej chce zastřeliti, odejde a zas se vrátí několikráte, než se odhodlá k vraždě, zastřeleného tmavou nocí nespattí *Oldřicha*; až jej *Kochán* pobídne, a on odchází, by *Oldřicha* zavraždil.

Oldřich (otevře okno v noci před svou smrtí). „Mračno se nese nízko při zemi, jak by oblouk nebeský spojití se chtěl s zemí a v svém klíně ji rozmačkatí. Mezi černým mračnem bílé stkví se pruhy co na přikrově, hrůzněji vyvyšujíc hloubi mračen. Všude tma, jen za řekou se míhají světýlka z chudých, však pokojných chyšek; všude pokoj, *tolik*, myriady těles nebeských se vine v oblouk u věčném pokoji a míru, v každém snad *tolik* obyvatelů co na naší zemi, a v každých prsou mír a pokoj, v mém jen srdci pokoj není žádný, mír můj ztracen, ztracen — ztracen — (jde pokojem). Jak se dutě rozléhá krok tak děsně dlouhou síní, každé hnutí leká ducha mého atd. (Přistoupí k oknu.) Vltava hučí jako píseň pohřební. (Zvonek zní.) Slyš, zvonku smutný zvuk opět zve smrtelníka k hrobu, — v tichý pokojný sen — volá jej na (zaražený) věčnost! Což kdyby mně zavzněl? Věčnost — — atd. (Zvon umlkne.) [Znenadání přiletí šíp a raní *Oldřicha*.] Postřelený sklesne, po chvíli se zdvihne, stírá si studený pot. Vezme svíčku, dovrávorá až k dveřím, chtěje volati

o pomoc, hlas však již nedostačí. U dveří sklesne, světlo zhasne, temná noc kolem. Temně Oldřich v chrapotu „Věčnost!“ vysloví a umře. Zvonek znova počne zníti. Bouře.

Opona spadne.

JEDNÁNÍ PÁTÉ

Kde v hrobce všickni tři z vévod zabiti leží, přitáhne *Břetislav* z vítězného boje.

Kde se vrah domnívá býti nejjistější, padne.

Vojevodské mrtvoly přistírají přikrovem, *Břetislav* vychází z hrobky; smutná hudba zvenku.

Po chvíli slyšeti lid: „Ať žije Břetislav, kníže české!“

Opona spadne.

POLESNÝ

Veselohra ve třech jednáních

JEDNÁNÍ PRVNÍ

Před domem Zahořanského v lese, kolem zadního dílu domu zahrada, jest však přes ni viděti vrcholy borovic a jedlí. Při zemi v domě byt Podhajského, nahoře vpravo byt Sylvii, vlevo Lidmilin. Večer, slunce zachází.

VÝSTUP PRVNÍ

Z BOROVÉ *co polesný* a VÁCLAV *co myslivec převlečený odcházejí z domu, je doprovází Zahořanský, Podhajský, Lidmila. Nazad JAN.*

ZAHOŘANSKÝ (*k šlechticovi*): Tedy sbohem, pane Dvořecký, a zůstane při tom, jak jsem slíbil. Ačkoliv dnes již měla dcera má zaslíbena býti panu Podhajskému, proto přece, abyste poznal, že i vás miluji, má to ještě na půl léta, dle žádosti vaší, odloženo býti; a kdyby pak vám se podařilo za ten čas lásku mé dcery sobě získati – (*Lidmila ohlédne se po Podhajském a vrtí hlavou, jako by chtěla říci: „Nikdy!“*) – a pan Podhajský od ní upustil – (*Podhajský dává Lidmile k srozumění, že se to nestane*) –, bude dcera má manželkou vaší.

Z BOROVÉ: I za nadějí vám děkuji, vzácný pane; a buďte ubezpečen, že mé lásce k mnohovážené slečně Lidmile nic leč neštěstí mé, kdyby pro mne snad ztracena byla, se nevyrovná. Již dávno bych vás o její ruku byl požádal; však pamětliv jsa, že ještě ani půl léta neuplynulo,

co jsem na panství pana šlechtice z Borové, a tudy co polesný i do vašeho mnohováženého sousedství přijíti štěstí měl, a že za ten čas vám možno nebylo mne dobře poznati, nedůvěřoval jsem si to učiniti; až pak zpráva, že slečna Lidmila panu Podhajskému zaslíbena, a tudíž nad mým štěstím má rozhodnuto býti, smělosti mně dodalo vás o půl léta času poshovení požádati.

Z AHOŘANSKÝ: Což vám i ode mne povoleno jest. A nyní mějte se dobře; doufám, že nás brzo zase návštěvou poctíte.

Z BOROVÉ: Mějte se dobře, vzácný pane, a buďte ujištěn, že co nejdříve vašeho milostivého povolení použiji.

Z AHOŘANSKÝ (*odchází do domu*): Sbohem tedy! (*Zajde.*)

VÝSTUP DRUHÝ

PŘEDEŠLÍ bez Z AHOŘANSKÉHO

Z BOROVÉ (*k Podhajskému*): Mějte i vy se dobře, pane Podhajský, a doufám, že jako vždy jindy dobří zůstaneme přátelé; nechtějte se na mne horšiti, že jiskra z těch samých očí, jež lásku vaši rozohnila, příčinou jest, že i mé srdce plamenem se vzňalo.

PODHAJSKÝ: Ač jste mému štěstí na nějaký čas zamezil cestu a na odpor se mu stavíte, nicméně panuj mezi námi staré přátelství. (*Podává mu ruku.*)

Z BOROVÉ: Též i vy, slečno, mně rače milostivě odpustiti, že věda se nemilovaným od vás, přece o vaši lásku se chci ucházeti; víte, že nešťastný každého stébla se chytá, doufaje, že jest s to, aby jej nad vodou udrželo.

LIDMILA: Však, pane polesný, snad víte, že ten, který se stébla chytá, větším dílem utone; nevím ale, proč bych se na vás horšila, snad že mne milujete? – To bych jistě byla první z děvčat, která by tak jednala!

Z BOROVÉ: Ó jak jste mně ulehčila, milostivá slečno; nic nezdálo se mně hroznějšího než vašim hněvem obtížena se věděti, a bych pravdu mluvil, obával jsem se toho, mysl, že jsem v očích vašich toho zasloužil. Též i velice mne těší, že pan Podhajský o mně špatněji nemyslí než prve.

PODHAJSKÝ: Proč bych já vás nenáviděl, věda, že na vašem místě též tak bych byl učinil a pro Lidmilu vše podnikl, ačkoliv, proč bych zapíral, mne mrzí, že den mého štěstí vzdálenější bude než prve; více příčiny k pohoršení slečna sama mně dává, nechcíc se ani dost málo zamrzeti, že zaslíbení naše na půl léta jest odloženo.

LIDMILA: Pan Podhajský zapomněl, že nám dívkám nesluší nešťastné ještě nešťastnějšími činiti; tuším žádá, bych jen vezdy „Miluji tě, Podhajský“ v ustech měla. Ostatně ale mním povinna býti, abych v přítomnosti pana Podhajského k jeho utěšení a udobření opakovala, co již onehdy vám, pane Dvorecký, když jste mne o mé mínění žádal, jsem oznámila: že mé smýšlení o vás zcela vás uspokojiti může; ale *láska* má že náleží panu Podhajskému.

PODHAJSKÝ (*políbí slečně ruku*).

Z BOROVÉ (*stíraje si slzu s oka*): Slečno, dříve jste pravila, že nechcete nešťastného činiti nešťastnějším; ó kdybyste věděla, jak já jsem nešťastný a mnoho-li nešťastnější vašim vyřknutím!

LIDMILA: Odpusťte, jestliže jsem se provinila; úmysl můj byl dobrý, domnívala jsem se, že jako lékař nejtrpčím lékem často nejdříve předešlé zdraví navrátí, i mně takto se pošťestí; neb jak jste mne ujišťoval, jest tento lék nejtrpčí. Mějte se dobře, zůstaňte naším přítelem jako kdy jindy; na lásku ke mně však hleďte zapomenouti. (*Odejde do domu.*)

Z BOROVÉ: Mějte se dobře, slečno, však na vás a na lásku mou zapomenouti mně nelze, nikdy – nikdy!

VÝSTUP TŘETÍ

PŘEDEŠLÍ bez LIDMILY.

Z BOROVÉ: Ó pane Podhajský, kdybyste si jen představiti mohl, jakého již namáhání mne to stálo, abych na Lidmilu zapomenul, však všecka má práce jest nadarmo. Není možno mně bez ní býti, ani pomyslití nesmím, že navždy mám od ní odloučen býti. Až posud ještě láska má jen v mých byla prsou zavřena; teď není mně možno déle mlčeti, a vy, pane, který dle smýšlení světa byste snad poslední o tom věděti měl, jste první po Lidmile, který o tom ode mne jest zpraven.

PODHAJSKÝ: Představiti si mohu stav váš, i uznávám důvěrnost vaši ve mne, a snad k vašemu utěšení mohu vám říci: kdyby má neměla býti Lidmila, že vy ten první byste byl, jemuž bych jí dopřál; však jako vaše, tak i moje láska bezkonečná jest, a jak vám, tak i mně nemožno bez Lidmily býti. Ctím vás jako kdy jindy, a možno-li, též bych řekl, že má láska k vám ještě vzrostla; neb velice si vážím muže, jenž rovnou cestou kráčí, což i vy jste učinil. Neb kde jiný by potajmo byl jednal a všelikými ouskoky a nedovolenými prostředky lásku naši byl hleděl podkopati, tu vy co poctivý muž jste lásku svou zjevil; protož mějte se dobře a nebe vám přej štěstí, jehož tak velice hoden jste. (*Podá mu ruku.*)

Z BOROVÉ (*odvrácen, tiskne Podhajskému ruku*): Mějte se dobře.

PODHAJSKÝ (*odejde do domu*).

NĚMECKÉ BÁSNĚ

VERSUCHE
DES IGNAZ MACHA

1829

GLAUBE, HOFFNUNG, LIEBE, VERTRAUEN

I

O hört, des Tales Söhne,
o hört es lieblich klingen!
Laßt Äols Harfentöne
zu eurem Ohre dringen!
5 Die lieblich, schmelzend klagen,
und doch nur leise sagen:
„Glaube!“

2

Horcht, wie in blauer Ferne
so froh die Töne zittern,
10 daß sie selbst alle Sterne
mit süßer Lust erschüttern.
Laßt uns der Stimme fröhnen,
die zärtlich so kann tönen:
„Hoffe!“

15 Wie sich die Stürme wälzen,
 wie Nachtigallen klagen,
 und dann in eins verschmelzen,
 kein Sterblicher kann's sagen,
 wie sich die Töne brechen
 20 und leise klagend sprechen:
 „Liebe!“

Mit Wehmut tönt's hernieder,
 daß selbst die ewig reinen,
 durch Äolsharfenlieder
 25 bewegten Engel weinen.
 So noch kein Mensch gehöret,
 wie jene Stimme lehret:
 „Traue!“

DIE FÜHRER DURCHS LEBEN

Durch dieses traur'ge Erdenleben
wällt kein Sterblicher allein,
er kann sich in dem dunkeln Weben
stets eines treuen Führers freu'n;
5 denn kaum erhebt er sich vom Staube,
so führet ihn ein heil'ger Glaube.

Und hat ihn alles auch verlassen,
wenn ihm zerbrach des Glückes Stab,
wenn ihn dann selbst die Freunde hassen,
10 wenn ihm nichts bleibt als nur das Grab:
so kann er ruhig um sich schauen,
ihn stützen Hoffnung und Vertrauen.

Und kömmt er dann mit schnellem Schritte
bis in des Mannes Jahr' hinauf,
15 so nahet ihm auch schon der dritte
der Führer in dem Lebenslauf
und froh kann er durchs Leben schreiten,
ihn wird die Lieb' zum Ziele leiten.

Entfliehen seines Lebens Tage,
20 wenn ihn die Stimme Gottes ruft,
und schlummert er im Sarkophage,
versenket in die dunkle Gruft,
verweset jede Erdengabe
entfliehn sie ihm auch nicht im Grabe.

DIE FREUDE

Alles atmet Freude,
und im Rosenkleide
lächelt die Natur.
Freude murmeln Bäche,
5 Freude spricht die Fläche
einer jeden buntbekränzten Flur.

Auf den grünen Matten
in der Bäume Schatten
tönt der Vögel Chor;
10 und zum Himmelsbogen
näher aufgefliegen
jubeln andre zu dem Herrn empor.

In dem frohen Drange
zieht im Jubelsange
15 ein erhabner Schwan,
durch des glänzend hellen
Teiches laute Wellen,
fröhlich segelnd auf der Silberbahn.

Freudig in den Winden
20 säuseln hohe Linden
von dem Laub bekränzt.
Alles lebt in Wonne,
und von goldner Sonne
jedes hohen Berges Gipfel glänzt.

25 In des Tales Gründen
und in Felsenschlünden
halt des Schäfers Lied;
Unter seiner Herde
ruht er auf der Erde,
30 von dem Klettern auf den Bergen müd.

Bei der kleinen Hütte
in der Kinder Mitte
ruht ein froher Greis.
Holde Enkel schließen
35 zu des Greises Füßen
fröhlich spielend einen dichten Kreis.

Freude herrscht in Feldern,
Freude thront in Wäldern,
Freude winkt im Hain;
40 und bloß Freudenlieder
hallt der Felsen wider,
alles schließt ein Freudentempel ein.

Nur in meinem Herzen
wüten wilde Schmerzen,
45 mich nur flieht die Ruh',
und von meinen Wunden
werd' ich nie gesunden,
bis im Tode fällt das Auge zu.

DER EREMIT

Wo im Tal im grünen Haine
aus der dunkeln Kluft,
bei des Mondes düstern Scheine
dampf der Uhu ruft,
5 steht ein Kreuz aus grauem Steine,
niedrig nur gebaut,
stellt es schaurig ganz alleine,
daß dem Wand'rer graut.

Da stand in des Tales Mitte,
10 niedrig nur und klein,
eine strohbedeckte Hütte
einsam und allein.
Scitwärts stand ein kleiner Garten,
voll und fruchtenreich,
15 rings umgeben von dem zarten
grünenden Gesträuch.

Sanft unter dem Hüttenfenster
durch der Blumen Schoß
rieselte ein Bächlein, das sich
20 in den See ergoß,
der am End' des Haines strahlte,
wenn des Abends Glut
golden bald, bald rötlich malte
seine stille Flut.

25 Rechter Hand war die Kapelle
an den Fels gelehnt,

deren kleines Glöckchen helle
im Tal widertönt.
Täglich tönten Lobgesänge
30 kleiner Vögelein
auf zum blauen Himmelsbogen
durch den grünen Hain.

Tief im düstern Hintergrund, von
Rosen rings umkränzt,
35 war ein moosbedeckter Hügel,
wo ein Kreuz erglänzt.
Traurig senkten die Zypressen
über dies ihr Haupt,
selbst, wenn in dem grauen Winter,
40 ihres Schmucks beraubt,

alle Bäume trauernd schlafen,
trauernd ruht die Flur,
und in düstres Grau gehüllet,
feiert die Natur;
45 und wenn aus dem lichten Haine
alle Vögel fliehn,
kränzt der Eremit das Kreuz dort
stets mit Immergrün.

Ihn zwang sein trauriges Schicksal,
50 und sein eisern Los,
hier im stillen Hain zu wohnen,
in des Tales Schoß
einsam, unbekannt zu leben,
einsam untergehn,
55 einsam in dem Grab zu ruhen,
bis auf jenen Höh'n,

in den lichten Himmelsräumen
wir uns wiedersehn,
bis uns die Posaune ruft
und wir auferstehn.

60

OSTATNÍ NĚMECKÉ BÁSNĚ

DER EREMIT

Wo im Tal im grünen Haine
aus der dunkeln Kluft
bei des Mondes düstern Scheine
dumpf der Uhu ruft,
5 steht ein Kreuz aus grauem Steine,
niedrig nur gebaut,
steht es schaurig ganz alleine,
daß dem Wanderer graut.

Da stand in des Tales Mitte,
10 niedrig nur und klein,
eine strohbedeckte Hütte
einsam und allein.
Seitwärts stand ein kleiner Garten,
voll und fruchtenreich,
15 rings umgeben von dem dichten
grünenden Gesträuch.

Sanft unter dem Hüttenfenster
durch der Blumen Schoß
rieselte ein Bächlein, das sich
20 in den See ergoß,
der am End' des Haines strahlte,
wenn des Abends Glut
golden bald, bald rötlich malte
seine stille Flut.

Und wenn von des Feldes Arbeit
bei dem Abendstrahl
55 kehrt der Landmann zu der Hütte,
tönt's zum drittenmal.

Wenn er früh in der Kapelle,
sein Gebet vollbracht,
arbeitet er in dem Garten,
60 bis der Mittag lacht.
Betet wieder bis zum Abend,
betet stundenlang,
bis die Sonne hinter Bergen
in das Meer versank.

Öfters, wenn die Vögel schwiegen,
bloß der Uhu wacht,
und der Mond heraufgestiegen
in der Mitternacht,
tönte durch der Bäume Wipfel
70 leiser Harfenklang,
schwach begleitet von des greisen
Siedlers Klaggesang.

„Laß mich, Herr, laß mich vergehen,
nimm mich hin zu dir;
75 was soll ich auf dieser Erde?
was soll ich noch hier?
Laß, daß mir der blasse Lethe
schließ' das Auge zu,
daß ich in dem Grabe finde
80 die verlorne Ruh.

Daß ich sie dort wiedersehe,
die ich hier verlor,
die ich ewig, ewig liebe,
die mein Herz erkor.
85 Die ich nimmer kann vergessen,
die hier immer lebt,
deren Bild mich selbst im Schlafe,
in dem Traum umschwebt.“

90 So lebt er durch sechzig Jahre
in dem stillen Hain,
war in seinem holden Tale
immer nur allein.
Doch einst tönt' schon durch drei Tage
das Glöckchen nicht mehr,
95 umsonst suchen ihn die Köhler,
seine Hütt' ist leer.

Doch er liegt in der Kapelle
an des Altars Rand,
seine Harfe fest noch haltend
100 in der toten Hand.
Die Kapelle ist versunken,
seine Hütt' brannt' ab,
nichts ist mehr übriggeblieben
als des Siedlers Grab.

105 Darum, wo im grünen Haine
aus der dunkeln Kluft
bei des Mondes düsterm Scheine
dumpf der Uhu ruft,

steht ein Kreuz von grauem Steine,
niedrig nur gebaut,
steht es schaurig ganz alleine,
daß dem Wand'rer graut.

KOLUMBUS

Wer steht dort an des Schiffes Rand,
sich seiner Größe stolz bewußt?
Er ist nach Westen hingewandt.
Dort scheint zu liegen seine Lust.
5 Man sieht's ihm an, daß ihn sein Geist
zum fernen Ziele wirbelnd reißt.

Kolumbus ist's, der stolze Held,
des grausen Zufalls stolzes Spiel,
er schiffet nach einer neuen Welt;
10 doch ferne lieget noch sein Ziel.
Drum starret unverwandt und fest
sein Auge hin zum fernen West!

Er stehet an des Schiffes Rand,
wie nur die Morgensonne blinkt,
15 bis sie vom blauen Bogen schwand,
bis sie im tiefen Meer versinkt,
und immer gießet ihre Glut
in seinen Busen neuen Mut.

Er schiffet auf dem Meere lang,
20 es flossen hin der Täge viel
und den Gefährten wird schon bang,
sie finden nie und nie ihr Ziel,
sie wenden ihren bangen Blick
zum fernen Vaterland zurück.

25 Sie stürmen auf den Feldherrn ein:
„Führ uns zum Vaterland zurück,
wir wollen dich dem Tode weihn,
wenn du's nicht tust im Augenblick,
dich treffe unsre Rache schwer,
30 daß du uns zogst ins ferne Meer.

Sind wir darum von unsern Höh'n,
aus unserm lieben Vaterland,
um hier im Meer zu untergehn,
gereist, zu einem fernen Strand?“
85 Sie wollen in der blinden Wut
ihn schleudern in die Meeresflut.

Kolumbus aber immer groß,
zum Troß sich wendend, also spricht:
„Sei auch so schrecklich noch mein Los,
40 ich zittre vor dem Tode nicht.
Doch gönnet mir drei Tage Frist,
und wenn dann all verloren ist,

so schleudert mich zur Meeresflut,
werft mich zum grausen Schlund herab
45 und sättigt also eure Wut.
Doch wißt, ihr stürzt mit mir ins Grab,
und schrecklich ist dann eu'r Geschick,
denn niemand führet euch zurück.“

Sie gehen ruhig zwar davon,
50 doch immer kocht noch ihre Wut,
man hört sie noch dem Feldherrn drohn,
sie fordern immer noch sein Blut
und warten, bis die kurze Frist
am dritten Tag verflossen ist.

55 Kolumbus aber, zwar ein Held,
fühlt sich durch dieses schwer gekränkt,
er betet zu dem Herrn der Welt,
der aller Menschen Schicksal lenkt.
„O Herr,“ spricht er, „Du nur allein
60 kannst nun mein Schild, mein Retter sein.

Aus meinem stolzen Vaterland
verstieß man mich, ich eile fort
und komme an Spaniens Strand,
ich steig' ans Land, aber auch dort
65 verfolgt man mich, auch dort verhaßt
ist jedem dieser neue Gast.

Ich reise nun ins weite Meer,
ich will entdecken neues Land,
aber auch hier drückt sie mich schwer,
70 auch hier quält mich des Schicksals Hand;
darum errette mich, mein Gott,
aus dieser neuen großen Not.“

Er geht nun an des Schiffes Rand,
er blicket in die weite Fern',
75 er ist nach Westen hingewandt,
doch ihm erscheint kein Hoffnungsstern,
und wie er fleht zum Herrn des Lichts
und wie er sucht, er findet – Nichts.

So flossen schon zwei Tage hin,
80 und immer sieht man nirgends Land,
wie auch die Schiffe schnelle fliehn,
entdeckt er nirgends einen Strand,
und immer starrt sein Auge fest
und unverwandt zum fernen West.

85 Jetzt bricht die zweite Nacht heran,
sie bricht heran und mancher Stern
beleuchtet hell die glatte Bahn
des Meeres, und in weiter Fern'
90 erglänzt der Mond im blassen Licht,
doch Hoffnung scheint noch immer nicht.

 Jetzt tobt des Orkans wilde Macht,
man höret, wie der Sturmwind saust,
es herrschet grause, finstre Nacht,
das Meer in weiter Fern' erbraust.
95 Es eilet immer schnell und schnell,
vom Wind gepeitscht, die Meereswell'.

 „Herr,“ spricht Kolumbus, „ist es dein Will',
so laß im Meer uns untergehn.“
100 Doch nach und nach wird's wieder still,
man hört die Winde nicht mehr wehn,
der Mond allein noch unbesiegt
durch die zerrissnen Wolken blickt.

 „Du Vater, der im Himmel thronst,“
also Kolumbus betend spricht,
105 „der jeden Guten ewig lohnst,
Du wünschest mein Verderben nicht.
Du sorgest für den Wurm im Staube,
darum steht fest auf Dich mein Glaube.

 Du, den man nur mit Ehrfurcht denkt,
110 Du, der gezählet jedes Haar,
Du hast den grausen Sturm gelenkt,
mich hast entrissen der Gefahr,
auf Dich, Du ewig großer Gott,
auf Dich vertrau' ich bis zum Tod.

115 Des Mondes, der durch Wolken flieht,
es saget mir sein blasses Licht,
wenn Dir des Lebens Funk' verglüh't,
so bau auf Gott und wanke nicht,
und denk, es schütz' dich seine Macht
120 an jedem Tag, in jeder Nacht.“

So ging auch diese Nacht vorbei,
und immer mehrt sich seine Qual,
es nahet schon der Tag herbei,
im Osten glänzt der Sonne Strahl.
125 Wie lächelt ihr Gesicht so hold,
das ganze Meer scheint rötlich Gold.

Da stürmet nun die Rotte ein,
nur Tod droht ihm ihr wilder Blick,
sie wollen ihn dem Meere weihn,
130 weil er gespielt mit ihrem Glück.
Es lag vor seinem Auge klar
des Todes schreckliche Gefahr.

Sie ziehn ihn an des Schiffes Rand,
sie greifen ihren Feldherrn an,
135 da tönt es von dem Mastkorb: „Land“,
„Land“ widerhallt der Ozean.
Und wie man nun das Land erschaut,
da preisen sie den Feldherrn laut.

Doch dieser eilt im schnellen Lauf
140 zum Mastkorb. Und der Held, er weint
vor Freud'! Da steigt die Sonne auf,
die diese Gruppe hell bescheint.
Und unter freud'gem Rufen „Land“
erreichen sie den fremden Strand.

PENSUM

Sich keiner Schuld und Fehle bewußt zu sein,
ein frei Gemüt von jeglicher böser Tat
zu haben, heißt in vollen Zügen
hier schon der göttlichen Lust genießen.

5 Ihn kühlt's wie Schatten in der Syene Glut,
mit einem Haine decket ihn Meroë,
und Frühlingslüfte werden ihm nach
Szythiens rauhen Gefilden folgen.

10 Und eine heitre Stirn hat er immerdar,
ein leichtes Lächeln schwebet um sein Gesicht;
Falernums Wein; die Lyra mit den
goldenen Saiten entzückt zum Gott ihn.

15 Und selbst in einem schrecklichen Weltensturz,
wenn über ihm der Glanz des Gestirns verlischt,
und unter seinem Fuß die Erd' kracht,
steht er ruhig selbst unter Trümmern.

20 Und wenn er schuldfrei, wird er auf Sullas Wort
das schönste Land selbst fröhlich verlassen, und
ist, aus dem Vaterland verbannet,
in der Verbannung sich selbst ein Bürger.

Und Leckerbissen hat er vom schwarzen Brot,
im düstern Sumpfe fließt ihm Falerner Wein,
und wenn er rein, so wird er fröhlich
trinken des Sokrates Schierlingsbecher.

MEIN WUNSCH

— — omnium
*versatur urna, serius ocius
sors exitura.*

Hor.

Laß, Herr, lange noch mich auf dieser Erde
weilen, fliehst mir nicht so schnell ihr Horen,
und du rausche mir nicht so schnell im Umschwung,
Urne der Zeiten.

5 Und du Parze, die meines Lebens Faden
spinnest, spinne noch lange, webe Freuden,
webe Rosen mir ein und streu sie auf die
Wege des Lebens!

10 Ach oft streutest du Dornen mir am Wege,
führtest mich an der Schwermut Schauerschlünde,
führtest mich oft zum Grabgedanken und zum
Wünschen des Todes!

15 Und du Klotho, die, meines Lebens Herrin,
meinen Faden entzweist, laß mich noch lange
hier auf Erden, die ich wie Mutter liebe,
lange noch wallen.

20 Zwar dann, wenn ich gestorben, ruft die Stunde,
welche mich zu dem Tod rief, auch zum Frieden,
und verspricht, mich dann hinzuführen, hin nach
Edens Gefilden,

aber nein, auch die Erde hat noch Freuden,
die wir dankbar genießen sollen, darum,
darum wünsch' ich mir, hier in Hertas Schoße
lange zu leben.

25 Und wenn einst mich die Allmacht von hier rufet
und zur Pforte des Todes führet, o dann
laß, du Herta, mich ruhig in dem stillen
Schoße dir ruhen.

SÄNGERS BITTE

Heil'ger Friede herrscht im ganzen Tale,
und der Morgen scheint nicht mehr fern.
Nieder am versunkenen Heldenmale
kniet der Sänger, blicket auf zum Stern.
5 Wie die Tön' aus Äolsharfen gleiten,
so, wie tönt der Cherubinsgesang:
spielt der Wind in seinen Silbersaiten,
lockend aus der Harfe süßen Klang

und am Himmelsdom mit hellem Scheine
10 hängt der Mond, die Sterne helle glühn;
bleiche Schatten wanken in dem Haine,
und die Wolken schnell nach Westen ziehn.
Leise rauscht der Eiche hohe Krone,
die an dem versunkenen Denkmal steht,
15 in dem Wind, der an dem Sternenthron
schnell die Wolken dort vorüberweht.

Und der Sänger redet im Gebete:
„Mächt'ger Herr, Du König jeder Zeit,
der die Sterne an die Himmel säte,
20 der dem Mond sein glänzend Licht verleiht,
und der oben thront im Sternenreiche,
und den alles preist, was sich nur regt,
sei mir huldreich, gnädig und verscheuche
jenen Nebel, der die Zukunft deckt.

45 Lasse, Herr, mir einen Wink nur geben,
ob wir nach dem Tode ewig fort
dort in jenen Sternenreichen leben?
Ob ich einmal alle finde dort,
die ich lange hier auf dieser Erde,
30 lange schon mit bitterm Schmerz verlor?
Ob ich mich mit ihnen freuen werde,
wo dich lobt der heil'gen Engel Chor?

Wenn ich werde, so laß, die dort funkeln,
alle Sterne kehren sich in Nacht,
35 laß des Mondes Scheibe sich verdunkeln,
die vom klaren Himmel niederlacht,
und ich will Dich immer dankbar preisen.“
Doch es bleibt alles, wie es war,
Sterne ziehn in den gewohnten Kreisen
40 und der Mond, er glänzet noch so klar.

Auf das Aug' des Sängers sinkt ein Schlummer
sanft hernieder aus den lichten Höh'n,
er vergesst allen seinen Kummer,
sieht im Traum den Himmel offen stehn,
45 und ein Engel steigt von Gottes Throne
nieder bis an unsrer Erde Rand,
auf dem Haupte eine Sternenkrone,
eine Palme haltend in der Hand.

Und sich zu dem Sängerniederbeugend,
50 der sanft lächelt aus dem süßen Traum,
und mit hoch erhobnem Finger zeigend
zu der Himmel ungemessnem Raum;

dann, das Antlitz auf zum Thron gewendet,
sanften Wortes er zum Sänger spricht:
55 „Hat schon dessen Güte je geendet,
schützet dich jetzt seine Allmacht nicht?

Warum zweifelst du, ein Wurm im Staube,
an des Herren unbegrenzter Macht,
lehret dich zu hoffen nicht sein Glaube,
60 nicht, daß er nur für dein Bestes wacht?
Nie laß das Vertraun zu ihm dir rauben,
du beleidigst ihn mit Zweifeln sehr,
darum geh und lerne besser glauben,
zweifle an dem Herren niemals mehr.“

65 Und der Sänger nun getrost erwachet,
mild beleuchtet von der Sonne Schein,
die erstehnd auf ihn hernieder lachet,
Vögel singen durch den Eichenhain,
und die Harfe nimmt vom Zweig er nieder,
70 gehet in die weite Welt hinaus,
zweifelt niemals, fraget nimmer wieder,
und sein Glaube dauert ewig aus.

DER ERWACHENDE TAG

Die Nebel der Nacht nun schnell entschweben,
und die Sterne weichen.

Aurora bringt uns ein neues Leben,
und auf strahlend reichen

5 prächtig schimmernden Wogen
kömmt Phöbus angezogen.

Der junge Tag aus den Wolken schreitet,
die Pforten reißt er auf.

Und über die Seen ausgebreitet,

10 Aurora ihren Lauf
von Ost nach Westen wendet.
(Wie bald hat sie vollendet.)

Von der Sonne die Berge erglänzen.

Die Sänger erwachen,

15 und die heimischen Bäume umkränzen.

Die Naturen lachen

dem Menschen froh entgegen
des Unnennbaren Segen.

AN DEN GRÄBERN DER FREUNDE

Was blinkt dort, vom schaurigen Glanze des Mondes
beleuchtet?
wie um Mitternacht oben ein glänzender Stern?
Sehnend mich, dieses zu sehen, komme ich eilig
hernieder.
Ach! es ist (schauriges Bild) Freundes, des
treuesten Grab.
5 Oben am Gipfel desselben glänzet ein Kreuz stark
vergoldet,
an dessen Spitze das Licht des stillen Mondes
sich bricht!
Traurig blicken herab Zypressen, die ich
gepflanzt,
scheinen zu sagen mir, hier ruhet begraben ein
Herz,
das dich eben so stark, wie wenige lieben, geliebet,
10 das, da sein Auge ihm brach, sterbend den Namen
noch sprach;
„Freund, so lebe denn wohl. Da uns das Schicksal
hier scheidet,
harret dein treuester Freund, der dich stets lieben
wird, dort.“
Darum harre ich auch, bis mich ein Engel berufet,
dann, Freund, freue dich auch, denn uns vereinet
die Gruft.

ELEGIE

Bleich hängt der Mond dort überm Eichenhaine;
in tiefer Ruhe feiert die Natur.

Und von dem Sternenlicht im Mondenscheine
erglänzet silbern rings die stille Flur.

5 Und leiser rauscht im Mondenschein so helle
des kleinen Baches Welle.

Des Tages laute Stimmen sind verklungen,
verklungen ist der kleinen Sängers Chor,
die durch den Wald den ganzen Tag gesungen;
10 und düster schwebt's fast wie ein Trauerflor
dort um den Berg; der hebt sein Haupt so bleich
fast bis zum Sternenreich.

Hier sitze ich in deinen morschen Hallen,
du längst zerstörtes, längst verfall'nes Schloß!
15 Du sahest wohl einst große Helden wallen
in deinen Mauern; und der Knappen Troß
ergötzte sich in dir, beim vollen Becherklang
mit Spielen und Gesang!

Du sahest wohl auch tapfre Ritter ziehen,
20 die arm, doch stark, und ohne eignen Herd?
Du sahest sie nur für das Rechte glühen,
nur für das Gute ziehn ihr wack'res Schwert?
Du hörtest es, wie sie vom Kampfe müd
ergötzt des Sängers Lied?

25 So war es einst in deiner Berge Kreisen,
du Böhmerland! Doch jene schöne Zeit
ist nun dahin! Wie sanfte Harfenweisen
ist sie verklungen! Nimmermehr erneut
die Zeit sich wieder! Nimmer kehrt zurück,
30 mein heimisch Land, dein Glück!

 Zu jener Zeit ward auch ein Mann geschätzt,
und damals galt noch eines Mannes Wort,
die Schwüre wurden nicht so leicht verletzt
wie jetzt; entheiligt war kein heil'ger Ort.
35 Betrug war nur dem Worte nach bekannt,
 die Lüge war verbannt.

 Dort wo verschlungen Dorn und Disteln trauern,
dort wo die Eul' mit dumpfem Rufe klagt,
da wandelten durch euch, ihr stolzen Mauern,
40 der Böhmen Herrscher, und wo höher ragt
die Mauer, da sah'n sie von hoher Zinn'
 in ihre Länder hin.

DIE KÜHLE NACHT

Die kühle Nacht hat ihr sternelos Gewand
über dunkle Wälder ausgebreitet;
kalt strich der Wind durch die Wälder,
und der Herbstnacht stille Tränen
5 starrten in den Eichenblättern.

Verborgen lag das Wild in seinen Höhlen,
im warmen Neste schlief der Vogel;
nur ein Paar vom Raubgeschlechte
wacht im Schatten dunkler Tannen,
10 rings nach neuer Beute spähend.

Am Waldesrande, unter Felsen
stand ein Paar böser Gesellen;
ein kühner Jüngling, und ein grauer Alter.
„Was blinkt so weiß,“ spricht der Jüngling,
15 „was blinkt so weiß durch den Waldweg vom Berge?“

„Vielleicht irrt Luna
durch die dunkeln Tannenwipfel,
oder wacht so früh der Schwan.
Oder kömmt aus fernem Vaterlande
20 dich der Freund hier zu besuchen,
vielleicht gar dein Liebchen selbst.“

Kalt durchschauert es den Jüngling
und er spricht die stillen Worte:
„Es ist wohl nur neuer Schnee,
25 längst ist blaß schon Luna untergangen,
heimwärts sind die Schwäne schon gezogen,

den Freund, die Heimat kenn' ich nicht
und mein Liebchen ist nicht mehr.
Meine Heimat ist der dunkle Wald,
mein Freund ist mir das Schwert von Stahl,
und mein Liebchen ist die finstre Nacht.“

39

DER FREITAG IN DER KARWOCHE

Was schweigen alle Töne der Glocken, die
der hohen Tage Feier verkündigen?

Was trauern sie? Wie? Kann auch die Trauer
eiserne Zungen der Glocken binden.

5 Sie trauern; – – denn des Ewigen einz'ger Sohn
schläft nun im Grabe, – welchen auf Golgatha
der Juden Schar am Kreuz getötet, –
welcher für menschliches Wohl gelitten. –

10 Er schläft im Grabe, welcher die Menschen schuf,
und den die Menschen töteten, welcher an
dem dritten Tage von den Toten
wieder erstehen wird, schläft im Grabe.

15 Er schläft im Grabe, welcher am Jüngsten Tag,
in jenem strengen, schrecklichen Weltgericht
die Menschen alle vor des Richters
Stuhle versammeln wird, schläft im Grabe.

20 Drum schweigen alle Töne der Glocken, die
der hohen Tage Feier verkündigen,
drum trauern sie; drum kann auch Trauer
eiserne Zungen der Glocken binden. –

STIMMEN ZUR NAMENSFEIER

Nimm dieses an, Beschützer unsrer Jugend,
der Du uns führst mit wahrem Vatersinn,
der Du uns leitest auf der Bahn zur Tugend,
den Weg uns zeigst zum Musentempel hin.

5 Nimm an der Jugendmuse erste Lieder;
sie sind zwar nicht wie Äolsharfenklang:
doch was vom Herzen kommt, das geht wieder
zu Herzen, also ja auch unser Dank.

10 Wie auch der Feldherr'n viel auf Siegeschwingen
zum Nachruhmstempel steigen, ihrem Ziel,
so tapfer sie auch nach dem Lorbeer ringen:
sie sind doch immer nur des Zufalls Spiel;
sie tun doch nie – der Menschheit stolze Würger –
was Du für andere und uns getan.

15 Du ziehst dem Staate fromme, weise Bürger,
drum laß dem Feldherrn seiner Größe Wahn.

Man mag ihm immerhin ein Denkmal bauen,
wie es die Zeiten niemals noch gesehn;
doch wer in unser Inneres kann schauen,
20 der sieht ein schöner' Denkmal Dir erstehn.
Des stolzen Helden Grabstein wird einst sinken,
er kann auf Erden ewig nicht bestehn;
denn wenn des Himmels hehre Mächte winken,
muß selbst die Erd' in Trümmern untergehn.

25 Dein Denkmal reißt kein Erdenunfall nieder,
da liebend wir's in unsere Herzen bau'n,

rauscht auch im schnellen Flug der Zeit Gefieder,
wird doch die Nachwelt ewig neu es schau'n.
Und wenn einst dein Gebein schon lange modert,
30 und all die Saaten, die Du hier gesät,
schon Früchte tragen: dann noch immer lodert
der Dank, ist gleich Dein Staub im Sturm verweht.

Doch lange noch auf dieser Erde walle,
nicht schlafen sollst Du in der Erde Schoß
35 so früh. Und aus des Schicksals Urne falle
noch lange, lange nicht dein Todeslos.
Der Herr wird auf den Wegen dieses Lebens,
so wie Du uns, Dir Schützer, Vater sein,
und unser Leben wollen, wenn vergebens
40 wir nicht gefleht, wir Deinem Wohle weihn.

Ich fühl's, ich fühl's, die Bitte ist erhöret,
und zittre fürder für dein Leben nicht;
denn Gott schützt Dich, der jeden Unfall wehret,
und der mit uns in seinen Donnern spricht.
45 „Erhöret,“ tönt's wie Äolsharfenklänge,
die leisen Lüftchen alle wehen kaum,
„Erhöret,“ tönen Cherubinsänge
durch unsrer Welten ungemessnen Raum.

Und wenn dereinst Dich auch die freudenkarge,
50 die strenge Zeit aus unsrer Mitte ruft,
Du ruhig schlummerst in dem engen Sarge,
umschlossen von der friedlich stillen Gruft,
und Deine Asche wirbelt in den Winden,
entfloh der Geist doch seinem morschen Haus,
55 das Erdenwirken nimmer wird verschwinden;
es dau'rt, wie unsre Liebe, ewig aus.

Wir werden freudig auf den lichten Höhen
(zum Geiste flieht dort der verwandte Geist)
Dich, unsern Führer, einmal wiedersehen,
wenn unsers Lebens dünner Faden reißt.
Dort wird der Herr Dir Deine Tat vergelten,
der alles, was man Kleinen tut, belohnt;
denn gut, gerecht ist ja der Herr der Welten,
der über uns in seinen Welten thront.

60

SIEH DES TODES BLASSES BILD

Sieh des Todes blasses Bild,
ja es lächelt dir so mild.

Warum fliehst du seinen Blick?

Er verheißt dir nahes Glück.

- 5 Fürchtest du dich vor der Wiege,
weil im Schlaf man stets dort liege?
Scheu' sie nicht, du wirst erstehn,
jeder muß ja schlafen gehn.

- 10 Fürchtest du den Grabesstein?
Scheust du moderndes Gebein,
das nur in der Mitternacht
zu dem Leben neu erwacht?

NACHT WIRD ES

Nacht wird es, und dunkle Nebel wallen
über jenes Kirchhofs schauriges Tal,
dumpf hört man des Uhu Ruf erschallen,
dumpfer tönet er im Widerhall.

5 Und in schaurigen Gestalten jagen
Wolken an des Himmels schwarzer Bahn
und der Erde bleiche Geister ragen,
starrend bis zu diesen hoch hinan.

10 Man erblicket durch der Nebel Schleier
matt erleuchtet, wie im Schwefelglanz
Drohnde, todesbleiche Ungeheuer,
sich versammelnd zu dem Schattentanz.
Jetzt erhebet sich mit allen Schauern
diese drohnde, bleiche Geisterschar,
15 Winde heulen wie das klagend Trauern
einer Braut an des Geliebten Bahr'!

Schreckend nahn sie sich im wilden Sturme,
alles zittert vor der Geister Macht,
da ertönt die Glock' vom nahen Turme
20 und der Zeiger steht auf Mitternacht.
Nun erblickt man durch der Nebel Schleier
matt erleuchtet wie vom Schwefelglanz
diese todesbleichen Ungeheuer,
singend drehn sich in dem Schattentanz.

25

Schreckend drehn die Schatten sich im Kreise,
schaurig tönet ihrer Stimmen Chor,
jedes Hörers Blut erstarrt zu Eise,
jedes Haar sträubt sich am Haupt empor.

30

Bis vom nahen Turm die erste Stunde
dumpfen Schlages durch die Gegend schallt,
da tönt's hinweg aus ihrem bleichen Munde
und dumpf es in der Ferne widerhallt.

DIE TRÜMMER

Es ziehen die Wolken, es brauset der See,
die Trümmer stehn ruhig in wolkiger Höh'.
Die Wolken verschwanden, die Sonne schien hell,
es glänzte so stille die silberne Well';
5 da löst aus den Trümmern vom wüsten Gestein
ein Steinchen sich ab, wohl leicht ist's und klein,
doch wie es sich stürzt über Felsen daher,
da wird es im Falle gar kräftig und schwer;
es rasselt so heiser und nimmer es ruht,
10 bis es sich stürzt in die spiegelnde Flut;
laut seufzte die Flut, es zittert der See,
die Trümmer stehn ruhig in wolkiger Höh'.

DAS LEBEN

Was ist das Leben dieser Erden?

Was ist alle ihre Lust?

Daß Menschen Staub und Asche werden?

Ihrer Sterblichkeit bewußt,
selbst das Zeugnis immer geben,
kein Mensch werde ewig leben?

Wozu ist die Rose, die Nelke?

Um immer nur zu blühen?

Nein! sie ist, daß sie auch einst welke,
wenn ihre Kräfte fliehen.

So auch der Mensch muß sinken,
wenn höh're Mächte winken.

Und wenn dann ihre Stimme schallet,

und das Blut so siedend heiß,
das in den Adern niederwaltet,
erstarrt zum stockenden Eis,
so fällt schnell die Blüte ab
und versinkt ins dunkle Grab.

ZIGEUNERLIED

Fröhlich durch die Tannenhaine,
fröhlich durch den düstern Wald
irre ich im Mondenscheine,
wenn des Uhu Ruf erschallt.

5 Und von grünbelaubten Zweigen
seh' ich Geister bleich und grau
sich zu mir herniederneigen,
spiegeln in des Waldbachs Blau.

Jahre sind dahingeflossen,
10 wandern muß ich sonder Rast,
von den Menschen ausgestoßen,
von den Brüdern selbst verhaßt;
auf mir unbekanntem Wegen
irre ich stets heimatlos,
15 bis sie einmal niederlegen
mich in Mutter Hertas Schoß.

AN DEM FRIEDHOFE

Hier liegen sie im tiefen Schlummer,
begriffen in der süßen Ruh,
beklagen sich nicht über Kummer,
ein jeder schloß die Augen zu.

5

Auf ihnen herrschet tiefe Nacht,
alles zerfiel in Moderpracht.
Und Ruh' allein die thronet hier,
o wär' sie auch zur Wohnung mir.

Mich reizet nicht der goldnen Sonne Pracht,
mich freuet nur des bleichen Mondes Schimmer,
mich zieht nur an der Sterne Silberflimmer,
mich freut's allein, wenn durch die düstre Nacht,
5 die Menschen schreckend, fern der Donner kracht,
mich reizt allein des Sturmes Klaggewimmer,
aus mir allein mir nur ein Himmel lacht
und trotzend dir, o du furchtbare Macht,
bin ich meines eignen Gottes Trümmer.

10 Mich reizt es nicht, wenn auch das Veilchen blüht,
mich freut es nur, wenn an des Grabes Rande,
wo Helden ruhn, Opfer dem Vaterlande,
der letzte Blick der matten Sonne glüht,
mich zieht nur an ein klagend Schwanenlied,
15 wenn ihm entfliehn des frohen Lebens Bande,
wenn über ihm schon herrscht der goldne Fried'
und seines Lebens Rest im Tode flieht,
wenn er sich neigt zu seines Grabes Rande.

Mich freuet's nur, wenn bei dem Donnerklange
20 die Stürme schrecklich heulen um die Gruft,
der Rab' am Grabe krächzt, der Uhu ruft
und Fledermäuse im Gewitterdrange
zischend mir schwirren um die heiße Wange,
mich freut es nur, wenn dann in finstrer Kluft
25 die Eule heult zum düstern Grabgesange,
o dann ist mir so wohl und auch so bange,
dann bringen Grüfte mir selbst Rosenduft.

O Muse, die ich über alles liebe,
erfülle meines Herzens tiefsten Drang,
erhelle meiner Seele dunkle Triebe,
begestre mich zu meinem Klaggesang,
5 laß meiner Harfe Saiten düster tönen,
du Echo hall! der Harfe Klängen nach,
enthüll des wunden Herzens leises Sehnen,
das unterm Schmerz der bittern Trennung brach.

Ich wohne nun auf einer dunklen Höhe,
10 wo Tod nur herrscht und keine Blume sproßt;
wie sehr ich auch die strengen Mächte flehe,
erhebt den Busen mit kein leiser Trost.
Zum Strom des Nichts seh' ich die Tage ziehen,
und meines Lebens Blume blühet ab;
15 ich sehe schnell die süßen Freuden fliehen
und meine Hoffnung bleibt ein stilles Grab.

Dort glänzt kein Stern über den kahlen Steinen,
der dich zu mir und mich zu dir hinruft;
auf dieser Welt wird uns nichts mehr vereinen, —
20 und endlich selbst entzweiet uns die Gruft.
Ich weiß von nichts auf diesen Erdenhöhen,
ich kenne nichts, was mancher Sel'ge preist;
ich hoffe nur auf jenes Auferstehen,
dort, wo zum Geist flieht der verwandte Geist.

Spapudem slunce grom tam na pahorku ^{65.} šel,
Ažle mnau kolo-kul-kostlivec-lobka ~~bledá~~,
Smutným grom oxem to dál kraginy grom j' hleděl,
Až tam kde po horách mlha přynula ~~řiča~~.

Dyl opat měer - prwnj may -
Křecrnj můy - byl časny čas;
Hrdliččin zboal ku křecce hlas,
Kce borovay gromarici hág.
I lasce vřepal lichy mých,
Květaucej vtrám ehal časny žel.
Swau larxu vlasojk ruzj j' pěl,
Ruzjnu gromil mnay nřačech.
Gejers hladké w křovjch stinnjch
Znaucilo temně tagny bol,
Břech ge obhymal kól a kól
E vestru brat ne hrach dětinjch.
A kolem lebky prjdnj žár
Se wlozila, co wenee z ruzj;
Kostlivec ~~šel~~ bylau oarvoj twár,
I s pod prácu wřivlau g' kuzj.

1. STRANA 65 ZE 4. ZPĚVU MÁCHOVA RUKOPISU MÁJE

Ve druhém verši zdola je původní slovo *bledou*, shodné se zněním v Náčrtu Máje, přepsáno na *blou*, které je pak škrtnuto a znovu napsáno.

S P I S Y

Karla Hyňka Máchy.

Dalekáž cesta má!
Marné volánj!!

D j l p r w n j.
Swazek prwnj.

W P R A Z E.
1836.

Večerní vyrazení.

1832.

Ve sobotu, dne 23ho ledna.

Číslo 4.

Abelard a Heloíže.

Prino, křtisticea.

Zvířetnice za hory se sklání,
Ublelá s ní mižne denní zář;
Za rybníkem nad porostlou strání
Plně lůny bledá vychází tvář. —
Tichost svou kol perul rozproší
Zvonku zvuč gen nad lesem umírá.

Samoten teď při olétku sedím,
Posuš lásky k tobě cítě moc;
Zasmušlený v dávné hory hledím,
Genž se víc a více tratí v noc; —
Zať mě stěží přehá dál a dále
Až mne obřete hrobu temno stálé.

Heloíže! by mně bylo dáno,
Epantiků té gesslé gebnau gen,
Nežli w lůžko bude mi ukláno,
Dlaubý, těžký v němž mám spáti sen;
By genž tebe sijní, přachy wrať,
Dlo mé w twé ztopilo se zrať, —

To má tauha z tmavého ldy lesa,
Kolem něhož laula zakvělá,
Běsný hawran nad hvozdy se vznese,
Rychlým křídlem na hory zalétá;
Reb ldy tam, kde lyp sijn se wloze,
Golub a brůšau me wětwých si hrage. —

H. ročaji.

S hawranem nad zem se vznese (sájim,
S-oblasti rychly konati lét; — —
Wšak ach darmo, darmo gen se taužim,
S swobodau mně zuffel mou i svět; —
Elunce zbašto. — Noc glj šklesla černá
Mezi mnau a tebau, bjoška wěrna.

Oba nš zavrjá temná chšše,
Zeb klášternj je wšech kryge stran; —
Přisaha nás oba stegná wjše,
Mezi námi baučj ocean; —
Bem i mote proti nám se zbwjha,
Čásku nashi zem i mote šjha. — —

S Bohem buš! — Glj wic se nesh ledáme! —
Dál nemáju! — Bolešj gšem žublet. —
Wššlenka ta šabra dolno láme,
Strašlívý mi w srdci bušj žel. —
Styž, w toin žni šlawjka křokotánj.
Boleš má tu rozplhne se w klánj.

Kar. Dpnet Wěha.

Dměna dobročinnosti. *)

Kulima spala w gješt martičku, to
gj bylo ochranau. Dže usšy šurči totem

*) Dobrotomjnj. w 333 w n. Rod 2

(4)

86
1. cka hrbitové.

K. Pimelův zvonel volá k Surob' dnu,
vobed' d' d'olá i mab' žytí
Mlýnem' i v' kachal' k' m'í bl'iví;
v. c. 2. žm'í ž'ž' k'nyže p'au.

žobky H'rb'nyj blak' l'nyj p'oil,
v' d'nynd' del' Surob' m'igal,
P'ang'čel' kam' ž'ž' ž'p'igal,
P'and'olnyj b'ž' m'ž'nyj c'ž'.

žak' m'au' m'au' d'nyj; ž'ž'ž'ž' ž'ž'
del' v'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'
ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'
ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'

Op'acijem' volab' k' m'au' ž'm'
ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'
P'ob'au' ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'
ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'

ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'

ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'
ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'
ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'

ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'

ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'

ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'

ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'ž'

5. ČÁST MÁCHOVA RUKOPISU BÁSNĚ NA HRBITOVĚ (R 22)

Dodatečně vepsaný název Pévec ukazuje vznik nové kompozice básně. Přípisky rukou Habránkovou.

III. ^{62.} xela popravišti.

Mŕň soľom rozpros triel se klis,
 Na pahorku vybledla se mjhá,
 An gi polil bledí lúny s wit,
 Leba, geny se nade soľim ydojha.
 Kragina kol tichá, yusta, hola, -
 Wrybnice gen yaba smutná soľá.
 Odrojri pŕitn oc hrobú seljv,
 Kol a soľom temne sŕotárij. -
 Nad onym hrobom mnohij nyrij stjrn,
 Blandj se mo kumo w tichim lkánij.
 Mnohého ted' prolita se trŕjzj.
 Mladí koren, kdy lina na nj sŕjzj.

II. ~~63.~~ Cizinec -

Cizynec byolj na pŕi koes kále,
 Luničko kŕovníkŕy na pŕi sŕjzj.
 Hrota yzma sŕk pŕamuzi stále
 Ba nj sŕjzjtes ŕŕidnj neprokrŕjzjtes,
 Nialnj nichŕ kadosimj pŕohŕámá
 Mlŕoj ydi se bŕjzjtes ^{palnu} ~~palnu~~ soľit,
 Cis mŕjŕ nychlé lŕj, yxŕodáma
 Mladŕte wŕjzj wjŕe genu kŕoet.

6. BÁSEŇ NA POPRAVIŠTI A ZAČÁTEK BÁSNĚ CIZINEC V MUSEJNÍM OPISU M
Název Cizinec připsal Sabina. V textu jsou opisovačovy změny první osoby na osobu třetí.

Bolesti, ójro se oý gý, nezauřál,
Odmé se ónu pořád' mýce wadne
Keny w sméte, naw by býóny, dnuřál
Něli níwete kýchónij w zemy chladne.
Z milenkau geg nie nospogij wója
Z rodičema nie nospogij gýj,
Ba ni hrobka, žjwota oý smýce
Gemu yhasne, smnt mu se gme tji.
Stuđená ~~gý~~ zem tam bude křižti
Hádremu nebude hrob ten gna'm
Mrtwoj budě na p'laká'n' křižti,
Zadný roukol, on gen wám a s'ím.
Sam gen bude w malem hrobku spáti.
Lichost tam kde swatá, granuže, ..
Ká geg trauba kosaúw bude gna'ti,
Tam kde saúde m'ny trunuge.

St. br.

gma.

Bez nápisu

Pro káý w sméte w gna'lexl. hlase,
Který loúky macy ubrány?
Ona ocy ná' mýsta, nez ná' t'au
Ká' w t'ého sy'ona g'wmanj.
Stuđená ~~gma~~ zem tam bude křižti.

V III

7. POKRAČOVÁNÍ BÁSNĚ CIZINEC V MUSEJNÍM OPISU M

Označení Bez nápisu připsal Sabina. Dole se opakuje zbloudilý 17. verš Cizince.

88

31

Npout co a vnuco prout pucicma lger
 Hynici yang hufu wazdy nouj,
 Toudy gaduwin w lauocil, wign
 Dlezimij pr, wnti wnti waz llong,
 Koww w wnti, gawia w wnti wnti,
 Awgaj p w wnti wnti wnti wnti,
 Wnti wnti wnti wnti wnti wnti,
 Au ou you wnti, wnti wnti wnti wnti.

8. MÁCHŮV RUKOPIS BÁSNĚ VŠAK CO DARMO MOJE SMÁČÍM LÍCE (R 23)

V textu jsou změny první osoby na osobu třetí.

III. Quvertura.

„Hvězdi máj! hlubokých májů žliti!
Touha proci blaost gosti svojze trati?
V prýrodu gdi, — z lada slunce gár
Kise ljim, ponalid rati čelu!“
Vgdu nolunce. Těs luby y krotljmi
Oka gipadu gcho gár se sthčila,
I tvojí ma se n gcho lesku roila
Zobena co riji mi novijmi.
Klona roprach ja sluncem roptou nuel;
Borúsim, slawjha klakatáj
Kniomu nesau magi tashy l kánj;
Konec z dlor blyraj magi muco.
Zasto slunce. Tma oplynula sčá,
A má trarí gah gindy byla bláa
5. depravaná.

Užie co oarmas svoje smájm fje
Svami gení, huti roadij svoj,
Co buh gadna u stanboil, aje
člémaj se, wali ai neshoj,
Pina nabes, pína pámoc něho,
Angelshy gagi roychmalugppon,
Muzim tje nate wily gcho,
Im on gán gort, gá pak gina m tonr.

Jaroslava.

Za sádivami hory ^{ami} vzdušené jest
 Lháma ~~na~~ země, y latě dunce
 semurákem přes hladinu měškou
 L. Štuli y sony ~~se~~ ~~středem~~ ~~středem~~, s ~~se~~ tajm' zeměm
 Štali souhu země ~~se~~ ~~středem~~ ~~středem~~ slavič' tu!
 Slunci, tam ~~ku~~ ~~hlavám~~ ~~ku~~ přelýna;
 krásná ráže klonila hlavinku
 Umírajíc, kol kol se zadržuje
 Křesťalata nepřelost' úině.
 K' psionatím jízru
 Sladla labut' bílá zpívem' muthným,
 Bílým bílým hrdlem, na peruti
 Dvěta poslední nejkrásnější
 V ticho nocní uplynala píseň,
 Spěchající jasněmu ku slunci.
 V tichou noc náš' měřem na karkonu
 Lhála Jaroslava plácem říky
 Vynoucí se rozkoštlými luby;
 Krásnější nad labutěmi hrdlem
 Kde ráže stěma krásnějšíma
 Krásnější linata nepřelost' ku.

tak mýj val. - Hleba quina / tula
 Finim je w bogi Loulo? - Janusim
 Koncovat je zručný z kuzel bídový,
 zastoupení co tančí smávkou čelo,
 pravití rozjízď zastavující zlošť;
 jakby nízi žil: "Má čas murr dožít
 Hlitižtvoj yfau, ying vltidur zausi,
 Astarvi yfau zastouval; ovocn
 Havič nuzij ya flukli unuzij. 14
 vnd. offit nuzovt' yroj, yklyt vltid
 Ofingm jvltam. - Hledij quib' pavu
 Astarvoj nuzij bnaubij fajt vltid
 Hle tnd' puzdu' groti vltidijovi. 2028

Heravú (u oxná)

To čela vaufler ych vltidij! - Davaur
 jakby nabaul ~~mu vltidij~~,
 flukli zbnuzimij, rozvod' fca' otn,
 jak fain yvinič p' vltidij lous.
 Inyofvlidijast tak ozavudij,
 jak vltidij p' vltidij, nuzovt' vltidij
 jakby vltidij
 Jakse vltidij tak si vltidij vltidij;
 jakby jakby vltidij vltidij;
 jakby vltidij p' vltidij.
 O taur w quavlti vltidij vltidij
 vltidij vltidij vltidij vltidij vltidij;
 jakby jakby vltidij vltidij vltidij;
 Jak murr vltidij; taur murr vltidij vltidij;
 a by vltidij vltidij p' vltidij vltidij;
 jakby vltidij vltidij vltidij p'

13. ČÁST TŘETÍ STRANY MÁCHOVA RUKOPISU BRATRÍ (R 6)

Text opisovaný z předlohy je psán krasopisně, v nově koncipovaném pokračování jsou autorské škrty a opravy.

X

~~Se ať~~ ~~špín~~ ~~špín~~
 X Špíní polí dušce vloží,
 Šťá nim dřínec zaxiočlá,
 Šťád nim za šodálené hory,
 Šťoj šolub žaletá;

Hlěda hřag, kde pexog bydlí,
 Hřejí dražých pláku hlax,
 Hřro kde panuje na hřejí,
 Hřrozí myšlince hřx.

Hř i ginoch pexog hlěda,
 Hřcha vln zbauděných chřestl,
 Hřnjíza' ve, v špíně světe
 Hřde přede žo pexog gřst.

Hřx on darma darma hlěda,
 Hřde v nim gřst tryzoi žlá;
 Hřčinu on nepexog
 Hřrdci vlačínin v sebau má.

Pexog v žádne naxj dře,
 Štečom zhaubnij hřozí mjr,
 Pexoj pexog gřst gen v hřabi,
 P Boliu gen gřst pexoj mjr.

X

2
 Ani tabut' ani žina
 Hřlaxj ucoře,
 Žeč to byla kaple vloží
 Na vysoce hore.

Na tu horu za sujtánij
 Špoxa pmtavala,
 Na práh křexla ruce opjala,
 Šmutně žapřaxala.

Aníž tvůj že jsem, že láska máj dušim
 U ně! — gindám upřij byla tauha moje!! —
 Ažně nastacila krásá láska tvoje:
 Něhdy jsem sice tvou. vrah aš! gen že mužim.
 Bých poručij lehkau mohl w zplanauciti,
 Kam tauha žde, co ta noc stlačá' uo mně;
 Nědalo by mi slauho že stanauti,
 Něbyl bych tvou, barani ide zemi.
 Měj dobrau noc, má nřlásti modroserdá!!

Zbor bludů, nemidetednij

Olužno kólem, — kólem ticho smate, Partchasta ropstřela nov Ažnás poruč čer nau, slunca plati, Kóeach! o! točí točáče sčrčáma mae?! — Ažně! Ažně!! nade smutajm z bonem, Nad skónalij m, z latau prostři jan Jněa nery kónalého w zornom, Bez něgž něže byti, tčvd ndm tčvd.	Dopračaj ticho smate Temnau noc, i krásnau noc Břzoli o sluncě z latic! Blesku tojch nesmyrná Pěstně z yinále Břz at br... nari...
---	---

Země. Plamena osvjetl. n. r. S

Zesinalij, amauoj oblak
 Pkřijová slatostkřivauoj točáče
 Žečalu krásy nám.

První souborné vydání Spisů Karla Hynka Máchy, jež chystal jeho bratr *Michal Mácha*, mělo vyjít již roku 1843, podle zachovaného titulního listu (*S*), ale první sešit vyšel až roku 1845 za redakce *Karla Sabiny*. Obsahoval dost podrobný Úvod povahopisný a začátek Máje až k verši 384, bez dedikační básně. Již tam se zmiňuje Sabina o některých potížích vydavatelských (str. 72): „První snažení Máchova bratra bylo sebrati vše, cokoliv započato aneb již ukončeno v rukopisech Hynkových se našlo; i poštěstilo se mu sebrati tolik, že tuto sbírku uspořádati mohl. Jsme však přesvědčeni, že některé zlomky jistě se ztratily, a sice bezpochyby u některého z pánů opisovačů, jimž vydavatel spisy ku přehlédnutí a spořádání brzo po smrti Hynkové svěřil. Čí vinou se to stalo, ten nech vědomím se tresce, že odejmul *myšlenku* celému národu!“ Již devět let po smrti Máchově byly tedy ztraceny některé rukopisy, které Sabina z osobního styku s Máchou znal.

Máchova literární pozůstalost prošla nejdřív rukama několika přátel, z nichž každý se cítil povolán texty upravovat. Potvrzuje to i zpráva Siegfrieda Kappera ve vídeňských *Sonntags-Blätter* z 1. května 1842, inspirovaná patrně Nebeským. Kapper líčí, jak se Máchovy rukopisy octly v rukou jeho přátel, „um die Reise durch die Hände von hundert Literaten und Diletanten zu machen“, a nakonec se ptá: „Jsou vám relikvie vašeho snad největšího básníka tak bezcenné, že je necháte zplesnivět, pohodit a zakramařit mezi starou nepotřebnou makulaturou a vetší?“ Kapper přehnal počet přátel, ale zdá se, že Sabina dostal do rukou z valné části jen pouhé opisy.

Především převzal starší opisový materiál vydání, jež bylo připraveno již roku 1839. O tom, jak se toto vydání octlo na censure, zachoval se Vocelův dopis z Brucku nad Litavou z 12. června 1842, v němž odpovídá A. V. Šemberovi, který mu nabídl, aby vydal Meč a kalich v Olomouci: „Obávám se, by o censuru holomouckou nezavadil. Vídenskou censuru musíme vezdy co reserv naposled ponechati. Např. Máchové pozůstalé spisy před 3 lety v Praze *damnatur* (odsuzuje se) obdržely; před 5 nedělemi jsem je do vídeňské censury dal, a za 14 dní již jsem je nazpět obdržel, a sice s „*imprimatur*“, a aniž *jediného* slovíčka vyškrtnuto nebylo. Šafařík v Praze jest náš, a protož méně na choulostivých rozpacích vězí.“ Vocel ovšem netušil, že censorem, který dal ono neblahé *damnatur* roku 1839, byl právě Šafařík, který se v dopise Klá-

celovi netají nechutí k mladým básníkům: „Blýskavých bublin a cínkání a břinkání až hrůza mnoho: Villani, Mácha, tj. posthuma (v censure), atd. atd. atd. — celé to haldy básní. Tyto básně na mne působí jak pražské kolovrátky čili verkle, jež od rána do večera slyším (jakož ty básně z povinnosti čísti musím), — mohl by mne jimi ze světa vyhnati.“ V obou zprávách se mluví o „pozůstalých spisech“, můžeme tedy předpokládat, že tu jde o opisy Máchova spolužáka Habránka (viz o něm dále), jak je vidno ze zachovaného titulního listu, připojeného k opisům Máchovy prózy (viz *S*). Titulní list zní: Pozustale / Spisy / Karla Hynka Máchy. Rok není uveden. Proč k vydání spisů roku 1842 nedošlo a kdo spisy uspořádal, nevíme. Snad někdo upozornil Michala, že Habránkovy opisy (jinak poměrně dost spolehlivé) nebyly po stránce jazykové způsobilé k tisku.

Dále převzal Sabina opisový sešitek *M*, z něhož čerpal již před ním opisovač Habránek, takže sešitek *M* představuje nejstarší pokus o sebrání Máchových básní. Sabinovi se dostaly do rukou také texty již upravované, jako jsou oba besední opisy Mnícha (*S*₁ a *S*₂, srov. poznámky tamtéž). Jeho úkol nebyl záviděníhodný. Neznal rukopisný sborník *B*, který byl objeven až v letech padesátých, neznal úplně znění Pouti krkonošské aj.

Nepochybujeme však, že Sabina měl k dispozici také materiál, který se během dlouhé doby poztrácel a zakramařil. Jistě měl v rukou neznámý „villaniovský“ zápisník, o němž se podrobně zmiňuje K. Janský v díle Karel Hynek Mácha, život uchvatitele krásy (1953, 317, dále jen *Životopis*) a v článku Putování za K. H. Máchou (*Nový život* 1954, 646n.); musel také znát rukopisy nebo opisy prací, u nichž jsme dnes odkázáni jen na znění z Kobrova vydání. Sabina se snažil odstranit přílišnou zlomkovitost díla tím, že podle potřeby upravoval leckde verše, ba dokonce v dobrém úmyslu snad připsal i závěrečnou sloku *Cesty z Čech*.

I Sabinovo vydání spisů ztroskotalo hned při prvním sešitě. Po dalších svízelných jednáních, o nichž najde čtenář podrobnou zprávu v Janského *Životopise* v kapitole *Finale* (také v článku O. Králíka, Mácha na posmrtné censure, *ČMM* 67, 1947, 78), vyšlo konečně roku 1862 první souborné vydání Máchova díla u nakladatele I. L. Kobra (dále *K*). Jeho znění prošlo po Sabinovi ještě dalšími změnami: *František Ladislav Vorlíček*, který spisy původně pořádal pro Kateřinu Jeřábkovou (jak dokazuje Fr. Krčma v článku Mácha a Rieger, *Lumír* 51), převzal rukopisný materiál, již částečně upravený Sabinou pro vydání z roku 1845. Po něm upravil text asi *Václav Filípek*, který tehdy spolupracoval v Kobrově sbírce „Spisů výtečných českých básníků novo-

věkých“. V Máchově díle, jak nám je představuje vydání *K*, je tedy vlastně několik vrstev cizích úprav, mnohdy dost nešetřných. Dokonce ani texty otiskované za života Máchova nebyly ušetřeny zásahů redaktorů nebo tiskárenských korektorů.

Kvůli zjednodušení a větší přehlednosti a také vzhledem k tomu, že většina rukopisného materiálu je dnes soustředěna v literárním archivu Národního musea v Praze, přeměnili jsme dosavadní značky dvou předešlých kritických vydání (Krčma a Janský) celkem shodně se značkami v Králíkové Historii textu Máchova díla (dále HT) takto: *B* — svazek opisu třiceti básní a písní z roku 1830—1832, *C* — knižní vydání Cíkanů z roku 1857, *K* — Kobrovo vydání Spisů K. H. Máchy z roku 1862, *M* — sešit musejního opisu básní, *L* — Mikovcův Lumír, *O* — opisy, *R* — Máchovy rukopisy (kromě *Ž*), *S* — opisový materiál Sabinovy edice z roku 1843—1845 (dříve *M*₃, *M*₉, *U**B*₀, *U**B*₁, *U**B*₂), *T* — tisky, *Ž* — Zápisník Máchův z let 1833—1835. Podrobný seznam značek s odvoláním na dřívější značky je uveden na str. 475 až 485.

Naprosto spolehlivé jsou jen Máchovy rukopisy, pokud nejsou znešvařeny cizími zásahy jako v Mníchu (*Ž*). Druhého stupně spolehlivosti jsou opisy pořízené přímo z rukopisů, vyloučíme-li menší poklesky písařské, pramenící z nepozornosti nebo nepochopení (*M*), nebo drobné úpravy pravopisné (*B*). Dost věrohodný se zdá opis *O*₂, avšak velké opatrnosti je třeba u Sabinova materiálu *S* a u všech pramenů odvozených z *S* — především u *L* a *C*, u některých rukopisů (*O*) a zejména u *K*.

Na některých rukopisech a zejména v opise *M* jsou četné glosy opisovače ze začátku let čtyřicátých. Na rukopise *R*₂₂ je vedle přípisu ještě jeho automatický záznam: *H*, *H*, *Habr.* Podle dobrozdání paleografa prof. Šebánka jde tu s největší pravděpodobností o začátek vlastního jména opisovače, kterým byl jistě Máchův gymnasiijní spolužák Jan Habránek, studující s nevalným prospěchem. Jeho poznámky jsou potud důležité, že nám osvětlují, jak si první pořadatelé počínali. Všude, kde Habránek připsal poznámku, můžeme bezpečně soudit, že měl k dispozici jiný pramen. Poznámky mají ráz evidenční: *odepsaná*. *Obrazy ze života mého*, *Intermezzo*, nebo *K hledání v Obrazy ze života mého*, nebo *odepsaná*. *K najítí* (!) *v Obrazy ze života mého*, nebo *v knize Díla* (tj. v *Ž*), nebo se spokojil jen pouhým konstatováním *odepsaná*, což všechno značí „mám již opsáno odjinud“ (Jungmann: *odepsati* = *přepsati*, *abschreiben*, *kopieren*). Většinou má skutečně *K* jiné znění, ovšem někdy není vyloučeno, jako v případě básně *Hoj*, byla noc!, že Habránek i *M* měli stejnou rukopisnou předlohu. O dosahu těchto poznámek pro edi-

torův postup pojednáváme u každé básně zvlášť. Habránkovy první opisy mohly být dost spolehlivé, jak vidíme z opisu Rozbroje světů (*S*); bohužel se jich mnoho nezachovalo, poněvadž byly psány starým pravopisem a po Sabinových opravách byly znova přepsány novým pravopisem. Sabinova poznámka o ztracených rukopisech je tedy oprávněná, neboť již Habránek používal z nedostatku jiných pramenů sborníčku *M*, jehož některé předlohy byly v té době už ztraceny.

Velká část rukopisů zakotvila později u Máchova přítele Eduarda Hindla, který však postupně část rozdál známým (I. L. Hrdinovi aj.), potom je rozdávala jeho dcera Božena Hindlová a zbytku se zmocnil R. I. Kronbauer pro Nakladatelské družstvo Máje, ale nedeponoval je na jednom místě, nýbrž roznesl část po příbuzných a přátelích. Z Družstva Máje dostaly se rukopisy na Kokořín (jako majetek Jana Špačka) a odtud do literárního archivu Národního musea. Valná část rukopisů, opatrovaných Hindlem, je však dnes neznámá. Také Michal Mácha měl mnoho rukopisů, ale ty se časem prodejem nebo darováním rozplynuly a jen část je jich v Národním museu. O jiných ztracených rukopisech psal Fr. Krčma v LF 60, 1933, 175 a 179. Jan Neruda ve fejetonu V době růží (Drobné klepy II) se letmo zmiňuje, že u Alfreda Waldaua je uloženo několik památek máchovských. Z ústní zprávy Waldauova synovce spisovatele Gustava Jaroše víme, že on sám rozdál z těchto máchovských památek po strýci asi deset lístků neznámým sběratelům. Jedním z nich byl sběratel Fr. Rys, který obdržel opis *O 10*. Božena Němcová poslala A. V. Šemberovi neznámý lístek rukopisu Máchova (Listy I, 171). Máchův spolužák Ant. Šimák měl podle sdělení jeho syna některé neuveřejněné Máchovy básně, dal je neznámému učiteli z Citova pod Řípem, který slíbil, že je uveřejní, ale nestalo se tak. Václav Mach píše v Akademických pamětech, že se mu ztratil při stěhování z Hradce do Prahy balík, kde byly „všeliké listiny Máchou psané“. Nejbolestnější je ztráta Máchova zápisníku zastaveného Michalem s jinými rukopisy u barona Villaniho. Byl to sešit podepsaný *H. Mácha*, formátu přibližně 23 × 17 cm, asi 60 stran popsaných perem i tužkou, česky i německy. Podle pamětníka dr. Gustava Villaniho byly v něm četné verše. Jsou ztraceny rukopisy všech prací, které známe jen z upravovaných opisů, a četné práce jsme nuceni otiskovat bez jakékoli kontroly jen z nespolehlivého *K*. To, co známe z rukopisů dnes, jsou jen trosky.

Máchovy rukopisy se vyznačují tím, že v určitém období mívají stejnou formu nebo jiné shodné, zdánlivě bezvýznamné průvodní znaky. Mácha používal pro čistopisy linkované podložky vlastní výroby. Jedna se zachovala na druhé straně Máchou odloženého a roz-

stríženého zlomku Slavné ticho panovalo. Má 17 nalinkovaných řádek, jejichž počet souhlasí s počtem řádek čistopisu Ivana (Vprovod, R9). Jiné podložky používal Mácha pro čistopis Máje a pro čistopis deníku (verse B). Oba rukopisy mají skorem stejný formát a po 24 řádkách na stránce a oba jsou ze stejného časového období. Také rukopisy R6 a R7 (Bratři) nejsou časově příliš vzdáleny, protože jsou oba psány dvousloupcově. Přísaha, Pouť krkonošská (R5) a sešit písní R29 jsou vesměs stejně podepsány a datovány v levém rohu nahoře v září a říjnu 1833. Závažné je také, zdali bylo užito jména Hynek (starší) nebo Karel Hynek (mladší). I jazykově bývají rukopisy shodné v témže období. V Pouti krkonošské a v některých básních je často psáno *s nim*, *s tím*, jinde zas jen sporadicky. Krátká koncovka přídavného jména v 7. pádu jedn. čísla (tmavým, rozlehlým, vysokým, slavným apod.) je nejčastější v Karlově tejně. Přesunutí znaménka měkčení z *e* na *n* se objevuje občas v opise *M*, ale v malém zlomku Slavné ticho panovalo opakuje se hned třikrát za sebou (mně 2 ×, ustraňena). Také je záhodno všimati si proveniencie písemného materiálu, poněvadž se tím osvětlí mnohé souvislosti. To se týká jak rukopisů, tak opisů, těch ve zvýšené míře. Proto jim věnujeme více pozornosti.

Musejní opis *M* byl pořízen přímo z rukopisů (podrobný popis je ve vysvětlení zkratk). Písař měl malé znalosti gramatické, a proto opisoval věrně, otrocky a bezděky zachovával některé zvláštnosti a chyby originálu, jak se dá zjistit porovnáním se zachovanými rukopisy. V básni Ivan opsal chybu ve v. 1: Zjitra jasné vzhůru vzešlo sluncem, na četných místech jsou škrtnuty délky, aby odpovídaly stavu rukopisu, a podobně. Dokladů je tolik, že nemůže být pochyb o věrohodnosti opisů i těch básní, které známe jenom z *M*. Odmyslíme-li si občasné písařské chyby (přeskočení slova nebo řádky, špatné čtení), je to opis spolehlivý a cenný. Byl pramenem opisovače J. Habránka, Sabiny i vydavatelů *K*, protože četné rukopisné předlohy byly v době jejich práce už ztraceny. U některých čísel opisu *M* jsou neznámou rukou, avšak ještě před Sabinou připsány jednak římské číslice spolu s označením *bn* (tj. Bez nápisu) nebo *zl* (tj. Zlomky), nebo jsou bez označení (u básní s nadpisem), jednak arabské číslice s označením *Píseň*. Některé básně zůstaly bez označení i bez připsaných číslic. Toto uspořádání podává poučný obraz vydavatelského plánu, jehož autora neznáme. (Arabskými číslicemi v druhém sloupci uvádíme pořadové číslo *M*, pozdější přípisky Sabinovy označujeme *Sab*.)

Básně (všecky jsou ještě po celé levé straně *zatrženy* perem)

I	41	Šílenec (Hoj, byla noc!)
II	36	Královič
III	37	Proč, Vltavo (Pomněnky I; <i>připsáno</i> : Ohlas českých písní)
IV	38	[Budoucí vlast] (<i>Sab.</i> : Páže)
[V]		?
VI	7	Cizinec (<i>Sab. připsal název</i>)
VII	35	Těžkomyslnost (Zašlo slunce již za hory)
VIII	24	Vzor krásy
IX	23	Jaroslavna
[X]		?
XI	39	Andronicus
XII	6	Na popravíšti
XIII	34	Zpěv lovecký
XIV	17	Spí, ó dívko (<i>Sab. připsal Zastaveníčko</i>)
XV	42	[Těžkomyslnost] (Buďte zdraví; <i>Sab.</i> : Loučení)
XVI	18	Straba
XVII	19 a 20	Na hřbitově, Pěvec

Bez nápisu (označeno značkou *bn*)

I	10	Smutné vydej zvuky (Žalozpěv; <i>v K</i> Na úmrtí)
II	52	Jak v souhlasu (City vděčnosti I)
III	9	V přírodě
IV	16	Slunce zapadlo (<i>v K začátek básně</i> Na příchod krále)
V	32	[V chrámu] ⟨Píseň⟩ (<i>Sab.</i> : Bez nápisu básně)
VI	12	V svět jsem vstoupil
VII	21	Tichá řeka ⟨Znělka⟩ (<i>Sab.</i> : Bez nápisu)
VIII	43	Kdyby bylo (City II)
IX	46	Ó harfo
X	30	? Umlkni, potoku ⟨Znělka⟩ (<i>Sab.</i> : Píseň; <i>není označeno bn</i>)
XI	31	Aniž křičte (<i>není označeno bn</i>)
XII	49	Má děva
XIII	48	Ládné líce (<i>z</i> Boleslava)
[XIV]		?
XV	8	Kdo kdy v světě (<i>Sab.</i> : Bez nápisu)
XVI	47	Plná Lůna
XVII	50	Zašlo slunce za modravé hory
XVIII	51	Kde k nebesům (<i>není označeno bn</i>)
0	3	Měsíc stojí (<i>značka bn, ale s nulou</i>)

Písně

- [1] ?
- 2 28 [Noc] Temná noci! (*širší znění*)
- 3 29 Modřínové (*Sab. škrkl Píseň 3 a připsal: Ohlas česk. písní.*)
- 4 32 [V chrámu] <Píseň> (*původně označeno bn <IV>; Sab.: Bez nápisu básně*)
- ? [30a] <Holubice> <Píseň> (*Sab.: Mezi Zlomky*)
- Zlomky (označeno zkratkou zl)*
- I 33 Hrobka králů (*Sab.: báseň*)
- II 13 Cesta z Čech

Bez označení

- 1 chybí
- [2] [Rozprostřela] (*chybí začátek, zatrženo*)
- 4 Ouvertura (Vzešel máj!)
- 5 Však co darmo (*zatrženo*)
- 11 Jestli byly
- 14 Viz, dvě růže (*Sab.: Do památního listu*)
- 15 Přes hvozd <Znělka>
- 22 Aniž tvůj že jsem
- 25 *chybí*
- 26 *chybí*
- [27] [Pod okénkem] (*začátek chybí, snad Píseň*)
- 40 Ivan (Zjitra jasné)
- 44 Tam na hoře holoubátko
- 45 Mdlý se chodec (Ivan — Poutník)
- 53 Hojho, slyšte (*začátek 2. sloky básně Pozdní večer, zatrženo*)
- 54 Kdo vlasti své
- 55 *utrženo, ?*

Přípisky opisovače Habránka jsou u těchto čísel:

- 3 Měsíc stojí, *odepsaná*
- 4 Ouvertura (znělka č. 3), *K hledání v Obrazy ze života mého*
- 5 Však co darmo, *odepsaná*
- 9 V přírodě, u zdánlivě třetí sloky *Kleslá*
- 14 Viz, dvě růže (Do památních listů), *odepsaná*

- 28 Temná noci! (širší znění), *odepsaná. Obrazy ze života mého, Intermezzo*
 29 Modřínové, *odepsaná*
 41 Hoj, byla noc!, *odepsaná*
 44 Tam na hoře (Píseň Marinčina), *odepsaná. K najítí (sic!) v Obrazy ze života mého*
 45 Mdlý se chodec (Ivan, Vproud), z *Ivana*
 47 Plná Lúna, *odepsaná*
 49 Má děva, *odepsaná*
 50 Zašlo slunce za modravé hory (znělka č. 7), *odepsaná*
 53 Hojho, slyšte (Pozdní večer, širší znění), *Prolog k Pouti krkonošské*

Všechny přípisky znamenají, že Habránek už měl báseň opsanou odjinud. Dosvědčuje to *K*, jenž otiskuje č. 4, 28 a 44 z Květu, č. 29 z *R29*, č. 53 z *R12* a z č. 9 vynechává sloku označenou přípiskem Kleslá. U ostatních čísel má *K* buď znění skorem shodné s *M*, když totiž Habránek opisoval ze stejné předlohy jako opisovač *M*, nebo značně odchylné (45, 49), což znamená, že Habránek použil jiné předlohy, kterou dnes neznáme. Jeho přípisky najdeme i na Máchových rukopisech: v *R13* (lístek se 4 znělkami) je připsáno v knize *Díla* a *K* otiskuje text ze Zápisníku, v *R22* (Na hřbitově) jsou poznámky *Mám odepsáno číslo 19, Mám odepsáno číslo 20* a *K* otiskuje znění *M*. V *R22* je také německá báseň *Pensum* a u ní Habránkova poznámka *Toto jest trochu slabé*, avšak v jeho opisu německých básní *O8* je báseň vynechána. Pro určení stupně spolehlivosti versí *K* je to poznatek nadmíru důležitý (srov. další poznámky k jednotlivým básním).

Vraťme se zase k *M*: některé původní názvy škrtl asi Sabina. Po straně zatržené č. 2 a snad i č. 53 patřily do oddílu *Básně*; proč bylo zatrženo také č. 5, nedovedeme vysvětlit. O. Králík si povšiml (HT 81), že některá čísla bez označení jsou shodná s básněmi zaznamenanými na rubu opisu *O10*. Není pochyby, že tu je jistá souvislost, ale Krčmova domněnka, že *O10* je součástí opisu *M*, je mylná. Význam křížků ×, které v tomto souboru nalézáme u nadpisů nebo číslování, je nejasný. Křížky chybí u č. 5, 19, 20, 22, 45, 50—54 (v tom smyslu opravujeme údaj O. Králíka, HT 82). Vedle křížků jsou tu ještě poznámky u těchto čísel: 4 m., 11 t[a]ke mám, 15 m., 17 m., 30a také m., 34 mám, 37 m., 38 m., 42 m. Znamenají *mám*, ale nevíme, kdy a kým byly připsány.

Velmi příbuzný souboru *M* je malý lístek *O10* s básní *Mrak* až přijde šerý. Na rubu jsou uvedeny názvy nebo začátky básní takto:

Ivan.

(Měsíc stojíš zesinalou tváří.)

Viz, dvě růže (atd.)

Přes hvozd tmavý. —

⟨Sbor bludic neviditelný.⟩

⟨Kdo vlasti své —⟩

⟨Z Obrazu: Vy hvězdy —⟩

⟨Tam na hoře holoubátko.⟩

⟨Vzešel máj —.⟩

Z Ivana: Mdlý se chodec

⟨Však co da⟩

Však co darmo smáčím svoje líce

Až na básně Měsíc stojí a Vy hvězdy jsou všechny totožné s básněmi bez označení v souboru *M*. Sbor bludic je vlastně součástí básně Aniž tvůj že jsem. Byla tu tedy jakási evidence nezařazených básní ještě před Sabinou.

Sborník *B* byl objeven až v druhé polovině let padesátých. Sabina jej neznal. Obsahuje třicet básní a písní z valné části označených 000, znamená, že *K* znal báseň odjinud, patrně z *S* (srov. další poznámky). Neoznačeny jsou Měsíček, Srdci mému, Vorlík, Na hrobě sestřiným, Věje vítr, Nesbírá v háje stínu, první Pomněnka a Panně Rošrové. Obtížné je vyložit, proč není značka u básně Měsíček (kdyby byl *K* použil textu *B*, museli bychom předpokládat velmi radikální změny vydavatelské v dobré polovině veršů — v *K* zjev méně obvyklý) a Na hrobě sestřiným (*K* otiskuje z *S*), dále u první Pomněnky zasázavské (snad nedopatření, neboť druhá Pomněnka je označena) a u písně Nesbírá v háje stínu (*K* otiskuje z *R29*). U osmi písní je ještě křížek, jistě proto, že písně byly známy z Květů (č. 15, 17, 19, 23—27, — u č. 15 byla v Květech otištěna jen první sloka). O. Králík supponuje jako předlohu pro *B* ztracený zápisník. Je pravda, že poslední báseň Panně Rošrové je datována 12. listopadu 1832 a v *Ž* navazuje Baláda datem 25. listopadu 1832, ale pak by to byl druhý ztracený zápisník. První, tzv. „villaniovský“, Sabina znal, neboť jej Máchův bratr Michal zastavil po finančním neúspěchu se Spisy z roku 1845 s jinými rukopisy (ale spíš opisy) u barona Drahotína Villaniho. Spíš tedy měl *B* předlohou rukopisný sborník veršů, něco podobného jako *R29* nebo *R2*, z něhož se bohužel zachovaly také jen dva listy. (Víme od Jos. Hindlové, že ze sešitku *R2* rozdávala Božena Hindlová lístky svým známým.) Okolnost, že *B* se uchoval v rodině Filípkově, potvrzuje, že jedním z posledních upravovatelů po Sabinovi byl Václav Filípek. V *B* byl zachován i při básních bez data, jak se zdá, pořad chronologický, což usnadňuje datování. Definitivní verše byly napsány později.

O2, obsahující opis osmi básní a písní neznámou rukou, nebyl určen

pro tisk za života Máchova, jak se domníval Králík (HT 72), neboť básně Přípis a Baláda byla by tehdejší censura nepropustila. Také v Z jsou části Balády z opatrnosti začerněny a v K je tato báseň otištěna až v doslovu. O2 byl spíš jeden z četných opisů, které kolovaly v letech třicátých (Flugblatt). Pořadatelova poznámka u básně Pod starým hradem: *do posledního svázku* (sic!) mohla znamenat, že bylo pomýšleno otisknout ji v doslovu ve IV. svazku Spisů u Jeřábkové, jak byly původně rozvrženy. Také tu může být souvislost se značkou v B, snad se měla v textu Spisů otisknout jen první sloka podle Květu a R29 a potom v doslovu znění širší.

Sabinův materiál S sestává jen z několika trosek. Větším dílem jsou to vyřazené opisy, které byly v konečné redakci K přepsány. Někde jsou číslovány listy, jinde strany, někde jen černě, jinde je černě číslování škrtnuto a nahrazeno červeným. Jsou tu opisy Habránkovy, Fr. L. Riegra a opisy neznámých osob, některé s opravami K. Sabiny. Devět listů je svázáno dohromady (dříve M3) s titulním listem nahoře červeně číslováním 3:

Spisy Karla Hynka Máchy

Pod tím je obrázek kříže na skále a za ním text:

Dalekát cesta má!

Marné volání!!

—

Svazek první.

V Praze 1843

Dále v tomto pořadí, do něhož jsme vsunuli kvůli přehlednosti samostatný volný list (dříve UB0):

<i>str.</i>	<i>černě</i>	<i>červeně</i>	<i>název</i>
2		4	Mrak až přijde
volný list	45—46	107—108	Královič
3—4	49—50	111—112	Jaroslavna (<i>škrtnuto tužkou</i>)
5	51	113	Kleslá
6	52	114	Na popravíšti (<i>se značkou 000, škrtnuto tužkou</i>)
7	nečitelné	115	Na hrobě sestřiným
8	nečitelné	116	Zastaveníčko
9—10	nečíslováno		Mlynářův syn (<i>opis Riegrův</i>)
11—12	69—70		Umírající (<i>se značkou 000, škrtnuto tužkou</i>)
13—14	číslo listu 86		Proslov (<i>Sab.: Frydrych</i>)
15—18	75—78		<i>konec básně Čech</i>

Královič a strany 3—8 jsou psány stejnou rukou. Nečíslovaný Riegrův opis a také list s Proslovem (86) patřily původně do starší vrstvy sabinovského materiálu (opisy i původní rukopisy), očíslovaného jako *listy*. Jsou to oba besední opisy Mnícha: tři listy Riegrova opisu *S₁* (dříve UBm₁) s č. 20—22 a čtyři listy *S₂* (dříve UBm₂) s č. 23—26, dále šest listů Máchova rukopisu písní a pěti básní z roku 1833 (u nás *R₂₉*), očíslovaných 68—73, a konečně Habránkovy opisy Máchovy prózy s těmito čísly listů:

- 109—111 Valdek (dříve UBo)
- 112—113 chybí, vyříznuto
- 114—127 Karlův tejn (dříve UBo)
- 128—133 Rozbroj světů, chybí konec (dříve M₉)
- 134—135 chybí
- 136—138 Návrat, část I—III.

O. Králík konstatuje, že předběžné uspořádání básní v *M* (pořadatele před Sabinou) bylo východiskem edice *S*, protože se pořad do značné míry shoduje, třebaže Sabina básně Na hřbitově a Pěvec vyloučil a ocitoval v Úvodu povahopisném. Ovšem edici *S* přibýly další básně, které pořadatel *M* neznal. Značky ~~000~~ jsou z doby přípravy edice *K* (srov. poznámky o sborníku *B*).

Malý sborníček *O₁₅* (dříve H₃) není opis Hindlův, jak bylo dřív uváděno, je psán touž rukou jako některé básně v *S* (Jaroslava, Kleslá, Na popravíšti, viz výše); prof. Šebánek se domnívá, že je to ruka Habránkova, ovšem po roce 1843, po změně pravopisu. *O₁₅* nebyl určen pro tisk (formát, výběr), ale spíš pro soukromou potřebu, jak naznačuje výběr prací obsahu vlasteneckého: Přípis básní, Baláda, Návrat, Hrobka, V chrámu aj. Jsou to dost pečlivé opisy z edice *S*, částečně již upravené Sabinou. Do této kategorie opisů z *S* patří pravděpodobně také opis *O₁₂* (Hoj, byla noc!), *O₁₄* (širší znění básně Pod starým hradem) a *O₁* (opis Pouti krkonošské). Oba poslední opisy jsou psány stejnou rukou.

Do okruhu zjištěných opisovačů před Sabinou patřil také mladý Rieger. Jeho opisy zasluhují pozornosti jako celek: jsou to Syn mlynářův (*S*), začátek Mnícha (*S₁*), tři zlomky Bratří a zlomek z Boleslava (*O₇*). V opisech je psáno důsledně sem, sme, ste (m. jsem, jsme, jste) jako v rukopise básně Na smrt K. H. Máchy (srov. Traubovu monografii o Riegrovi). Opisy básně Syn mlynářův, zlomku z Boleslava, druhého a třetího zlomku Bratří ukazují, že úprav nebylo mnoho. V třetím jednání Bratří je změněno *patřila* na *viděla* a je přikomponován verš, vyplývající z kontextu scénické poznámky: Máchův text „Na otázku Jaro-

mírovu: Zdali zná tu síň, v níž se vynachází“ je změněn ve verš „Jaromír: Znáš-li síň, jenž bydlel tvým jest?“ To jsou nejpodstatnější změny. Opis zlomku z Boleslava má dokonce znění nejlepší. Zato Mních a první zlomek Bratří jsou textově podezřelé, snad jsou to montáže z různých znění.

Vzácným dokumentem, který patřil také do staršího materiálu *S* a na němž jsou přípisky Sabinovy, je úhledný Máchův rukopisný sešit *R29*. Je psán v říjnu 1833. Okolnost, že v *R29* je znění odlišné od písní otištěných v Květech roku 1834 a 1835, které se přimykají k versím starším, dá se vysvětlit tím, že Mácha měl několik sborníčků s různými názvy (srov. úvodní poznámky k Písním) a že některý sborník staršího data octl se v rukou J. K. Tyla, redaktora Květů. Autorské změny v textu v různých versích nepostupují vždycky v přímé linii, tj. následující verše nenavazuje vždy na verši předcházející, takže poslední znění (a tím je nesporně *R29*) nemusilo mít za předlohu znění bezprostředně předcházející. Tím se dá také vysvětlit, že se básník na některých místech po několika pokusech vrátil k původnímu, staršímu znění. O pravosti *R29* byly vysloveny O. Králíkem pochybnosti na základě tzv. „vnitřních kritérií“ (sloužících k podepření jeho these o primárnosti Máchova tvůrčího procesu), která tu nejsou průkazná a nemohou vyvrátit zjištění palcografická. Není ani myslitelné, že by někdo úmyslně falšoval Máchovy rukopisy (latinku i kurent) několik let po jeho smrti.

O jiných drobných rukopisech a opisech najde čtenář poučení v poznámkách u básní a v seznamu zkratk.

Při posuzování rukopisů je dobře si uvědomit okolnost, o které se zachovala pozoruhodná zmínka v Pichlových Vlasteneckých vzpomínkách (Hýskovo vyd., str. 92): „Mácha zvláštní měl zálibu každou novou básničku přátelům svým, kdykoliv jej navštívili, předčítati. Také bylo jeho libůstkou, že každou báseň svou na malých stejných lístcích *několikráté míval opsanou* (podtrhujeme). Považoval jsem to za přílišnou samolibost a ješitnost.“ Je nasnadě, že Mácha při každém opisu práci měnil a zdokonaloval, čímž si vysvětlíme existenci několika versí. Jeho „samolibost“ se dá omluvit jednak tím, že to byl jediný způsob, jakým mohl své práce rozšiřovat aspoň v okruhu přátel, jednak snahou mít doma pečlivě a krasopisně opsané čistopisy svých prací.

V této souvislosti uvádíme důležitý postřeh Jana Mukařovského o neustálém přesouvání motivů z jedné práce do druhé. Jednotlivé úryvky, verše, věty, odstavce přecházejí později beze změny prostým přiřazením do jiných děl. Mácha v mnohém případě starší práci opustil a použil její části v jiné práci. V básni Pod starým hradem škrtl tři

sloky a ponechal jen první, části Mlynářova syna přešly do vyspělé básně Měsíc stojí, začátek Těžkomyslnosti (Zašlo slunce) přešel do znělky Zašlo slunce za modravé hory. Části dopisů neznámé dívce a Benešovi putují do Pouti krkonošské a do básně V svět jsem vstoupil, ze dvou znělek a z fragmentu Jestli byly vzdálené to světy vytvořil Mácha Finale k Marince (viz též Dobrou noc!). Podobných případů najde čtenář hojně v komentáři. Některé práce byly mnohokrát měněny, než je básník uznal za definitivní. Jeho dílo je neustálé hledání, jež svědčí o autorově umělecké odpovědnosti a sebekritice. Bylo by tedy velkým omylem domnívat se, že Mácha tvořil primárně, že napsal báseň naráz, — právě naopak, tvořil těžce, každá práce procházela několikerou autorskou redakcí, básník neustále měnil a při každém prepisu vylepšoval, možno říci až pedanticky. Jsme přesvědčeni, že značná část prací z pozůstalosti by nebyla nikdy autorem uveřejněna, nebo rozhodně v docela jiné formě.

Mukařovský také poukázal na zlomkovitost Máchova díla, jež byla mnohdy úmyslná, jak ukazuje „zřejmý výsměch požadavku ucelenosti“ v parodickém Dosloví ke Křivokladu. Citujeme závěr Mukařovského studie: „Mezi sousedními slovy, větami, odstavci, všude, kde zbývá prázdné místo, prosvitá ono nevyslovitelné a neznámé, které bylo pro Máchu básníka i člověka tragickou hádankou světa. Smrt tím, že předčasně básníkovu dílo přerвала, toliko bezděky posílila tendenci vlastní dílu samému.“ (Máchovské studie, 237.)

Zásluhy o nový pohled na máchovské bádání textově kritické má kniha Oldřicha Králíka Historie textu Máchova díla (1953), jejímž zárodkem byla společná studie Janský—Králík, Text Pouti krkonošské a problémy textové kritiky u Máchy (Slovesná věda 5, 1952, 41n.). Na základě nových poznatků bylo možno přikročit k novému vydání Máchova díla. Tím není řečeno, že všechny soudy pronesené v obou jmenovaných pracích jsou dnes platné. Během další práce, když byly pořízeny matrice (tj. přehledná souhrnná vyznačení všech růzností) všech prací, došlo namnoze k odchýlným závěrům. Naše vydání se vyrovnává se všemi názorovými rozpory a v nutných případech, aby v budoucnosti nedošlo k omylům, podává v poznámkách bližší vysvětlení, proč se od dřívějšího názoru odchyluje.

Snažili jsme se reprodukovat i všechny pozdější, leckdy pochybné soudy O. Králíka, jež však podléhají rychlým a častým změnám, takže při nejlepší vůli nemohli jsme je zachycovat do posledního data. Skončili jsme tudíž podzimem 1957 a odkazujeme pak na Králíkovu knihu Pouť krkonošská, Máchovy texty a Máchovy apokryfy, Olomouc 1957. Králík považuje téměř polovinu Máchovy tvorby za Sabinovy „apo-

kryfy“. O knize napsali referát F. Vodička, K. Janský a P. Spunar v České literatuře 6, 1958, 176n. a 238.

Při posuzování textu v *K* a *S* je třeba veliké opatrnosti. Nelze tu užít stejných metod jako při zkoumání textů antické literatury, kde je textový kritik odkázán jen na porušené opisy o celá staletí mladší a kde změny nebo dokonce podvrhy textů měly docela jiné příčiny. Vždycky je třeba se ptát především po důvodech odchylek, k nimž mohly vést zřetelové jazykové, rytmické a někdy i esteticko-puristické. Výjimečně se snažili první vydavatelé odstranit zlomkovitost díla přeskupením, sloučením nebo doplněním textu. Přitom nutno mít stále na zřeteli, že leckteré tzv. zlepšení textu mohl provést ze stejných příčin autor sám. Kde podobných důvodů není, tam se nemusíme pozastavovat ani nad textem zlepšeným, ani nad méně výrazným zněním, byť i mladším. Protože *K* zachovával z valné části grafickou úpravu veršů podle předlohy, může být také odlišná úprava grafická (jež sama o sobě není ovšem rozhodující) v souvislosti s jinými okolnostmi pomůckou při zjišťování odchylné verse autorské.

Mechanickou pomůckou při datování — ovšem jen do jisté míry, pakliže tomu odpovídají i jiné předpoklady — je užívání rozdílných tvarů *vždy* a *vzdy*. Přibližně do konce srpna 1833, do tzv. „pouti krkonošské“, užívá Mácha tvaru *vždy*, naposled v Zápisníku na rkp. str. 44 v poznámce k Pouti krkonošské: Všecko co živého. Po prvé užil Mácha tvaru *vzdy* v Zápisníku na rkp. str. 46 asi začátkem září 1833 v záznamu Já miluju květinu. V rukopise Pouti krkonošské z 26. září 1833 jsou ještě tvary obojí, ve všech dalších pracích už jen tvar *vzdy*. Tato hranice platí ovšem jen pro dataci *rukopisů*, ne prací samých, neboť víme, že v R29 psal Mácha v říjnu 1833 *vzdy*, ale opsal si tam práce starší. U cizích opisů je třeba ještě větší opatrnosti: opisovač bezděky napsal spíš *vždy* než *vzdy*, a když i napsal *vzdy*, pak zase nevíme, zda nevynechal znaménko měkčení.

*

Mácha pomýšlel již v roce 1835 na vydání svých básní. V Deníku z roku 1835 dne 24. října o tom píše: „Četl jsem Trojanovu báseň. Báseň je dobrá. Nevydám-li brzo své básně, budu je moci brzo čísti, však ne co své, vydané.“ Dostí věrohodný zdá se výrok, který zaznamenává Sabina v Upomínce na K. H. M. (almanach „Máj“ 1858, str. 313): „Drobné své básně hodlám na valnou sbírku dovésti a doufám, že to nebudou nejspatnější mé práce. Konečně všecko, cokoliv našinec většího způsobí, patrnější svědectví dává o umění a směru jeho nežli o bezprostředním nadání. Jen co okamžik plodí, jest docela ryzé, samorostlé. Myšlénka, jež jako blesk shůry slétne, mysl roznítí a v skromné

básniče se objeví, jest pravý úryvek srdce básníkova. — Menší básně jsou dítky okamžitého naladění. Konečně i Byron svým nevelkým Farewel se neméně co velký básník objevil jako svým Child-Haroldem.“ — Oba záznamy se shodují v tom, že Máchova skutečně chystal sbírku drobných básní — podle Sabiny měla být rozsáhlejší. Poznámka o způsobu, jak básně vznikaly, netýká se ovšem formy a definitivního zpracování.

Protože nikde není uveden přesný plán uspořádání drobných básní, přihlíželi jsme jednak k chronologii, jednak k ideovým celkům. Jsou přitom značné potíže, jednak proto, že se obě hlediska kříží, jednak proto, že básně byly autorem později přepracovány; nelze tedy dosáhnout ideálního řešení. Zrušili jsme především oddíl Basně příležitostné a Basně bez nápisů a zlomky, jak byly přijímány od vydání z roku 1862, a rozdělili jsme básně do dvou oddílů. V prvním, chronologicky zhruba do konce roku 1832, převládají prvotiny a tvorba lyricko-epická. Vodítkem byl částečně sborník *B*. V druhém oddílu jsou básně přibližně od roku 1833, ačkoliv některé z nich (Mnich, Baláda) vznikaly již koncem roku 1832. Písňe jsou zde ponechány výjimečně samostatně jako celek, poněvadž valná část jich vznikala v letech 1831 až 1832, přepracovány však byly v říjnu 1833 a ještě později vznikaly písňe nové. Jen širší, lyricko-epické znění písňe Pod starým hradem jsme ponechali v oddílu Basní do roku 1832. V oddílu Zlomky básní otiskujeme drobné záznamy, počáteční náčrty, ojedinělé zlomkovité verše, které nepředstavují dokončený celek nebo konečnou redakci. Nejsou tedy v pravém slova smyslu součástí Máchova díla, jsou však důležité pro poznání způsobu jeho tvorby. Na konci každého oddílu jsou zařazeny básně, jejichž dataci nebylo možno určit. Aby nebyl zkeslen Máchův básnický vývoj, otiskujeme zde také básně vřazené do prózy. Tři básně, tvořící s prózou nedílný celek, otiskujeme v II. svazku: dvě písňe z Cikánů — Běhá jelen po lučinách a Viz, na vodách (z 3. a 4. kap.) a úryvek z Křivokladu Nadarmo bouře slunci hrozí.

Nebylo by správné stanovit násilně chronologii domnělého básníkova vývoje, který by byl zkonstruován na základě chronologicky neurčených básní. To by byl typický důkaz bludným kruhem, neboť ani u Máchy nebyl vývoj přímočarý.

Jak již bylo řečeno, prošla Máchova pozůstalost několikerou úpravou. Pořadatelé (Sabina, Vorlíček, Filípek aj.) zasahovali do textu opravami, aby jej přiblížili pravopisu a jazykovým zvyklostem let čtyřicátých a později let padesátých. Měnili pořádek slov, vylepšovali rytus, dosazovali jiné výrazy za slova, která se jim zdála nebásnická nebo jazykově nesprávná. Neustálým opravováním ztratila mnohdy báseň dočista původní podobu. Pochybnou snahou přiblížit jazyk Máchův

současným pravidlům ochudili vydavatelé bezděčně Máchův básnický sloh o jemnosti, jež musíme nyní pracně objevovat. Opravy jako *hrůzný* na *hrozný*, *žádný* na *nikdo*, *tejn* na *Týn*, *strůna* na *struna*, *žežulka* na *že-žulka* apod. jsou docela běžné. Někdy ani v těchto drobnostech nelze dobře rozlišit opravu vydavatelskou od původního textu. Mácha užíval střídavě *žel* i *žal*, *harfka* i *harfa*, *vzdy* i *vždy*, *Lůna* i *lůna*, *leč* i *lěč* apod., kdežto *K* jednotí vesměs důsledně na *žal*, *harfa*, *vždy*, *luna*, *leč* atd. Opravy jako *skrz dešť* na *z mraků*, *kolem něj* na *kolem něho*, *vzchází hvězdy* na *vzcházejí* aj. buď porušily rytmus, nebo byly napravovány dalšími zásahy ve verši, podle potřeby i ve verši následujícím. Podrobnosti najde čtenář v poznámkách na příslušných místech. (Srov. též studii B. Jedličky, Vydání spisů Máchových z roku 1862, LF 45, 1918, 104n.) Koho zajímá upravovatelská metoda blíže, nechť srovná Máj, Křivoklad, Marinku (uvádíme příklady nejjednodušší) se zněním v *K* a povšimne si rozdílů, jež zde neuvádíme, poněvadž jsou všechny bezpečně z ruky upravovatelů.

Máchovské bádání se shoduje v názoru, že u Máchy nelze měnit ani slůvka. Sám básník praví v Prologu k Pouti krkonošské:

Však jak pravím, pilně poslouchejte,
neb jak slova jenom vypustíte,
nikdy víc mně neporozumíte.

Proto bylo snahou všech dalších vydavatelů (Šťastný, Vlček, Krčma, Janský) očistit Máchův text od nánosu upravovatelského. Dopátrat se původního textu a pravého slova Máchova je však spojeno s nesčetnými obtížemi. Je k tomu zapotřebí dlouholeté trpělivosti, a v některých případech dodnes nemůžeme tvrdit, že výsledek je konečný. Novými objevy rukopisů, opisů a také zjištěním nových okolností vydavatelského zákulisí se text Máchův od vydání *K* podstatně osvětlil. To však neznamená, že lze provádět změny v textu pod rouškou oněch „vnitřních důvodů“, když nemáme oporu v jiném, spolehlivém textu. Pořadatelé Máchovy pozůstalosti do roku 1862 měnili text ze stejných důvodů a zajiště v dobrém úmyslu, víme však, s jakým výsledkem.

Jak při textově kritické práci, tak při pravopisné úpravě textu jsme se řídili kritickými a edičními zásadami České akademie věd a umění a současnou ediční praxí Ústavu pro českou literaturu; postupovali jsme přitom co nejšetrněji, aby zůstaly zachovány všechny zvláštnosti, které by mohly mít význam z hlediska jazykové a zvukové stránky Máchových textů a jejichž typy dále uvádíme.

Ve slovech domácích zachováváme původní kvanti tu, a to i v kolísání ve slovech jako *leč* i *lěč*, *Lůna*, *mních*, *ňadra* i *ňadra*, *následující*, *stán*, *strů-*

ny, usta, zříceniny; — vyrovnáváme kolísání ve slovech jako *misto, nim, tím* na podoby *místo, ním, tím*, zatím co důsledně autorovo *ními* ponecháváme (je i v rýmech); — opravujeme psaní *jích, jejích* (přivlastňovací zájmeno 3. osoby plurálu), dále opravujeme kvantitu v jednotlivých případech tam, kde šlo o přepsání nebo o přechodnou nejednotnost a nedůslednost. Všechny případy opravy kvantity však poznamenáváme, vyjma opravy typu *nesti* — *nésti* a opravy kvantity v psaní interjekce *o*, které všeobecně upravujeme na *ó* (s oporou ve výslovné poznámce Jungmannově o její dlouhé výslovnosti). Hláskovou podobu slov všeobecně zachováváme, a to i s kolísáním v koncovce podstatných jmen typu *bolest, budoucnost, vlast*, kde ponecháváme původní *-t* a *-ť* mimo případy vyrovnání v uzavřených pasážích textu (např. v téže básni) a s původním psáním *stkvíti se, zavzníti*; — upravujeme psaní souhláskových skupin ve slovech jako *předlka, smrtedlný* a psaní předpon *s-*, *z-*, *uz-*, kde nesouvisí s výslovností (zachováváme tedy kolísání *zvadlý, svadlý*).

Ve slovech přejatých upravujeme psaní podle nynější normy i s případným vyznačováním vyslovované délky např. ve slovech *Helvécie, Médea, Thálie*, zatím co ve slovech *balkón, Itálie, Sírius* je vyznačení délky původní. Všechny ostatní úpravy textu jsou výslovně uvedeny v poznámkách.

Upustili jsme od dobového psaní velkých písmen na počátku veršů. Zkratky jmen osob v dramatických zlomcích jsme rozvedli.

Původní interpunkce byla ponechána všude, kde je stylisticky možná, doplněna byla na místech syntakticky nutných, vypuštěna tam, kde je nadbytečná (např. před slučovacími spojkami). Dobové psaní vykřičníku za vokativy, interjekcemi nebo imperativy bylo změněno na čárku mimo případy, kde bylo ponechání vykřičníku potřebné z důvodů stylistických. Psaní dvojitých uvozovek bylo odstraněno; celkově bylo užívání uvozovek uvedeno ve shodu s dnešním způsobem.

Původní pravopis a interpunkce Máchových textů byly do značné míry zachovány ve vydání Krčmově, s nejnutnějšími úpravami též ve vydání K. Janského.

V našem vydání otiskujeme básně v původní strofické podobě. Aby byly hranice mezi strofami a odstavci jasné i při přechodu textu na novou stránku, tiskneme první verše jednotlivých strof a odstavců se zarážkou; tuto úpravu však neprovádíme a původní básníkovu úpravu i v prvním verši ponecháváme u strofických útvarů, jejichž kompozice je záměrně dána i zarážkami jednotlivých veršů. Na čtyřech místech (Jest pěvcův osud, V svět jsem vstoupil, Temná noci!, Páže) naznačujeme scházející nebo nedokončený text třemi tečkami, kterých Mácha nikde nepoužíval (jen v Křivokladu užil na dvou místech *pěti* teček).

V aparátu před značkou] uvádíme znění otištěné v textu, za touto značkou pak různočtení. Škrty klademe do špičatých závorek < >. V hranatých závorkách [] jsou doplňky vydavatelské. U různočtení vztahujících se k témuž verši neopakujeme číslo verše. Za slovem citovaným v různočtení uvádíme interpunkci jen tehdy, jestliže se v ní texty liší. Jednotlivá různočtení (ukončené případy) jsou oddělena značkou /.

Za různočteními v oddílu „Opravujeme“ zachycujeme odchylnou kvantitu z rukopisů nebo z opisů reprodukcí spolehlivě originál. Tento výčet je někdy dobrým vodítkem při určování datace, neboť v určitých obdobích se u Máchy vyskytují stejné pravopisné odchylky.*

Máchové badatele varujeme před skutečnými rukopisnými padělkami, jichž se objevilo velké množství v jubilejním roce 1936 a které dodnes kolují. Poznávací znaky jsou tyto: rukopis je psán vždy po jedné straně, latinkou (ne kurentem, jehož Mácha užíval častěji), bývá vždy podepsán, obyčejně na konci nějaké neznámé básně, jejíž začátek chybí, podpis je věrně okopírován z Šimáčkova faksimilovaného vydání Máje, padělatel si plete často *au* a *ou*, *í* a *j*, dělá dokonce čárku na *j*, aby zdůraznil, že je to *í*, atd. Padělky jsou psány zředitou tuší rezavé barvy na starém ručním papíru, někdy obarveném kávou (vodové skvrny!). Několik ukázek padělků je též v literárním archivu Nár. musea. Padělky se snaží napodobit Máchův sloh a jeho obraty, ne vždycky zdařile. Koluje také mnoho knih s falešným podpisem a věnováním, které obyčejně začíná: *Mnohováženému* atd.

O těchto padělcích psal M. Novotný (Falsa do nekonečna) v Lidových novinách 6. června 1936 a K. Janský v Literárních novinách, roč. 9, č. 4 z 6. listopadu 1936. V Nedělním listě z 18. října 1936 bylo uveřejněno několik ukázek padělků a v náhodských Lidových proudech z 4. května 1939, č. 18, je jeden takový padělek reprodukován jako pravý rukopis.

Hlavní literatura o drobných básních: J. Arbes, Jak básnil K. H. Mácha, Květy 1882; týž, Karel Hynek Mácha, 1941; dr. G. Drbošchal, Byrons Einfluß auf das tschechische Schrifttum des Vormärz, Separatabdruck aus dem Programme der deutschen Landes-Oberrealschule in Kremsier, 1912 a 1913; O. Králík, Historie textu Máchova díla, 1953; Fr. Krčma, Vydání spisů Máchových v Pantheonu (Odpověď kritikům), ČMF 19, 1932/33; Karel Hynek Mácha, Sbor-

* Ojedinelé podstatnější doplňky, provedené až při korekturách jak v úpravě textu, tak ve vydavatelských poznámkách, jsou označeny (Sk.). — R. Skřeček.

ník Literárněhistorické společnosti, 1937; Giovanni Maver, Un poeta romantico cecoslovacco: Karel Hynek Mácha, 1925; A. Novák, Úvod k Spisům K. H. Máchy, Vlčkovy vydání (Laichter), 1907; St. Sahánek, K Máchově rukopisné pozůstalosti, LF 1923, 143n.; V. Sochor (P. Eisner), Máchovo vtělení v tvar, ve sborníku Věčný Mácha, 1940; E. Stoklas, Poesie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy, Výroční zpráva vyšší realky v Litovli 1914/15; Torso a tajemství Máchova díla, sborník Pražského lingvistického kroužku, 1938; H. V. Tůma, Z procházek po literatuře: K. H. Mácha, Šumavan 5, č. 17—33, 1872; A. Waldau, Posudek I. dílu Spisů K. H. Máchy v Obrazech života 1861, 280; M. Zdziechowski, Karel Hynek Mácha a byronism český, 1895. Dále J. Heidenreich, B. Jedlička, A. Pražák, M. Szykowski, J. Voborník, A. Vyskočil (podrobná data jsou uvedena v literatuře o Máji).

* * *

Je na místě, abych se zmínil o všech, kdo mi při obtížné práci pomáhali. Především bych rád poděkoval redakční radě Spisů K. H. Máchy. Její předseda akademik Jan Mukařovský, jakož i její členové Karel Dvořák, Rudolf Havel, Rudolf Skřeček a Felix Vodička poskytli mi účinnou pomoc i cenné rady a přispěli tím podstatně k zdokonalení mé práce. Karel Dvořák a Rudolf Skřeček, oba nezávisle, provedli podrobnou revisi textu a poznámek podle rukopisného materiálu i podle matric. Vedle toho Karel Dvořák správně interpretoval Jaroslavnu (interpunkce) a přispěl k zlepšení textu v básni Andronicus (ustoupí), v básni Cesta z Čech i na mnoha jiných místech, Rudolf Skřeček interpretoval poslední dva verše básně Měsíc stojí, první verš básně Aniž tvůj že jsem (srov. výklad v poznámkách), je autorem vysvětlení postupu textové úpravy na str. 342—343, pomáhal luštit Máchou do nečitelnosti smazaná a potom přepsaná slova v rukopisech a přispěl cennými radami na mnoha jiných místech, zejména pokud se týče Máchovy interpunkce, což na několika místech umožnilo nově interpretovat text. Felix Vodička rozluštil vznik básně Pěvec, vyložil rozdíl dvou versí dramatu Bratří (R7 a R6) a přispěl cennými pokyny k celkovému uspořádání svazku. Oldřichu Králíkovi děkuji za jeho podnětné připomínky v době přípravných prací. Za paleografické zkoumání opisů děkuji Jindřichu Šebánkovi a Saše Duškové, za ověření pravosti Máchových rukopisů Pavlu Spunarovi. Dále děkuji zemř. Pavlu Eisnerovi, Janu Hertlovi, zemř. Karlu Polákovi, Janu Rehbergrovi, Mirku Wágnerovi a konečně Ústavu pro českou literaturu a literárnímu archivu Národního musea. Všichni mi vyšli ochotně vstříc a obětovali drahocenný čas v zájmu věci.

Karel Janský

V aparátu před značkou] uvádíme znění otištěné v textu, za touto značkou pak různočtení. Škrty klademe do špičatých závorek < >. V hranatých závorkách [] jsou doplňky vydavatelské. U různočtení vztahujících se k těmž veršům neopakujeme číslo verše. Za slovem citovaným v různočtení uvádíme interpunkci jen tehdy, jestliže se v ní texty liší. Jednotlivá různočtení (ukončené případy) jsou oddělena značkou /.

Za různočteními v oddílu „Opravujeme“ zachycujeme odchýlnou kvantitu z rukopisů nebo z opisů reprodukcí spolehlivě originál. Tento výčet je někdy dobrým vodítkem při určování datace, neboť v určitých obdobích se u Máchy vyskytují stejné pravopisné odchylky.*

Máchové badatele varujeme před skutečnými rukopisnými padělkami, jichž se objevilo velké množství v jubilejním roce 1936 a které dodnes kolují. Poznávací znaky jsou tyto: rukopis je psán vždy po jedné straně, latinkou (ne kurentem, jehož Mácha užíval častěji), bývá vždy podepsán, obvykle na konci nějaké neznámé básně, jejíž začátek chybí, podpis je věrně okopírován z Šimáčkova faksimilovaného vydání Máje, padělatel si plete často *au* a *ou*, *í* a *j*, dělá dokonce čárku na *j*, aby zdůraznil, že je to *í*, atd. Padělky jsou psány zředěnou tuší rezavé barvy na starém ručním papíru, někdy obarveném kávou (vodové skvrny!). Několik ukázek padělků je též v literárním archivu Národního muzea. Padělky se snaží napodobit Máchův sloh a jeho obraty, ne vždycky zdařile. Koluje také mnoho knih s falešným podpisem a věnováním, které obvykle začíná: *Mnohováženému* atd.

O těchto padělcích psal M. Novotný (Falsa do nekonečna) v Lidových novinách 6. června 1936 a K. Janský v Literárních novinách, roč. 9, č. 4 z 6. listopadu 1936. V Nedělním listě z 18. října 1936 bylo uveřejněno několik ukázek padělků a v náhodných Lidových proudech z 4. května 1939, č. 18, je jeden takový padělek reprodukován jako pravý rukopis.

Hlavní literatura o drobných básních: J. Arbes, Jak básnil K. H. Mácha, Květy 1882; týž, Karel Hynek Mácha, 1941; dr. G. Drbošchal, Byrons Einfluß auf das tschechische Schrifttum des Vormärz, Separatabdruck aus dem Programme der deutschen Landes-Oberrealschule in Kremsier, 1912 a 1913; O. Králík, Historie textu Máchova díla, 1953; Fr. Krčma, Vydání spisů Máchových v Pantheonu (Odpověď kritikům), ČMF 19, 1932/33; Karel Hynek Mácha, Sbor-

* Ojedinelé podstatnější doplňky, provedené až při korekturách jak v úpravě textu, tak ve vydavatelských poznámkách, jsou označeny (Sk.). — R. Skřeček.

ník Literárněhistorické společnosti, 1937; Giovanni Maver, Un poeta romantico cecoslovacco: Karel Hynek Mácha, 1925; A. Novák, Úvod k Spisům K. H. Máchy, Vlčkovo vydání (Laichter), 1907; St. Sahánek, K Máchově rukopisné pozůstalosti, LF 1923, 143n.; V. Sochor (P. Eisner), Máchovo vtělení v tvar, ve sborníku Věčný Mácha, 1940; E. Stoklas, Poesie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy, Výroční zpráva vyšší reálky v Litovli 1914/15; Torso a tajemství Máchova díla, sborník Pražského lingvistického kroužku, 1938; H. V. Tůma, Z procházek po literatuře: K. H. Mácha, Šumavan 5, č. 17—33, 1872; A. Waldau, Posudek I. dílu Spisů K. H. Máchy v Obrazech života 1861, 280; M. Zdziechowski, Karel Hynek Mácha a byronism český, 1895. Dále J. Heidenreich, B. Jedlička, A. Pražák, M. Szykowski, J. Voborník, A. Vyskočil (podrobná data jsou uvedena v literatuře o Máji).

* * *

Je na místě, abych se zmínil o všech, kdo mi při obtížné práci pomáhali. Především bych rád poděkoval redakční radě Spisů K. H. Máchy. Její předseda akademik Jan Mukařovský, jakož i její členové Karel Dvořák, Rudolf Havel, Rudolf Skřeček a Felix Vodička poskytli mi účinnou pomoc i cenné rady a přispěli tím podstatně k zdokonalení mé práce. Karel Dvořák a Rudolf Skřeček, oba nezávisle, provedli podrobnou revisi textu a poznámek podle rukopisného materiálu i podle matric. Vedle toho Karel Dvořák správně interpretoval Jaroslavnu (interpunkce) a přispěl k zlepšení textu v básni Andronicus (ustoupí), v básni Cesta z Čech i na mnoha jiných místech, Rudolf Skřeček interpretoval poslední dva verše básně Měsíc stojí, první verš básně Aniž tvůj že jsem (srov. výklad v poznámkách), je autorem vysvětlení postupu textové úpravy na str. 342—343, pomáhal luštit Máchou do nečitelnosti smazaná a potom přepsaná slova v rukopisech a přispěl cennými radami na mnoha jiných místech, zejména pokud se týče Máchovy interpunkce, což na několika místech umožnilo nově interpretovat text. Felix Vodička rozluštil vznik básně Pěvec, vyložil rozdíl dvou versí dramatu Bratří (*R7* a *R6*) a přispěl cennými pokyny k celkovému uspořádání svazku. Oldřichu Králíkovi děkuji za jeho podnětné připomínky v době přípravných prací. Za paleografické zkoumání opisů děkuji Jindřichu Šebánkovi a Saše Duškové, za ověření pravosti Máchových rukopisů Pavlu Spunarovi. Dále děkuji zemř. Pavlu Eisnerovi, Janu Hertlovi, zemř. Karlu Polákovi, Janu Rehbergrovi, Mirku Wágnerovi a konečně Ústavu pro českou literaturu a literárnímu archivu Národního musea. Všichni mi vyšli ochotně vstříc a obětovali drahocenný čas v zájmu věci.

Karel Janský

BÁSŇE

MÁJ

R1 (rukopis), *T* (I. vydání z roku 1836, odtud otiskujeme).

Rukopis Máje byl nalezen v pozůstalosti vlasteneckého rolníka Jana Krouského, švagra K. Vinařického, v Katusicích. Krouský jej dostal buď od Máchova bratra Michala, který s ním jednal o podporu na vydání spisů Máchových, nebo snad, podle mínění Ferd. Strejčka, od Karla Sabinu. Rukopisné strany 1—32 (je psáno po obou stranách) mají formát 11,6 × 9,3 cm, str. 33—70 formát 14,1 × 11,3 cm. Úprava a rozvržení stránek souhlasí nápadně s I. vydáním, s výjimkou I. intermezza, 3. zpěvu a stránek 33—34. Na str. 1 je patitule: *Spisy | Karla Hynka Máchy. | Daleká cesta má! | Marné volání!! | Díl první. | Svazek první. | V Praze. | 1836.* a nahoře je cizí rukou (Sabinovou?) připsáno: *Rukopis po K. H. Máchovi pozůstalý.* Na str. 3 je titul: *Máj | Báseň | od | Karla Hynka Máchy. | V Praze. | 1836.* Motto patřilo k Spisům, neboť se opakuje také v Cikánech a v rukopise Valdic, kde je označení *Svazek druhý*, ale číslování dílu je tam vynecháno. Faksimile rukopisu vydal s doslovem V. Flajšhans u Fr. Šimáčka roku 1916 ve dvojím vydání, lepší je provedeno neotypií. Z rukopisu je patrné, že Mácha zápasil až do poslední doby s pravopisem *i—y*. Nebyl to jediný rukopis, který existoval, poněvadž k cenzuře musely být předloženy dva, upravené tak, aby bylo ponecháno dosti místa na okraji pro cenzorské poznámky (srov. F. Čenský, *Z dob našeho probuzení*, 259).

První vydání se poněkud liší od rukopisu. Jsou tu patrné zásahy tiskárenského korektora, které Mácha akceptoval, patrně z neznalosti provádění korektur. Proto se na několika místech vracíme v délkách a v interpunkci k rukopisu. *Máj* vyšel 23. dubna 1836, autor jej vydal vlastním nákladem a dal vytisknout u Jana Spurného v Praze v 600 výtiscích, z nichž 350 bylo prodáno brzo po vyjití. Podle J. V. J. Michla (*Ouplný literaturní létopis*, 103) měl *Máj* v komisi nakladatel M. Neureutter. Vydání bylo trojí: brožované *v slepé obálce* za 14 kr. stř. a kartonované na lepším papíře (velínu) za 22 a 30 kr. stř. Kartonovaných bylo asi 100 výtisků a byly na vnitřní straně zadního příděští v pravém rohu dole podepsány, jak možno soudit z několika zachovaných výtisků. Tento miniaturní podpis měl být patrně jen jakousi ochrannou značkou a kontrolou vůči tiskaři a knihari. Za arch platil Mácha 9 zl. stř., částku tehdy dosti značnou; na vydání mu půjčil Eduard Hindl (viz dopis z 8. června 1836).

K otázce data vzniku *Máje* je důležitý tzv. *Náčrt Máje* (dále *NM*) a rkp. strany 103 a 104 v *Zápisníku* (viz zde str. 350—353). Krčma považoval omylem *NM* za vytržený list ze *Zápisníku*, avšak *NM* se formátem do *Zápisníku* nehodí a není stránkován jako listy v *Zápisníku*. Původně Krčma tvrdil, že *Máj* vznikl asi v dubnu 1834, později posunul datum do roku 1833. Druhé tvrzení se zakládalo na dohadu, že Mácha, který pojmenoval v *NM* hrdinku Miládou, nepoužil by stejného jména po hotovém již Křivokladu, kde vystupuje také Miláda, nýbrž před ním. Tento názor opravil K. Janský a dokázal ve dvou člancích (srov. literaturu na str. 355), že *NM* i rkp. str. 104 vznikly v listopadu roku 1834 po cestě do Itálie. O. Králík klade zas *NM* „hluboko do roku 1835“. Ani to není správné, neboť oba dokumenty spolu souvisí velmi těsně. Vysvítá to z chronologie dvojverší základního motivu II. zpěvu. V *NM* je první verš jen započat, nahozen, druhý řádek začíná dokonce malou písmenou, tedy ne jako obvykle Máchovy verše:

Včerejší čas — —

co přes to dál, pouhý to sen. Str. 104 [Záp.],

kdežto v *Ž* je zkonkretisován:

Máj. Budoucí dny? — zejtřejší den! —

Co přes něj dál, tajemný sen.

a blíží se už nápadně i v interpunkci definitivnímu rukopisnému znění *Máje*:

Budoucí čas?! — Zejtřejší den! —

Co přes něj dál, pouhý to sen.

Myšlenky věžňovy jsou před popravou upjaty především k tomu, co bude zítra, po smrti; Mácha hledal zpřesnění prvního verše ve výrazu *Budoucí*, který teprve potom mohl být dovršen slovem *zejtřejší*, a je nasnadě, že po výrazu „Budoucí“ nemohlo následovat „Včerejší“. První záznam je napsán velmi chvatně kurentem, kdežto druhý krasopisně latinkou. Podle odkazu v *NM*: Str. 104 můžeme právem soudit, že začátek strany 104 existoval, ale nebylo tam ještě zapsáno krasopisné dvojverší. Konec str. 103 v *Ž* s poznámkou „Červi na popravě“ i začátek str. 104 se záznamem, že věžňům při přijímání svátosti musí být sňata pouta, vznikl před *NM*, kdežto krasopisné dvojverší až po něm, přičemž časové rozpětí je tak minimální, že je možno mluvit o současnosti obou záznamů. Poznámka v *NM* znamená tedy: viz pokračování na str. 104. Rozhodně vznikly oba dokumenty (*NM* i obě strany *Zápisníku*) v listopadu roku 1834 a nelze je časově oddělovat.

Z povahy obou dokumentů plyne, že tu máme co činit s prvním stadiem tvůrčího postupu, kdy si Mácha zaznamenával pouze jednotlivé

shluky veršů, souvisící náladou nebo motivem s námětem, jehož hlavní rysy měl již v mysli, ale kdy ještě o propracování příběhu, tím méně pak o rozčlenění na jednotlivé zpěvy, nebyl vůbec rozhodnut. Pravděpodobně bylo něco z počátků Máje ještě v Zápisníku na stranách 105—108, jež možná v posledním tvůrčím období vytrhl sám autor. Vzhledem k tomu, že konečné znění Máje pochází z rozhraní let 1835 až 1836, a podle obdob s postupem při jiných pracích (k tomu srov. výklady Mukařovského o fragmentárním tvoření Máchově), nedá se předpokládat, že si básník kompozici celku (i s rozvržením látky do jednotlivých zpěvů) stanovil dřív. — Reprodukce *NM* je ve sborníku *Věčný Mácha* (1940), výše uvedené verše jsou tam však reprodukovány chybně, poněvadž smazaná slova jsou doplněna tzv. americkou retuší.

Určovat data prvků Máje, jak se o to pokusil Albert Pražák, je dost problematické, ale je jisté, že prvky, kterých básník nakonec užil v Máji, objevovaly se již předtím v různých časových obdobích a na sobě nezávisle, takže při troše dobré vůle můžeme najít souvislost i v Strabě: Jeho běh jestiž co ptáka let. Po censurních obtížích s Cikány dopsal Mácha první tři zpěvy asi v polovině prosince 1835 a poslal je Ed. Hindlovi k posouzení začátkem ledna 1836; dne 30. března se z rukopisu již sázelo (srov. *Dopisy*).

Zachoval se i památný *Výklad Máje*, který uveřejnil Sabina po prvé v Úvodu povahopisném jako „zlomkovité poznamenání z deníku Máchova“; změnil tam počáteční slova „Nasledující básně jest oučel hlavní...“ na „Básně té hlavní oučel je...“, z čehož usoudil Voborník, že je to deníkový záznam *chystané* básně, kdežto Krčma správně považuje *Výklad* za doprovod *hotové* básně. *Výklad* je napsán latinkou na podélném lístku form. 11,1 × 17,9 cm, nemá obvyklé máchovské formy zápisníkové, zato však přeložen ve dvě blíží se formátu Máje. Krčma v doslovu k 5. vydání Máje v Hyperionu 1927, 84n. soudí, že způsob, jakým Mácha vykládá smysl skladby, vypadá spíš jako její obhajoba a že možná Mácha „zpracovával“ svým *Výkladem* pověstného tehdy censorsa českých knih J. N. Zimmermanna (srov. dopis Hindlovi z ledna 1836). Tomuto vysvětlení napomáhá i vylíčení censurních poměrů v nepodepsaném (patrně Barákově) článku „Bývalá censura“ ve Svobodě (1869, roč. 3, str. 117, otištěno též ve *Vzpomínkách na KHM*, Hyperion 1928). Nevíme, jak dalece je článek věrohodný, ale zdá se, že Mácha byl skutečně nucen uchýlit se k malé lsti. I kdyby však byl *Výklad* psán jako doprovod pro censorsa, slova Máchova, že „děj básně této *nesmí* se co hlavní považovati, nýbrž jen tolik z děje toho v básně přijato, jak daleko k dosažení oučelu hlavní-

ho nevyhnutelně třeba“, platí jako autentické básníkově vysvětlení smyslu díla.

Všechny tři pověstné kritiky Máje, Tomíčková, Tylova a Chmelenského, vyjadřující obecné nepochopení současníků, jsou otištěny v Janského vydání Díla K. H. Máchy z roku 1949, sv. I, str. 426n.

Krčma zaznamenal do roku 1925 71 vydání *Máje*, Jaromír Malý roku 1936 v Katalogu výstavy života a díla KHM v Nár. museu 100 vydání a Julie Kuncová v Bibliografickém katalogu roku 1956 181 vydání. Není to však přesný počet, poněvadž některá vydání jsou jen obálková, jindy bylo použito staré sazby bez udání vročení a za okupace vycházel *Máj* bez povolení se starým datem, protože censurou byla vynucována změna výrazu „vůdce“ na výraz „pán náš“.

Pro úplnost připojujeme stručný přehled *překladů Máje*. Německé překlady: Siegfried Kapper 1844, Alfred Waldau 1862, Karl Müller 1882, Eduard Neumann (ve čtyřech vydáních) 1933—1937; švédský: Alfred Jensen 1894; slovinské: Ivan Lah 1911 a 1922, Tine Debeljak 1939; polský: Bronisław Malecki 1855; ruské: Dorofej D. Bochan 1930, Jevgenij Nedzelskij 1936 v Užhorodě; anglické: R. A. Ginsburg 1932, H. H. Mc Govern 1949 v Praze; italské: Riccardo Selvi 1932 a 1934, Ettore lo Gatto 1950; francouzský: H. Jelínek a J. Pasquier 1936; ukrajinský: Fedor Balyckij 1939 v Praze; bulharský: E. Georgiev a S. Rusakiev 1939 a 1947. Kromě toho vyšly úryvky hornolužicky, maďarsky, vlámsky a v esperantu.

Prvky Máje najdeme hojně v celém díle — uvádíme jen některé: v *Idůně* (mísí se větru lkání), v *Mníchu* (zemřelých jako dech zatajený, stopil se hluboko v Vltavy temný klín aj.), ve *Zpěvu u hrobu p. Jos. Jungmanna ml.*, ve *znělce Ještě jednou* (kraje — jako dítko hraje), v *básni Na popravišti*, v *Bratřích v Heroušově oslovení vlasti* nebo v *monologu Boleslavově* (3. jedn., hrůza před věčnou tmou), v *Návratu* (Byl pozdní večer, věžeň, žalářní scéna apod.), v *Cikánech* (hlavu k samým ustům vysloužence přiložil, kap. 7; Oči mrtvé a v smrti ztrhané, jedno daleko v neskončené říše napnuté, *Hlubokáť noc*, kap. 8; popis průvodu před popravou, kap. 13; *Zapadajícího slunce zbrunatělá zář*, kol jezera, po jehožto hladině se bělaly lilie vodní, kap. 15, aj.).

Dějiště Máje označil autor přesně ve svém výkladu. Jsou to Doksy (Hirschberg) a jejich dva rybníky, okolní hory a hrady Bezděz, Pernštejn, Houska, Ralsko (Roll) a zřícenina u Mimoně. Tuto scénérii Mácha částečně dokreslil, přičemž působily hlavně dojmy z cesty do Itálie. O dějiště *Máje* se rozvinul neplodný boj v časopise *Bezděz* 3, 1932, jehož se zúčastnili J. V. Šimák, Em. Sobíšek, B. Kinský, F.

Zuman a který shrnul Fr. Krčma v článku Máchův kraj v Lid. novinách 14. dubna 1932.

Dedikační báseň Čechové jsou národ dobrý, naprosto nemáchovského ladění, lze v jistém směru (srov. Torso a tajemství, 258) považovat za skrytou parodii Společné písně Fr. Lad. Čelakovského z roku 1835, kde každá sloka končí obměňovaným refrémem: „Tys bratr náš, tys vlastenec, sem tobě kvítí na věnec!“ Snad se Mácha pokusil oklamat nejen censora (Bůh můj — král můj — vlasti moje! poslední je Čecha vzdech), nebo je báseň míněna jako ironický protiklad a byla určena oněm vlastencům, kteří si nedovedli představit básnické dílo bez jasného ideového vztahu k potřebám národního boje. Podle Felixe Voříšky (Cesty a cíle obrozenecké literatury, 181) je dedikace vybudována na zdůraznění hodnot vyjadřujících pojem Čecha-vlastence (statečnost, věrnost Bohu, králi, národu i vlasti) a tomuto dobově zobecněnému typu vlastence předkládá Mácha svůj Máj: „Báseň odhaluje situaci jednoho Čecha, který ony vnitřní jistoty, které tvoří dobovou představu vlasteneckého Čecha, nemá, jedince, který na podkladě střízlivého pohledu na vlastní životní osud trpí tím, že je se svou skepsí izolován, že nemůže být prostě jedním z těch, kdo přijímají všechny uznané ideje, počítaje v to i ideje náboženské, jako reality ovládající společenský život.“ — Dedikační báseň byla zhudebněna ještě za Máchova života Hermanem Skřivanem a vyšla roku 1836 ve Věnci ze zpěvů vlastenských.

Prameny:

Zápisník, konec str. 103:

Knížka s obrazy hradů ve snu. Červi na popravšti. Diálogy v přísaze.

Což kdybych řekl, že i to jestotně jest, co rozumem, co obrazotvorností pochopíš? — Proč řekneš, že to a ono jest? — Poněvadž to okem pochopíš; — proč to a ono, poněvadž uchem, atd. Což kdyby rozum, — obrazotvornost jen smysly byly, ač je smysly nejmenujeme? — Byti, — jest — pouhé to formy jsou! —

Zápisník, začátek str. 104:

Konstruktion der Leichenkammer. — Den Arrestanten müssen während der Communion die Fesseln abgenommen werden. —

Máj. Budoucí dny? — zejtřejší den! —

Co přes něj dál, tajemný sen.

Noc. Chorus, připravování kola. Větrem spád lebky; skřehotání žab.

Vysvětlivky k pramenům v Zapisníku: *Červi na popravšti*, narážka na scénu v *NM*, v Máji ve IV. zpěvu. *Diálogy v přísaze*, týká se patrně dialogů v přísaze v 10. kap. Cikánů. *Býti, — jest — ...*, v lednovém svazku *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*, roč. 1834, 1—21, 131—147 vyšla od C. Fr. Göschla podrobná recense spisku dr. Friedricha Richtra *Die neue Unsterblichkeitslehre, Gespräch einer Abendgesellschaft, als Supplement zu Wielands Euthanasia* (1833). Göschel obšírně rozbírá Richtrovy názory, jež odhaluje jako starý pantheismus v novém rouše, a ukazuje, jak nebezpečně ohrožují samy základy společnosti. Ale právě místa, kde Göschel z polemických důvodů vykládá pantheistické názory, byla Máchovi blízká a nesou znaky meditací II. zpěvu Máje. Konec prvního oddílu tohoto referátu (v č. 3, str. 17—21) odráží se v Máchově větě: „Býti, — jest — pouhé to formy jsou!“ (Sein, Form). Podrobněji viz v K. Janského *Životopise* (257n.). *Budoucí dny? — zejtrejší den!* —, srov. v. 288—289 v II. zpěvu Máje; v I. vydání je sjednocen výraz *zítřejší* (m. rukopisného *zejtrejší*) podle v. 279 a 296. V Zapisníku je před uvedenými dvěma verši podtržené slovo *Máj* psáno s *j* (m. g). — *Noc. Chorus*, prvotní schéma I. intermezza.

Náčrt Máje*

[*p*] Máj.

[*p*] bledý stín
dvory | jak by v objetí
vinuly se v soumraku
tichý klín

[*u*] Byl pozdní večer; první máj;
večerní máj; — byl lásky čas;
zdál borový zaváněl háj. —

5 Zval k lásky hrám hrdličky hlas.

_____ Hvězdy v jezeru.

zřely
mřely.

(A) hodina, kdy

_____ která jí krásný věnec vzala } Anjel padlý

10 ta v usta, zraky, čelo její }
půváb(ou)ý žal i smutek psala. } na jaro amarant svadlý

[*l*] Dál blýští bledý dvorů stín,
jenž k sobě jdou vzdy blíž a blíž,
jak v objetí by níž a níž

15 se vinuly v soumraku klín.

Nejzáze stíní (nečitelné) šero hor.

V čas lásky láskou každý tvor

* *u* - uprostřed, *p* - vpravo, *l* - vlevo.

20 <A k růži> nad růží slavík zvučně pěl 2
svůj vypravuje lásky žel, 1
její mu jevil vonný vzdech

[u] Obrácený mrtvými zraky
byl ještě v otcovskou tu stranu,
kde jako dítě <etc.> Ó krásná léta, krásný kraji.
A slunce nad širou kdy horou,
25 na západu kdy jasně stálo,
<nečitelné> zločincovi nešťastnému
vesele v mrtvý zrak se smálo.

Maso — Půl spadalo, vpůl ještě visí, červi

[l] A kolem lebky <večer> pozdní zář
30 se vložila, co věnec z růží;
kostlivou, bledou barví tvář;
i pod bradu visící kůží
vítr si dutou lebkou hrál,
jak by se mrtvý zhloubi smál,
35 sem tam poléтал dlouhý vlas,
jejž bílé lebce nechal čas
a rosné kapky zpod se rděly,
jako by lebky zraky duté
večerní krásou máje hnuté
40 se v žalůplných slzách stkvěl(i)y. +

Popsání jitra.

[ř] + Ač žádná žíla víc nebije,
přec každá v červa změněná
zas jiný nový život žije.
45 A každý červ se z jara těší
Davň

Májový čas
způsobil červům slavný kvas.

[l] Kdo blíží se? — Stůj! <kdo> sem kdo jdeš! —
 50 Chraň se tohoto místa zlého! —
 Ty Miládo? — Co ty tu chceš? —
 Jdeš navštívit milence svého? —
 Jak bledá jsi; — Jak uvadlé
 na lebku hledí zraky tvé; —
 55 obrať pryč mrtvé oko své! —
 Chceš zlíbati rty odpadlé,
 že s takou touhou vzhůru zříš?
 To milencem tvým býti mníš?
 Ten červů roj?

60 [p] Davn
 <Lednatá jež kůra kryje. —>
 Však jen zdá se ledem býti; —
 pod tím ledem srdce bije,
 a to srdce, — dívko — cítí.
 65 Cítí strašně, cítí vřelé

<dávno J dávno>
 Včerejší čas — —
 co přes to dál, pouhý
 to sen. Str. 104. [Záp.]

Různočtení v *NM*: Nejdříve byly napsány verše, resp. řádky psané latinkou, tj. 2a—11a, 21—28, potom ostatek kurentem; vpravo vedle v. 21 a pod ř. 10b je napsáno krasopisně větším písmem slovo *Máj*, jež otiskujeme na začátku / 2a *Máj* / 4a borovy zavaněl / 1b—4b tyto čtyři řádky jsou škrtnuty silnou čarou a rozvedeny vlevo ve v. 12—15 / 15 vepsáno dodatečně / 20 jeji / 21 Obracený / 28 slova *Maso* — a *červi* jsou napsána dodatečně kurentem po stranách verše psaného latinkou / 35 vlás / 37 spod / 57 žříš / 63 tím / 66 první slovo *dávno* je psáno latinkou, celá řádka je smazána prstem a částečně přes ni je napsána další řádka; smazaná řádka bývá chybně reprodukována / 67 snad bylo pův. <Večer> Včerejší /

Různočtení (vzhledem k důležitosti Máje zaznamenáváme též odchylky interpunkční, neuvádíme však tvary *kamenný*, *plamenný* a *ranní*, jež jsou v *R* i *T* psány vesměs s jedním *n*, dále *sinný* <v *R* i *T* *sinný*>, ačkoli ve v. 145 jde snad o prodloužení stopy: *mrtvá hvězda*, *sinný svit*): *Předzpěv*: 10 máš! (*podle R*)] máš. *T* / 11 statný,] statný *R T* / 28 jich] jích *R* / *Máj*: 3 hlas,] hlas *R* / 15 jich] jích *R* / 16 vzešly]

vzešl(i)y R / 19 sešly] sešl(i)y R / 21 bledá,] bledá R / 31 S nimi]
 S nimi R / 38 sličná] slíčná R / 45 širošířé] širo šířé R / 50 amarant]
 Amaranth R T / 55 dvacátý] dvacatý R T / 68 jiskry] jískry T /
 70 zapadnou,] zapadnou R / 71 Viz,] Viz R / 84 modro,] modro;
 R T / 96 blíž] Blíž R / 103 skryta] skrytá R / 104 zaplesá —] zaplesá, —
 R / 117 žítí] žítí R / 120 svého.] svého! R / 127 svou] svou, R T /
 130 krátký] krátky T / 136 lazurným] lazurným R / 140 večer —
 (podle v. 671 a 821)] večer R T / 145 hvězda,] hvězda R T / 164 stůl]
 stůl, R / 166 půl] půl, R / 175 dávno] davno R / 176 zítra] zýtra R /
 183 dál, dál] dál — dál R / 191 vzpomnění] zpomení R, zpomnění T /
 200 vyhnán] vyhnán, R / 202 zván] zván, R / 227 vinu] vin(n)u R /
 235 Věčně] věčně R T / 252 svit] svit, R T / 258 Ach] Ach (—) R /
 275 zapomněl] zapoměl R / 279 čas,] čas R / 288 Zítřejší den ?! —]
 Zejtřejší den! — R / 294 jsem] jsem, R T / 297 neví. —] neví! —“
 R / 300 moc] moc, R T / 303 zívá] zývá R / 305 trouby] troub(ý)y R /
 310, 321 Pryč,] Pryč R T / 310 A citu] (a) A citu R / 331 chvíl,
 (podle R)] chvíl. T / 335 mnou] mnou, R T / 336 věčnost] věčnost R /
 339 zívá] z(ý)ívá R / 343 toť,] toť R T / 344 den,] den. T (chyba tisku) /
 349 s nimi] s ními R / 354 vstoupil] (vejde) vstoupil R / 362 Leč] Léč
 R / 363 jak by jej ještě] jak(o)by je(ště)j ještě R / 364 zdá se]
 zdá se, R T / 372 mdlý,] mdlý T / 376 plynou.] plynou, R / 377 do-
 stihne] dostihne R / 380 strážce,] strážce R / 385 pot — a (podle R
 a v. 415) pot a T / 400 vstal] vstal, R T / 404 než] něž R / 420 omdlívá.
 —] omdlívá. R / před 423 Intermezzo I.] Intermezzo: I. R / 432 zář]
 (tv)zář R / 435 opřený] opřený, R / 437 zenitu] Zenithu R T / 439
 zrak] zrak, R T / 443 zítra strašný lesů] zýtra strašný les(y)ů R /
 před 450 nimi] ními R / 455 zítra] zýtra R / 456 přivane.] přivane,
 R / před 458 Sbor duchů] (Jeden hlas) Sbor duchů R / 459 zítra]
 zýtra R / 460 přivane.] přivane R / 462 hlas: (Sk.)] hlas; R T / před 468
 zenitu] Zenithu R T / 479 zatím] zatím R / 486 den;] den! R /
 za 486 (Zmizí.) (Sk.)] (zmizí) R T / 488 vyvstav] vystav T (chyba tisku) /
 490 mlha — (podle R)] mlha T / 510 slavný] (svatý (?)) slavný R /
 ptáků] ptaků R / 517 Leč] Léč R / 525, 530 množství] množství R /
 530 leč] léč R / 531 vynikne] vinikne R T / 541 Množství] Mnoz-
 ství R / 550 trávil] travil R / 556 plál] plál, T, plál(y (?)) R / 569 Nej-
 blíží] Nejb(i)líží R / 588 hlas, (podle R)] hlas T / 591 mihá.] mihá,
 R / 592 hoře —] hoře(,) — R / stojí —] stojí(,) — R / 595 ranní] rani
 T / 603 s nimi] s ními R / 607 svým] svým, R T / 611 rozplýváte]
 rozplývát(é)e R / 626, 648 množství] množství R / 628 zdvihl]
 zdvihl R / 634 v (týle)] (nečit.) v (týle) R / 637 krásnou,] krásnou
 (—), R / 647 dlouhý] dlouhy R T / 656 Města jsou vzdálená] pív.

Vzdálená města jsou *přesmyknuto a škrtnuto* -ť R / 657 přes ně v kraj daleký] přes ně v daleký R / 663 jich] jích R / 685 hory] hory, R / 692 rudé] rude R / 693 vedší] vedší, R T / 696 bledší, (*podle R*)] bledší T / 709 pění] pění, R T / 710 šepot —] šepot(,) — R / 716 zhyнул! — vůdce] zhyнул! vůdce T / 718 ozvěně (*Sk.*)] ozvěně, R T / 720 jednozvučně,] jednozvučně R / 722 dalné] d(á)alné R / 727 podzim i zima] podz(y)im i (z)yma zima R / 728 léta] leta R / 749 žítí] žítí R / 751 leč] léč R / 771 kostlivou, bílou barví tvář] kostlivou (bledou) bílou barví tvář, R (bledou *též v NM*) / 777 zpod] s pod R T / 783 rozsáhlá] rozsáhlá, T / 789 zkvétající] zkv(ě)étající R / 790 je] jest R / 793 lebku] lébku R / *Poznamenání:* „Jenž] „Jenž, R / dotazování své] dotazování mé R / pohřbený] pohřbený, R / není a že] není, a že R T /

V Zápisníku na rkp. str. 104 je zapsáno deset veršů z 2. zpěvu; prvních osm veršů (144—151), kde se text liší jen ve v. 144: Klesla Hvězda z modra výše (m. s nebes) a v interpunkci v. 151: Nikdy, nikde, žádný cíl!, a dále verše 288—289 (viz výše v pramenech).

Z bohaté literatury o Máji uvádíme jen nejpodstatnější: J. Arbes, Máchův Máj, Květy 1886, nyní v knize K. H. Mácha, 1941 (v Máji převládá živel realistický nad romantickým, podrobná, dnes už místy zastaralá studie); týž, První zákmity k Máchovu Máji, Zvon 3, 1903, 150n., přetištěno v knize K. H. Mácha (již roku 1834 tanula Máchovi na myslí báseň v hlavních obrysech); K. Čapek, Máchovy kantilény, Slovo a slovesnost 2, 69n. (přečtení rytmické vlny uprostřed zpěvu, přehrávání a prostupování rytmického pohybu, nejdokonaleji komponované v závěrečné větě skladby); V. Flajšhans, předmluva k 20. vydání Máje, 1905; týž, Lesův pán, Naše řeč 9, 1925 (Mácha křísí starý a zaniklý pořádek slov); Fr. Frýdecký, Technická skladba Máje ve světle statistiky, Bibliofil 13, 1936; J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 106, 112n.; R. Jakobson, K popisu Máchova verše, Torso a tajemství (o parodii na Čelakovského viz str. 258); J. Janko, O romantismu a realismu v básnictví, 23. výr. zpráva čes. reálky karlínské 1896/7 (podrobná studie s rozbořením, přeceňuje vliv Byronův); K. Janský, Kdy vznikl Máchův Máj, LF 64, 1937, 228n., přetištěno v knize Tajemství Křivokladu (list *NM* nepatří na chybějící rkp. str. 93—94 Zápisníku, rkp. str. 104 byla napsána až po cestě do Itálie); týž, Kdy a jak vlastně vznikl Máj?, Marginálie 17, 1943, č. 1 (vyvrací Krčmův článek v ČČF, 1943); týž, K otázce vzniku druhého zpěvu Máje, Slovesná věda 5, 1952, 38n.; týž, Labutí zpěv (kapitola v Životopise Máchově, shrnující všechna podstatná fakta o Máji); B. Jedlička, Poznámky k dílu K. H. M., ČMM 54, 1930, a ČMF 19, 1932/33, 205

(hájí chybné čtení verše: květoucí strom *lkal* lásky žel; vyvrací Krčma v ČMF 19, 1932/33, 81 a 206); V. Jiráť, Hudba rýmů, ČMF 18, 1931/32, zkráceně v knize Tajemství Křivokladu; týž, Čtenář Bulwera, tamtéž (poukazuje na zajímavé shody románů Eugen Aram a Vyděděnec [Der Verstoßene] s Májem); O. Králík, Tvůrčí proces u K. H. Máchy a P. Bezručě, Slezský sborník 52, 1954, 445 (srov. odpověď K. Janského v České literatuře 3, 1955, 197); Fr. Krčma, O českých vydáních Máchova Máje, opravený a doplněný otisk z článku ve Sborníku pro exlibris 2, 1925, separát; týž, O Alšově Máji a o básni úvodní, dedikované Hynkovi Kommovi, Magazin DP 4, 1936, 39n.; týž, Poznámky k prvnímu náčrtu Máje, ČČF 1, 1943, č. 4 (upouští od vřazení *NM* na rkp. str. 93—94 Záp. a snaží se dokázat, že *NM* byl psán v delších intervalech již od roku 1833); F. V. Krejčí, K. H. Mácha, 1907, přepracované vyd. 1916 a 1931 (hudební komposice básně); J. Menšík, Malczewského Marie a Máchův Máj, Sborník prof. Jana Máchala, 1925; týž, Seweryn Goszczyński a K. H. Mácha, Čas. Nár. musea 1925; týž, Juljusz Słowacki a K. H. Mácha, LF 53, 1926; týž, Mickiewicz a Mácha, ČMF 13, 1926/27 a 14, 1927/28; týž, St. Garczyński a K. H. Mácha, Sborník DP, 1937, 61n.; J. Mukařovský, Máchův Máj, estetická studie, 1928 (objevil trojí zákon hudební skladby verše: paralelismus, inversi a sekvenci — v souhláskách i samohláskách, v slabikách s rytmickým přízvukem); týž, Příspěvek k dnešní problematice básnického zjevu Máchova, Listy pro umění a kritiku 4, 1936; týž, Genetika smyslu v Máchově poesii, sborník Torso a tajemství (všechny tři studie jsou přetištěny v Kapitolách z české poetiky, díl 3, Máchovské studie); A. Novák, Máchův Máj a jeho ohlasy, ref. o Seikaninově výboru úsudků o Máchovi, Přehled 9, 1910/11, č. 20, 358—59; týž, Máchova Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 359—360 (o barevných epitetech v Máji); Fr. Oberpfalcer, K jazykové formě Máje, doslov k Máji vydanému u J. Jiráňka v Žel. Brodě 1944; K. Polák, Mácha a Goethe, ČMF 19, 1932, 42n.; týž, doslov k Máji a Marinče, vyd. Stát. nakladatelství 1935 a 1938; Alb. Pražák, K. H. Mácha, 1936, 92n., 171n.; H. Siebenschein, Několik slov o způsobu, kterak Mácha psal Máj, LF 39, 1912, 43n. (obrazové shody s básněmi německých epigonů Byronových; tato knižní závislost je přeceněna, Schulze si však Mácha cenil); Em. Sobíšek, Máchova sonata pathetická, essay o smyslu a formě Máje, Výroční zpráva ref. reál. gymnasia v České Lípě 1931/32 (několik postřehů o Máchově impresionismu krajinném i duševním a o hudebnosti veršů, vyvrácení pochybnosti o dějišti Máje u Dokského jezera); E. Stoklas, Příspěvek k rozboru druhého zpěvu Máje, Lumír 41, 1913; Jar. Svoboda, Za tajemstvím Má-

chova Máje, 1941 (hledá v Máji pochybný smysl politický); M. Szyjowski, *Polská účast v českém národním obrození, III (polské vlivy)*; F. X. Šalda, K. H. Máchy a jeho dědictví, *Duše a dílo*, 1950; J. Voborník, K. H. Máchy, 1907, 78n.; J. Vodák, K. H. Máchy (k dvacátému vydání jeho Máje V. Flajshansem), anonymně v *Čase* 1905, č. 152, 158 a 159, přetištěno též v soukromém tisku Erny Janské 1936; Alb. Vyskočil, *O krystalisaci Máchovy metafory*, ČČM 90, 1916, též v knize *Básníková cesta*, 1927 (rozbor veršů *Daleko! jeho sen... ztracený lidstva ráj*); Jar. Závada, *Problematika rytmického řádu Máchova Máje*, *Kytice* 2, 1947, č. 5 a 6; týž, *O rytmickou reformu českého verše*, *Kvart* 5, 1947, 101n. (Máchy proti teoriím současníků navázal na tradici rytmické organizace sylabického verše).

Literatura o překladech Máje: Oskar Donath, *Německé překlady Máchova Máje*, Sborník DP, 1937; Fr. Krčma, *Překlady prací Máchových*, *Naše kniha* 13, č. 20—23, 1932; K. Polák, *Německé překlady Máje*, *Chudým dětem* 1936; týž, *Překlady z K. H. Máchy do cizích jazyků*, *Věčný Máchy*, 1940 (nejpodrobněji); J. Levý, *O překládání Máchova Máje*, *Slovesná věda* 3, 1950, 216n. (informativní studie, kde jsou též zmínky o pokusech Petra Preradoviče, Konstantina Balmona, Stephena Spendera; doplňujeme o Paula Selvera).

[*Výklad Máje.*] R14 (odtud otiskujeme).

Hiršberg (Doksy) a okolí popsali Máchy též v *Rozbroji světů*. Srov. poznámky k Máji.

Různočení: 1 hlavní] hl(á)vní / 1—2 májovou přírody krásu; k tím] pův. krásu májovou přírody; <ku> k tím / 5 vážná] <půvábni> vážná, / 12 na nichž] <jenž> na nichž / 13 Roll k východu] Roll, <podle v rozdílných> k východu / *Opravujeme*: 3 májova, 13 Pernštejn.

1832 BÁSNĚ DO ROKU

Str. 57

Straba. M (č. 18, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, podle *M*).

V *M* je mnoho pravopisných neumělostí, jež jistě reprodukuji originál. Na ukázkou otiskujeme dvě sloky diplomaticky:

35 Obrátíc pak koňe spěšně cvala
Ritíř tam kde nejvyšší jest skála,
Přijede až tam kde skály lom,
Zněhož jej i s koňem srazy hrom.

Z hluboka ⟨pak⟩ jest bruzne slyšet hlasy,
 „Milenka rvé sy teď z hlavy vlasy,
 Nikdi ritíř nemuž býti tvuj,
 40 Neb já Str(á)aba, ritíř pak jest muj.“

V *M* jsou poslední dvě strofy zapsány v pořadí, jak otiskujeme. Dodatečně byly přesmyčkou přehozeny a v tomto přesmyknutém pořadí vesměs otiskovány počínajíc *K*. Původní pořadí je lepší a zajisté Máchovo. V nadpisu je *Strába*, kdežto ve v. 40 je délka škrtnuta. (V Dalimilově kronice kap. 20, v. 19 je Straba pastorkem baby kouzelnice.) V délkách se projevuje násilná snaha o čistý rým — v. 15—16 val : bral, 17—18 noci : moci, 31—32 stuj : muj, 33—34 cvala : skála, 39—40 tvuj : muj, 47—48 jíž : tíž.

K upravuje rytmus ve v. 30 a 58; správnost znění v. 58 (*K* mění *tam* na *tamo*) dosvědčuje obdoba v Cizinci, v. 22: Tichost tam kde svatá panuje. Výraz *shromážděnech lidu* opravuje na *shromážděných lidí* apod. V poznámce uvádí: *Nejprvnější pokus*. Poněvadž znalosti pravopisné se velmi blíží školní úloze, kterou otiskuje Janský v Životopise, možno báseň posunout před rok 1830.

Václavek vidí v básni ohlas „kramářských balad strašidelného ladění (dala by se téměř zazpívat na proslulou kramářskou melodii Na hranicích města německého)“, Voborník zřetelný ohlas balady Svata-viny z Klicperova Loketského zvonu (1825), kde najdeme i jméno Silorad.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 11—12; B. Václavek, Lidová slovesnost v českém vývoji literárním, 1940; Janský—Jirát, Tajemství Křivokladu, 141 (podrobnosti o názvu Straba); K. Janský, Životopis, 39—44 (Máchova školní úloha).

Str. 60

Na hřbitově. *R22* (odtud otiskujeme), *M* (č. 19 Na hřbitově a č. 20 Pěvec, opsáno z *R22* jako dvě básně), *T* (Úvod povahopisný, str. 73, otištěno z *M*), *K* (Prvotiny, podle *M*).

Tato prvotina vznikla krátce po 24. lednu 1830, kdy je datováno latinské Pensum. Mácha komponoval báseň ve třech částech: první (v. 1—20) předvádí vnější situaci na hřbitově, kam přichází i básník mluvčí v první osobě, druhá a třetí část jsou přímou řečí básníkovou, jsou jeho písní, druhá část (v. 21—32) zachycuje jeho vnitřní situaci, má tedy úvodní charakter, třetí (v. 33—52) je písní ve vlastním slova smyslu. Rozdíl mezi první, objektivní částí a přímou řečí písně v druhé a třetí části byl zdůrazněn metricky (trochej—jamb). Naproti tomu

trojdílná kompozice byla zřejmě zdůrazněna rozvrhem strof (5 + 3 + 5), rozvrhem rýmů (v částech rámcových, tj. v první a třetí rým obkročný, ve střední části střídavý) i grafickou úpravou (je jiná opět v částech rámcových a jiná v části střední). Je tedy zřejmé, že všechny části tvořily původně jeden celek. Básni dala jméno první část, zachycující vnější situaci (Na hřbitově). Když Mácha báseň napsal, zjistil patrně, že sice dodržel vnější formu svého úmyslu, že však se mu nepodařilo uvést obsah básně v soulad s tímto vnějším členěním. Již do první části, pojaté objektivně, mísila se mu vnitřní situace básníkovy; povážlivější bylo, že druhá část, zachycující vnitřní svět básníkův, pojala do sebe mnoho prvků vnějšího světa, že se nepodařilo vnitřní situaci básníkovu vyjádřit bez odkazů na tento vnější svět: strofa šestá měla společné motivy se slohou třetí a sloha osmá se slohou pátou. Báseň, ačkoliv byla tak umně komponována, nebyla zřejmě dobrá. Proto se ji Mácha pokusil radikálně zlepšit. Rozhodl se resignovat na první část, zachycující vnější svět, protože byl dostatečně obsažen v části druhé. Připsal dodatečně před druhou část mezi v. 20—21 do normální mezislokové mezery pod oddělovací znaménko název *Pěvec*. Tím báseň zkrátil, převedl pozornost od objektivně pojatého vnějšího světa (na hřbitově) k lyrickému hrdinovi své básně, kterého nyní předvedl objektivně jako pěvce nejen v titulu, ale i tím, že změnil první osobu na třetí (odstranil tím i násilný rým ve v. 32). Přímá řeč zůstala omezena na část třetí, tj. na vlastní píseň. Okolnost, že při této úpravě neškrtl v rukopise první část a také neprovedl změnu uvozovek, byla příčinou pozdějších zmatků vydavatelských, neboť první část byla považována za samostatnou báseň.

Opisovač *M* sloučil první část s třetí (která je v rukopise na samostatném ostříženém lístku) pod název *Na hřbitově*, snad proto, že obě části mají stejnou úpravu strof, — a druhou část označil názvem *Pěvec*. Někdo jiný si toho omylu povšiml a připsal v *M* za v. 20: *Teď přijde Pěvec, pak dál*. Opisovač Habránek připsal zase na *R22* nejdřív: *Nevím, má-li se to opsat?*, ale když zjistil, že už má opis z *M*, poznamenal na oba lístky *R22*: *Mám odepsáno číslo 20. Mám odepsáno číslo 19* (to jsou čísla v *M*). A skutečně Sabina i *K* otiskují podle *M* (kterýžto opis se nepatrně liší, viz níže), s další úpravou rýmu ve v. 43, a ne podle *R22*, a ovšem také jako dvě básně: *Na hřbitově* a *Pěvec*. Jedině pořadatel před Sabinou, který v *M* naznačil plán sbírky, zařadil obě básně jako jedno číslo XVII. Uveřejňujeme po prvé celou báseň v původním znění (*Na hřbitově*) a potom zkrácenou po opravě (*Pěvec*).

Různočtení: g Christus] Krystus *M* Kristus *T K* / 12 any samy] ani sami *R22*, oni sami *M*, ony samy *T K* / 21 Mě] <Mně> Jej *R22*,

Jej *M T K* / 23 mě] ⟨mně⟩ jej *R22*, jej *M T K* / 24 mé] ⟨mé⟩ své *R22*, své *M T K* / 26 sedím] sedí⟨m⟩ *R22*, sedí *M T K* / 28 hledím] hledí⟨m⟩ *R22*, hledí *M T K* / 29 myslím] myslí⟨m⟩ *R22*, myslí *M T K* / 31 mou] ⟨m⟩svou *R22*, svou *M T K* / dám] dá⟨m⟩ *R22*, dá *M T K* / 33 vнадné] uvadné *M* (*opis. chyba*) / 42 vsvětú] v světě *M T K* / 43 letu] letě *T K* / Opravujeme: 2 rolník, 7 tám, 8 nádrech, 11, 19, 50 moji, 16 volšich, 20 doplňujeme čárku, 26 vystoupná, 38 svíti, 41 v našem žiti, 44 kryti, 45 tež, 47 obratilo.

Str. 62

Pěvec. R22 (srov. poznámky k předcházející básni Na hřbitově).

Rušíme uvozovky v první části (původně druhé) a zjednodušujeme je v části druhé (původně třetí).

Str. 64

[*Cizinec.*] *M* (č. 7, bez názvu, odtud otiskujeme), *K* (*Cizinec*, otištěno jako varianta na str. 214).

V *M* připsal Sabina nadpis „Cizynec“. Báseň je původně opsána ve třetí osobě, až na v. 6 a 19. Ve v. 1 a 17 byla třetí osoba převedena dodatečně rukou opisovače *M* na první osobu a potom zase vrácena do původního stavu. Podobné změny jsou také v básních Na hřbitově a Však co darmo. Pod č. 8 se v *M* opakuje zbloudilý verš 17:

Studená ⟨ze⟩mně zem tam bude krýti.

P. Eisner upozornil, že německá báseň Máchova © Muse, zejména druhá sloka, kde mluví básník v první osobě, je shodná s *Cizincem*. Vypělá báseň O Muse vznikla s největší pravděpodobností později, je tedy možné, že změny v české básni mají určitou souvislost, tj. mohly být provedeny dodatečně zkusmo autorem do české básně při komponování básně německé, a tím byl opisovač *M* uveden ve zmatek. Správnost třetí osoby však ukazuje nejlíp rým vadne : chladné (10 a 12), který se nedá bez násilí převést do první osoby, a jiné verše ve třetí osobě, jež zůstaly bez úprav. Také nelze zjistit, zda titul básně je Sabinův. Někde připsal Sabina titul podle jiného znění (Páže u Budoucí vlasti), jinde zas připsal svůj (Loučení u Těžkomyslnosti), v našem případě byl titul připsán nejspíš podle znění v *K*.

Obdobu posledního verše znění *M*: tam kde soudce mocný trůnuje — najdeme na konci básně Stimmen zur Namensfeier: gerecht ist ja der Herr der Welten, / der über uns in seinen Welten thront.

Různočtení v *M*: 1 bydlí] *pův.* bydlí *pak* bydlí⟨m⟩ / 4 ni] n⟨i⟩i / 5 pohrává] pohráv⟨á⟩a / 6 jemu] jen mi *přesmyknuto na* ⟨mi jen⟩ *pak* jemu / 17 jej] ⟨jej⟩ ⟨mně⟩ jej / 19 bude] bud⟨u⟩e / Opravujeme:

1 přikre, 2 nezasvítne, 7 opadáva, 9 Bolesti, nezoufál, 12 chladne, 13 z milenkou, 14 z rodičema, 17 tám, 18 žádnemu, 20 vukol, 21 malem, 24 mocny trunuje.

Literatura: P. Eisner, Na skále, 81n.; O. Králík, Historie textu 96n.

Str. 65

Romance. B (č. I s datem 1830, odtud otiskujeme), *R29* (Dítě, otištěno na str. 125 jako varianta), *K* (podle *R29*).

B je označeno ~~000~~, poněvadž *K* zvolil mladší znění *R29* z roku 1833. Jelikož v *B* bývají často mírné retuše, je možné, že ve v. 26 a 27 bylo v předloze Hružná, hrůzné (m. Hrozná, hrozně), jak je později u Máchy obvyklé. Verš 3 a 10 tiskneme se zarážkou, verš 4 a 11 bez zarážky (v *B* opačně!), a to podle 3. a 4. strofy (v *R29* a *K* má zarážku 2., 3. a 5. verš každé strofy).

Opravujeme: 1 bouři (podle *R29*), 3 Aj!

Str. 66

Měsíček. B (č. II, s datem 1830, odtud otiskujeme), *K* (jiná verse).

Obě verse autorské, obě však porušené. V opise *B* chybí značka ~~000~~, která znamená, že *K* použil jiné verse. V *B* někdo opravoval tužkou ve verších 2 (co tak rychle spěješ), 3 (přes květnatá luka) a 11 (jímí); tyto opravy částečně souhlasí se zněním *K*. Je však možné, že v *B* je porušené znění ve v. 11 (s ními cestu kryješ m. spr. ními), 57 (vstoupí m. spr. vstoupá), 75 a 84 (když m. spr. kdy), 79 (ta m. spr. to), 82 (měsícem m. spr. měsíčkem).

V *K* jsou patrně nedopatřením vynechány v. 17 a 40, asi vypadly při lámání sazby, protože chybí oba na konci stránky. Odchytky nebyly všechny vynučený tehdejší potřebou jazykovou, Mácha při opisování básně změnil místy hlavně pořádek slov. Soudě podle v. 11: jím cestičky kryješ?? — , kde končí verše v *K* zdvojeným otazníkem a pomlčkou, jakož i podle tvaru Spějíť ve v. 13, dalo by se soudit na versi mladší, ale je tu zase více zdobnělin, kterým se Mácha později vyhýbal. V každém případě je znění *B* spolehlivější, v *K* je cizích zásahů mnohem víc.

Různočení v *K*: 3 luka květnatá ?] květnatá luka, / 4—5 peřestých | květinek hlavičku?] kvítečků | peřestých hlavinky? / 7 stříbroleskné] stříbrolesklé / 9 stromky krásné] mladé stromky / 10 a listí zanášíš] listí zanášeje / 11 s ními cestu kryješ?] jím cestičky kryješ?? — / 13 Přes ty luka spěju] „Spějíť já přes luka / 14 luka květnatá] květnatá luka / 15 krokem] letem / 17 *chybí* / 18 které] ježto / 22 Kvítku

hlavu] Kvítkům hlavy / 23 hlavičku peřestou] hlavinky peřesté / 24 bych uzřel, zdaž v kvítkách] hledám, zda v kališkách / 25—26 milenka | překrásná] př:krásná | milenka / 27 měsíce bledého] bledého měsíčka / 34 též] ji / 35—36 stříbrovlasé vlnky | zdaž ji neschovaly?] zdaž ji nechovají | vlnky stříbrolesklé. / 38 bouři přestrašlivou] v přestrašlivou bouři / 40 *chybí* / 41 hlubinách] hlubinách. — / 45 Všudy, všudy] Všude, všude / 47 měsíce bledého] bledého měsíce / 48 nedohledne.] nedohlídne, / 49 Však ach!] ach, však / 51 měsíček bledoukný] bledoukný měsíček / 54 Nová vždy naděje] naděje vždy nová / 57 čím však výše vstoupí] než čím výše vstoupá / 58 a ji nenalezá] nenalézaje jí / 59 vždy více] více vždy / 60 ticho lká na kvítky] tichou nocí lkaje / 66 oblacích stříbrných] stříbrných obláčkách / 67 a milenku hledá.] hledaje milenku; / 68 plyne] plynou / 69 hvězd přejasně množství.] jasnícké hvězdičky, / 70 Každé noci kvítky] každou nocí kvítka / 74—75 Však bolest veliká | jeho když se zmocní] Kdy však se ho velká | někdy bolest zmocní / 76—77 obličej si zastře | rouškou černočernou] zastře si svou tváří | tmavošedou rouškou / 78—79 A tu všecko tmavá | noc ta černočerná] Tu také noc tmavá, | noc to černočerná / 82 s měsícem] měsíčkem / 86 ráno] zrána / 87 lesíkem] lesíčkem / 90 bloudit musí] musí bloudit / V *K* začínají odstavce veršem 12, 28, 50, 90, snad také 63, který začíná na nové straně po pomlčce. Opravujeme: 91 bledoukný, 92 počatku, 96 milénku.

Literatura: J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 100 (souvislost s básní Konrad Wallenrod, zpěv II).

Str. 70

Srdci mému. B (č. III s datem 1831, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, podle *B*).

Jediná známá verše. V *B* je ve v. 9 boln(ě)o.

Poslední dva verše srov. s básní Umírající a s fragmentem z dopisu Benešovi.

Různočtení v *K*: 9, 12 bolno : volno] bolně : volně / 13 Na hroby] Po hrobech /

Str. 71

Vorlík. B (č. V, odtud otiskujeme), *L* (Lumír 1859, 25, podle *B*), *K* (Prvotiny, podle *B*).

Jediná známá verše. *K* otiskuje s nepatrnými změnami.

Shodnou pověst „Starobylá povídka o zámku Vorlíku“ zaznamenává J. G. Činoveský v časopise *Jindy a nyní* 1830, I, 60.

Různočtení: 14 „Vrať zpět se, dítě rozmilé!“] „Vrať se, mé dítě roz-

milé!“ *L* / 16 stříbroleskná] stříbrolesklá *K* / 25 světlu] světle *L K* / 32 sedum] sedm *L K* / Opravujeme: 25 luny (podle v. 16).

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 26 (vliv Záboje z RK).

Str. 73

Na hrobě sestřiným. *B* (č. VI, podle zařazení asi z roku 1831), *S*, *R5* (odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, s názvem Na hrobě sestřině).

Tři autorské verse. *K* zvolil znění *S*, ale neoznačil v *B* báseň obvyklou značkou $\theta\theta\theta$. Jediná podstatná odchylka v *K* ve v. 1 (klidně m. tíše) je v praxi *K* ojedinelá, všude jinde opravoval *K* na tíše. V *R5* je báseň hned za rukopisem Pouti krkonošské, datované 26. září 1833, a je oddělena silnou čarou. Sabina ani *K* tuto versi neznali (srov. poznámky k Pouti krkonošské).

Úsudky o básni se různí. P. Eisner pokládá báseň za pouhé pensum, konvenční žákovský okus napsaný možná pro potěchu učitelů, Voborník se domnívá, že na časomíru vedle vlivů školních měly účinek i Počátkové českého básnictví. Krčma soudil, že Mácha, nemajíc vlastní sestry, zalkal nad smrtí dívky, jež ho milovala, k níž však on pociťoval jen city bratrské, a označuje přímo Marinku. Tato domněnka je nepravděpodobná, už také proto, že se v básni mluví o mrtvých bratrech. K. Janský zprvu hledal v básni vztahy k nějaké tajné společnosti, o níž se dovídáme v životopise u Sojky (Naši mužové, 1862, 810), ale nyní tento názor opouští. O. Králík považoval báseň umístěnou za Poutí zprvu za neorganický epilog „barbarského upravovatele“, později prohlásil nedoloženě celou báseň za falsum. Jelikož je báseň v ideovém protikladu k obsahu Pouti krkonošské, zdá se, že tu jde o romantickou ironii, s jakou se setkáváme v díle Máchově i jinde. Mohla tu být i jakási souvislost bratří s řeholními bratry (O. Králík), ovšem spíš náhodně a dodatečně vyplývající.

Nápadná je shodnost ladění i po stránce formální (disticha) s básní An den Gräbern der Freunde.

Různočení: 1 tíše] klidně *K* / tmavočernou] tmavočerná *B S K* / za v. 2 jsou v *B* dva verše:

Nad dalekým však hvězda ranní stkví jasně se hájem,
zvěstuje, již východ blízko že jest Jasoně. /

6 teď] jich *B S K* / bolest] bolest *B S* / 7 nyní] milá! *B* / 9 Větríkem] Větríčkem *S* / 11 v ozdoby] v ozdobě *B* / 13 mutné si] mútné ti *B*, mutné si *S* / 14 vůkolních] vukolních *B* / 16 více slavíka ni hlas již] zdá se, slavíčka že hlas víc *B* / 17 záhubě věčné,] v záhubu věčnou *B* / 19 již jsi] již si *B S K* (!) / 23 světle] světla *B* (*opis. chyba*) / Drobné od-

chyly *K* neuvádíme. Opravujeme: 3 Pohřizeni (podle *B*), 22 písma.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 13; Fr. Krčma, Dílo KHM I, 354; K. Janský, Dílo KHM I, 364; P. Eisner, Na skále, 36—37; O. Králík, Historie textu, 68, 70; týž, O metodu tvůrčí práce Máchovy, Slezský sborník 53, 1955, 402—415; týž, Pouť krkonošská, Olomouc 1957, 169n.; F. Vodička, Nový pokus o revisi textu Máchova díla, Česká literatura 4, 1956, 74; týž, Máchovy rukopisy a tzv. máchovské „apokryfy“, Česká literatura 6, 1958, 176n.

Str. 74

Přelka. B (č. VII s datem 18 $\frac{1}{2}$ 31), *R2* (prvních deset veršů), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (podle *R29*).

Tři verse autorské. *B* je nejstarší znění, má písařské chyby (v. 9—10 jsou opsány dvakrát), menší úpravy (všude je přelka m. předlka) a je označeno ~~000~~, tj. *K* otiskl podle *R29*. *R2* se asi valně nelišilo od *B* (známe pouze deset veršů), jen v. 6 má jiný pořádek slov. Znění *R29*, datované 17. října 1833, tedy těsně po cestě do Krkonoš (odtud asi změna ve v. 4), je místy přepracované. Odchyly v *K* jsou jen vydavatelské, proto je neotiskujeme.

Různočtení: 3 na mezi] na zemi *B* (asi písařská chyba) / 4 dolu k Praze] po silnici *B R2* / 6 již se] se již *R2* / 7—8 Starostí ubledly červené prv líce,] že se Milvoj z boje snad nevrátí více.] Pro Milvoje touhou zbledly jsou jí líce,] z boje on se k přelce již nevrátí více. *B R2* (v *R2* líce;) / 9 polétává] polétává *B* / 10 otazník a uvozovky doplňujeme podle *B* a *R2* / 11 vraný havran] havran vraný *B* / 15 Před dívkou veliký] Před přelkou vysoký *B* / 16 leká] třese *B* / 18 želu] trudu *B* / 20 žel žežhulka volá v každé srdce v háji] v každé srdce volá žel žežhulka v háji *B* / Opravujeme: 1, 19 máji (bylo kvůli rýmu), 2 vola, 3 máji, 11 vraný, zpravu, 15, 20 krákonos, 18 Nestrachůj.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 27 (upozorňuje, že týž námět je v Krkonošské kleči od V. K. Klicpery).

Str. 75

Svatý Ivan. B (č. VIII), *T* (Večerní vyrazení, v prosinci 1831, č. 87, s podpisem Hynek Mácha, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny).

Ani jedna verse není spolehlivá. V *B* jsou chyby písařské (41), v *T* zase tiskařské (38) a možná i zásahy redaktorské. Značka ~~000~~ v *B* znamená, že *K* použil jiné verse, nemůžeme však s jistotou tvrdit, že zvolil znění *T*. Odchyly ve v. 21, 44, 71 aj. mohou být autorské, ledaže bychom připustili, že *K* kombinoval dva texty. V *K* jsou ovšem zřetelné zásahy vydavatelské, ve v. 41—42 bylo provedeno sjednocení minulého času.

Tuto báseň četl Jungmann koncem roku 1831 na jedné ze svých úterních přednášek o literatuře české, kde se mu dávaly literární pokusy k posouzení. Týden poté vyšla báseň ve Večerním vyražení. Je to první otištěná báseň Máchova. Srov. s básněmi Der Eremit (česká báseň se o ni opírá), Cizinec a Ivan.

Různočení: 9 pestrým] pestrá *B* / 10 listem novým šatil háj:] listím šatil novým háj, *B* / 13 kámen] kamen *B* / 18 fousy] vousy *K* / 20 když] kdy *B* / 21 na skálu] na skaly *B*, na skály *K* / 22 vylíval] vyléval *K* / 24 sboropění] kůropění *B* / 25 A hle,] Ahle! *B* / 26 z něj se prýští] z něho plyne *K* / 29 oči zvedne] zraky zvedne *B* / 30 dle lůžka] u lůžka *K* / 31 takto k němu] k němu takto *B* / 32 jest již to let] již tomu let *K* / 34 opustil's co] cos opustil *K* / 35 k odměně] v odměnu *B* / 37 v letu rychlém] v prudkém letu *B* / 38 vzhůru k nebi zpět se vznes] v *T* chybí zpět (*tisková chyba, doplňujeme podle B*), k nebesům se vznes *K* / 39 otevřelo zas se nebe] tu se otevřelo nebe *K* / 40 radostný zas] zas radostný *B*, a radostný *K* / 41 jasná zář kol hvozdy zlatí] jasná zář kol hvězdy zlatí *B* (*patrně chybné čtení*), jasný plápol hvozdy zlatil *K* / 42 ztratí] ztratil *K* / 44 v oudolí] v dolině *K* / 47 zdvihne] zdvihne *B K* / 48 tihne] tihne *B K* / 52 sen. —] sen. *B* / 54 již se] vždy se *B* / 62 názvuk] dozvuk *K* / 65 kdy] když *B* / 66 harfy] harfky *B* / 70 vzhůru kolem nohy] kolem zbledlé nohy *B* / 71 kadeří] s kadeří *B K* / Opravujeme: 10 středník na dvojtečku, 58 středník na čárku.

Literatura: J. B. Pichl, Vlastenecké vzpomínky, 59 a 91 (vyd. Hýskovo); K. Janský, Životopis, 70n.; P. Eisner, Na skále, 80n.; J. Vašica, Legenda svatoivanská, Řád 2, 1935, 248n., též separát.

Str. 78

Svatý Vojtěch. B (č. IX, s letopočtem 1831, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny). Verše 11—12 a 78 doplňujeme podle *K*, v *B* nejsou.

V *B* je znaménko ~~o~~, poněvadž *K* použil jiného znění. Změna *spěchá* na *spěje* ve v. 41 je stejná jako v písni Rozprostřela chladná noc, v. 21. Poněvadž se těžko dají vyloučit zásahy vydavatelské v *K*, volíme starší, ale spolehlivější znění *B* a doplňujeme je o tři verše z *K*. Vynechání veršů 11—12 v *B* je obvyklá písařská chyba — haplografie —, poněvadž v. 10 a 12 začínají oba slovem *ani*. Také v. 78 asi přeskočil písař, protože se veršem 77 končí stránka v *B*. Ve v. 54 a 55 bylo v předloze *K* jistě *ními* (m. nimi), v *B* je podezřelý tvar *níma*. V. 38 má v *B* o stopu víc, což svádí k domněnce, že v *K* jde o úpravu vydavatelskou, naproti tomu v. 44 je v *K* zas o stopu delší (o přívlastek *český*).

Konec básně srovnej s básní Přes hvozd tmavý.

Různočtení: 9, 26 nepochmuřilo] nepochmuřilo *K* / 11—12 *chybí v B* / 11 šírou (*emendace*)] šírou *K* / 14 hlavy své přikryté listím svadlým] hlavy poukryté listím svadlým *K* / 15 skleslo] kleslo *K* / 18 sklopenou lid chodí k zemi hlavou. —] k zemi skloněnou lid nese hlavu. *K* / 20 jest] pak *K* / 23 bohům (*podle K*)] Bohům *B* / 25 čtyrycet] čtyřicet *K* / 36 Bílá labuť] Labuť bílá *K* / 38 Ani labuť bílá, ani] Labuť bílá ani *K* / 41 spěchá.] spěje. — *K* / 44 vlasti otce] otce vlasti české *K* / 48 aby těžký odvrátil trest od nich] aby trest odvrátil od nich těžký *K* / 50 s vláhou tou i ourodnost] s vlahou tou i ourody *K* / 54, 55 níma] nimi *K* / 59 tyčí] týčí *K* / 60 uprostřed hor hrdých Krkonošů;] v středu hor to hrdých, Krkonošů, *K* / 61 všudy] všude *K* / 63 *v K konec odstavce* / 65 všudy plno lidu] množství lidu čeká *K* / 69 jest] je *K* / 72 klesá] klesna *K* / sklání] kloní *K* / 78 *chybí v B* / 83 dešť] dešť *K* / 84 jen nad horou rozevřená mračna] nad horou jen rozevrou se mračna *K* / 86 jest] je *K* / skrytá] skryta *K* / 87 klesá lid tu kolem,] lid tu kolem klesna *K* / 88 v podivení] v udivení *K* / Opravujeme: 1 následuje (též podle v. 3), 7 lůna, 9, 11 *luna*, 28 *Luna*, 55 rozkladá, 69 přiodený, 73 sklání, 74 pudu, 79 slůnce, 88 *Vojtech*.

Literatura: V. Bitnar, Máchova katolicita, *Archa* 24, 1936, 197; týž, Hagiografické živly v díle Máchově, *Sborník Literárněhistorické společnosti*, 1937, 174 (zjišťuje v této básni dva základní motivy, poutnický a dešťový — Máchova skladba patří do okruhu starobylých skladeb dešťových —, a shledává, že báseň nevznikla z inspirace náboženské). Srov. též Šaldův zápisník 9, 154.

Str. 81

Syn mlynářův. B (č. X, Mlynářův syn, s datem 18 $\frac{1}{2}$ 31), *R2* (jen poslední tři sloky, v. 31—48), *S* (bez poslední sloky), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, podle *R29*).

Čtyři verše autorské. Nejstarší *B*, označená $\text{---}\text{---}\text{---}$, je až na drobnosti (kolomi, mlynem, Milku) celkem spolehlivá. V *S* chybí poslední sloka, snad byla na dalším ztraceném listě. V *R29* přehodil Máchův omylem v. 9—10, čímž porušil rýmové schéma ababcc. Ve v. 25 bylo v starších zněních: *Syn mlynářův pode mlejnem* sedí, kdežto v *R29* *přede mlejnem*, a ve v. 45 všude: skrze slzy *po řece* on hledí, kdežto v *R29* *na měšiček* hledí, ačkoliv se v téže sloce dvakrát opakuje výraz *Lůna*. Buď Máchův opakoval omylem verše 43 a 27, nebo spíš tu jde o úmyslnou repetici veršů, jako ve v. 5—6 a 29—30, přičemž záleží víc na zvukovém účinku, jako při opakování hudebního motivu, než na smyslu. Pořadí veršů 9—10 opravujeme souhlasně s *K*. Bezvýznamné úpravy *K* v různočteních neuvádíme.

Části druhé a třetí sloky přemístil Máchá později do básně Měsíc stojí. Tam jsou verše 3—4 v stejném pořádku jako přehozené verše 9—10 v *R29*, čímž je Máchův omyl vysvětlen. (Přepřacování Syna mlynářova v *R29* je pozdější než báseň Měsíc stojí.)

Voborník poznává v básni odpověď na Dceru mlynářovu od Jos. VI. Kamarýta (Smíšené básně, 1832).

Různočtení: 3 kolami] kolomi *B* (*asi písařská chyba*) / 4 jenž kolem] jež podle *S* / 9—10 jsou v *R29* přehozeny (*emendace podle BS*) / 10 mdle se lesknou] lesknou mdle se *B S* / 15 tihnou] tíhnou *B S* / 17 kol] vkol *S* / 18 ten?] ten? — *S* / 19 Mílka] milka *B*, Mílka *S* / nespí!] nespí, *B*, nespí! — *S* / 21 tísově] tísově *B* / 23 sklesla noc] přišla noc *B* / jí zašel] zašel jí *S* / 24 teď] již *B* / 25 přede mlejnem] pode mlýnem *B*, pode mlejnem *S* / 29 Smutně zní té řeky hluk] Třetí noc již tady dlí *B*, Smutně zní tam řeky hluk *S* / 30 jako lesních rohů zvuk] co mu Mílka v rakvi spí *B* / 32 jasnobledé] modrojasné *B R2* / 33 hle, lodička] lodička tu *B* / 34 proudné víry bez ourazu mine] kde se řeka kolem skály vine *B R2 S* / 35 strmí z ní] strmí ven *B* / 36 v níž sen dlouhý Mílka spí] v ní spí Mílka dlouhý sen *B*, dlouhý sen v níž Mílka spí *R2*, v níž sen dlouhý Mílka sní *S* / 38 Lůna] lůna *B* / 39 šerobledé] jasnobledé *R2*, jasnobledé *S* / 40 doprovází;] doprovází. *R2* / 43—48 *nenť* v *S* / 43 Mlynář přede mlejnem smuten sedí,] Přede mlejnem smutný otec sedí *B*, Přede mlejnem mlynář samý sedí, *R2* / 44 Lůny] lůny *B* / 45 na měsíček hledí; — —] po řece on hledí, *B*, on po řece hledí, *R2* / 46 až kdy zjitra Lůny světlo zhasne,] až za jitra Lůny světlo hasne; *B* / 47 hlasně] hlásně *R2* / 48 spí.] spí. — *R2* / Opravujeme: 8 tváři (v rýmu s v. 10), 29 *te* řeky, 31 z šede, 33 po vlnach.

Literatura: J. Voborník, K. H. Máchá, 13.

Str. 83

Noc (Slunce zhasne). *B* (č. XI, Noc. Óda, s datem 18²⁰/₁₂31), *O2* (odtud otiskujeme), *O3* (výpisek Hindlův, obsahující v. 5—6, 9—16), *K* (Prvotiny, kryje se s *O2*).

Dvě verše autorské. V *B* je báseň označena ~~ooo~~, tj. *K* měl *k* dispozici (prostřednictvím *S*) rukopis, který byl zároveň předlohou *O2*. Hindlův výpisek interpunkčně téměř souhlasí s *O2*, ale má správně *teskno* (v. 9).

Voborník klade báseň podle horácovského metra, jež ukazuje na pátou třídu gymnasiijní (tzv. poetiku), do roku 1829, protože neznal ještě *B*, kde je báseň datována.

Různočtení: 1 Slunce zhasne; šerá noc zahalí světy.] Světlost zajde. — Šerá noc zahalí světy. — *B* / 4 tmavou.] tmavou. — *B* / 6 no-

hou —;] nohou; *B* / 9 teskno (*podle B O₃ K*)] těсно *O₂* (*opis. chyba*) / 12 tichou?] tichou? — *O₃* / 13 smrti? —] smrti? *B O₃* / 14 Myšlenka,] Myšlenka! *B* / zvonu] zvonů *O₃ K* / 16 opuštěný? —] opuštěný?! *B* / 18 v prsu] v prsou *B* / 19 obraz;] obraz *B* / 20 uleknutý! —] uleknutý! *B* / 24 Lůna (*podle v. 28*)] Luna *O₂*, luna *B K* / 26 pak černá] černá pak *B* / tma] <noc> tma *O₂* / 28 zář! —] zář! *B* / Opravujeme: 10, 22, 25 středník na čárku (*podle B*), 24 Luna (*podle v. 28*).

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 13.

Str. 85

Abaelard Heloíze. T (Večerní vyražení 1832, č. 4 z 23. ledna s podtitulem *Psáno z kláštera*. Titul chybně Abelard a Heloíze, v obsahu Abelard a Heloíza; podepsáno Kar. Hynek Mácha), *B* (č. XII, Abaelard Heloíze s datem 18[—]32), *R₂₉* (odtud otiskujeme), *K* (Abelard Heloíze, Prvotiny, *podle R₂₉*).

Tři autorské verse. V *T* jsou četné tiskové chyby (v. 22, 25, 27, 30). V *B* je mnoho písařských chyb: 3 za rybníbníkem, 4 vchází m. vzhází, 38 zdmlel m. zmdlel; ve v. 38 je úprava *nemohu*, kterou převzal i *K*, a snad je též úprava ve v. 15. U titulu je značka ~~oee~~, protože *K* použil znění *R₂₉*. Výše uvedené chronologii versí vadí, že znění *R₂₉* se kryje ve v. 14 a 18 s *T*, takže *B* je osamoceno. *K* se odchýlil od *R₂₉* jen ve v. 8 a 10, ostatní změny jsou bezvýznamné.

Různočtení: 4 lůny] Lůny *T* / tvář;] tvář. — *T* / 5 kol svou] svou kol *T B* / 6 nad lesy] nad lesem *T B* / 8 posuď lásky] živou lásky *K* / moc; —] moc; *T* / 9 zasmutnělý] zasmušený *T B* / 10 jenž se víc] jak se víc *K* / noc;] noc; — *T* / 11 tak] jak *B* / 14 spatřiti tě] tebe spatřit *B* / 15 nežli v lůzko] nežli lůzko *B* / 16 v kterém věčný spátí budu sen] dlouhý, těžký v němž mám spátí sen *T B* / 18 oko mé v tvé stopilo se zraky:] oko mé v tvé ztopilo se zraky. — *T*, mé se oko ztopilo v tvé zraky. *B* / 20 zakvětá] zakvétá *K* / 22 v hory] na hory *T* (*asi tisk. chyba*) / 24 hraje.] hraje. — *T* / 25 S oblaky nad zem se vznésti toužím] S havranem nad zem se vznésti soužím *T* (*chyba tisku, m. toužím*) / 26 rychlý s nimi konati chci let;] s oblaky rychlý konati lét; — — *T* / 27 soužím] toužím *T* (*chyba tisku*) / 29 zhaslo, a noc] zhaslo. Noc již *T*, zhaslo, noc tu *B* / 30 dívka] dívka *T* (*chyba tisku*) / 32 od všech brání stran;] ze všech kryje stran; — *T* / 34 oceán;] ocean; — *T*, ocean. *B* / 36 stíhá! —] stíhá. — — *T*, stíhá. — *B* / 37 — již víc se neshledáme — —] — Již víc se neshledáme! — *T*, již více (*e připsáno později*) se neshledáme, *B* / 38 dál nemůžu] dál nemohu *B K* / zdmlel,] zmdlel. — *T*, zdmlel. (!) *B* (*opis. chyba*) / 39 myšlenka ta řádra] Myšlenka ta řádra *T*, Myšlenka ta řádra *B* / 40 žel; — —] žel. — *T*, žel.

B / 42 bolest] bolest *T B* / Opravujeme: 13 Helofzo!, 18 středník na dvojtečku, 22 rychlým, 32 klašterní.

Literatura: P. Eisner, Na skále, 80.

Str. 87

Iduna. B (č. XIII s datem 18 $\frac{1}{1}$ 32), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (*Iduna*, podle *R29*).

Dvě autorské verse. V *B* je značka --- , protože *K* použil znění *R29*, ale ve v. 21 změnil pořádek slov z důvodů rytmičných. Waldau překládá v. 9 a 23 podle *B*, to znamená, že nepřekládal z definitivního materiálu *K*.

Iduna, severská bohyně jara; znamená též tolik jako Immergrün (*Amarant*), protože je *Iduna* bohyně věčné svježesti. — Voborník se domnívá, že *Mácha* nalezl svou *Idunu* u *Klopstocka*. Jméno *Iduna* bylo tehdy zásluhou *Klopstockovou* tak oblíbené, že jím byly pojmenovány četné almanachy. Voborník uvádí *Idunu* vídeňskou (1834), almanach paní a dívek. V *Drážďanech* vydal *Th. Drobisch* sbírku *Iduna, religiöse Dichtungen*. Doplňujeme vídeňskými almanachy *Iduna, Ein Almanach für das Jahr 1827 a 1832*, dále o almanachy *F. D. Grätera „Iduna und Hermode“*, *Breslau 1812—1816*, a *Iduna, Ein Taschenbuch... von Mann Friedr. Bauer Fallenstein, Berlin 1813*. Nejpravděpodobnější je, že *Mácha* dostal do rukou některý z almanachů vídeňských.

Různočtení: 2, 6, 14 a 26 vzdy] vždy *B K* / 3 15, 27 a 39 noci] noci *B K* / 7 jenž] jež *B K* / 9 v lese v hradu] v hvozdu v hradě *B*, v lese v hradě *K* / 11 listů (*podle B*)] listu *R29* / 21 Zem se pod nimi třese] Pod nimi zem se třese *K* / 22 rýkem] rykem *B K* / 23 tak] jak *B* / 27, 39 Lúno (*podle B*)] lúno *R29* / 34 na tom hrobě] v noční době *B* / 36 v tiché době] na tom hrobě *B* / 37 *Idúno!* má *Idúno!*] *Iduno!* ó *Idúno!* *B* / Opravujeme: 1 doplňujeme vykřičník (*podle v. 14, 25 a 37*), 18 nepřátele, 19 *Panoši!*, 20 *Mnohy*, 26, 38 středník na čárku, 28 doplňujeme vykřičník (*podle v. 4 a 16*).

Str. 89

Bojarín. B (č. XIV, *Bojařín*, s datem 18 $\frac{19}{1}$ 32; odtud otiskujeme), *O2* (*Bojarýn*), *K* (*Bojarín*).

Mácha pravděpodobně psal všude *Bojarín*, což je v opisech různě transkribováno (*B Bojařín, O2 Bojarýn*), všude s velkými písmeny na začátku. Na rozdíl od předešlých vydání přepisujeme *bojar, bojarín* s malými písmeny, abychom odlišili jméno *Boján. B* je verse, jak se zdá, nejméně porušená. Má značku --- , poněvadž *K* znal text *S*, který asi

nebyl úplně shodný s textem *O2* (kde nejsou Sabinovy opravy jako v básni Pod starým hradem). V *O2* a v *K* je setřen rozdíl mezi Bojánem a bojarem (všude je tam Bojar) na úkor srozumitelnosti. V *K* jsou zřetelné jazykové úpravy ve v. 31, 33 a 57 (dokonce byl obětován rytmus), snad i ve v. 54 z důvodů zvukových: V lese, kde se; změna pořádku slov ve v. 29 a 55 mohla být už v *S*, poněvadž tu chybí důvod. Odchylujeme se od verse *B* jen v transkripci slova bojarín (podle *K*) a zavádíme odstavec u v. 46 (podle *O2* i *K*).

Podle Voborníka pokusil se básník spojit ruskou formu písní s romanikou v duchu lorda Byrona.

Různočtení (kromě odchylek výše uvedených): 4 v holém trnu stojí rozmarýna;] holým trním roste rozmarýna. *O2 K* / 5 dubce] dubu *O2 K* / 8 temném] temným *O2* / 9 Tmavým, hustým] Tmavým, <tem> hustým *O2* / 11 tmavým, hustým (podle *O2*)] hustým, tmavým *B* / 14 rukou] rukouch *O2* / 15 šatu] šatě *K* / 16 usvadlý] u(s)zvadlý *B* / 23 po nebi hle ani hvězdy jasné;] není po nebi ni hvězdy jasné, *O2 K* / 24 nad lesem jen mňhá svit se bledý] nad lesem se mňhá svit se bledý *O2* (opis. chyba) / 25 po malé chvíli] po chvíli malé *O2 K* / 27 křoví] křovin *K* / 29 ticho kol panuje] kol panuje ticho *K* / 31 zasmušený co noc černá] zasmušen co černá noc *K* / 32 lůna] Luna *O2* / 33 zahalený] zahalen *K* / 36, 37, 52 Boján] Bojar *O2 K* / 38 Slyš, (podle *O2 K*)] Slyš! *B* / 39 Zas] Již *O2 K* / 40 mlčí opět] opět mlčí *O2 K* / 42 vzhůru, rychle, rychle vzhůru!] vzhůru, rychle! — Rychle! vzhůru! *O2 K* / 43 Huj] hoj *K* / 46 odstavec podle *O2* a *K*, v *B* není / 53 Boján (podle v. 36, 37, 52)] Bojan *B*, Bojar *O2 K* / 54—55 V lese, kde se jedle s dubem pojí, | obklopená vůkol houští stinnou] V lese s dubem jedle kde se pojí, | houští vůkol obklopena stinnou *K* / 57 kolem něj se větve dubu vinou] kol něho se dubu větve vinou *K* / 60 a na mechem porostlých dvou hrobách] a na dvou porostlých mechem hrobách *O2 K* / Opravujeme: 12 plač, 35 ní.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 28.

Str. 92

Píseň (Pod starým hradem, širší znění). *B* (č. XV, *Píseň*, s datem 18²⁵/₁32), *O2* (*Píseň*, odtud otiskujeme), *O14* (bez názvu, 16tá [*píseň*], souhlasí s opraveným *O2*), *K* (*Písně*, č. 15, souhlasí s *O14*).

V, *B* je značka -ooo-, *K* měl jiné znění. V *O2* jsou Sabinovy opravy (dále *Sab*) ve v. 22 a 24; v jiných skladbách v *O2* Sabinovy opravy nejsou. Za posledním veršem je připsáno jinou rukou: *do posledního svázku (sic!) a hvězdička je též před 1. veršem. Vysvětlení přípisku viz v úvodních poznámkách, str. 336. *Kuku* ve v. 2 je v užším znění *R29*

v uvozovkách jako v *O14*, což opravňuje k domněnce, že Sabinovy opravy mohly být provedeny podle jiné autorské verze. Přijímáme emendaci navrženou Sahánkem ve v. 31 podle *B* (Mílka je bohyně lásky, Venuše). Mácha později epickou část básně vynechal (srov. Ohlas písní národních, č. 9) a otiskl jen první lyrickou sloku.

Různočtení: 2 volá kuku] volá: „kuku“ *O14*, volá: „Kuku!“ *K* / 2 nepřijdem] nepřijdem *B K* / 6 smutné] smutně *B* / 9 si chvívá] zachvívá *K* / 16 smutně i slávk z olšiny zpívá.] smutně slavíček z olšiny zpívá: *B* / 17 „Neplač, dívčinko] „Neplač, dívčino *B* / 18 Zděnek] Zdeněk *BK*, Zdenek *O14* / 21 srdce mé] přece mne *B* / 22 že Míra pláče Zdenka mrtvého] Míra pláče pro Zdenka (Zdeňka *K*) mrtvého *O2* (po *Sab. opravě*) *O14 K* / 24 že hrob] však hrob *O2* (po *Sab. opravě*) *O14 K* / mne] jej *B* / 25 hasne;] hasne, *O14 K* / 27 s ním Míra leží v hrobě, jak chtěla.] s ním Míra spí, v životě jak chtěla; *B* / 28 Smutné] smutně *B* / 31 cvičená Mílkou (Mílkou podle *B*)] cvičená Mílkou *B*, cvičená Mírou *O2 O14 K* / 32 sívá holoubka jích] holoubka sívá jich *B* / Odchyly v *K* jsou vesměs vydavatelské. Opravujeme: 7 samá a doplňujeme uvozovky před v. 17.

Literatura: St. Sahánek, LF 50, 1923, 247; Janský-Jiráť, Tajemství Křivokladu, 141—142 (o rozvržení Spisů u Jeřábkové); O. Králík, Historie textu, 72 (mylně vykládá poznámku „do posledního svazku“, že tu šlo o uveřejnění básně za života Máchova).

Str. 94

Zpěvec. B (č. XVI, s datem 18²⁶/₁32, odtud otiskujeme), *K* (varianta, otiskujeme na str. 98).

Značka ~~000~~ v *B* nás opravňuje k domněnce, že byly dvě verze máchovské, rozdílné rozsahem. Ve verši *B* chybí prvních 15 veršů verše *K*, ve verši *K* zase chybějí verše 81—104 z verše *B*. První odstavec verše *K* (1—15), který chybí v *B*, je shrnut ve v. 75 (v *K* v. 80), tak jako v. 76—77 (v *K* v. 81—82) shrnují obsah druhého odstavce *K* (v *B* je to I. oddíl). Mohlo by se tedy zdát, že tu byl 1. odstavec *K* od původu, tj. že by měl být i v *B*, ale tomu zas odporuje poměrná spolehlivost *B. K* je znění o něco mladší a většina nebo všechny změny mohou být autorské. Závěr zkrátil Mácha bezpochyby sám (v *B* v. 81—104), podobně jako v písni Rozprostřela chladná noc. Škrty veršů uprostřed textu (v *B* jsou to v. 12—17, 26—28) mohly být provedeny vydavatelem, poněvadž to snad vadilo jeho vkusu (houkání výra a kuňkání žab), ale ze stejného důvodu i samým Máchou; také v. 59 (v *B*), lokalizující báseň do dávné minulosti, zajisté neškrtl *K*. První odstavec v *K* byl připsán Máchou dodatečně, asi náhradou za vypuštěný závěr,

a tím se vysvětluje, proč jsou v *B* první a druhý odstavec označeny římskými číslicemi.

V básni je mnoho slovních souvislostí: v. 26 srov. s básní Na popravíšti, v. 63 s básní Svatý Vojtěch, v. 91 s Královičem aj. Voborník (a po něm Jakobson) vidí tu ohlas lyrickoepického Jelena z Rukopisu královédvorského (Voborník navíc ohlas Písně pod Vyšehradem).

Různočtení: 39 šířý (*podle K*)] šířý *B* / 54 smrt jeho oplakávají] oplakávají jeho smrt *B pův.*, pak přečíslováno / 66 různém (*podle K*)] růžovém *B* / Opravujeme: 29 polétaval, 70 lůně (podle v. 53), 83 jinoš, 97 nevchází.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 26; R. Jakobson, Torso a tajemství, 274.

Str. 98

Žpěvec (mladší znění). *K* (odtud otiskujeme; srov. text předešlého znění *B* a poznámky).

Verš 2 srov. s Jaroslavnou v. 41.

Různočtení: 63 harfku (*podle B*)] harfu *K* / 68 pochmuří (*podle B*)] pochmuří *K* / 69 slze (*podle B*)] slzy *K* / 85 harfka (*podle B*)] harfa *K* / Opravujeme: 21 širošířé, 24, 71 skví, 44 ztišil, 47 zdřiml, 49 tiše, 51 Pozdřiml, 59 luny, 66 struny, 73 skvěla, 74 zazněl, 75 luně (z větší části podle *B*).

Str. 101

Čech. S (pouze od v. 78: Vystoupilo slunce, začátek chybí; odtud otiskujeme), *K* (podle *S*; odtud otiskujeme v. 1—77).

Jen jedna verše, bohužel v *S* začátek chybí. V zachované části *S* jsou ve v. 117, 122—124, 127 a 136 vyznačeny Sabinovy opravy, které potom převzal *K*, jen slovo *stříbrná* Sabina neopravil (v. 123). Zásahy utrpěl smysl textu: ze stříbrné přilbice a zlatého štítu stala se zlatá přilbice a stříbrný štít a vlasy ztratily přívlastek (122—124), důvodem mohl být jedině Máchův neobvyklý pořádek slov. Ostatní opravy jsou z příčin rytmických, až na v. 117 a 127, kde žádného nutkavého důvodu není, alespoň v jiných případech nebyl Sabina tak citlivý. *K* vynechává v. 142—143, dovršuje snahu brusíčkou, ale ponechává ku podivu nesprávné tvary rukouch (9), v několika případech jenž (9, 16, 19), ačkoliv je jinde opravuje, a vydobíli (29). Původní tvar *harfy* byl v předloze asi *harfky*, podle jiných obdobných oprav *K* v prvotinách. S naprostou bezpečností můžeme opravit ve v. 1—77: strůna, lůna, usta, zazněl (v *K* zazněl), tše a Bohdán (m. Bohdan, podle Rozbroje světů a Viasila).

V zápisníkovém zlomku Anmerkungen je hned na začátku smazán nadpis *Čech*. Podle motivu bzučení včel (v. 141—143) mohla by tu být souvislost s básní *Ó harfo dávnověká* (srov. poznámky na str 387).

Různočení (*Sab* = opravy Sabinovy v *S*): 90 skála] sklála *K* (*chyba tisku*) / 97 Stane státi, —] Staví kroky — *K* / 100 Leskne vzhůru vůdcový se mlat] Zaleskne se vzhůru vůdcův mlat *K* / 106 Vzej] Lkej *K* / 117 stojí opět pevně] pevně opět stojí *Sab K* / 121 kolem něj se leskne brnění] kolem něho skví se brnění *K* / 122—124 *opraveno Sabinou a převzato v K takto*:

Vlasy zlatá přilbice přikrývá,
na rameně stříbrný se štít
jasně stkví, co lůna ouplná

(*K* přilbice, skví, luna, *Sab. omylem neopravil stříbrná*) / 127 vstupující nad les] nad les vstupující *Sab K* / 131 ránou] ranou *K* / 132 prsa] prsy *K* / 136 vítězný zavzní ve vojš.ě ryk] ryk ve vojště zavzní (*zazní K*) vítězný *Sab K* / 139 sivých] živých *K* (*chyba tisku*) / 142—143 *v K vynecháno* / Opravujeme: 42 *s Bohem*, 82 posud (podle v. 79 a 81), 85 *lévhard*, 88 *leskné*, 94, 111, 112, 116, 134 *nim*, 98 *z zraku*, 106 *silnym*, 113, 141 *našf*, 119 *Bůh*, 125 *kováný*, 126 *ohňu*, 140 *rychlým*, 142 *jasnym*, 143 *bzučice*.

Literatura: J. Jakubec, *Dějiny literatury české II*, 767 (Mácha podlehl pojetím, komposicí a formou Lindově Záři nad pohanstvem a některými prvky písní srbských).

Str. 106

[*City vděčnosti.*] *M* (č. 52 a 43, bez názvů, odtud otiskujeme), *K* (*Básně příležitostné, City vděčnosti 1 a 2, podle M*).

Sloučení obou básní pod společným titulem provedl *K*. Připsáním podtitulu (*Bývalému učiteli*) vznikl dojem, že je to jedna báseň. V *M* je v. 6 v jiném pořádku slov, takže chybí rým, — je to snad opisovačské nedopatření, přehlédnutí číslic nadepsaných nad slovy, jak bývá v máchovských rukopisech. Verš 33 je v *M* o stopu kratší, je vynecháno slovo *býti*. Podobné nedopatření by se bylo málem stalo ve v. 45. Původně napsal opisovač: *jenom Tobě v* (patrně začátek slova *vezdy*), pak přestal opisovat; dodatečně je dopřáno latinkou, ačkoliv celá báseň je psána kurentem: *<v> <bo> Bože vezdy planou*. *K* ve snaze přizpůsobit druhý oddíl prvnímu změnil *Bože* na *otče*. Zůstává otevřena otázka, zda v rukopisné předloze nebylo původně *pane* a není-li slovo *Bože* doplněno náhodně opisovačem. Ponecháváme tradiční název obou básní podle *K*.

O. Fischer se domníval, že obě básně byly psány na A. Klara, protože ještě nevěděl, že jsou to básně samostatné (druhá je dubletou první, ale spíš obráceně). První mohla být adresována Klarovi k jeho svátku dne 21. června 1831, krátce poté, kdy byl Klar jmenován čestným občanem města Prahy (16. června 1831). Tehdy bylo zvykem oslavit jmeniny profesora buď nějakým darem, nebo básněmi. Na Klara se vztahují přesvědčivé verše: Ty, jenž zrozen k slávě města svého atd. Byly to jediné Klarovy jmeniny přicházející v úvahu, neboť v červnu roku 1830 byl Mácha ještě na gymnasiu a nebyl jeho žákem, kdežto roku 1832 už Klar neučil, protože se v listopadu roku 1831 těžce rozstнал, odešel na odpočinek a roku 1833 zemřel. Druhá báseň je buď první verše básně předchozí, nebo byla věnována někomu jinému.

Těmto předpokladům odporují jedině tvary *vzdy* a *navzdy* (v. 11 a 13), jež se hlásí časově do období po cestě do Krkonoš na podzim 1833. Snad měl opisovač *M* jako předlohu Máchův pozdější opis jako v případě *R29*.

Různočtení: 1 hudebného] hudebního *K* / 6 Ty, jenž zrozen k slávě města svého (*podle K*)] Ty, jenž města svého srozen k slávě *M* / 18,20 mě] mne *K* / 21 dále mohl] mohl dále *K* / 24 srdce city] city srdce *K* / 30 harfce] harfě *K* / 33 býti (*podle K*)] v *M* chybí / 42 tyto stavu Tvého. Proto kanou] stavu Tvého. Protož taky kanou *K* / 45 Bože] ⟨v⟩ ⟨bo⟩ Bože *M*, otče *K* / V *K* je druhý oddíl rozdělen na čtyři sloky. Opravujeme: 11 uznáva, 15, 41 si (spr. jsi), 26 tebe, 30 moji, 32 cítí, 37 muže, 39 naši, 40 ukazals, 42 tvého, 44 našém.

Literatura: O. Fischer, K. H. Máchas deutsche Anfänge und der Kreis um Alois Klar, Xenia Pragensia, 1929, 251.

Str. 108

Těžkomyslnost (Zašlo slunce). *M* (č. 35, Těžkomyslnost, odtud otiskujeme), *K* (Večer).

V *M* je ve v. 8 provedena patrně jinou rukou oprava, která souhlasí s *K*. *K* se odchyluje v názvu, v posledních čtyřech verších a v jiné grafické úpravě. Králík uvádí tyto důvody změn: nesprávný tvar *vzchází* m. *vzcházejí* (ačkoliv si *K* jinde vypomáhá tvarem *vzcházej*) a neshodný tvar přechodníkový. Také výraz *světův* je kobrovský, Mácha užívá jinde *světů*. Chybí tu však přesvědčivé zdůvodnění změny posledního verše. Králík se domnívá, že *K* začal při opravách mluvnických při změně smyslu bezděky vkládat do Máchova textu svou filosofii, kdežto Jedlička naopak pokládá právě závěr v *K* za máchovtější.

Báseň je předchůdcem znělky *Zašlo slunce za modravé hory*, takže

ani verse *M* není osamocená. Voborník poukazuje na příbuznost s básní *Noc* (Slunce zhasne). Srov. druhou sloku s předposlední slokou Svatého Ivana.

Různočtení: 5 listem] s listem *K* / 6 bezbarevná] bezbarvá *K* / 8 V větru zvučí harfka má] Ve větru zní harfka má *M* (opraveno později), Ve větru zní harfa má *K* / 17 nad skálou Lúna] nad skalou luna *K* / 21—24 jsou změněny v *K* takto:

A tou mhou zář hvězdy zlaté
světův vyjasňuje chrám —
v chrámě ticho — ticho svaté —
snad je Bůh v něm sám a sám? — /

Opravujeme: 7 potučku, 15 zvadné, 21 Vzhuru vzchazi, 23 mně, 24 bydlím. Na konci v. 10, 11, 14, 18 je v *M* středník.

Literatura: J. Voborník, *K. H. Mácha*, 14; B. Jedlička, *K* novému vydání spisů *K. H. Máchy*, ČMM 54, 1930, 270; O. Králík, *Historie textu*, 97—98 (nesouhlasíme s tvrzením, že *K* chtěl ztlumit Máchův „vzdor“).

Str. 109

Hrobka králů a knížat českých. M (č. 33, odtud otiskujeme), *O15, K* (Prvotiny, podle *S*).

Podle pravopisu patří báseň do prvotin. *O15* je jistě věrný opis neznámého *S*. Pořadatel před Sabinou zařadil znění v *M* mezi zlomky, ale Sabina později připsal poznámku: *báseň*. Snad Sabina našel jiné, úplné znění; tomu by nasvědčovalo, že tu nebylo důvodu měnit pořádek slov ve v. 7 a 10 a také že změna ve v. 19 *Rychle* na *Smutně* připomíná autorské změny v *Pouti krkonošské* (*Sen — R5*). O. Králík se domnívá, že Sabina připsal bona fide závěr, aby bylo o zlomek méně; jeho kritika sporného závěru je však nadnesená. Rozhodujeme se pro znění *M*, protože je zaručené, ale jsme přesvědčeni, že toto znění nebylo osamocené. *K* má proti *O15* jen jednu podstatnou odchylku ve v. 26: on však m. však on — a nepadá jako samostatná verse vůbec v úvahu, proto ji v různočteních neuvádíme.

Voborník našel podobné divoce chmurné prostředí u německého básníka Schubarta v básni *Die Fürstengruft*, kterou přeložil V. A. Svoboda. Kořistí z toho byla jen představa očí upřených „v jinou vlast“, která našla u Máchy příznivou půdu i v jiných básních.

Srov. s básní *V chrámu*.

Různočtení: 1 Tichá noc krajinu krýje] Krajinu noc tichá krýje
O15/7 Oknem zří sem Lúna bledá] Oknem luna zří sem bledá *O15/9*

čeští (*podle O15*)] český *M* / 10 Lúna na ni s bledou tváří] luna s bledou na ní tváří *O15* / 16 mé prsa] má prsa *O15* / 18 mocní lvové (*podle O15*)] mocny lvove *M* / 19 Rychle] Smutně *O15* / 33 černý závoj kol se dme.] místo toho je v *O15* (a také v *K* s odlišnou interpunkcí) jiné ukončení:

černý závoj dme se kol,
ticho pusté; já jen v středu
stojím, slza lpí na hledu
a na srdci — věčný bol. /

Opravujeme: 2 dvanactá, 6 v chramě, 7 Okném, 10 na ní, 11 září, 14, 15 mně, 21 krasný, 22 bíle, 33 závoj dmé.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 14; O. Králík, Historie textu, 86 aj.; týž, Neznámý rukopis máchovský, ČMM 76, 1957, 123n. (považuje báseň za „apokryf“).

Str. III

Ivan (Vpřevod). *M* (č. 45, bez názvu, sedm slok, z nichž poslední je porušena), *R9* (*Ivan*, šest slok, odtud otiskujeme), *K* (*Prvotiny*, *Poutník*, sedm slok, otiskujeme na str. 215).

R9 je složka o čtyřech listech malého formátu; na str. 1 je ozdobný titul *Ivan* (latinkou), Báseň v pěti odděleních (kurentem) a podpis Hynko Mácha (latinkou), na str. 2 je motto, str. 3 Oddělení I. / *Vpřevod*, str. 5—7 text (vše kurentem) a str. 4 a 8 jsou prázdné. Formát rukopisu je o něco menší než rkp. I. zpěvu *Ivana* (*R3*) a stránky nejsou orámovány. Podpis Hynko Mácha je v celé rukopisné pozůstalosti ojedinělý. Tvar Hynko ukazuje na vliv slovanských zájmů. Znění *R9* neliší se valně od *M*, jen ve v. 39—40; sedmá sloka, bez níž je báseň neúplná, chybí, patrně měla být připsána na prázdnou stranu 8.

V *M* chybí název, ale opisovač Habránek připsal podle jiné předlohy poznámku z *Ivana*. Verš 39 zněl v předloze patrně: Slunce vzhází s tváří jasnostkvělou — a opisovač *M* slovo *tváří* vynechal. Není též myslitelné, že by opisovač *M*, který se držel věrně předlohy (jak uvidíme z případu sedmé sloky), byl sám vytvořil podivný rým *polou*. Sedmá sloka byla v originále předlohy *M* patrně mechanicky poškozena samým Máchou a opisovač opsal jen to, co mohl přečíst.

Zato znění *K* je naprosto odchylné. Habránkův opis pro *S* měl zajisté titul *Ivan* (připsaný potom do *M*) i podtitul *Vpřevod*, neboť A. Waldau, který používal materiálu *S* (jeho překlad vyšel současně s vydáním *K*) překládá v Mácha's ausgewählte Gedichte sedm slok s názvem *Vorgesang* (= *Vpřevod*). Nemusí nás mýlit, že báseň je tam umístěna v čele oddílu *Vermischte Gedichte*, není to náhodně vytvořený titul

Waldauův. Bezpečně tedy můžeme předpokládat, že název Poutník je pozdní a není autentický. Důkaz o tom, že *K* není znění podvržené, jak se domnívá O. Králík, podáváme v poznámkách k variantě, str. 431. Jde tu v podstatě o tři autorská znění, dvě neúplná (*M* a *R9*) a třetí porušené vydavateli (*K*).

Tato báseň byla míněna jako předzpěv delší nedokončené skladby Ivan. Jiná samostatná báseň Ivan (následující), označená římskou I a psaná také v pětistopém trocheji, je napsána o něco později (je tam podpis Karel Hynek Mácha), ale už bez předzpěvu, patrně měl s ním Mácha jiné úmysly. V *K* jsou obě básně v Prvotinách za sebou v pořadí Ivan, Poutník.

Máchu podnítila četba Hájkovy kroniky a nepřímou též báseň Ivan, vydaná kaplanem Fr. A. Rokosem (1797—1852) roku 1823. Je tu ovšem značný rozdíl v pojetí. Mácha měl Rokosova Ivana ve své knihovně, výtisk s jeho podpisem našel K. Janský v Kudrnově museu v Netolicích. Do oblasti legendy svatoivanské náleží ještě báseň Svatý Ivan a jiné básně s námětem poustevnickým: obě varianty Eremita, Cizinec a zejména Královič, který je asi totožný s poustevníkem Ivanem.

Srov. poznámky k Poutníku a ke Královiči.

Různočtení v *M*: 15 hle!] aj! / 20—21 znak. — | A ač oko mé jej zřítí spěje] znak, — | a ač zřítí jej mé oko spěje / 33 Aj!] Aj / 34 žádost má] žádost ta / splněná; —] splněná. — / 36 zlá; —] zlá; / 39—40 Slunce vzhází s jasnostkvělou tváří, | obraz pálá v růžožhavé záři] Slunce vzhází s [tváří] jasnostkvělou, | obraz pálá v růžožhavé záři polou. / za 48 je v *M* sedmá porušená sloka:

Tak před zraky mý[ma, *doplněno později tužkou*]

Obrazu vzešlého

V neladu, teď díl se

Pořádek teď kr

Celý teď před zrak

Jej ty harfko

V obrazu co zřítí mně jest dáno,

V písni té buď vámi teď poznáno.

Za povšimnutí stojí čtyřikrát opakované teď. / Opravujeme: v mottu milosti, 4 naruč, 7 neustálé, 8 rychlým, 15, 22, 28 nim, 19 věštkyňě!, 32 tím, 38 bohyně!

Literatura: K. Janský, Nové rukopisy K. H. Máchy, LF 62, 1935, 156 (o nálezu *R9*); týž, První epické torso Máchovo, Naše věda 22, 1943, 154 (o nálezu *R3*); J. Vašica, Legenda svatoivanská, Řád 2, 1935; O. Králík, Historie textu, 94—96.

Ivan (zpěv I). *R3* (odtud otiskujeme), *M* (č. 40, podle *R3*), *K* (Prvotiny, podle *M*).

Jen jedno znění. *R3* je malý, pečlivě orámovaný rukopis, psaný latinkou na třech lístcích, sešitých nití. Na str. 1 je ozdobný titul *Ivan* s podpisem *Karel Hynek Mácha*, na str. 3—5 je text prvního zpěvu, str. 2 a 6 jsou prázdné, ale také orámované. Za posledním veršem je znaménko ukončení. Ze vzhledu rukopisu (11 řádek na stránce) a zejména podle podpisu lze soudit, že *Mácha* nepsal I. zpěv hned po Vvodu (tam se podepsal *Hynko Mácha* a na stránce je 17 řádek), nýbrž později, a že upustil od předzpěvu. Patrně se rozhodl pro jinou formu. Podle rukopisu se nedá určit počet zamýšlených zpěvů nebo „oddělení“. Poněvadž *Mácha* oba zlomky nesloučil, otiskujeme každý zvlášť.

V prvním verši je nesprávný tvar sluncem (m. slunce), patrně anticipace začátku v. 2. Tato chyba se opakuje věrně i v *M*, opsaném podle *R3* se dvěma opisovačskými chybami ve v. 17 a 22 (nepočítáme-li bezvýznamné drobnosti). Obě chyby vznikly nejasností originálu. *K* neznal *R3* a použil znění *M* i s oběma chybami. Bezvýznamné odchylky v *K* neuvádíme.

Viz poznámky k básni *Ivan* (Vvod) a k *Poutníku*.

Různočtení: 1 slunce (podle *K*)] sluncem *R3 M* / 2 množství] množství *M K* / 6 bojišti, (čárka podle *K*)] bojišti; *R3 M*, bojišti, *K* / 7 blankyt: (podle *K*)] blankyt; *R3 M* / 17 na stráně] na stráni *M* (opis. chyba) *K* / 22 na konci] na konec *M* (opis. chyba) *K* / 25 bolest] bolest *M K* / 27 jest] je *M K* / Opravujeme: 2 s Sluncem jasným, 12 síni, znějí, 13 pějí, 24 plameným, 29 zavznějí.

Královič. *M* (č. 36, *Královic*, odtud otiskujeme), *S* (*Královič*), *O15* (opsáno z *S*), *K* (*Královic*, podle *S*).

V literárním archivu *Nár. musea* je uložen *Máchův* opis polské písně „*Báseň, která při bále u gouverneura a generála Witta ve Varšavě roztrušována byla*“ (1 list form. 23 × 14 cm, 7 slok); na druhé straně je zachován nadpis a první verš: *Královič. | Dlouho-li kryti temná noc* (škrtnuto a smazáno prstem). V *M* je *báseň* opsána kurentem, ale v. 23 je z neznámého důvodu zapsán stejnou rukou latinkou. Verše 31—32 byly opisovačem přesmyknuty čarou a potom zarámovány; důvod je nejasný, ponecháváme původní lepší čtení. Ve všech třech rukopisných verzích (*M*, *S*, *O15*) jsou tyto shody: ve v. 3 je *vlasti m. vlastí*, ačkoli v dalším verši je správně *vlastí*, ve v. 40 *pozustále m. pozustalé* a ve v. 16 *vlast*, ačkoli v téže básni je několikrát *vlastí*, — to vše věrně

reprodukuje podle *M* verše *S* a *O15*. Snad tedy bylo základem opisů *S* a *O15* znění *M*. V *S* je odstraněn násilný pořádek slov ve v. 33—34 a vylepšen rytmus ve v. 36 a 37. Vydavatelskou potíží byly verše 14—15:

Jest to souzvuk věčný hvězd? — Zdaž
Či otčiny mé hlas to jest? —

Buď je to zase násilný pořádek slov (Či zdaž), nebo byl v *M* za slovem Zdaž vynechán verš, kde mohlo být další přirovnání tajemných zvuků, v nichž královič poznává hlas otčiny. Proto asi byly v *S* oba verše upraveny změnou pořádku slov — ovšem opravy nezvyklého pořádku slov prováděl také sám Máchá (srov. Páže: Slyš!! — znamená | co smutek tvůj... je změněno Máchou v Budoucí vlasti na: Co znamená | ta touha tvá...). Z dvouřádkového zlomku je vidno, že se Máchá k básni vracel, takže mohla existovat i jiná verze rukopisná. Protože znění *S* může být sporné, rozhodli jsme se pro nepochybně primární verzi *M* po úpravě pořádku slov ve v. 14. Předpokládáme totiž, že písař slovo Zdaž na začátku verše omylem vynechal a opomněl udělat rektifikující značku, jež mohla být také v originále. Nadpis Královič v *M* je asi opisovačská chyba opravená Sabinou podle v. 19 a 20.

O15 opisoval z *S*, opravil písařskou chybu ve v. 5, a poněvadž v *S* končí v. 30 (u nás v. 31) na konci stránky, začíná v *O15* v. 31 (u nás v. 30) novým odstavcem. Jinak je to věrný prepis z *S*, a proto *O15* v různorodých již pomíjíme. *K* se rozhodl pro další úpravy, z nichž dokonce v. 21—24 jsou čtením skorem obtížnějším.

O shodě v. 33—36 s Oldřichem a Boleslavem v *RK*, v. 13 a 20—21, srov. Torso a tajemství, str. 266. Právě této části *RK* použil Máchá jako motto k I. kapitole Křivokladu. V. Jirátko našel zajímavou motivickou shodu začátku Královiče s Schubertovou písní Poutník (op. 4) na slova lyrika G. Ph. Schmidta, zvaného Schmidt von Lübeck. Podle Součka není královič postava novoidealistická, jak vykládá Voborník, nýbrž básník toužící po svobodě své otčiny. Čyževskýj (vedle jiného řešení) uvádí, že postava královiče mohla být totožná s postavou královiče a poustevníka Ivana, čímž by byly jasnější oba poslední verše, jež najdeme i v Poznámkách na rkp. str. 5 v tomto znění:

Vyvýšen stojí kříž na Golgatě,
nové hvězdy vzhází v jitrním zlatě.

V souvislosti s náboženským motivem, který obsahuje srážku světa pohanského s křesťanským, ať již v Ivanově domovině, ať v druhé vlasti, je názvuk na největší chvíli křesťanství samozřejmý. V. 46 srov.

s v. 26 v Jaroslavně, v. 16 s v. 15 v Budoucí vlasti. A. Waldau nepřekládá v. 15 a 40.

Různočtení: 5 slunce,] slunce slunce, — *S* (*opis. chyba*) / 7 tak] tu *K* / 9 *Kdž*] Kdež *K* / 14—15 Zdaž jest to souzvuk věčný hvězd? — | Či otčiny mé hlas to jest? — (*emendace*)] Jest to souzvuk věčný hvězd? — Zdaž | Či otčiny mé hlas to jest? — *M*, Zda věčný hvězd to souzvuk jest — | čí otčiny mé hlas to zní? *S K* / 17 v ní] k ní *S K* / 22 neznáma] neznámá *S* / 21—24 *zní v K takto*:

v níž bydlí: v dálce jeho vlast
neznámá jemu, neznámý
v ní kraluje otec prý jeho —
syn nezná ho, ba nezná sebe sám! — /

28 v dálnou vlast] v dalekost *K* / 33—34 neb černá noc bezhvězdné roucho | šírou nad prostřela zemi.] ... | šírou nad ⟨ze⟩ prostřela zemi *M* (*důkaz správného čtení*), neb černá noc nad šírou zemi | bezhvězdné roucho prostřela. *S*, nad šírou zemí černá noc | bezhvězdé roucho rozeštírela *K* / 35 A bloudí] On bloudí *K* / 36 hledí] a hledí *S K* / 37 kolem noc, temnota kolkol.] noc kolem, — kolkol temnota! *S K* / 39 upí] úpi *K* / 40 v *K celý verš chybí* / 43 vyslyšená] vyslyšena *K* / Opravujeme: 3 vlasti, 5 chladne, 13 rohu, 16 vlast, 20 te, 23 neznámi, 26 tím, 30 rychlým, 33 bezhvězdne, 38 holubiným, 40 pozustále (tak i v *S a O15*), 43 žádost.

Literatura: St. Souček, Dvě pozdní mystifikace Hankovy, 36; J. Voborník, K. H. Mácha, 50 a 136; D. Čyževskýj, Torso a tajemství, 154n.; R. Jakobson, tamtéž, 266; Janský-Jiráť, Tajemství Křivokladu, 80n.; O. Králík, Historie textu, 96. Viz též naše poznámky k Ivanu.

Str. 117

Jaroslavna. M (č. 23, odtud otiskujeme), *S* (podle *M* s rukopisnými opravami Sabinovými), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 12, otiskujeme na str. 217).

Historie textu Jaroslavy je poněkud složitá, proto podáváme podrobnější popis obou opisů.

V *M* je u v. 1 a 6 po levé straně křížek, oba mají svůj význam. Verše jsou komponovány v pravidelném pětistopém trocheji, jen v. 5 má o stopu víc — u Máchy zjev dost častý. Opis *M* se zdá být spolehlivý, až na vynechanou interpunkci, zejména na konci veršů, což ztěžovalo čtení a vedlo k vydavatelským omylům. Tato okolnost zavinila zmatek již v opise *S*, kde byla ještě snaha zkrátit v. 5 o stopu a vyhnout se zdánlivě dvakrát opakovanému slovu „slunce“. To vše způsobila vynechaná

tečka na konci v. 5. Zásah ve v. 9 je dnešnímu čtenáři nepochopitelný (srov. různočtení); ve v. 10 vynechal upravovatel začátek *Růže kol* a tím zkrátil verš o tři slabiky. Ostatní zásahy jsou méně významné. Gramatickou chybu ve v. 1 (hory) nechává *S* bez povšimnutí.

Avšak v prvních šesti verších, tedy právě v místě označeném v *M* křížky (nevíme kým!), jsou v *S* opravy Sabinovy. Otiskujeme vlevo text *S*, vpravo též text po opravách:

Za šedými hory vzdálené jest	Za ⟨šedými⟩ hor⟨y⟩ami vzdálené jest
Lampa naší země, zlaté slunce Temnošerem přes hladinu moř- skou	l⟨L⟩ampa ⟨naší⟩ země, zlaté slunce ⟨Temnoš⟩ Šerem přes hladinu moř- skou
Lkáli zvony ze smutnoorkánu	l⟨L⟩káli zvony ⟨ze smutnoorkánu⟩ smutným zvukem
Lkáli touhu země po vzdáleném	⟨Lkáli⟩ touhu země po ⟨vzdáleném⟩ slunéčku!
Slunci, tam ku horám kde pře- bývá;	⟨Slunci, tam ku horám kde pře- bývá;⟩

Právem se můžeme domnívat, že Sabina chtěl odstranit gramatickou chybu 1. verše. Avšak proč opravuje velká písmena na začátku v. 2 a 4 na malá a ve v. 3 na velké? Tehdy se přec psala na začátku veršů *vesměš velká písmena*, zachovává to i vydání *K* o dvacet let později. Týkaly se opravy jen prvních šesti veršů, označených v *M* křížky, nebo měly pokračovat dál, jak uvidíme v *K*, a Sabina opravy nedokončil? *Toto místo a zejména záhada s malými písmeny je klíčem k event. dalšímu řešení.* Báseň je v *S* škrtnuta tužkou, snad v redakci *K*, protože tu bylo jiné znění. (Je-li to úprava Sabinova, pak už předběhl dnešní řešení záležející ve vložení tečky za v. 5.)

K přejímá opravy Sabinovy, ale mění v. 3 a 4. Tvar *světů* je najisto kobrovský (Mácha znal jen tvar *světů*), obě opravy jsou z dílny *K*. Zkrácení metra o jednu slabiku je provedeno dál, až do v. 18, za vynechaný v. 6, škrtnutý Sabinou, přibýly dva nové verše, od v. 18 (v *S* v. 17) se shoduje znění s *S*, kromě v. 27, který je v *K* vynechán. Další zásahy jsou přesně v místech, kde se měnilo čtení v *S* (celý jestiř až ztracenou, vezdy vstupovati až postupovati) a nakonec jsou připsány dva verše: A posléze vjedno splynouti | s zřídlem!

O. Králík prohlásil znění v *K* za dílo upravovatelské, jehož závěr byl konstruován podle Máje (v. 30) „až posléz šerem vjedno splynou“ a podle podobného znění v Cikánech: „až posléze nejvýš s noční tmou

vjedno splynul“ . Domněnka, že u Máchy všechno splývá s tmou a šerem, se rozplynula poukazem na doklady „až posléz v bledé jasno splyne“ (Máj, 572), „až... se zapadajícím sluncem v jednu temnomodrou splynula zář... časem i duch jeho taktěž se rozplynuv — vjedno se spojí s ním u velikost Božskou“ (Cikáni, kap. XV). Uvedené citáty spadají do podzimu 1833. Ale již v 1. polovině roku 1833 najdeme v Zpěvisníku na rkp. str. 32: „až svůj obraz spatřil i toužil s ním vjedno splynouti“. To nás přesvědčuje, že se Mácha k básni vskutku vrátil a že jde o novou versi Jaroslavny, dochovanou v porušeném stavu v *K*. Poslední verš, neobvyklý svou krátkostí, má co do délky obdobu v básni Zpěv u hrobu (v světla stán!) a v Citech vděčnosti (nade všechny). Slovo *zřídlo* je u Máchy ojedinělé, zatím co se často vyskytuje u Sabiny, ale právě závěr není připsán jeho rukou do *S* a upravovatel *K* by jej byl zase vytvořil v pravidelném metru. Za dnešního stavu nelze bezpečně určit změny Máchovy a vyloučit cizí zásahy. Poslední dva verše jsou však najisto autorské — *K* se opakování shodných míst naopak vyhýbal. P. Eisner našel dokonce jejich paralelu v německém verši básně *Stimmen: zum Geiste flicht dort der verwandte Geist*, který se opakuje i na závěru básně *O Muse*.

Různočtení (opravy Sabinovy viz výše): 2 Zemi] země *S* / 5—6 lkály touhu země po vzdáleném slunci. | Tam, ku horám, kde přebývá slunce,] lkály touhu země po vzdáleném | slunci, tam ku horám, kde přebývá. *S* / 9 rozslala nejsladší svou vůni] rozoslala nejsladší vůni *S* / 10 Růže kol po zsinalem jezeru] Po zsinalem jezeru *S* / 11 v zpěvu mutném] zpěvem mutným *S* / 19 labutině (*emendace*)] labutine *M*, labutině *S*, labutino *K* / 20 rtema] rtooma *S* / 23 vzhůru k světlu, které] vzhůru k světlu, (tak jest v) které *M* / 26 celý jestiř] jestiř celý *M* pův. (*pak přesmyknuto opisovačem*) | 28 vezdy vstupovati] vstupovati vezdy *M* pův. (*pak přesmyknuto opisovačem*) | Opravujeme: 2 naši, zlate, 9 rozslala, vůni, 12 táhlym, 15 jasnemu, 18 rozkvětlými, 23 vzhuru, 29 podobnější.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 49; A. Bém, K. H. Mácha a ruská literatura, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 79 (domnívá se, že básně byla do jisté míry napověděna proslulým pláčem Jaroslavny ze Slova o pluku Igorově); D. Čyževskýj, Torso a tajemství, 159; O. Králík, Historie textu, 90—91 a jinde; P. Eisner, Okusy Ignaze Máchy, 97.

Str. 118

[*Žalozpěv.*] *M* (č. 10, bez názvu, odtud otiskujeme), *O15* (souhlasí s *M*), *K* (Prvotiny, podle *M*, s názvem Na úmrtí českého básníka).

V *O15* byl připsán dodatečně stejný název jako v *K*. Jinak se liší *O15* od *M* jen ve v. 33: dvacitiletou m. dvacitiletou. Všecky odchylky v *K* jsou vydavatelské, hlavně z důvodů rytmických, proto zaznamenáváme jen nejdůležitější. Voborník první otiskl správnější znění ve v. 19: země naší (m. naše), které přijímáme. Krčma opravil ve v. 33 slovo dvacitiletou na dvěstěletou, ale tuto emendaci vyvrátil B. Jedlička. Je to narážka na dvacet let trvající zápas husitství, od úmrtí Husova až do bitvy u Lipan.

Volíme nový prozatímní název, protože nevíme, komu byl žalozpěv určen, a nevěděl to ani *K*, když připisoval název básně. Podle básnického ustrojení i podle chatrného pravopisu v *M*, byl-li věrně reprodukován, patří báseň mezi prvotiny, jak už správně vystihl vydavatel *K*. Musa Kleió (Klíin chrám) představuje v době helénistické epos bohatýrský, později historiografii. Arne Novák upozorňuje, že báseň je plná ohlasů z RK a domnívá se, že je psána na úmrtí Josefa Lindy podle narážky na hru Jaroslav Šternberg v boji proti Tatarům. Neznáme však žádnou Lindovu práci o králi Janu Lucemburském. Mohl to být omyl, vysvětlitelný tím, že Mácha sám chystal báseň na stejný námět (srov. pozn. k básni Na příchod krále). Felix Vodička připustil možnost, že Mácha omylem připsal Lindovi báseň Jana z Hvězdy Slepého krále smrt z roku 1824, kde zase není zmínka o padesáti recích. Avšak Linda zemřel až 10. února 1834, kdy už Mácha psal básně vyspělejší. O. Králík nadhodil možnost, že tu jde o žalozpěv na smrt J. Dobrovského, který však zemřel již v lednu 1829, kdy Mácha psal ještě německy. F. Vodička nás upozornil, že v Rozličnostech Pražských novin (č. 97) vyzval František Trnka vlastence, aby poslali buď prostřednictvím knihkupce Jana Pospíšila, nebo přímo blučinskému faráři Václavu Pešinovi do konce března 1831 návrhy na nápis, který měl být vyražen do kovové mohyly na hrobě Dobrovského. „Ostatní nápisy, jakož i truchlozpěvy Jemu zasvěcené, ... budou sestaveny vjedno a tak tiskem na světlo vydány s připojeným vyobrazením Dobrovského i náhrobku Jeho.“ I zde jsou stejné potíže jako v prvním případě: datování je pravděpodobnější, Dobrovského mohou se týkat slova „učitelům svým“, ale ne narážky na krále Jana Lucemburského a na Jaroslava Šternberga. Naskytá se ještě třetí možnost s ohledem na verše 22—23 (Nebudou nám více *usta* Jeho | *hlásati*...), že se žalozpěv týkal neznámého, tehdy oblíbeného deklamátora. Obtížná pro stanovení *date* je také ta skutečnost, že grafikou slov *Sněžka* a *ňej* hlásí se zlomek do období kolem zlomku Slavné ticho panovalo a Viasila (před 1832), kdežto podle tvaru *vzdy* (v *M* je *vždy* se škrtnutým znaménkem měkkění!) bylo by možno posunout vznik až *po* cestě do Krkonoš na podzim 1833.

Verše 12—13 srov. s Jaroslavnou (verse *M*, v. 17).

Různočtení: 6 zlá (*podle O15 K*)] zla *M* / 15 velkých nářků] nářku *K* / 16 Bez něj pustý] Bez něho pust *K* / 19 naší (*emendace*)] naše *M* *O15 K* / 26 potřel sílu tatarskou;] tatarskou potřel sílu: *K* / 27 jej] naň *K* / 30 známá] známa *K* / 31 k učitelům] učitelům *M* (*později je k doplněno jinou rukou*) / 32 Husovi] mistru Janu *K* / 33 dvacitiletou pálili obět] dvacitiletou pálili obět *M* (*později je opraveno jinou rukou na dvacitiletou*), obět pálili dvacitiletou *K* / Opravujeme: 1 Smutne, 7 Sňěžka, 8 zemi, 9 nočni, 14 háju, 15 nářku, 16 ňej, 24 reku, 31 učitelum.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 25; A. Novák, Máchova Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 243; B. Jedlička, K novému vydání spisů K. H. Máchy, ČMM 54, 1930, 270; Fr. Krčma, Vydání spisů Máchových v Pantheonu, ČMF 19, 1932—33, 82 (upouští od opravy ve v. 33); F. Vodička, Počátky krásné prózy novočeské, 351.

Str. 120

Vzor krásy. M (č. 24, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, podle *M*).

Jen jediné znění. *K* opravil běžné nedostatky pravopisné a provedl dvě malé změny ve v. 1 a 22.

Báseň má některé společné motivy s Duší nesmrtelnou. Voborník hledá tu vliv Schillerův a Čyževskýj se snaží hodnotit filosofii básně.

Různočtení: 1 harfko] harfo *K* / 3 v rukouch] v rukou *K* / 6 se odváží on] on se odváží *M* *pův.*, pak *opraveno opisovačem přesmyčkou* / 14 Však co žádám? Bleskem zahynu (*otazník podle K*)] Však co žádám, bleskem zahynu *M* / 15 mě] mne *K* / 22 patří] tuší *K* / Opravujeme: 3 středník na čárku, 8, 24 ním, 9 její, 11 zněji, 15 mně, 21 Tělesnym.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 15; D. Čyževskýj, Torso a tajemství, 163n.; P. Eisner, Na skále, 58.

Str. 121

[*Do památních listů.*] 1. *Kdy se láska. R4* (odtud otiskujeme).

Lístek z památníku Máchova přítele a spolužáka Josefa Macháčka, později faráře. Po prvé otiskl J. Arbes v Světozoru 22, 1888, 678n.; srov. též J. Arbes, K. H. Mácha, 1941, 89 a pozn.

2. *Kdo vlasti své vezdy je věrný syn. M* (č. 54, odtud otiskujeme).

Po prvé otiskl Č. Zíbrt v Naší době 1914, 617.

Opravujeme: 3 středník na čárku.

3. *Viz, dvě růže. M* (č. 14, odtud otiskujeme), *O11* (souhlasí s *M*), *K* (Básně přfležitostné; název: Do památního listu, souhlasí s *M*).

V *M* připsal Habránek *odepsaná*, opisoval patrně přímo z originálu. Sabina příspěvek Habránkův škrtl a připsal *Do památního listu*. Za

básní následuje v *M* bez zvláštního označení myšlenka: „Přátelství jest slunce života, láska jeho záře, květinou jest upamatování; však ne pozemskou. Slunce zdejší zajde, bez něj zhasne záře, bez něj svadne kvítí; odvěčné však přátelství i láska jsou nevadnoucí upamatování. —“ Také v Michalově opise *O I I* je pod společným názvem „Do památních listů“ za touto básní myšlenka o přátelství. Je tam však několik básní, jejichž autorství je pochybné, tři z nich jsou bezpečně básně Boleslava Jablonského.

Opravujeme: 2 stříbrotoku, 6 nech, ať; v myšlence otištěné výše dvakrát *ňej*.

4. *Mrak až přijde šerý*. *O I O*, *S* (souhlasí s *O I O*), *T* (Sabinův Úvod povahopisný, podle *S*), *K* (v Doslovu, II/474, podle *T*).

Jedna autorská verše; akrostich, začáteční písmena veršů tvoří jméno Mácha. V doslovu v *K* je připsáno, že jsou to „veršiky, jež byl Mácha některému z přátel do památníku napsal“.

Různočení: 1 šerý] šerý; *O I O S* / 3 mě] mne *S* / Jiné odchylky interpunkční nezaznamenáváme. Opravujeme: 2 středník zaslovemsvěty na čárku, 4 vykřičník na čárku.

Str. 123

Panně Rošrové. *B* (č. XXX s datem 18 $\frac{12}{11}$ 32, odtud otiskujeme), *L* (Lumír 1858, 1175, s názvem „Slečně Rošrové. Jako Preciose v hře téhož názvu“, podle *B*), *K* (Básně příležitostné, „Panně Rošrové, co Preciose ve hře téhož názvu“, podle opraveného *B*).

V neděli 11. listopadu 1832, právě den před napsáním této básně, hráli ve Stavovském divadle Preciosu, spanilá děvče cikánské, hru od J. K. Tyla, upravenou podle A. Wolfa.

Různočení: 2 z přerozkošných vyšlé] vyšlé z přerozkošných *B* (*opraveno přesmyčkou později, jiným inkoustem*) *L K* / 13 v *L* konec odstavce, protože v *B* je verš na konci stránky / 19 ze rtů] z rtů *L K* / 20 lásku] láskou *L* (*chyba tisku*) |

Literatura o Rošrové: Fr. Strejček, Národní politika 30/4 1932; K. Janský, Životopis, 119—121.

Str. 125

Dítě (varianta Romance). *B* (č. I, Romance, otištěno na str. 65), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (podle *R29*).

R29 je znění mladší, z října 1833, definitivní a neporušené cizími zásahy, patří však ještě do prvotin. Ve v. 23 je zajímavá gradace: v *B* je vítr, v *R29* zprvu vi[chr] a to je přepsáno na bouře. Vydavatelské odchylky v *K* jsou dobrým vodítkem pro poznání upravovatelské metody.

Různočtení: 2 upí] úpí *K* / 2—3 lůnu? : člůnu] lůně? : člůně *K* / 12
 Proč by] Proč bych *K* / 13 přeci] přece *K* / 15 Nemusí tam tíše spá-
 ti] Nezdá se tam tíše spátí *K* / 16 plynu] plyn(y)u *R29* / 16—17 člů-
 nu : lůnu] člůně : lůně *K* / 18 tejně, tejně] tajně, tajně *K* / 20 Rád
 by] Rád bych *K* / 23 bouře] (vi)bouře *R29* / Opravujeme: 8 Proc.

Str. 126

[*Však co darmo moje smáčím líce.*] *R23* (odtud otiskujeme), *M* (č. 5),
K (Básně bez nápisů a zlomky, č. 17).

V rukopise *R23* je několik oprav; protože *M* přijímá jen některé,
 mohlo by vzniknout podezření, že nejsou všechny autorské a že tu jde
 o dvě vrstvy oprav. Paleografové prof. Šebánek a dr. Spunar prohlá-
 sili, že oprava ve v. 8: ⟨můj⟩ jest, ⟨já⟩ on je nepochybně Máchova; nedá se
 však určit, kdo provedl ostatní opravy, poněvadž tu jde jen o pouhé
 škrty a změny písmen. Kdybychom považovali další opravu ve v. 8
 ⟨jeho⟩ jenom za Máchovu, četl by se celý verš takto: an on pán jest, on
 pak jenom tvor. Připustíme-li však opravu ⟨já⟩ on jako autorskou, pak
 jsou automaticky opravy ve v. 1—7 také Máchovy. V *M* je jiné znění:
 v. 1 a 7 jsou tam v první osobě, je však akceptována změna ⟨m⟩ svoje
 (v. 1) a v posledním verši není přijata oprava ⟨já⟩ on, takže verš zní:
 an on pán jest, já pak jenom tvor. Byl-li opis pořízen z *R23*, pak by byly
 opravy ve v. 1 a 7 v *R23* provedeny buď dodatečně cizí rukou, nebo
 byly provedeny Máchou a opisovač je nepřijal, anebo existoval ještě
 jiný rukopis. Víme, že Habránek neopisoval z *M*, poněvadž tam má
 poznámku „odepsaná“, ale nevíme, zdali jeho předloha nebyla totožná
 s *R23*. *K* má verše 1 a 7 v první osobě a poslední verš zní: neb on pán
 jest, já jen jeho tvor („neb“ a „jen“ jsou jistě zásahy vydavatelské).
 Nevíme, proč se *K* vrátil k původnímu znění „jeho“, avšak Králíkova
 představa, že *K* tím úmyslně vtiskl do závěru básně značku pokory,
 aby nenápadně zdusil Máchův vzdor, je nadnesená. Vzhledem k nejis-
 totě ve v. 8 nezbyvá než otisknout verše před opravami. Báseň v tomto
 stavu patří do prvotín. Závěr: *všechny opravy provedl nejspíš Mácha sám*
a zmatek byl zaviněn opakovaním zájmena on v posledním verši.

Různočtení: 1 moje smáčím] ⟨m⟩svoje smáčí⟨m⟩ *R23*, svoje smá-
 č(i)im *M*, svoje smáčím *K* / 2 jenž hustě vezdy roní] jež hustě se mi roní
K / 3 více] ví⟨z⟩ce *R23*, chybí v *K* / 5 přemocného] pře⟨ch⟩mocného
R23 / 7 musím tíše nésti vůli jeho] musí⟨m⟩ tíše nésti vůl⟨y⟩i jeho *R23*,
 musím tíše nésti vůlí jeho *M* / 8 an on pán můj, já pak jeho tvor.] an
 on pán ⟨můj⟩ jest, ⟨já⟩ on pak ⟨jeho⟩ jenom tvor. *R23*, an on pán jest,
 já pak jenom tvor. *M*, neb, on pán jest, já jen jeho tvor! *K* / Opravu-
 jeme: 3 Buh, 4 vůli, 5 přemocného 6 anjelsky, 7 musí, nésti.

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 92—93 a 83 pozn. (naším výkladem opravujeme některá tvrzení tam uvedená).

Str. 127

[*Kde k nebesům modrým.*] *M* (č. 51, bez nadpisu, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 19, podle *M*).

Všechny odchylky v *K* jsou s velkou pravděpodobností upravovatelské z důvodů rytmických a jazykových.

Různočtení: 2 oko jen] jen oko *M pův.*, *pak opisovačem přesmyknuto* / dolejší] dolejší(i) *M* / 3 s strašným jekotem] s jekotem strašným *K* / dole] v důli *K* / 5 hází] metá *K* / 7 přilbice] přilbice *K* / 8 kol prsů mužných] kol hrudi mužné *K* / 10—11 pohrává. | A při nohách jeho černý chrt spočívá.] pohrává, | a u nohou jeho černý chrt v tichosti spočívá. — *K* / Opravujeme: 1 nebesum modrým, 2 bystre, dolejší, 3 strašnym, 5 hazí, 6 Lúbor, 8 tež, krunyř, prsu, 10 z přilbice, 11 nohach.

Literatura: Jan Fárek (P. Eisner), *Mácha výtvarník a režisér*, *Literární noviny* 12, 1939, 205n.

Str. 128

[*Ó harfo dávnověká.*] *M* (č. 46, odtud otiskujeme), *O3* (v. 1—25), *K* (v. 1—25, *Písně*, č. 19, souhlasí s *O3*).

V *M* jsou verše vesměs sedmislabičné, jen v. 17 má o slabiku méně. V *O3* (opisoval Hindl na rukopisný začátek *Cikánů*) je slabika přidána, ale místo toho čteme nesprávné *Tu vchází* (!); v. 26—35 jsou tam vynechány. Uvážíme-li, že Hindl měl k dispozici bohatý materiál rukopisný, nezdá se pravděpodobné, že by byl opisoval z materiálu *Sabinova*, vždyť i škrty závěru jsou u *Máchy* časté (*Zpěvec*, *Rozprostřela*, *Pod starým hradem* apod.). V *M* bychom mohli připustit grafickou chybu, vzniklou špatným čtením kurentu, tj. že místo *Vzchází* bylo *Vychází*, ale tvar *vzchází* máme doložen ve *Zpěvci*: *nevzchází* žádná hvězda (tam je v *B* stejná opisovačská chyba: *nevchází*!). Upravovatel *K* mohl opravit 3. os. mn. čísla i chybějící slabiku pohodlněji tvarem *Vzcházejí* (m. *Tu vcházejí*). Není tedy vyloučeno, že existovaly opravdu dvě verše autorské. Znění v *M* je však věrohodné. Jinak je odchylek pramálo, v *K* jsou jen vydavatelské.

Báseň a zejména část později vynechaná je ohlasem *Ossianovy písně* zaznamenané *Máchou* v *Anmerkungen* (upozornění *O. Králíka*), takže můžeme tím spíše soudit na dvě verše autorské; *Mácha* se chtěl patrně vyhnout přímé závislosti. Nové zjištění ukazuje na úzkou souvislost s básní *Čech* (srov. přepsaný název *Čech* v *Anmerkungen* a motiv *bzučení včel* na konci básně *Čech*) a napomáhá k datování. Kromě

toho je tu vzdálená podobnost s předzpěvem Panny jezerní od W. Scotta.

Různočtení: 2 kolébko] kolebko *O3* / 4 stinnokrytých] temnostin-
ných *K* / 7 otců] Otců *O3* / 8 mě] mne *O3 K* / 17 Vzchází] Tu vchází
O3, Tu vzcházěj' *K* / 25—35 *chybí v O3 a K* / Opravujeme: 1 Harfo,
8 mně, 14 snove, 15 perutí, 17 Vzcházzy, 19 slávných otcu, 20 přebý-
vají, 22 zemřele, 26 háju, 31 lehkym.

Literatura: O. Králík, Historie textu, 89 (považuje úpravu za Sabinovu.)

PÍSNĚ

OHLAS PÍSNÍ NÁRODNÍCH

Tak zní název sbírky písní v *R29*. V *Květech* byl jen název *Písně*, podle něhož opravil Sabina záhlaví v *R29*. V starší nezvěstné rukopisné sbírce byl patrně název *Ohlas národních písní slovanských* (opis *O2* podává z ní výtah) a v *M* je další název *Ohlas českých písní* (jednou jako Sabinův přípisek u písně Modřínové, podruhé jako přípisek opisovačův u písně Proč, Vltavo). Mácha tedy názvy cyklů několikrát změnil.

V *Květech* bylo uveřejněno deset písní, ale číslování nesouhlasí: v roč. 1834 je číslování 1, 2, V, VI, VII, a v roč. 1835 1, 2, 3 a 9, 10. Ve většině případů představují otisky v *Květech* znění starší než *R29*; jsou shodné zejména se zněním *B* — patrně ležel rukopis v redakční zásuvce ještě z doby Jindy a nyní. Vysvítá to z redakční poznámky v *Květech* 1834, 224, datované 1. července a nadepsané Spisovatelům českoslovanským: „Jestli co až dosaváde světla božího nespátrilo, není povržíno v kout — a za důkladnými jenom příčinami se ještě vydati nemohlo.“

Ve srovnání s *R29* stojí za povšimnutí, že v *Květech* (resp. v *Kroku*) byly uveřejněny jen písně ve vlastním slova smyslu, tj. písně milostné (ať už to byla starší redakce Máchova nebo výběr Tylův či zásah censury, čemuž by nasvědčovalo zmatené číslování písní), kdežto neuveřejněny zůstaly písně obsahu politického: 1. V šírom poli dubec stojí, 3. Z temna lesa žežhulička, 5. Zalká jinoch v černo lesa, 7. Rozprostřela chladná noc, 15. Modřínové, mladí modřínové. Na tento fakt upozornil již O. Králík v bibliofilské edici Máchových písní, Ostrava 1957, z čehož však nesprávně vyvodil pochybnosti o pravosti písní Máchou neotištěných. (Srov. též F. Vodička, *Cesty a cíle obrozenské literatury*, 179.)

Máchovy ohlasy mají látkově málo paralel v lidové poesii, ale pokud

tu paralely jsou, ukazují jasně, že Mácha zpracovával své písně samostatně.

Str. 133

1. *V širom poli dubec stojí. B* (č. IV, s nadpisem *Píseň* a s datem 1831, otiskujeme na str. 160 jako starší variantu), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 3, podle *R29*).

A. Pražák se domnívá, že zde v písňové zkratce vyslovil Mácha to, co najdeme v některých německých básních: *Der Eremit, Zigeunerlied, Die Freude a Die kühle Nacht*. Začátek srov. s písněmi *V širom poli hruška stojí* a *Stála hruška v širém poli vysoká, | pod ní pěkná bílá růže rozkvetá* (Fr. Lad. Čelakovský, *Slovanské národní písně*, 1822, 32 a 85). Viz pozn. k variantě *B* (*Z háje stínu dubec strmí*), str. 400.

Různočtení: 1 *V širom*] *V širem K* / *Opravujeme: 2, 3, 14* nim.

Literatura: A. Pražák, K. H. Mácha, 86.

Str. 134

2. *Ani labuť ani Lúna. B* (č. XIX), *T* (Květy z 28. května 1835, č. 22, jako píseň č. 2, podepsáno Karel Hynek M.), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 4, podle *R29*).

V podstatě jen jediné autorské znění, protože v *Květech* může být odchylka redakční. *B* je podle zařazení z roku 1832 a má značku 000, poněvadž *K* otiskuje z jiného pramene (tento výklad v tomto oddílu již neopakujeme).

Různočtení: 1 *Lúna*] *luna T* / 3 *léč*] *leč B T* / 5 *svítání*] *svitání B* / 6 *putovala,*] *putovala; T* / 7 *klekla*] *klesla T* / 9 *mne*] *mě B* / 10 *nesouží,*] *nesouží!* — *B, nesouží!* / 11 *panno,*] *panno! B T* / *V K* jsou odchylky v interpunkci.

Literatura: F. X. Šalda, *Zápisník IX*, 157n. (uvádí, že je to „jediná píseň poutní, kterou napsal větší světský básník v době obrození“); P. Eisner, *Na skále*, 73 (upozorňuje na zajímavý kalk „oblaky neoře“).

Str. 135

3. *Ž temna lesa žežhulička. B* (č. XVIII, Teyn, přepsáno později na *Týn Karlův*, v obsahu: *Karlův Teyn*; v textu všude *tejn*), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 2, podle *R29*).

V B je píseň bez data (podle zařazení z roku 1832) se značkou 000.

Různočtení: 1 *žežhulička*] *žežulička B K* / *K má vesměs* *Týnem, Týne. Opravujeme: 3* *Karlovy*m.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 25 (navrhoval ve v. 7 čtení: zhaslá hvězdo, zašlé slunce a odvolával se na v. 19 elegie *Na úmrtí*).

4. *Vítr, chladný vítr věje*. *B* (č. XVII, Píseň), *T* (Květy z 28. května 1835, č. 22, jako píseň č. 2, otiskujeme na str. 162), *R25* (v nejstarším znění Mnícha), *Ž* (v Mníchu), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 16, podle *B*).

Této písně se zachovaly čtyři verše rukopisné a jedna časopisecká. Vývoj postupoval vidlicovitě:

$$B \begin{cases} T & (\text{Věje vítr, chladný vítr}) \\ R25-Ž-R29 & (\text{Vítr, chladný vítr věje}) \end{cases}$$

Znění *B* vzniklo podle zařazení začátkem roku 1832, znění *T* bylo otištěno až roku 1835, ačkoliv bylo dodáno redakci mnohem dřív. Rýmové schéma obou těchto versí je abcb.

Druhá skupina má rýmové schéma abab a je textově velmi cdlíšná. *R25* je datováno 18. prosince 1832, *Ž* je asi z rozhraní února a března 1833 (tam je odchylka jen ve v. 2); v obou versích byla píseň vložena do úst postavě z Mnícha. Protože poslední znění v *R29* bylo zapsáno jako samostatná píseň v říjnu 1833, můžeme předpokládat, že v tu dobu Mácha Mnícha již opustil. V *R29* je připsáno cizí rukou z *Mnícha* a *K* otiskuje v Písních znění *B*, aby se podobná verše dvakrát neopakovala. Třebaže versí *R25* a *Ž* uveřejňujeme také v Mníchu, uvádíme níže odchylky, z nichž je vidět Máchovo úsilí o reálnější pohled, zejména v 1. sloce. V *R29* se básník vrací ve v. 12 a 15 k původnímu znění v *B*, ale v. 8 je v ostatních versích vyjádřen líp. Odchylky versí *B* a *T* jsou uvedeny v poznámkách k variantě na str. 400.

Různočtení: 2 přese hvozdy] skrze hvozdy *R25*, ⟨přese⟩ skrze hvozdy *Ž* / 3 listím] listem *R25* *Ž* / 4 na strniště] přes strniště *R25* *Ž* / 8 dívčina plakala.] dívka zaplakala: *R25* *Ž* / 12 jiný nelze víti (*jako v B*)] nelze jiný víti *R25* *Ž* / 15 tam já pujdu (*jako v B*)] tamo půjdu *R25* *Ž* /

5. *Žalká jinoch v černo lesa*. *B* (č. XX, Zamilovaný), *R29* (bez názvu, odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 6, podle *R29*).

Verse *B* je podle zařazení z roku 1832, u názvu je značka 000, protože *K* otiskuje z *R29*, ale s jiným pořádkem slov ve v. 10—11, patrně z důvodů rytmických. V. 9 srov. s písní č. 1.

Různočtení: 1—4 *zní v B takto*:

Zalká jinoch z černa lesa:
 „Tmavá noc bez svitu Lúny,
 chladné jaro bez všech květů
 jestiž život bez milenky! — /

5, 9 V šírom] V šírém *B* / 8 chce se mi spáti] chce mi se spáti *B*,
v *K* konec odstavce / 10—11 pod dubem palouk zelený | obilím žlutým
prohlídá] zelený pod dubem palouk | žlutým obilím prohlídá *K* /
16 křivánek] skřivánek *B K* / Opravujeme: obílím.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 26.

Str. 138

6. *Nesbírá v háje stínu. B* (č. XXII, Píseň, podle zařazení z roku 1832),
T (Květy z 28. května 1835, jako píseň č. 3, podepsáno Karel Hynek
M.), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 5, podle *R29*).

V *B* chybí obvyklá značka ~~ooo~~, ačkoliv *K* otiskuje podle *R29*, snad
padlo rozhodnutí v poslední chvíli. V *T* jsou redakční zásahy ve v. 2, 4
(otazník) a 6. Zárodkem této písně je Holubice.

Různočtení: 2 tamo] tamto *T* / 4 do bílého si klínu:] bílého si do
klínu: *B*, bílého se do klínu? *T* / 5 Leč] Leč *B T K* / 6 Leč že tam]
A tamto *T* / 9 neobjímá,] neobjímá. *B*, neobjímá! *T* /

Str. 139

7. *Rozprostřela chladná noc. M* (č. [2], prvních 10 veršů chybí), *B*
(č. XXI, Dva zákeřníci, podle zařazení z roku 1832), *O2* (bez názvu ve
Výtahu z Ohlasu národních písní slovanských, č. 1), *R29* (odtud otis-
kujeme), *K* (Dva zákeřníci). Německy zpracováno v básni Die kühle
Nacht, srov. poznámky na str. 470.

Znění *M* má víc o čtyři závěrečné verše, které Mácha právem poz-
ději vynechal. V *B* je značka ~~ooo~~, protože *K* znal jiné znění. *O2* se při-
myká k *B*, ale jeví se tu posun k *R29* (ve v. 4, 5, 15, 24). V *R29* je za-
jímavá změna ve v. 28: milenku jsem neměl žádnou, což odpovídá Má-
chovu rozpoložení roku 1833 po rozchodu s Marinkou Stichovou a po
dalším neúspěchu u neznámé adresátky dvou milostných dopisů
(srov. též motto v Zápisníku). Verš připsaný v *R29* po straně podle *M*
mezi v. 12—13 není, podle posudku paleografa dr. Spunara, napsán
Máchou. *K* souhlasí s *M*, ale místy se přiklání k znění *R29*, tj. otiskuje
v. 24, vynechává poslední čtyři verše a ve v. 31 otiskuje *černá noc*. Buď
je to jiná verze autorská, nebo kombinace vydavatelská. Německé
znění je shodné s *O2*. Také Waldau překládal asi podle *O2*, ale má
nadpis Die zwei Räuber, který v *O2* není.

Pro motiv a závěr srov. Čelakovského Slovanské národní písně (vyd.
1946), 132, ruskou Píseň vězně a píseň Hasanaganice (Asan Aganice,
Smíšené básně, 1822, byla otištěna též v Macháčkově Krasořečníku,
který byl v Máchově knihovně).

Různočtení: 4 a po listí] po listí se *B K* / 5 tuhly] skvěly *B K* /

7 v teplu] v teple *K* / 8 dvě] dvě *B* / 10 číhajíc] číhajíce *K* / *konec odst. v O₂ K* / 11 skálou] skalou *B O₂ K* / 12 stojí dvě] stalo dvě *M O₂*, stálo dvě *B K* / *za* 12 po loupěží dychtivých *M R₂₉* (*vepsáno jinou rukou*) *K* (loupeži), *jinde chybí* / 13 jinoch jarý, šedý stavec] jeden jinoch, stařec druhý *M K*, jinoch jarý, šedý stařec *O₂* / 15 cestou s hory] na vrch hory *M K* / 18 nebo labuť] neboť labuť *M*, nebo laboť *B*, nebo(ť) labuť *R₂₉* / 19 dalné] dálné *M B K* / 21 či milenka] aneb mlíka *M K* / spěje.“] spěchá!““ *B O₂ | konec odst. v M O₂ K* / 23 tíše] tíše *B O₂ K* / 24 *chybí M B* / 25 zašla] ⟨odtáhla⟩ zašla *M* / bílá Lúna] bledá lúna *M B O₂ K* (luna) / 26 již] juž *B* / 27 ani druha] nemám druha *M K* / 28 milenku jsem neměl žádnou] mé ach Mílky (milky *K*) není více *M O₂ K*, mé ach Mílky nikde více *B* / 29 jest temný les] teď tmavý les *M B O₂ K* / 31 mlíkou] Milkou *M*, Mílkou *O₂*, mlíkou *K* / černá noc] tmavá noc *M B O₂*, ⟨t⟩černá noc *R₂₉* / *V novém odstavci pokračuje M takto:*

Zaslechl to ve větvi
 dřimající slaviček,
 i žaloval to v pláči
 nocí tmavému lesu. /

Opravujeme: 16 a 21 zjednodušujeme uvozovky, 25 *davno*.

Literatura: P. Eisner, *Na skále*, 40—43, 72 (srovnává německé a české znění); týž, *Okusy Ignaze Máchy*, 100 n.; J. Voborník, K. H. Mácha, 27.

Str. 141

8. *Celá ta krajina*. *B* (č. XXIV, Stálá přísaha, podle zařazení z roku 1832), *T* (Květy z 9. ledna 1834, č. 2, jako píseň č. 2, podepsáno Hynek Mácha, ze starší verse psané před *R₂₉*), *R₂₉* (odtud otiskujeme), *K* (Písň, č. 7, podle *R₂₉*).

V B je značka ~~000~~. *K* otiskuje podle *R₂₉*, ale přijímá opravu ve v. 1, kterou provedl Sabina přímo do rukopisu podle *T*. Některé odchylky *T* zdají se být redakční úpravou.

Nápadná je shoda s motivy litevských písní, přeložených Čelakovským roku 1827.

Různočení: 1 „Celá ta krajina] „Celý kraj písecký *B T R₂₉* (*tak opraveno rukou Sabinovou*) *K* / 6 ty] můj *B T* / 11 svobodně] svobodni *T* / 12 prostí] prosti *B T K* / 14 můj] ty *B T* / koníku,] koníku; — *B*, koníku! *T* / 15 ty však nyní hledej] pána si vyhledej *T* / 16 povzdy věrný psíku,] druhdy věrný psíku *B*, drahý, věrný psíku! *T* / 17 siného] tmavého *T*, *opraveno v Ponapravení na str. 32 Květu na siného* / 19 dvoru] dvora *T* / 20 pána] hledej *T* / 26 živobýtí] živobyť *B T K* / 29 děva] dívka *B T* / 30 tůze] tuze *T K* / 31 ohlédl] ohlédnul

T / jinoch,] jinoch — *T* / Opravujeme: 6 vranny, 14 vranný, 32 nezpo-
mněl a ve v. 1 doplňujeme uvozovky.

Str. 143

9. *Pod starým hradem*. *R29* (odtud otiskujeme), *T* (Květy z 16. října 1834, č. 42, jako píseň č. V, podepsáno K. H. Mácha). Širší znění této písně (čtyři sloky) otiskujeme na str. 92.

Mácha vypustil v *R29* poslední tři sloky staršího znění a tak také báseň otiskl v *Květech*. Tím docílil většího lyrického účinku.

Různočtení: 2 volá kuku] volá: „kuku“ *R29*, volá „kuku“ *T* (*opravujeme podle v. 6, viz též pozn. k širšímu znění na str. 370*).

Str. 144

10. *Na lučině husy pasou*. *B* (č. XXIII, Píseň; v obsahu *B* je uveden titul *Husy*; podle zařazení z roku 1832), *T* (Květy z 9. ledna 1834, č. 2, jako píseň č. 1, podepsáno Hynek Mácha), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Píseň, č. 8, podle *R29*).

V *B* je značka ~~oee~~. Rozdíly v *K* jen interpunkční, nezaznamenáváme.

Různočtení: 2 panny;] panny, *B* / 3 sokol, —] sokol; *B*, sokol — *T* / 6 oblaky.] oblaky, *T* / 9 „Huso, huso,] „Huso! huso! *B T* / 10, 11 ohledni] ohlédni *B T* / 12 co hoch dělá milovaný.] co dělá hoch milovaný? *T* / 14 při kameně] při kamenu *B T* / 15 roští,] roští; *B*, roští — *T* / Opravujeme: 5, 7, Jedná.

Str. 145

11. *Zrána na usvítě*. *B* (č. XXV, Hrdlička, podle zařazení z roku 1832), *T* (Květy z 16. října 1834, č. 42, jako píseň č. VII, podepsáno K. H. Mácha), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Píseň, č. 9, podle *R29*).

V *B* je značka ~~oee~~; všude hrdlička.

Shoda s motivy litevských písní (přeložil Čelakovský roku 1827).

Různočtení: 4 širého] širého *B* / 7 rozstřela] roztrřela *T* (*tisk. chyba*) / 8 lapila] chytila *B* / 9 zvavá] žvavá *B T* / 15 zvavé] žvavé *T* / 21 zvoucí] žvavá *T* / Odchyly v *K* nemají význam.

Str. 146

12. *Letěly koroptve plaché*. *B* (č. XXVI, Jalovec, podle zařazení z roku 1832), *T* (Květy z 16. října 1834, č. 42, jako píseň č. VI, podepsáno K. H. Mácha), *O2* (Výtah z ohlasu národních písní slovanských, č. 3), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Píseň, č. 10, podle *R29*).

V *B* je značka ~~oee~~. Tvar *neboť* (v. 23) v znění *T* srov. s písní *Rozpřestřela chladná noc* (v. 17 v *M*).

Různočtení: 5 Zaplašená] Zaplašena *O2* / 7 dívčina kde jalovcová] kde dívčina jalovcová *B*, dívka v křoví stršáala si *T* / 8 stršáala si zrnka] jalovcová zrnka *T* / 9—10 tuze | ruku] ruku | tůze *O2* / 11 to až] ji to *B T* / 12 slza,ji polila] slzy vyronila *B*, slze vyronila *T*, slzu vyronila *O2* / 15 v druhém roku] v roku druhém *O2* / 18 opadají,] opadají; *B T* / 20 v zemi] zemi *B T O2* / 21 Slzy] Slze *T* / pak] ho *B T O2* / 22 jalovec, kdy] až jalovec *B T O2* / 23 nebo] neboť *T* / Odchyly v *K* nemají význam. Opravujeme: 11 zabolélo, 24 milým.

Str. 147

13. *Neroztál sníh ještě*. *T* (Květy z 6. srpna 1835, č. 32, jako píseň č. 9, podepsáno Karel H.), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 11, podle *R29*).

K se přimyká textově k *R29* až na v. 22. V *T* jsou asi menší zásahy korektorské (určitě ve v. 12 a 25).

Pro počátek srov. začátek Hasanaganice, Čelakovský, Slovanské národní písně (vyd. 1946), 173.

Různočtení: 2 ve] na *T* / 4 léč] leč *T K* / 5 jsou labutě bílé,] labutě jsou bílé; *T* / 7 skále] hoře *T* / 9 líbě] libě *T* / 10 večerní krajinou] krajinou večerní *T* / 12 semo] semto *T* / 14 růžovém] večerním *T* / 15 bránou] branou *T K* / 19 krajin] krajů *T* / 21 máje,] ráje; *T* (*snad tisk. chyba*) / 22 jemuž není rovný] jemu není roven *T*, jemuž není roveň *K* / 23 v šírom] v širém *T K* / 25 vykvěta] vykvěta *T* / 26 Vy] Aj *T* / 27 tady; —] tady; *T* / 29 dědina jest naše;] jest dědina naše, *T* / 31 moje.] moje! *T* / V *T* nejsou uvozovky ve v. 18 a 25.

Str. 149

14. *Hasly zatmělé hvězdičky*. *B* (č. XXVII, Opuštěná), *O2* (Výtah z ohlasu národních písní slovanských, č. 4), *R29* (odtud otiskujeme), *T* (Květy z 6. srpna 1835, č. 32, jako píseň č. 10, podepsáno Karel H.), *O4* (opsáno z *T*), *K* (Písně, č. 12, podle *R29*).

V podstatě tři autorské verze (*B*, *O2*, *R29*), protože *T* je pravděpodobně verze *B*, Tylem a korektorem upravená z důvodů jazykových a rytmických, nehledíme-li k změnám, které jistě provedl Mácha sám při opisování textu pro tisk. Verze *B* (označená ~~000~~) je podle zařazení asi z konce roku 1832, *R29* z října 1833. *K* přijímá Tylovu opravu ve v. 2, *O4* má opisovačskou chybu ve v. 18 (kvítka m. spr. žítka).

Různočtení (*K* a *O4* neuvádíme): 2 očičky,] očičky *B O2*, v žje čárka nezřetelná / 3 zjitra kdy zoře] když zoře zjitra *B*, zjitra, kdy zoře *R29 O2* / 4 To smutný den] Smutný den *B O2* / 8 mně šel] mi šel *B O2* / navzdory;] navzdory. *B*, navzdory! *O2* / 9 pojď.] pojď! *O2* /

10 Šel doly, šel stezkou] Odešel můj milý B, Šel údolím, šel O2 / 11
daleko,] daleko! O2 / 13 že by jsi se] že bys se B, že bysi se O2 /
14—15 kdyby jsi lásku mou k tobě znal, | věděl, jak srdce mne bolí. —]
kdybys věděl, co jsi udělal | a jak mne (mě O2) mé srdce bolí! —
(bolí. O2) B O2 / Opravujeme: 8 ním, 18 ze v poli a doplňujeme tečku
ve v. 9.

Znění Květů otiskujeme celé:

Uhasly zatmělé hvězdičky,
zamkly uplakané očičky,
když zoře zjitra zaplálo;
smutný den, ach, to je smutný den,
5 slunce nevychází z mraků ven,
děvče se, ach, neusmálo.

Zašlo nám slunéčko za hory,
s ním šel milý můj mně navzdory,
vrať se, milý můj, ó pojď!
10 Odešel milý můj po hoře,
daleko, daleko za moře
odnesla mi ho rychlá loď.

Jistě by ses, milý, nazpět dal,
bysi věděl, co jsi udělal
15 a jak mě srdce mé bolí!
Řekněte vy mu tam, hvězdičky,
že po mezích kvetou slzičky,
že uzrává žítka v poli.

V Květech č. 40 z 1. října na str. 396 je otištěno „opravení některých
omylů“; v. 3: Když zoře zjitra *zaplála*, v. 6: *Dívka se, ach, neusmála*.
Ve všech versích i v rukopise určeném pro Květy bylo „zoře“ jako
neutrum, správné je však femininum. Tyl při úpravě textu (srov. ostatní
jazykové a rytmické úpravy) toto nedopatření přehlédl a teprve za
dva měsíce uveřejnil sám opravu, aby se vyhnul dalším event. potyč-
kám s Čelakovským (viz roztru — rozstru v Marince). Změna rodu
ve v. 3 si ovšem vyžádala také změnu rodu ve v. 6 (dívka m. děvče).
Není to korektura autorská, poněvadž by byl Mácha určitě opravil
i odchylné *zamkly* m. spr. *zamkla*, neboť v. 2 se týká dívky, která v dal-
ších slokách mluví o své bolesti. Vydavatelé K' správně postřehli, že
úpravy v Květech básně textově zhoršily, a proto volili znění R29.

Literatura: O. Králík v doslovu k Písňm KHM (soukr. tisk Krajské lidové knihovny v Ostravě, 1957) upozorňuje na tiskovou opravu v Květech, ale považuje mylně znění *T* za *jediné* autorské.

Str. 150

15. *Modřínové, mladí modřínové*. *M* (č. 29, Píseň 3), *R29* (č. 15, odtud otiskujeme), *K* (Píseň, č. 13, podle *R29*).

V *M* je Habránkova poznámka *odepsaná*, protože už měl opis z *R29*. Sabina v *M* škrtl název Píseň a připsal po straně *Ohlas česk. písn.*

Souček spatřuje v starším, vzdychajícím bratru polské vystěhovalectvo a v mladším, dřímajícím staršímu v klíně, český národ. Motivicky srov. Čelakovského Slovanské národní písně (vyd. 1946), 187, ruskou píseň Vzpomenutí na domov.

Různočtení: 2 stojíte? —] stojíte? *M* / 3 Hučí bouře, horou dolem] Dolem horou hučí bouře *M* / 5 nyní leží posekaný;] leží nyní posekaný, *M* / 8 s kořenů odrývá.“] s kořenu odmívá. *M* (*špatně zapsané poslední slovo, patrně z nečitelné předlohy, je opraveno škrtem, pak připsáno ý tak, že je možno číst podle R29 odrývá*) / 9 v *M* je odstavec / 15 dřímá bratru v klínu] dřímá v bratra klínu *M* / 18 vzdechne nocí] noci vzdechl *M* / 19 „Těžko ptactvu vzdál] „(Těžkou) Těžko ptactvu dál *M* (*nad tím je nadepsáno touže rukou Teskno p. u. d., snad p[tactv]u d[ál]*) / 20 smutno žežhulce bez matky] smutno zemi beze slunce *M* / Odchylyk v *K* jsou bezvýznamné.

Literatura: St. Souček, *Dvě pozdní mystifikace Hankovy*, 46.

Str. 151

16. *Proč, Vltavo, řeko divá*. *M* (č. 37, bez názvu), *B* (č. XXVIII, Pomněnky zasázavské I, v obsahu uvedeno: I. Pomněnka), *T* (Krok 1833, Pomněnky zasázavské I, s písní následující), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (s písní následující, podle Kroka).

V *M* je vedle pořadového čísla připsáno opisovačem *Ohlas českých písní*. V *B* je značka 000, neboť *K* otiskuje znění *T*. Poněvadž jsou v *T* patrně zásahy redakční, otiskujeme poslední znění *R29*. Mácha báseň přepracoval, zrušil název, zařadil obě písně bez označení jejich souvislosti do cyklu *Ohlasu písní národních* a tím po časovém odstupu zahladil subjektivní ráz básně.

Pomněnky zasázavské se vztahují na milostnou epizodu z druhé poloviny roku 1832. Básník se seznámil v srpnu toho roku o posvěcení s Marinkou Stichovou (V. Mach píše chybně Štechovou), dcerou lesníka Jana Sticha z myslivny v Želetínce u Benešova, o necelý měsíc mladší (1810—1853). Báseň byla napsána v době, kdy byl Mácha pře-

svědčen o marnosti svého usilování, patrně, podle místa zařazení v *B*, před 12. listopadem 1832. Srov. též poznámky k dopisům č. 1—2 (sv. III).

Různočtení: 3 tvé snad] snad tvé *M* / vzdechy] zdechy *T* / 4 žely] zdechy *T* / 6 ními] nimi *T* / břeh! —] břeh; *M* / 12 oných břehů] oné břehy *M* / 13 Darmo též i tvé vzdychání,] Darmo též i tvé tu vzdechy, *M* / Darmo též i tvoje vzdechy; *B*, Darmo jsou i tvoje vzdechy; *T* / 14 dnové, pro které zde lkáš,] dnů, pro které nyní lkáš, *M* / 15 oni] ony *M* / 16 jich již] juž jich *T* / 17 Ano zašly — časy milé!] Více jste zašli časy milé *M*, Ano — zašli — časy milé! *B*, Ano, zašly časy milé, *T* / 18 kdy jsem] když jsem *B*, v nichž jsem *T* / 19 podle] podlé *T* / hájů; —] hájů — — *T* / 20 sen.“ —] sen! *M*, sen! — *B*, sen. *T* / Ve všech versích kromě *R*₂₉ jsou označeny uvozovkami jako přímá řeč strofy 2 a 4. Odchyly *K* jsou bezvýznamné. Opravujeme: 16 jích.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 42; o Marince Stichové: E. Felix, Milenky českých básníků, 1940; V. Mach, Akademické vzpomínky v knize Vzpomínky na K. H. M., 1928, 35n.; J. Hertl, Slovesná věda 5, 1952, 189n.; K. Janský, Životopis, 110—116 a jinde.

Str. 152

17. *Želetínky háje*. *B* (č. XXIX, 2. Pomněnka, v obsahu II. Pomněnka), *R*₂ (prvních 6 v. chybí), *T* (Krok 1833, Pomněnky zasázavské II, s písní předešlou; podepsán K. Hynek Mácha), *R*₂₉ (odtud otiskujeme), *K* (podle Kroka, s písní předešlou).

V *B* je značka 000. V *K* schází celá šestá strofa (v. 21—24). A. Waldau v posudku vydání *K* toto nedopatření vytýká; zase doklad, že Waldau nepoužíval k překladu uvedeného vydání.

Různočtení: 5 bíláť] bílá *B* *T* / 12 mnoho;] mnoho *B*, mnoho. *R*₂ *T* / 14 v onou stranu spěje] tmavou nocí spěje *B* *R*₂ *T* / 17 zlaté] zlatě *B* (*chyba opis.*) / 21 Toužím vzdy jen, aby] Toužím tam spějí (*chyba opis.*) *B*, Toužím, ⟨srnka bílá⟩ tam spěje *R*₂ *T* / 22 mojí srnkou byla;] mou by srnka byla *B*, mou by srnkou byla, (byla; *T*) *R*₂ *T* / 24 pryč ji] ⟨srnku⟩ pryč ji *R*₂ / 21—24 *chybí v K* / 31 vzdy] vždy *B* *R*₂ *T* / 32 hájinu] krajinu *T* / 33 Pro ní] Pro ni *B* *T* / 33—34 oko moje | v noci] v noci tmavé | oko *B* *R*₂ *T* / 34 lilo,] lilo; — *T* / 35 zrána,] zrána *B* *R*₂, zrána — *T* / Odchyly v *K* nemají význam. Opravujeme: 14 *onnou*, 23 *kroku*, 27 *haje*.

Literatura: A. Waldau, Posudek I. dílu Spisů K. H. Máchy (vydání Kobrovo), Obrazy života, září 1861, 280.

Str. 154

[*Zastaveníčko.*] *M* (č. 17, název je připsán Sabinou, odtud otiskujeme), *T* (Literární příloha ku *Věnci* 1843, sv. I, č. 3, str. 34 s názvem Dobrou noc!), *S* (*Zastaveníčko*, podle *M*), *K* (podle *S*).

Protože měl Mácha této básně jistě několik vlastnoručních opisů, které kolovaly mezi jeho známými, je pravděpodobné, že na některém z nich byl název připsán Sabinou do *M*. Také název v *T* zní máchovsky, text není závislý na *S*, jak by se dalo očekávat, a interpunkce je odchylná po způsobu autorově (6, 10, 16, 19). Změna ve v. 11 bodrý (m. dutě) byla vynucena dobovým nepochopením. Dvě tiskové chyby (v. 10 a 17) mohly se vloučit už do některého z posmrtných opisů. V podstatě jen jedna verše, jak ji čteme v *M*. *S* a *K* mají jinou grafickou úpravu a odstavce za v. 6 a 12. Změny v *K* nemají význam. Poněcháváme vžitý titul Sabinův.

Různočtení: 1 milována] milovaná *T K* / 5 anjel] anděl *T* / 6 tobě zastře osud můj.] zastře tobě osud můj! *T* / 7 pujdu] budu *K* / 9 ustanu] vstanu *M* (*opis. chyba*), přestanu *S K* / teď darmo] teď marně *T*, nadarmo *K* / 10 sklízí zrak; —] stíží (*tisk. chyba*) zrak: *T* / 11 v ptactva jarní dutě ples] v ptactva jarní bodrý ples *T*, dutě v ptactva jarní ples *S K* / 16 mě ach tichý pojme klín:] mně ach pojme tichý klín: *M pův.*, mne, ach! tichý pojme klín; *T* / 17 neprosvitne] neprosvitne (*tisk. chyba*) *T* / 19 noc!] noc! — *T* / Opravujeme: 1, 3 spí, 5 tvuj, 7 těž, 16 mně.

Literatura: K. Janský, *Máchovo Zastaveníčko* v podobě jiné, *Marginálie* 18, 1944, 22 (otiskuje znění *T* a určuje rok vydání *Věnce*); O. Králík, *Historie textu*, 97.

Str. 155

[*Pod okénkem mé milenky.*] *M* (č. [27], jen poslední sloka, odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 18, asi podle *M*; z *K* otiskujeme v. 1—12).

V *M* je předcházející list utržen, takže začátek textu chybí. V. 8 srov. s písní *Letěly koroptve*, v. 21. Grafickou úpravu 4. sloky přejímáme z *K*.

Různočtení: 14 zní;] zní *M* / 16 svadlá] <z>svadlá *M* / Opravujeme: 7 luna.

Str. 156

Holubice. *M* (bez pořadového čísla za č. 30, odtud otiskujeme), *K* (*Básně bez nápisů a zlomky*, č. 20, podle *M*).

V *M* je vedle názvu *Holubice* připsáno opisovačem *Píseň*. Obojí škrtl Sabina a vlevo připsal *Mezi Zlomky*. Odchyłka v *K* je vydavatelská. Název doplňuje obrazově text. Srov. s písní č. 6 (Nesbírá v háje stínu).

Různočtení: 6 chvívajíc] chvívajícím *K* /

Literatura: J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 123.

Str. 157

[*Má děva ještě dřímá.*] *M* (č. 49, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 14).

Dalo by se namítat, že *K* považoval srovnání v posledním verši (milénka = smrt) za příliš odvážný obraz, avšak poslední verš v *K* je ražby máchovské. Kromě toho je v *M* Habránkova obvyklá poznámka *odepsaná*, jež znamená, že už měl opis odjinud, a *K* má také odchylnou úpravu grafickou. *K* je znění autorské.

Různočtení: 5—9 *zní v K takto*:

Na její hrob si zajdu,
pod lípou tamo stinnou
na tichém jejím hrobě
chci lkáti v noční době,
až mraky hrobní mne ovinou. /

8 hrobě (*podle K*)] hrobu *M* / Opravujeme: 3 křížku, 5 doplňujeme středník, 8 pokažde.

Str. 158

Kleslá. S (*Kleslá*, odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 14, bez názvu).

Odchyšky v *K* jsou s velkou pravděpodobností jen vydavatelské. Poslední sloku srov. se čtyřverším A kdy lůna vzejde ve Zlomcích básni na str. 241. Výrazové prostředky *Kleslé* i rýmy mají obdobu v jiných pracích, zejména v písních.

U Václavka je píseň obsažena v soupisu zlidovělých písní. Srov. svou dobou populární ohlas „Jablíčka“ J. S. Rettiga (u Čelakovského, Slovenské národní písně, vyd. 1946, 71, otištěno pod jménem M. D. Rettigové).

Různočtení: 4 ta že] ta že *S*, *později tužkou přesmyknuto na že ta* / 7 naříkání (*podle Zpěve v. 98 a podle Idůny v. 6*)] naříkání *S* / 16 kdy] kdys *K* / 17 lůna! Jak] luna, jak *K* / 20 roztržený] rozervaný *K* /
Opravujeme: 17 luna.

Literatura: B. Václavek, Písemnictví a lidová tradice, 1938; O. Králík, Historie textu, 92.

Str. 159

[*Píseň Marinčina.*] *M* (č. 44), *Ž* (na rkp. str. 64, odtud otiskujeme), *T* (Květy z 12. června 1834, č. 24, otiskujeme v II. svazku), *K* (podle *T* v Marince).

Habráněk opisoval z Květů, a proto připsal do *M*: *odepsaná. K najíti v Obrazy ze života mého* (sic). Zápis v *Ž* je buď z prosince 1833, nejpozději před 20. lednem 1834. Rým ve v. 2 je v *Ž* lepší než v znění *M* a *T*.

Různočtení: 2 štěbetá] štěhotá *M T* / 4 krásně zakvětá?] krásně rozkvětá. *M*, smutné zakvětá? *T* / 6 holoubátku mladému:] líbá vůně jeho hlas: *T* / 7 Komu vzejde květ májový] Komu ⟨p... by z...l⟩ vzejde květ májový / 8 nežli hrobu tmavému.] nežli hrobu temnému. *M*, nežli z hrobu, z hrobu zas? *T* / 11 též i kvítek můj uvadne] i poupátko mé uvadne *M* / 12 Lůně] luně *T* (*Tylova oprava*) / 16 sklonilo] klonilo *M* / 17—20 *zní v M takto*:

A kdy pozdě pominula
teplá jasná slunce moc,
krásné poupě obvinula
temná, věčná, hustá noc. /

18 jasna (*podle T*)] jasná *Ž* /

Str. 160

[*Ž háje stínu dubec strmí*] (varianta písně č. 1). *B* (č. IV, Píseň, s datem 1831, odtud otiskujeme), *R29* (č. 1, mladší znění, otiskujeme v Ohlasu písní národních na str. 133), *K* (podle *R29*).

Znění *B* je starší a má o dvě sloky víc. U nadpisu je značka ~~ooo~~, protože *K* volil verzi *R29*. Možná, že bylo v předloze správně *vzchází* (m. vchází). V mladší verzi se Mácha vyhnul Jasoni, podobně jako v básni Na hrobě sestřiným. Srov. poznámky k písni č. 1.

Opravujeme: 14 trýzen, 19 Jason.

Str. 162

[*Věje vítr, chladný vítr*] (varianta písně č. 4). *B* (č. XVII, Píseň), *T* (Květy z 28. května 1835, č. 22, jako píseň č. 2, podepsáno Karel Hynek M., odtud otiskujeme), *R25* (v nejstarším znění Mnícha), *Ž* (v Mníchu), *R29* (č. 4, otiskujeme v Ohlasu písní národních na str. 136), *K* (podle *B*).

Na tomto místě zaznamenáváme jen různočtení první skupiny (*B*, *T*), různočtení druhé skupiny (*R25*, *Ž*, *R29*) a poznámky viz na str. 390 v Písních (Vít, chladný vítr věje).

Různočtení: 2 strniště] strniště *T* (*Tylova oprava*) / 4 přes ty hvozdy]

přes bukoví *B* / 5 žežulička] žežulička *B* / 15 pujdu] půjdu *T* (*Tylova oprava*) / Uvozovky v 3. a 4. sloce doplňujeme podle *B* a *R29*.

V museu poděbradském je rukopis písně *Nářek*, nalezený L. Kubou v pozůstalosti Máchově u Michala Máchy (viz *Květy* 1904, str. 706n.). První její sloka je podložena notami, nahoře je napsáno: *Hudba od J. K. Máchy*. Ostatní strofy jsou na druhé straně listu form. 27 × 22 cm. Hudbu složil Jan (Křtitel) Mácha, theolog v Čes. Budějovicích, jemuž píše básník v květnu 1836 (viz dopisy v III. sv.): „Jestli jsi něco v hudbu opět uvedl, buď tak dobrý, odešli mi to, ale uveď mi to v hudbu ke ky-táře.“ Báseň sama nemá žádných rysů básnického stylu Máchova. K. Janský ji zařadil do poznámek jako báseň naprosto pochybnou (viz vydání Máchova Díla I, 381—383). Srov. v LF 56, 1930, 389n. Krč-mův referát o II. dílu Bedřicha Smetany od Zd. Nejedlého (vyd. 1925), kde je otištěna reprodukce rukopisu na str. 188.

BÁSNĚ OD ROKU 1833

Str. 165

Přípis básní. O2 (Přípis), *Ž* (Přípis básní, odtud otiskujeme), *O15* (souhlasí se *Ž*), *K* (Písně, č. 1, bez názvu, asi podle *Ž*).

Nejméně dvě verse autorské (*O2* a *Ž*). V *Ž* je báseň v čele s datem 14. ledna 1832, správně však má být 1833, protože několik dalších prací v *Ž* je datováno 14. ledna 1833, kdy Mácha založil Zápisník a týž den popsal několik stran. Je to *datum opisu*. V *Ž* není rozdělení na dvě sloky dost jasné, poněvadž obě čtyřverší jsou psána vedle sebe (snad proto je v *K* jako jedna sloka), zarážka je jen u prvního verše. V *K* jsou stopy upravovatelské, ale v. 5 mohl být napsán Máchou. *O2* je rozděleno na dvě sloky, má jinou grafickou úpravu a nadpis je zkrácen; nad ním je totiž souhrnný titul *O2*: *Básně. Králíkova domněnka, že O2 mohl být určen pro tisk ještě za Máchova života, je nesprávná, protože tehdy nemohla báseň vyjít z důvodů censurních.*

Různočtení: 2 nepřátely] nepřátele *O2* / 3 prapor] prapor *O2 K* / 4 má jemu budiž krev;] pak jemu buď má krev. *O2* / 5—8 *zní v K takto*:

Však pokud dřímá hněv!
větřík jen lehce vane,
vře srdce mu oddané
a zní mu jen můj zpěv! /

8 zní] buď *O2*, zní *O15* /

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 72 (o opisu *O2*).

Baláda. Ž (Baláda), *O₂* (bez názvu ve Výtahu z ohlasu národních písní slovanských, č. 2), *R₃₇* (Baláda, v dopise Ed. Hindlovi), *O₁₅* (bez názvu, odtud otiskujeme), *O₅* (bez názvu), *O₉* (Balláda), *O₁₆* (Jinoch na Bílé hoře), *T* (Nitra 1842, s názvem Píseň, bez 6. sloky, viz níže), *K* (podle *T*).

Úplné rukopisné znění se zachovalo jen v dopise Hindlovi (*R₃₇*) z konce roku 1835; sloky jsou tam očíslovány. V *Ž* je datum *V Praze dne 25tého listopádu* [1832], avšak verše 6—8, 13, 15, 16, 20 a slova Odstři (v. 14), Sněžka (v. 17) a krvavé až (v. 19) jsou začerněny a text později s některými omyly doplněn cizí rukou. Máchových opisů bylo jistě víc a z těch pořizovali jeho současníci další opisy se stále zhoršovaným textem, jak je vidno z otisku v Nitře. Volíme text *O₁₅*, který souhlasí s *R₃₇* a má poněkud lepší interpunkci.

Různočtení (nezachycujeme všechny rozdíly interpunkční): 4 i] a *O₁₆* / hřímá:] hřímá. *R₃₇* / 5 hloubi] hloubí *R₃₇* / 6 v pravou] pravou *O₂* *O₁₆* / 7 vzhůru za mnou, mládež věrná,] vzhůru! za mnou! mládež věrná! *O₉*, Vzhůru! — za mnou!! mládež věrná, *O₂* / 8 skončíme ať] zprostíme ať *Ž* (*patrně chybně doplněno*), ať skončíme *O₁₆* / muku!!!“ —] muku!“ *O₂* *O₉*, muku!“ — *O₁₆* / 10 zavzdechne] zavzdychne *O₂* / 11 zdól] zdál *O₉*, zdol *O₂* *Ž* *O₅* *O₁₆* / 11 strůny] struny *O₁₆* / 14 Odstři] Odhal *O₁₆* / kryje] kryje *Ž* *O₉* *O₁₆* / 15 již] juž *Ž* *O₉* / 16 smýje (*podle Ž*)] zmýje *O₂* *O₁₅*, smýje *O₁₆* / 17 zdvihá] zdvihá *O₁₆* / 17 jasné] jasně *O₂* / 18 Krákonosů] Krkonošů *O₂* *O₁₆*, Krakonošů *O₉* / 19 Krvavé] Krvavá *O₁₆* / 20 Čechů] Čechům *Ž* (*m je začerněno*) *O₂* / 23 zavzní vkolo] vkolo zavzní *O₂* / 24 i za lesy] za za lesy *O₂* (*opis. chyba*), a za lesy *O₁₆* / *O₉* a *O₁₆* jsou bez odstavců. Rušíme přebytečný středník za v. 18 (plane; ! —).

K otiskuje v doslovu II/472 s další tiskovou chybou a také bez 6. sloky zhoršené znění *T* (Nitra), které citujeme pro zajímavost:

Píseň

Pokraj skály jinoch sedí,
v jeho rukou harfa dřímá,
raněn jitem na vlast hledí,
procitne a takto hřímá:

- 5 „Pohřb, harfo, ty má věrná,
ostrý meč mi v pravou ruku,
vzhůru za mnou, mládi věrná,
ať skončíme vlasti muku.“

Letí harfa mezi skály,
10 posledně zavzdechne sobě;
„dobrou noc!“ zdol struny vály,
na svého co zpěvce hrobě!

Bílá horo, Bílá horo!
Odstrč příkrov, co tě kryje,
15 tvoje ráno svítá skoro,
vinu tvou krev naše zmyje.

Sněžka dvíhá čelo jasné,
Krkonošů lampa plane,
krvavé až slunce zhasne,
20 zlaté Čechům ráno vstane!

Že se báseň octla až v doslovu, dá se vysvětlit poměry censurními, ale nevíme, proč *K* volil text z Nitry, když v *S* bylo jistě znění souhlasné s *O15*.

Redaktor Nitry M. J. Hurban doprovází báseň touto poznámkou: „Báseň tato jest od nebohého Máchy, básníka mladého nejnadanějšího Čechie, jehož úmrtí tím více želíme i my Slováci, čím více předsvědčení jsme, že jsme v něm velikého a tvořivého génia utratili. Báseň samu mi doručil za času mého po Čechách cestování pan P. [Pichl?], jemuž zde vroucí díky vzdány buďtež. Ó bychom jen čím spíše i ostatní pozůstalé plamenné výtoky skvělé obraznosti Máchovy vydané spařovali! Redaktor.“

Různočtení v *K*: 4 hřímá] třímá / 12 zpěvce] pěvce / 14 co] jež / 20 ráno] jitro /

Literatura: M. Szyjkowski, *Polská účast III*, 118 (sleduje vliv Mickiewiczův).

Str. 167

Mnich.

I—III (v *S1* a *S2* I, v *K* 1). *Ž* (na rkp. str. 1, odtud otiskujeme), *S1*, *S2*, *K* (Zlomky z romantické básně *Mnich*, podle *S2*).

Žpěv první (v *S1* a *S2* II, v *K* 2). *Ž* (na rkp. str. 13 a 28, odtud otiskujeme), *S1* (v. 64—126), *S2* (v. 64—94), *K* (podle *S2*, potom podle *Ž*).

Andronicus. M (č. 39, odtud otiskujeme), *K* (podle *M*, vloženo bez označení jako poslední odstavec na konec oddílu 2).

Číslo předposlední. R25 (označeno *Mnich I*. [zpěv] a datováno: V Praze dne 18tého prosince 1832), *Ž* (na rkp. str. 25—26, odtud otiskujeme), *K* (3. část, podle *Ž*).

Ukončení. M (č. 21, v. 236—243), *Ž* (na rkp. str. 28, odtud otiskujeme), *K* (bez označení, podle *Ž*, místo posledních 4 veršů jiný text, viz různocnění).

Mácha se zabýval Mníchem intensivně od konce roku 1832 až asi do rozhraní března a dubna 1833. Dokladem toho, že byl v tvůrčím ohledu Mníchem znepokojován, jsou vlastní jeho slova v poznámce k *Snu* v *Zápisníku*: „Čtvrtá noc, co usnouti nemoha všelikými stranu básně ‚Mnícha‘ se obíraje myšlenkami, jsem ležel na svém lůžku; přemahaje se a odvrátiti chtěje se od myšlenek strašných, nebyl jsem v stavu usnouti.“ — Pevného plánu tu nebylo, básník skládal báseň nikoliv in continuo, nýbrž po zlomcích, bez ohledu na jejich místo v celku. Tím si vysvětlíme, že první zpěv byl napsán třikrát. Nejdřív to byl *R25* *Splynula* tichá noc, pak oddíl I—III *Na Bernardu* a konečně zpěv *S* *hradních věží* (od v. 64). Při poslední změně umístil Mácha původní I. zpěv (*Splynula*) jako Číslo předposlední. Máme tedy celkem tři zlomky: 1) opuštěný první zpěv *Na Bernardu* (oddíl I—III s poznámkou: *Pokračování* v čísle IV), 2) definitivní I. zpěv *S* *hradních věží*, Číslo předposlední, *Ukončení*, a konečně 3) zlomek z *M* s neprůhledným nadpisem *Andronicus*, který byl do básně vložen vydavatelem *K*. Jestliže Mácha označil zpěv *Splynula* jako Číslo předposlední, měly být za definitivní I. zpěv vloženy ještě další zpěvy, ale Mácha sám ještě nevěděl, kolik jich bude; snad mělo být použito k druhému zpěvu něčeho z opuštěné části I—III (*Na Bernardu*), jak by to žádala logičnost dějová.

Je pochopitelné, že první vydavatelé byli s Mníchem ve značných rozpacích. Sabina píše v Úvodu povahopisném (94): „Blíže nežli v *Máji* byl by zajisté Mácha k pravému romantickému básnictví ve svém Mníchu (postoupil) [sic!], z něhož bohužel pouhé zlomky beze všeho udání jich spojení a bez plánu celé té básně se nám dostaly. Jistotně víme, že prvotní myšlenka Máchova byla sepsati román, jenž v čele každé částky básně nesl, uznáv později vyšší své povolání, úplnou báseň romantickou sepsati zamýšlel.“ Sabinův údaj o básni v čele každé kapitoly románu (něco podobného jako v *Pouti krkonošské*) se zdá být spolehlivý. Označení „Zlomky“ v záhlaví ukazuje, že v *K*, resp. již Sabinou bylo znění *Mnícha* sestaveno z několika zlomků.

V pojmenování hlavní postavy je nejednotnost, jednou *Góra*, podruhé *Hron* (v I. zpěvu *S* *hradních věží* a ve zlomku *Andronicus*), ale v *Ukončení* zase *Góra*. Tento rozpor vyrovnali vydavatelé počínajíc *Sr* na *Góru* (viz v. 89 a 157). Z posledních veršů Číslo předposledního vysvětluje, že Mních je mrtev, kdežto z posledního čtyřverší v *Ukončení* se dá soudit, že je živ. Také tento omyl odstranili v *K* tím, že nahradili

čtyřverší ze *Z* (v. 244—247) čtvrtým zlomkem, tj. verši, které našli v *M* za zlomkem Tichá řeka — je to č. 22 Aniž tvůj že jsem —, a k tomu přidali šestiverší Však ten zázvit, zapsané samostatně v *Z*.

Znění *Z*, jež je východiskem našeho vydání, je porušeno dvojí vrstvou cizích úprav. V této souvislosti je třeba se zmínit zároveň o obou opisech *S₁* (Riegrův opis) a *S₂*, jež oba měly za základ text *Z* — zachovávají totiž pořad, jaký je v *Z*, ačkoliv, jak víme, byl několikrát změněn.

Sabina měl k dispozici Zápisník a oba opisy pronikavě upravené již jeho předchůdcem. V opisech jsou totiž důsledně provedeny změny *žádný* na *nikdo*, které se v Cikánech objevují až v edici *K*, takže jejich původcem v *S₁* a *S₂* nemohl být Sabina. Zjistili jsme, že podobná změna *žádný* na *nikdo* je také v Riegrově básni Na smrt K. H. Máchy, uveřejněné v prosinci 1836 v Květech, kde byl tehdy korektorem V. Filípek (srov. rukopis Riegrovy básně v monografii od H. Trauba), jako byl později korektorem u Kobrů. Filípek byl tehdy pravděpodobně jedním z těch nesčetných literátů a diletantů, kteří se podle S. Kappera snažili napravovat Máchův text. Riegrův opis *S₁* byl zase někým opraven podle znění *Z*, potom však byly podle obou opisů provedeny Sabinou opravy přímo do Zápisníku. Nakonec zasáhla do textu *Z* další cizí ruka, podle charakteristického *h* snad Hindlova (srov. *Jeho* ve v. 5 a Hindlův opis básně Ó harfo dávnověká). Jiného vysvětlení pro tento složitý stav nemáme, ledaže bychom suponovali ještě jiný Máchův rukopis, což je pravděpodobné, poněvadž text začátku Mnícha v *Z* je zapsán Máchou krasopisně a musela tu být předloha, tak jako se zachovala předloha Čísla předposledního.

Svízelná situace, jež mášla předešlé vydavatele, pokud otiskovali text ze *Z*, je komplikována tím, že dnes nelze bezpečně odlišit opravy autorské a cizí, zejména tam, kde jde jen o drobné opravy nebo o přečíslování pořádku slov. Není tu nikde pevný systém. V *Z* byly prováděny opravy, jež nemají odezvu v jiné verši (*S₁* a *S₂*), a také opravy v *S₁*, které měly přivést text do původního stavu, nejsou provedeny do důsledků (hned ve v. 6 není opraven tvar *nikdo*). Posledních 34 veršů v *S₁* zůstalo vůbec neopraveno, snad že se text už podstatně lišil. Tento oddíl (*S₁*, v. 93—126, viz v různočteních) je klíčem k posuzování celé verse *S₁*. V *Z* je tato část komponována v ostře ohraničených čtyřverších, jediné v. 109—114 tvoří šestiverší sdruženě rýmované, kdežto v *S₁* je nové dvojverší 97—98 (odpovídající čtyřverší 97—100, z něhož jeden verš přešel do předchozího čtyřverší), dále dvojverší 107—108 (odpovídající čtyřverší 123—126). Chybí čtyřverší 127—130, připsané Máchou v *Z* dodatečně kolmo po straně (dodnes nemůžeme

o něm říci bezpečně, že skutečně patří na uvedené místo!). Verše 119—126 jsou posunuty za verš 104. O. Králík se textem obou opisů *S1* a *S2* zabýval během přípravných prací k tomuto vydání a domníval se, že posledních 34 veršů znění *S1* může být odvozeno jen ze Zápisníku jako úprava opisovačů. Avšak po zkušenostech s Riegrovým opisem Bratří (*O7*) se zdá, že v celém znění *S1* byly zkombinovány dvě verše, poněvadž tu namnoze chybí nutkavý důvod k změnám verše *Z*. Z druhé a třetí části Bratří v *O7*, pro něž neexistoval jiný pramen než *Z* a Poznamenání, je možno poznat Riegrovi celkem mírnou praxi upravovatelskou. Případ první části Bratří může však mít analogii v Mníchu. Svorka v *Z* u v. 108—114 je podobná sorce v Riegrově básni Na smrt K. H. Máchy (srov. Traubovu monografii). Stojí též za povšimnutí, že verše 95—96, 112 a 124—125 v *S1* nemají adekvátní odezvu v *Z*, a dále je nápadné, že v *S1* ve v. 125 je neobvyklý přechodník „vznesa“ jako v Abaelardu (v. 21) a že tam zejména v posledním oddílu není žádný tvar nemáchovský. Je tedy pravděpodobné, že v *S1* se odráží starší znění Mnícha. Nehorázné chyby v *S1*, zejména v části od v. 93, vznikly asi přeslechnutím při diktátu, takže autorem úprav může být i někdo jiný (Filípek?).

Oba opisy jsou tedy pro dnešního vydavatele velmi cenné, poněvadž umožňují alespoň částečně rozluštit znění skladby v *Z*. Kdyby se bylo zachovalo ztracené pokračování znění *S2* od v. 95, bylo by jistě velmi prospěšné, neboť text v *K* se přimyká až sem k *S2* a nyní nemáme text, kterým bychom kontrolovali původní znění *Z*. *S2* se v zásadě kryje se zněním *S1*, ale přece je tu místy znát umírněnost. Dobře, že do *Z* nepronikly všechny úpravy opisů, protože by chaos byl ještě větší. Tam, kde je v různověstích seskupení značek *S1* (*pův.*), *S2*, *Z* (*cizí opr.*), je velmi pravděpodobné, že opravené znění *S1* souhlasilo s textem v *Z*.

Andronicus (také postava ze Shakespearovy hry Titus Andronicus) byl umístěn vydavateli *K* dost šťastně, proto ponecháváme zlomek na stejném místě, avšak s původním titulem, aby byl zřetelněji odlišen. Snad tam skutečně patřil, jak naznačuje Máchova poznámka v *Z* za v. 156: „Pokračování budoucně.“ Ještě se vnuká domněnka, zda Mácha nepoužil k I. zpěvu S hradních věží neznámého zlomku starší rozpracované básně *Andronicus*, kde ústřední postavou byl Hron. (Jméno rytíře Hrona z Náchoda je v Hájkovi, turnaj v Lyoně, 1273.) Nasvědčuje tomu ta okolnost, že v zlomku *Andronicus* je v opise *M* reprodukována Máchova grafika písmene *u* v kurentu na začátku slova jako jednoduché *v* patrně přesně podle rukopisu. Poněvadž se podobný způsob Máchovy grafiky písmene *u* vyskytuje pětkrát v jednotlivém zápisníkovém zlomku *Anmerkungen*, je pravděpodobné, že

skladba Andronicus pochází přibližně ze stejné doby, tj. asi z roku 1831, a že je tedy nejstarším předchůdcem Mnícha. Tím by se daly vysvětlit i některé úpravy v besedních opisech *S1* a *S2*.

Jak jsme se již zmínili, nahradili vydavatelé *K* čtyřverší v Ukončení (v. 244—247) verši z *M* (Aniž tvůj že jsem) a spojili je se šestiverším ze *Z* (Však ten zásvit). H. V. Tůma roku 1872 první poukázal na nesouvislost zlomku Aniž tvůj že jsem s Mníchem v *K* (ačkoliv tam není oddělen ani odstavcem). Nedůvěra se stupňovala: Voborník odděluje zlomek odstavcem, Krčma zlomek vynechává a dává do poznámek, až konečně Janský-Jirát prokazují, že zlomek do Mnícha vůbec nepatří (srov. poznámky k zlomku Aniž tvůj že jsem). Přesto podle odchylky v posledním verši zlomku Však ten zásvit (zničiv — zničit) je možné, že *K* mohl vzít znění odjinud, takže je tu stále ještě slabé podezření, zda Mácha, který měl ve zvyku přesouvat jednotlivé motivy z básně do básně, nesloučil oba zlomky (Aniž tvůj že jsem a Však ten zásvit) sám. Úprava zlomku Aniž tvůj že jsem v *K* je však najisto dílem redakce *K*, jak nasvědčuje změna „Ó ne“ na „Nikoli“ (v. 2), vyskytující se často v próze.

Většina máchovských badatelů se shoduje v tom, že Mních je komponován pod vlivem Byronova Lary. Scéna s omdlelým Górou je vzata z 12. a 13. oddílu Lary a také poslední čtyřverší Ukončení odpovídá závěrečnému číslu druhého zpěvu Lary. Nápadná je též shoda krátkých čísel zpěvu Na Bernardu. Mácha četl vídeňské vydání Lary z roku 1825 (Klassische Kabinett-bibliothek, kde je zároveň překlad Byronovy Die Braut von Abydos a Schulzova Die bezauberte Rose) podle Zápisníku na začátku roku 1833 po třetí; je tedy Sabinova pozdní vzpomínka v Upomínce na K. H. Máchu docela pravděpodobná: „Ten Lara mne pronásleduje jako *upír*; až ho v Mnichu překonám, obrátím se do Čech a zůstanu s svým básněním navždy doma!“ Sabina k tomu dodává: „Toho se bohužel již nedočkal a dostaly se nám tedy jen zárodky velikého budoucího básníka.“

Sabina znal z osobního styku literární plány Máchovy a mohl si v tehdejší literární konstelaci slibovat víc od Mnícha, který by byl podle jeho mínění obstál i na fóru světovém. Dokladem jsou další slova v Upomínce: „Velká myšlenka, jakou ku příkladu Mickiewicz Wallenrodem provedl, ještě v Máchovi nedorostla. Skeptické stanovisko jeho jí ještě nepřipouštělo. Mníchem by byl zajisté směr svůj tehdejší dovršil a báseň tato byla již spolu i přechodem k dalším pokrokům... Kdyby byl uvyklou pilností jediného Mnícha dohotovil, byli bychom se zajisté *jednoho z nejlepších plodů literatury slovanské dočkali*.“ (Podtrhl K. J.) Rozhodně však Sabina nekladl výslovně Mnícha vývojově za Máj, jak se

občas mylně vykládá (K. Kříž, Naše doba 1914, 819, A. Vyskočil, Básník, 99, O. Králík, Historie textu, 106).

O vysledování a rekonstrukci děje se pokusil Alois Bejblík; všímá si zejména Máchovy poznámky k Snu ze Ž: „Strašná jakási Idea jako by násilím tiskla se před ducha mého a obraz ji vyjádřující a v mém Mnichu užívaný ustavičně tlel ve zraku duše mé.“ Při srovnání s Poutí krkonošskou dochází Bejblík k tomuto závěru (citujeme volně): „Život nemá smyslu sám o sobě. Avšak způsob posmrtné existence uvádí Máchu v nejistotu. Sen podává básníkovi náhle cestu z pochyb. Vidí, co značí život posmrtný, a zároveň chápe, že než žít po smrti životem takovým, je lépe vrhnouti se v klín věčného nic a zemřítí navždy.“

Voborník se domnívá, že scenerie Sv. Bernarda je z Byronova Manfreda; René Wellek však soudí, že o Sv. Bernardu se mohl Mácha dočíst spíš v Houwaldově povídce Das Wiedersehen auf dem St. Bernhard (Gesammelte Schriften, 1857, 7. sv., 200), po níž v souborném vydání následuje povídka Wahnsinn und Tod, kterou Mácha četl (srov. zápisníkový zlomek Anmerkungen). Je tam ožívování mrtvých, kaple se ztuhlými mrtvými atd. jako v Pouti krkonošské. Verše 43—44 srov. s refrémem II. části Dziadů Adama Mickiewicze, jež v Halasově překladu znějí: Temno všude, mrtvo všude: Co to bude, co to bude?

Různočtení: 4 Góra ze všech] jeden v domě *S1 pův.*, jeden ze všech *S2 Ž cizí opr.* / 5 Kroj i řeč] Jeho kroj *S1 pův. S2 Ž cizí opr.* / 6 žádný] nikdo *S1 S2* / 9 kryje] krýje *S1* / 11 nad slovy dolu horou je v *Ž nečitelná cizí oprava* <... i též> / vzhůr] <vzhůr> <i>vzhůr Ž cizí opr. / 14 mrká] mihá *S1 pův. S2*, (bloudí) zírá *Ž cizí opr.* / Lůna] luna *S1 S2*, Luna *Ž cizí opr.* / 17 Každou noc cizinec sedí] Každou nocí rytíř cizí *S1 pův.*, pak Každou noc cizí ten sedí *S1*, pak opraveno na naše znění, Každou nocí cizí sedí *Ž cizí opr.*, pak Cizí ten noc každou sedí *Ž cizí opr.* / 19 ducha stíní mu mhy] ducha mhy mu stíní *S1 opr. Ž cizí opr.*, stíní mhy mu ducha *S2* / 22 Žádný] Nikdo *S1 pův. S2* / před 23 II.] chybí v *S1 a S2* / 26 Však i panoš nespí věrný.] Nespít však i panoš věrný; *S1 pův.*, Nespí však i panoš věrný; *S2* / 27 Nízkým oknem tamo hledí] k nízkému tam oknu hledí *S1 pův.* / 28 rytíř jeho sám kde sedí.] sám kde rytíř jeho sedí. — *S1 pův. S2 po opr.*, sám kde jeho rytíř sedí. — *S2 pův.*, kde sám rytíř jeho sedí *Ž cizí opr.* / 31 vzhůr] i *Ž (nadepsáno cizí rukou)* / 34 mrká Lůna] <mrká> <bloudí> Luna *Ž cizí opr. (není nahrazeno jiným slovem)*, mihá luna *S1 pův. S2* / 39 Zvonky znějí — psové vyjou] Zvonky zní a psové vyjí *S1 pův. (při opravě v S1 nebylo škrtnuto a)*, *Ž cizí opr.*, Zvonky znějí — psové vyjí *S2* / 40 bijou] bijí *S1 pův. S2 Ž cizí opr.* / 42 jej] je *Ž cizí opr.* / 43 ticho všude.] Ticho všude. — *S1*, ticho všude. — *S2* / 44 Řinklo] Břinklo *S1 S2 Ž cizí opr.* / 48 leží] leží *S1 S2* / před 49 III.]

chybí v *S1* a *S2* / 51 do *S1* dodatečně vepsán rukou, kterou jsou psány opravy / 54 i tvář zbledlou vřelou slzou meje] i tvář (zchladlou) zbledlou slzami mu hřeje *S1* pův., i tvář zchladlou slzami mu hřeje *S2*, i tvář zchladlou vřelou slzou hřeje *Z* cizí opr. / 55 ztmělé] v *Z* nadepsáno cizí rukou (duté) / 57 oko mdle i upřeně se stkvěje] mdle (mdlé *S2*) se oko pod brvami skvěje *S1* pův. *S2* *Z* cizí opr. (neopraveno stkvěje) / 59, 60 i] a *S1* *S2* / 62 obživlého pána kdy uzírá] obživlého pána kdy u(m)zírá *Z*, kdy na obživlého pána zírá *S1* pův. *S2*, obživlého kdy pána uzírá *S1*, kdy na obživujícího pána zírá *Z* další opr. (cizí) / 63 i] a *S1* *S2* /

Před 64 Zpěv první. 1.] II. *S1* *S2* / 69 žely její co ukončil] co ukončil žely její *S1* *S2* *Z* cizí opr. / 70 kdykoliv] kdykoli *S1* *S2* *Z* opr. / 72 a kdykoliv za jitra] a kdy(koliv) již za jitra *Z* opr. (cizí?), a kdy za jitra již *S1* pův., a kdykoli zjítří *S2* / 73 v růžové již vše se] v růžové vše již se *Z* opr. (cizí?), a vše v růžové se *S1* pův. *S2* / 74 slze] slzy *S1* *S2* *Z* cizí opr. / 76 černé] černé *S1* / 77 jako by ní rozestřel se mrak] jako by se v ní (byl) rozestřel (se) mrak *Z* cizí opr. *S1* pův. (bez škrtů), jako by v ní rozestřel se mrak *S1* opr. *S2* / 79—80 upřený na obrazu milené | dcery své za celý den jest měla] na obrazu dcery své milené | po celý den upřené měla *S1* pův., na obrazu dcery své milené | upřený po celý den je měla *S2*, na obrazu dcery své milené | (za) po den celý upřené (jest) měla *Z* cizí opr. / 81 ji] v *Z* podtrženo, asi vydavatelem, v *S1* též / 82 mnohá jsou již] jsou již mnohá *Z* opr. (asi cizí) *S1* *S2* / 83 ružené] různé *Z* cizí opr. / 87 pak i on sám ujel z hradu] pak i on sám z hradu ujel *Z* pův., pak i otec ujel z hradu *S1* pův. *S2* / 88 zahrán v dálku] v dálku zahrán *S1* pův. *S2* / 89 Odjel Hron. — Kam? — Posuď žádný neví] Gora odjel. — Kam? — To nikdo neví *S1* pův. *S2* / 91 Róny žel] Rónin žal *S1* pův. *S2* (v *S1* ponecháno bez opravy žal) / 92 léč až v smrti zblednou] leč až zblednou v smrti *S1* *S2* / před 93 (Teď utichlo teskné lkání její) *Z* (nadepsáno, cizí?) / 2.] chybí v *S1* a *S2* / 93 v *S1* je těchto 34 veršů, jež se značně liší od *Z*:

- 93 Teď již zbledly; ztichlo lkání její —
 její žely tichý skončil sen. —
- 95 Pláč a žaly pustým hradem znějí. —
 Tiché místo je pod kaplí jen,
 místo smutné, bez jitra svítání,
 kdežto spí zesnulí hradní páni;
 sedum sloupů do půlkola stojí,
- 100 kol a kolem železná je mříže
 v obejmutí věčném k sobě víže,
 nahore je vlastní rámě pojí.

A při sloupu každém ozbrojena
 stojí socha starých hradních pánů
 105 s mečem v pěsti, jak by postavena
 hlídat sama prachu svého schránu.
 Jako zesnulých dech zatajený
 lká větrík okénkem šedé stěny.
 Vprostřed visí dolu sponka dlouhá,
 110 na ní lampa, — v ní světlo nejasné —
 sotva hoří — plápolá i hasne.
 Není světlo, není tma to pouhá.
 Dál okol lampy tma se hrobkou vije,
 časem prchnouc v polou odekryje
 115 všechny hrůzy místa tak pustého;
 časem vše zas do roucha hustého
 šerých nocí sevře — až se duše leká,
 pomníc, ta že tma též na ni čeká.
 Mezi sloupy uprostřed té mříže
 120 hledí Christus s vysokého kříže;
 jeho tvář je rouškou pozastřená.
 Před ním, bledě lampou ozářená,
 stojí rakev, v nížto Róna sní. —
 Mníchů sbor se u ní modlí zticha,
 125 až se vznesa hlas šedého mnícha
 srdečné co lkání hrobkou zní:

*(Zde se končí S1 s četnými chybami, jež opravujeme podle Z: 97 svítání] svi-
 tání / 101 věčném] věrném / 110 ní] ni / 113 Dál] Dal / 114 prch-
 nouc] prchnou / 115 hrůzy] hruzy / 117 šerých nocí] šerý noci / 118
 ta že] táže / 120 Christus] Kristus / 121—122 pozastřená: ozářená]
 pozastřena: ozářena / 124 Mníchů] Mníchů / 125 mnícha] mnicha) /
 93 však] již S2 / ztichlo lkání její] ztichlo její lkání Z pův. (opraveno
 Máchou kvůli rýmu), ztichlo lkání její S2 / 97—130 odpovídají obsahově
 verši S1. V Z jsou zapsány vedle Ukončení Mnícha na rkp. str. 28 s nadpisem
 Popsání hrobky z Mnícha čísl. 2. zpěv I. Pod v. 96, vpravo od verše 131
 (Světlem bledým) je poznámka NB (nota bene), což znamená, že před tento
 verš patří „popsání hrobky“. / 99 kde ve zdání, či snad beze zdání] (pánové
 kde hradu bez všech zdání) kde ve zdáních, buď bez všeho zdání
 pak kde ve zdání<ch>, <buď> či bez všeho zdání pak kde ve zdání, či snad
 bez <š-cho> beze zdání (bez zůstalo neškrtnuto) Z / 100 spí pánové hradu
 v noci dlouhé] tichý sen spí v této noci dlouhé pak <tichý se spí> <pá-
 nové> spí pánové v této noci dlouhé pak spí pánové <v této> hradu*

v noci dlouhé *Z* / 105 *pod* v středu je nečitelné slovo / 106 v ní světlo] světlo v ní *Z* *cizí opr.* *K* / 108 se jen] jen se *Z* *opr.* (*cizí?*) *K* / 108—114 v *Z* *po straně* označeno svorkou, snad Riegrem? / 113 svírá; —] (svírá) sevře, *Z* *asi cizí opr.* *K* / 114 ta že] *snad někdo cizí připsal délku na a a spojil tá-že, potom je zas délka škrnuta* / jej] naň *Z* *cizí opr.* *K* / 116 Christa] Christa(s) *Z*, Kristus *K* / 117—118 *verše jsou po straně označeny asi cizí svorkou a očíslovány 2, 1 (přehozeny, i v K)* / 118 obličej zastřený] (obličej) jestiř pozastřený *Z* *cizí opr.*, jestiř co zastřený *K* (*chybné čtení cizí opravy*) / 119 ozbrojená] (ozbrojený) ozbrojená *Z* / 120 stojí socha zde zesnulých pánů] (stojí obraz) *pak* jest postava zde zesnulých pánů *pak* (jest) (p) Postava (zde) stojí zesnulých pánů *pak* (postava) stojí socha zde zesnulých pánů *Z*, stojí socha (zde zesnulých) mrtvých hradních pánů *Z* *cizí opr.*, stojí socha zde zemřelých pánů *K* / 121 s mečem] (m) s mečem *Z* / jak by ta postava zděná] jako by ta zděná *Z* *pův.* / 122 tělesné chtěla hlídati schránu] byla, hlídař prachu svého schránu *Z* *cizí opr.* (*ale původní znění není škrtnuto celé, jen slabě první slovo tělesné*), těla hlídati tu chtěla schránu *K* / 124 pustopusté] pusté *Z* *pův.* / 125 zemřelých jako dech zatajený] (postav těchto lehkým) (ja) (těch) (mrtvých těch) zemřelých (*nadepsáno*) jako dech zatajený *Z*, jako zemřelých dech zatajený *K* / 126 dlouhým po přílbicích hraje perem] dlouhým postav lebky hraje perem *pak* dlouhým (postav) (soch těch lebky) po přílbicích hraje perem (s perem *K*) *Z* (*nad lebky je číslice 1, nad soch těch číslice 2*) *K* / *před 127 jsou v Z škrtnuty dva verše psané kuren-tem a začátek třetího:*

(A by slunce i papršlek zlatý
sem škulinou vdral se, krá:nou mocí,
chtě...) /

131 *zde je v Z výše zmíněná značka NB* / 131—132, 134—135 *jsou v K sloučeny* / 139 přejde] (vz) přejde *Z* / 141—142 *jsou v K přehozeny* / 149 v *Z* *je verš škrtnut několika šikmými čarami (Máchou?) a potom vodorovně cizí rukou; v K chybí, bez něho je však místo nejasné, proto změna dalšího verše v K* / 150 z nichž] v nichž *K* / obražený] obsažený *K* / 152 vtom] teď *Z* *cizí opr.* / 155 hlas radostný v lkání] plesu hlas (radostný) ve lkání *Z* *cizí opr.* /

Před 157 Andronicus] *chybí v K* / 157 Na oři Hron zasmušilý] Zasmušen na oři Góra *K* / 163 bloudil] (chodil) bloudil *M* / 164 se (*podle K*)] si *M* (*přepsání*) / 169 mrknou] mihnou *K* / 171 ustoupí] vstoupí *M K* (*chybné čtení v K*) / co] co as *K* (*doplňno vydavatelem kvůli rytmu*).

Před 174 Číslo předposlední] Mních I R25, Mních (ukončení) číslo předposlední *Z* / 179 mísil se v ječící] se Mísil (stopil se hluboko)

v ječící *Z* (omylem škrtnuto se a připsáno před *M*ísil asi jinou rukou), se vmísil v ječící *K* / 180 v znějící] znějící *R25* / 185 kryje] krýje *R25* / 190 až 205 v *R25* *beze strof* / 191 skrže] ⟨přes⟩ skrže *Z* / 197 zaplakala.] zaplakala: *R25* / 198—205 v *R25* *ve dvojitych uvozovkách* / 206 sladký zvuk harfy] sladký harfy zvuk *Z* *asi cizí opr.*, harfy zvuk mutně *K* / 207 strašný] *nad tím v Z nedokončené znamení přesmyčky* / 206—207 hrál : lkál] br(á)al : lk(á)al *Z* *asi cizí opr.* / 208 utichl] utichnul *Z* *cizí opr. K* / hlásný] hlučný *R25* / 211 zapláší] zaplaší *R25 K* / 212 pláší] plaší *R25 K* / 215 *konec odst. v R25* / 216—219 *chybí v R25* / 221 ztměla] ⟨z⟩stměla *Z* *asi cizí opr.* / 223 *zde se končí R25 slovy*: (Nasleduje číslo IIhé) / 231 se ještě smál] smál se ještě *Z* *cizí opr. K* /

Před 232 Ukončení] Ukončení *Mnícha Z*, v *K* *bez nadpisu, odděleno pouze třemi hvězdičkami* / 234 *vše se*] *se vše Z pův., pak přečíslováno* / *před 236* ⟨Tichá řeko, ve vlasti zrozená⟩ *Z* / 239 *mne*] *mně M* / 241 *schází*; (*podle M*)] *schází, Z* / 242 *práhne (podle M)*] *práhne. Z* / 243 *cizou*] *cizá M*, *cizí K* / 244—247 *chybí v K, místo toho je tam otištěno 8 veršů z M (244—251) a 6 veršů ze Z (252—257)*:

- 244 Aniž tvůj že jsem, že lásku mocí dusím?
245 Nikoli! vždy jinam zřela touha má.
 Nestačilať láska, krása tvá!
 Jsem sic tvůj, však proto jen, že musím.
 Ó, bych lehkou vzlétnout mohl perutí
 tam, kam touha žádá hoříc ve mně!
250 Nebyloť by tady mého pobytí,
 tvůj bych nebyl, ba ni celé země!
 Však ten zásvit růžojasných lící
 jest jen promyk hvězdy padající;
 a jak klesá v černé noci zdrcje,
255 „Dobrou noc!“ můj volá za ním hlas;
 mstitelem mým vkrátce bude čas —
 zničíf krásu tvou i pouta moje!

Oba zlomky v původním znění jsou otištěny na str. 231 a 220. / 247 rozum] ⟨domov⟩ rozum *Z* / *Za tímto veršem je v Z po straně připsáno jiným inkoustem a cizí rukou*: — (?) *patrně vydavateli, kteří si nevěděli rady s „ukončením“*. (*Mácha psal otazníky v podobě S, zde je otazník obyčejný.*)
Opravujeme: 8, 18 stuhlym, 41, 152 Slyš!, 50 nimž, rozprostitra, 56 hruzou, 65 tichym, 97 kaplí, 117 mdlým, 124 mrtvým, 126 dlouhým, 128 krasnou, 145 ním, 146 jejích, 167 tajnem, 169 ztměle, strašnem, 170 Skoči, 192 svadlym (*Sk.*), 198 krásny, 237 majový, 244 Gora.

Literatura: H. V. Tůma, *Z procházek po literatuře*, Šumavan (Klatovy) 5, 1872, č. 17—33; J. Voborník, K. H. Mácha, 62—67; týž, *Sborník Literárněhistorické společnosti*, 1937, 116n. (hledá souvislost s básní Černěc ⟨mnich⟩ od Ivana Kozlova ⟨Spisy 1828⟩, kterou znal Sabina a později v *Květech* ji přeložil); F. V. Krejčí, K. H. Mácha (považuje Góru a mnicha za jednu osobu, tak jako Voborník); G. Drboschal, *Byrons Einfluß auf das tschechische Schrifttum des Vormärz*, program něm. reálky v Kroměříži 1912; J. Heidenreich, *Vliv Mickiewiczův*, 85n.; M. Szykowski, *Polská účast III*, 126—130 (koncepte obdobná Mnichu Korzeniowského a Słowackého); A. Pražák, K. H. Mácha, 91n., 169n. (poměr otcův k dceři není jasně určen, snad byl krvesmilný); Janský-Jirát, *Devátá znělka* v knize *Tajemství Křivokladu* (považují zlomek *Aniž tvůj* v *K* za znělku); Fr. Krčma, *Máchův Mnich*, 23. výr. zpráva čes. stát. reálky v Praze VII, 1930—31 (považuje zlomek *Aniž tvůj* a *Sbor bludic* za starší *Ukončení Mnicha*); Al. Bejblík, *Mnich*, *Slovesná věda* 5, 1952, 33—38; O. Králík, *Historie textu*, 75 aj. (o zlomku *Aniž tvůj*); týž, *Mnich*, soukromý tisk 1953 (*Mnich* neměl být nikdy „úplnou básní“ v Sabinově pojetí, každá část je úplná a všechny dohromady tvoří úplný cyklus ⟨!⟩; thema *Mnícha* je jediné, úzkost o nesmrtelnou duši); R. Wellek, K. H. Mácha a anglická literatura, *Torso a tajemství* (o Houwaldovi na str. 404).

Str. 177

Těžkomyslnost (Buďte zdraví). *M* (č. 42, bez nadpisu, Sabina připsal název *Loučení*). *Ž* (rkp. str. 13—14, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, Zoufalec, patrně z *M* s většími změnami).

Najisto dvě verse autorské. Znění *M* je starší, jak ukazují básníkovy opravy v *Ž* ve v. 16 a 29, kde je opakováno znění *M* (⟨t⟩Tys, Tehdy znovu mám). *M* se odchyluje od *Ž* jen ve v. 29 a 31, nepočítáme-li změny pořádku slov ve v. 15 a 32. Změna *tvých* (*M*) na *svých* (*Ž*) ve v. 2 mohla by být posuzována jako vydavatelská, kdyby tu nebyl rukopis. Doklad, jak opatrně se musí posuzovat texty *K*, pro něž nemáme po ruce jiného písemného dokladu, protože Máchovy změny bývají mnohdy minimální a mohou se snadno ztratit v záplavě cizích úprav. Jiný název připsal Sabina do *M* patrně s ohledem na báseň stejného názvu — *Zašlo slunce*.

Do *Ž* byla báseň zapsána někdy koncem ledna 1833. Vedle oprav Máchových jsou tam opravy cizí, asi Sabinovy, které v odchylkách označujeme zkratkou *Sab* a pro něž nemáme vysvětlení, zejména když se neodrážejí v *K*. Nevíme, proč *K* nepřihlížel k znění *Ž*. Má jinou gra-

fickou úpravu než *M* a *Z* a jsou tam očividné zásahy vydavatelské. Trojí podtržené zájmeno *To* (v. 13, 14 a 15) ukazuje bezpečně na Sabinu (v jeho básních jsou zájmena často podtržena). Ze shodného znění *M* a *K* ve v. 29, 31, 32, ze shodné interpunkce a z částečné shody ve v. 15 mohlo by se soudit, že *K* použil znění *M*. Další změny v *K* mají snahu puristickou, ale někdy na úkor metra (v. 8 a 15 o stopu delší), ačkoliv jinde je snaha metrum vylepšit. Překvapuje, že v *K* byla báseň zařazena do Prvotin.

Souček navrhoval škrtnout otazník za slovem *mrtví* ve v. 25 (je však v *Z* a také v *M*!) a Jedlička (shodně s Voborníkem) považuje Kobrovu změnu Krásná vlasti (m. víro) mylně za oprávněnou a autorskou a dovolává se v. 1 (Buďte zdraví, vlasti modré hory). Voborník hledá shodu s Byronem (Childe Haroldova pouť IV, 165—166 v překladu Elišky Krásnohorské) a s jednou německou básní Máchovou (neudává kterou, snad Sängers Bitte nebo O Muse). A. Novák odmítá zařazení básně do Prvotin; Těžkomyslnost „obsahuje nejen trest celé Pouti krkonošské, ale takřka její definitivní, zhuštěnou a úsečnou stylisaci“. J. Heidenreich ukazuje na filiace s Mickiewiczem (Dziady, Romantyczność, Tukaj) a jeho překlady (Byronův Sen, Euthanasie).

Různočtení: 2 svých] tvých *M*/4 hučely] šuměly *K*/5 uslyšely? —] uslyšely ?? — *M*/7 Jinošství však kdy mne mého zřely] (mně *M*), nad mého je v *Z* nadepsáno brány *Sab*, Děťství-li kdy mého jasně zřely *K*/8 brány, jal mne navždy želů mrak!] (mně *M*), vedle brány je v *Z* napsáno ach tu *Sab*, brány — navždy uzavřel jich žalů mrak! *K*/9 zpustl] zpustle *M* (*opis. chyba*) / 10 pouhý] prázdný *K*/12 plane] <květe> plane *Z*, vzplane *K*/a] pak *Sab* / 13 *To*] *To* (*podtrženo*) *K*/snilo] sn(i)ilo *Z*/14 *To*] *To* (*podtrženo*) *K*/15 Po tém oko touhy slze lilo? —] Po tom oko slze touhy lilo? — *M*, *To* (*podtrženo*) jest, po čem oko slzy touhy lilo? — *K*/16 Krásná víro!] Krásná vlasti! *K*/Tys] <t>Tys *Z*, tys *M* *K* /vděk! —] vděk. *M* *K* /17 A proč teskním? —] Což pak truchlím? — *K*/18 čárný] čarný *K*/sen? —] sen. — *K*/19 zkvětlo živobytí] květlo živobytí *K*/20 *To* jestoty neuhlídá den! —] Také jestoty neuzří den! — *K*/22 spí] spí(?) *Z*/23 baví,] baví; *M* *K* /24 znovu] znova *K*/25 Tíší mrtví? —!— Ty] Tíší mrtví? — Ty *M*, Tíší mrtví? — Ti *K*/25, 26, 30 znovu] znova *K*/28 jdou? —] jdou? — *K*/29 Za hroby mám znovu] Tehdy znovu mám mou *M*, Tehdy znovu mám pak <Tehdy> Za hroby mám znovu *Z*, Tehdy znova mám svou *K*/31 Ó by mohl] Raději má *M* *K* /mě] mně *M* *Z*, mne *K*/32 Věčné nic! v tvůj já se vrhu klín.] Věčné nic!! v tvůj vrhu já se klín!!! — *M* *K* /Opravujeme: 3 jejíž, 26 vůli.

Budoucí vlast. *Ž* (na rkp. str. 32, jen první sloka s názvem Páže, otiskujeme ve Zlomcích básní), *M* (č. 38, bez názvu, odtud otiskujeme), *T* (Jindy a nyní, roč. 1833, II. pol., říjen, č. 17, str. 133 s názvem *Budoucí vlast*; podepsáno Hynek Mácha), *K* (*Budoucí vlast*, podle *T*).

Dvě úplné autorské verše. V *M* připsal Sabina po straně titul *Páže* podle první sloky v *Ž*. Znění *T* jsme se vyhnuli proto, že je místy porušeno redakčními zásahy, zejména ve v. 15 a 34. Ponecháváme však vžitý titul z *T* a opravujeme v něm *vlast* podle *M*, dále přijímáme podle *T* rozdělení slok (v *M* jsou sloky za v. 8, 16, 24 a 36) a uvozovky (v *M* není od v. 33 označení přímé řeči). Oprava ve v. 40 (tvé — své) podle *T* je také opřena o podobnou změnu provedenou Máchou v *Těžkomyslnosti* (*Buďte zdraví*) ve v. 2 (tvých v *M*, svých v *Ž*). Kvantity v *M* ve v. 31 a 33 *září* a *Či* (*T* má *září* a *Či*) považujeme za písařské chyby jako v jiných níže uvedených případech. *K* otiskuje z *T* s jedinou podstatnou odchylkou, vlastně tiskovou chybou ve v. 48 (není víc, m. spr. neví víc).

První strofa je ohlasem četby Byronovy *Childe Haroldovy pouti* (zpěv I, strofa 13) nejspíš v polském překladě A. Mickiewicze.

Různočtení: 3 mořské] mořské *T* / 4 jest] je *T* / 8 za mlhou snad] za mlhami *T* / 8, 16, 35 *vlast*] *vlast* *T* / 10 večerní] ⟨poslední⟩ večerní *M* / 13 Ó pane,] Ó Pane *M* / 15 ó jistě vlasti hledím v tváři] zajisté hledím vlasti v tváři *T* / 16 ó jistě, jistě (*podle v. 32*)] ó jistě! jistě! *M*, ó jistě! jistě *T* / 19 tvojí] svojí *T* / 20 Lúny] luny *T* / 23 její] jí pak *T* / 25 Slyš, páže můj! — Kroky] Můj páže, slyš! kroky *T* / 26 vpůl přešla noc! —] půl přešla noc. *T* / 27 tvoje] tvé zas *T* / 28 zas tě moc,] zas tě ⟨ó Pane⟩ moc ⟨ó Pane⟩ *M*, tě zas moc, *T* / 29 moří? —] moří? — *T* / 31 Lúny září] září luny *T* / 32 ó jistě, jistě *vlast* to má! —] to jistě, jistě *vlast* je má! — *T* / 33 Čí jazyk tobě řečí zrádnou] Čí jazyk uchu řečí zrádnou *T* / 34 lhal *vlast*, kterou teď hledá zrak? —] lže o *vlasti*, již hledá zrak? *T* / 35 nižádnou!] nižádnou; *T* / 36 mrak.] mrak! *T* / 37 slyš!] slyš — *T* / 38 zjitra] tobě *T* / 40 vstříc *vlasti* své; (*podle T*)] vsuříc *vlasti* tvé; *M*, své *vlasti* vstříc — *T* / 41 spáti.] spáti, *T* / 42 stín,] stín. *T* / 44 chladné,] chladné — *T* / 45 jitro,] jitro — *T* / 46 již však nezbarví jeho lím; —] nezbarví však již jeho lím; *T* / 47 nepovstane; —] nepovstane, *T* / 48 *vlast* svou, neví víc.] *vlast*, neví už víc. *T* / Opravujeme: 10 požar. 13 *hled!*, poslední, 21, 22 středník na čárku, 29 *me* *dítě!*, *moři*, 31 *září*, 33 *Či*, *řeči*, 34 *vlast*, 38 *zbarvy*.

Literatura: M. Zdziechowski, K. H. Mácha, 13; J. Voborník, K. H. Mácha, 59n. (omylem píše, že *Childe Harold*, opouští *vlast*, vzal s sebou tři své oblíbené sluchy ⟨místo dva⟩. Pán touží do dálky, sluhové

touží zpět domů, kde zůstavili své milé. Ale tu touhu změnil Mácha v touhu po vlasti nadpozemské.); G. Drboschal, Byrons Einfluß, separát programu něm. reálky v Kroměříži 1912, str. 9 (s Byronem souhlasí i forma: dvojí otázka a odpověď); R. Wellek, Torso a tajemství, 392 (srovnává s Byronem a zdůrazňuje Máchovo odlišné pojetí).

Str. 181

Umírající. *S* (odtud otiskujeme), úryvek v dopisu Benešovi (v. 9—12, otiskujeme ve Zlomcích básní), *K* (varianta, otiskujeme na str. 182).

Podobný případ jako v Cizinci a v Jaroslavně. Protože v *S* je báseň škrtnuta tužkou a označena ~~000~~, víme bezpečně, že *K* měl k dispozici jiné znění s jinou grafickou úpravou. Úryvek v dopisu Benešovi naznačuje, že existovalo ještě třetí znění. O verši *K* viz poznámky k variantě.

Srov. s posledními verši básni Srdci mému a Mrak až přijde šerý.

Různočetní: 3 háziš] háziš; — *S* (*patrně chyba*) / 13 Jak kdy poutník] Jak kdy (staré) poutník *S* / Opravujeme: 5, 7, *tež*, 6 *pádá*, 14, 23 středník na čárku, 18 středník na dvojtečku, 22 *vlast* (podle v. 18).

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 36 a 193; A. Novák, Máchova Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 243; St. Souček, Referát o lit. máchovské, ČMM 41—42, 1917—18, 529; B. Jedlička, K novému vydání spisů K. H. Máchy, ČMM 54, 1930, 270; Fr. Krčma, Vydání spisů Máchových v Pantheonu, ČMF 19, 1932—32, 82 (vyvrací námitku Jedličkovu); J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 95n.

Str. 182

Umírající (mladší znění textu na str. 181). *K* (odtud otiskujeme).

V tomto znění mohou být cizí zásahy, jež však nelze dobře vymezit. Metrum je podstatně změněno, ale nové verše 5—6 a 22 jsou najisto ražby máchovské, nové rýmy skvějí : chvějí (5—6) a houští : opouští (20, 22) mají obdobu v Mníchu (chvěje : stkvěje, v. 56—57) a ve Svatém Ivanu (houští : v poušti, v. 5—6); příznačná je také délka v slově neráda (v. 22). Srov. výše poznámky k znění *S*.

Opravujeme: 12 luna, 18 doplňujeme pomlčku.

Str. 183

[*V chrámu*.] *M* (č. 32, bez nadpisu, odtud otiskujeme), *O15* (bez nadpisu, podle *M*), *K* (*V chrámě*, podle *M*).

Jedno autorské znění. Původní označení v *M Píseň 4* Sabina škrtl a připsal *Básně bez nápisu*. Ponecháváme vžitý název z *K* a opravujeme na *V chrámu* podle v. 2 v *M*. *O15* a *K* mají úpravy ve v. 5, 15 a 18 jen z důvodů rytmických. *O15* je patrně opsáno z *S*.

Srov. s básní Hrobka králů a knížat českých.

Různočtení: 2 chrámu] chrámě *K* / 5 svit jeho či stín] svit jeho čili stín *O15 K* / 15 stín i půlnočný strach] stín i půlnoč*(i)*ý strach *M*, stín ba i půlnoční strach *O15*, stín, ba půlnoční i strach *K* / 18 síla ust jeho jen skřipění má] a síla ust jeho skřipění jen má *O15 K* / *V O15* a *K bez odstavců*. Opravujeme: 1 Pražsky, 2 pustem, 15 zašle.

Literatura: F. X. Šalda, Mácha snivec a buřič, 20n.; H. Granjard, Herloszsohn et Mácha, Revue des études slaves 1953, 48n. (ukazuje na souvislost s 11. kap. almanachu Mephistopheles, str. 242); O. Králík, Neznámý Máchův rukopis, ČMM 76, 1957, 123n. (považuje báseň za „apokryf“).

Str. 184

Žpěv lovecký. *M* (č. 34, odtud otiskujeme), *K* (Lovecká, asi podle *M*).

V *M* je připsáno tužkou *mám*. *K* vynechává všechny scénické poznámky (Echo, Kvartet); nápadné jsou změny *hurah*: ve v. 1 je v *K* jen jednou a z v. 13 (echo) je přesunuto na konec za v. 35. — Verš 5 a 7 tiskneme bez zarážky, verš 6 se zarážkou (v *M* obráceně!), a to podle 2. a 3. strofy (*Sk.*).

Různočtení v *K*: 1 *Trouby* | *Sbor Hurah! hurah! hurah!* | (*Echo*)] *Hurá!* / 3 modrém (*podle K*)] modrem *M* / 7 sen.] sen! — / 11 jen.] jen! / 13 *chybí* / 16 od zpěvu] zpěvem / 22 tvor;] tvor *M* / 28 raněnou] raněnu / 34 *Nám kořist, nám veselá honba je dnes.*] *Nám kořist, nám honba, nám veselo dnes: / za v. 35 na nové řádce: Hurá!* | *Všude místo hurah je hurá.*

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 29 (upozorňuje na vzdálenou shodu s Jezerní pannou od W. Scotta, zpěv IV, č. 25).

ZNĚLKY

Prvních pět znělek zapsal Mácha do Zápisníku na rkp. str. 27 v rozmezí února a března roku 1833, šestou na rkp. str. 56 kolem listopadu 1833. V *Ž* jsou č. 1, 2 a 4 zatržena pořadatelem tužkou u prvního verše, a skutečně *K*, které má v oddílu znělek pouze č. 1, 2, 4 a 7, je odtud otiskuje. Na rkp. lístku *R13* jsou znělky 2—5 v starším znění; první dvě jako krasopisný opis, kdežto v dalších dvou je hojně oprav. Také tam jsou znělky č. 2 a 4 zatrženy tužkou, ale opisovač Habránek připsal po straně poznámku: *v knize Díla* (sic!, tj. v Zápisníku) a neopisoval již z *R13*. Označení *Fozžm* (Finale Obrazů ze života mého), dvakrát nadepsané v *Ž* na rkp. str. 27, je s velkou pravděpodobností cizí přípisek (jiný inkoust a odlišné písmo). Stejně podezřelá je poznámka

Finale (Tinale?) *Ob. z. ž. m.* na rkp. str. 56, ale odkaz: *Od str. 27 m. t.* je tam zapsán určitě Máchou. Básník tedy asi nemínil použít všech šesti znělek do *Finale* Marinky, jak se tvrdilo dřív. V textu znělek v *Ž* je několik cizích zásahů, provedených až po opisech pro *K* (jiný rukopis a novodobý pravopis), o nichž je zmínka dále.

Mácha užil třetí znělky za *Ouverturu* Marinky a z páté a šesté složil po menší textové úpravě *Finale* (v tomto svazku *Dobrou noc!*). Další znělky v *Ž* zapsány nejsou. Ačkoliv je prvních pět znělek v *Ž* bez odstavců, členíme je podle znělky 6 (v *Ž*), 2, 4 a 5 (v *R13*), 7 (v *M*) a 3 (v *M* a *T*), nevyznačujeme však zarážkami verše spojené rýmem (vyznačeno u znělky 2 v *R13*, 3 v *M*, v *Květech* a v *K*, ve čtyřverších vyznačeno v *K* u znělek 1, 2, 4 a 7, v *Ž* všude bez vyznačení) [*Sk.*].

V. Jirátko v doslovu k *Znělkám* (Stožár, 1942) je považuje za „nejpodivnější a nejlyričtější, tj. nejbásničtější znělky obrozeneckého písemnictví“.

Str. 186

1. *Tichý tis. Ž* (odtud otiskujeme), *K* (Znělky, č. 1, podle *Ž*).

O. Fischer právem soudí, že pro Máchovu poesii nepřichází v úvahu obsah, jako spíš lyrická zvuková barvitost jména *Klopstockovy* bohyně *Iduny*.

Různočtení v *K* (neuvádíme rozdíl interpunkční): 1 *růží*] *růží* / 4 *libé*] *libé* / 9 *Bolest-li*] *Bolesti* (*tisk. chyba*) / 12 a 13 *ona*] *Ona* *podtrženo, asi Sabinou* / *Odstavec* jen za v. 8, v *Ž* bez odstavců.

Literatura: O. Fischer, *K. H. Mácha's deutsche Anfänge und der Kreis um Alois Klar*, zvláštní otisk z *Xenia Pragensia*, 1929.

Str. 187

2. *V hloubi citu. R13, Ž* (odtud otiskujeme), *K* (Znělky, č. 2, podle *Ž*).

V *Ž* jsou cizí zásahy. Především škrtl pořadatel tužkou otazník na konci 1. verše, v němž je též cizí rukou připsán kroužek nad *u* v slově *cit*, v 3. verši je pod *i* připsáno jiným inkoustem a novodobým pravopisem *jest* a konečně ve v. 7 je připsáno po jednom vykřičníku a pomlčkách za slovy *pane*, takže dnešní stav je následující: „*Pane!* — *pane!!* — — *pane!!!* — — *zustaň se mnou!!*“ *Dobrou pomůckou* k zjištění původního stavu v tomto verši je *K*. Opravy v *Ž* provedl mnohem později nepochybně E. Hindl podle dnes nezvěstného opisu tří znělek, které mu Mácha poslal v dopise z února 1833 (Hindl uvádí pořadí č. 3, 5 a 2); ve všech třech znělkách také najdeme v *Ž* opravy, jež můžeme považovat za odchylné znění nezvěstného Máchova opisu. Uvedené zásahy v různročteních již nezaznamenáváme.

P. Eisner upozorňuje na germanismus „neb chce večer býti“; není vyloučeno, že tento obrat byl v některém starém překladu bible, ale spíš je to překlad Máchův. Po půldruhém roce poznamenává si Mácha v Deníku na cestě do Itálie (7. srpna 1834) nápis na hospodě u Rožmberka: „Pane, zůstaň u nás, neb chce večer býti.“ Jistě tam byl nápis německý, takže tu jde vlastně o autocitát.

Různočtení: 1 vzíti, (*podle R13*)] vzíti? *Ž* / 2 bych] by *R13* / 4 mi] mně *K* / 6 oblaky plynou] plynou oblaky *K* / temnou.] temnou; *R13* / 7 pane!] pane! — *R13* / mnou!!] mnou, *R13* / 8 býti!!!“] býti!“ *R13* / 9 Darmo! — Lkání] Darmo; — lkání *R13* / 11 číši. —] číši; — *R13* / 12 ten] mi *R13* / zrosí,] zrosí; — *R13* / 13 v ducha] v duši *K* / 14 Hu!] Ó — ! *K* / říši!!] říši. *R13* / *V K* je odstavec za v. 8, v *Ž* bez odstavců, v *R13* jsou normální čtyři strofy. Opravujeme: 6 noci.

Literatura: P. Eisner, Ein Germanismus bei K. H. Mácha, Prager Presse 9. 6. 1937, též v knize Na skále, 70.

Str. 188

3. *Vzešel máj!* *R13*, *Ž* (odtud otiskujeme), *M* (č. 4, Overture), *T* (Květy z 5. června 1834, č. 23, jako Overture k Marince), *K* (jen v Marince podle *T*).

R13 je nejstarší, nehotový útvar, který dává možnost nahlédnouti do způsobu Máchovy tvorby. Autorským přecíslováním veršů v *R13* byly by vznikly v závěru tři dvojice sdružených rýmů. V *Ž* jsou zase pozdní opravy Hindlovy (viz č. 2), jež označujeme v různočteních zkratkou *H*. Je v nich zachyceno znění ztraceného rukopisu. V *M*, opsaném z Máchova rukopisu, ne z Květů, je poznámka opisovače Habránka: *K hledání v Obrazy ze života mého*, tj. znění *M* nebylo bráno v úvahu. Květy souhlasí s *M*, ale ve v. 9 je tisková chyba *roztru* (m. rozstru), pro kterou napadl Čelakovský Máchu v České včele 11. listopadu 1834 v článku „Vzdělanost čili ozdoba“, kde mluví o básníku s „rozetřenýma rukama“.

Různočtení: 2 tvou proč] proč tvou *R13*, *pak přecíslováno* | ještě bledost] bledost ještě *M T* / kryje] kryje *R13 M* / 3 jdi, — (*podle T*)] jdi; — *R13 M*, jdi *Ž*, jdi!, — *Ž* (*po Hindlově opravě*) | 5 slunce!] slunce. *M T* / Nad] Nad *Ž* (*pod N připsal H. malé n*) | 7 i má tvář] i tvář má *M T* / v jeho lesku] v lesku jeho *R13*, v jeho lesku *Ž* (*H. opravil tečkovanou přesmyčkou na v lesku jeho*) / 9 v prach, —] v prach, *R13*, v prach *M T*, v prach (<, —) *Ž* (*po H. opravě*) | za sluncem rozstru ruce] za <nim> sluncem roz<e>stru ruce *R13*, rozstru *T* (*tisková chyba*) | 11 lkání. —] lkání: — *R13*, lkání; *M T* / 13 slunce! — —] slunce. *M T* / *V R13* je posledních šest veršů v témže pořadu, ale Mácha po straně

připsal číslice 2, 3, 4, 1, 5, 6. V *R13* jsou odstavce za 4. a 8. veršem, v *Ž* nejsou. Opravujeme: 1 *můži*, 11, 12 *moji*.

Str. 189

4. *Ač má síla. R13, Ž* (odtud otiskujeme), *K* (Znělky, č. 3, podle *Ž*).

V *R13* jsou četné autorské opravy a škrty. Odchytky v *K* jsou bezvýznamné.

Různočtení: 1 neoslábla] neustála *R13* / 2 litá, (*podle R13*)] litá; *Ž* / 3 bolest] bolest *R13* / 5 předně, v nově] předně ⟨aby⟩ v nově *R13* / zkvětlem] zvětklém *Ž* (*sic! přepsání*) / svoji] svoji *R13* / 8 tichou] jenom *R13* / 9 Druhá žádost] Touha druhá *R13* / 10 by] ⟨ab⟩by *R13* / 11 až provodí slavíka volání] *pův.* v sboru hvězd slavíka klokotání *pak* ⟨v sboru hvězd⟩ až provodí slavíka ⟨klokotání⟩ volání *R13* / 12 bledou] ⟨až⟩ bledou *R13* / 13 s sborem hvězdným] ⟨až provodí⟩ v sboru hvězdném *R13* / 14 zrosila] ⟨zdobila⟩ zrosila *Ž* (*přepsáno*) / V *R13* je odstavec za v. 4 a 8, v *K* jen za v. 8, v *Ž* bez odstavců. Opravujeme: 4 dvojí, 13 hvězdným.

Literatura: J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 102 (příbuznost výrazových prostředků s básní Nowy rok).

Str. 190

5. *Ještě jednou. R13, Ž* (odtud otiskujeme).

Tato znělka je v nepatrně odchylném znění součástí Finale v *Marince* (viz též báseň *Dobrou noc!*). V *R13* jsou četné autorské opravy a škrty, v *Ž* je oprava *Hindlova* (viz poznámku k znělce č. 2), která reprodukuje odchylné znění. Verš 3 je v *Ž* vepsán *Máchou* později menším písmem a jiným perem do ponechané menší mezery. Po pravé straně upozornil *Mácha* na vynechávku značkou.

První čtyři verše jsou vzdáleným ohlasem *Matthissonovy* básně *Der Wunsch: Noch einmal möcht ich...* v deklamatoriu *Aloise Klara, Auswahl von Gedichten, 1822, 242* (upozornění *P. Eisnera*).

Různočtení: 2 zpět mne vedeš mdlého, slunce zlaté] vedeš krok mdlý chodce, slunce zlaté *R13* / 3 stíny] ⟨háje⟩stíny *R13* / 5 Mrtvo kolem, —] Mrtvo kolem, *R13*, Však tam mrtvo ⟨kolem⟩, — *Ž* (*opravil Hindl podle jiného znění*) / 6 vše mladosti mé uvadlo kvítí] ⟨což⟩ uvadlo vše mladosti mé kvítí *přečíslováno* na vše uvadlo mé mladosti kvítí *R13* / 7 „Bez slunce květ nemá vznik ni žítí,] „Nelze květům beze slunce žítí; — *pak opraveno škrty a přečíslováním* na „Nezná bez slunce květ znik ni žítí; — *R13* / 8 slunce zašlo a] zhaslo slunce, a *R13* / 9 ó proč] ó ⟨že⟩ proč *R13* / 11 zahasne!!? —] zahasne? — *R13* / 12 „Hasne! hasne!“ ohlas odpovídá;] „Hasne! — Hasne! —“ ohlas odpovídá, *R13* /

13 rozprostřela; (*středník podle R13*)] rozestřela; — *R13*, rozprostřela, *Ž* / 14 chtěl jsem kvítí! —] sahám pro květ; — *R13* / *V R13* jsou odstavce za v. 4, 8 a 11, v *Ž* bez odstavců.

Str. 191

6. *Tichý jsem. Ž* (odtud otiskujeme).

Tato znělka je další částí *Finale* v *Marince*, resp. básně *Dobrou noc!*, kde ji najdeme v definitivní formě, ale porušenou úpravami redakčními. V *Ž* je nad prvním veršem Máchův odkaz: *Od str. 27. m. t. a cizí přípisek Finale Ob. z. ž. m.* (na str. 27 je prvních pět znělek; co znamená zkratka *m. t.*, nevíme). Báseň působí ještě dojmem nehotovosti, pod veršem 12 je smazaná řádka a verše 13—14 jsou vepsány do mezi-slokové mezery v. 11—12 nad slovo žalonosné. Definitivní znění v. 12 zní ve *Finale* takto: Vzplanou noci zraky žalonosné.

Různočtení: 3 v záznamu jak] jak v záznamu *Ž*, *potom přečíslováno na naše znění* / 5 co chová] co <har>chová *Ž* / *Opravujeme*: 6 její, 10 žádné nemá.

Str. 192

7. *Zašlo slunce za modravé hory. M* (č. 50, bez názvu, jen prvních 12 veršů, poslední končí slovem *zarostlém*. <*s tečkou*> ; odtud otiskujeme), *K* str. 193 (Básně bez nápisů a zlomky, č. 10, jen dvanáct veršů, ukončeno slovem *hrobě* — <*s dvěma pomlčkami bez tečky*> ; podle *M*), *K* str. 88 (Znělky, č. 4, odtud otiskujeme pochybný závěr).

Tato znělka zpracovává motivy starší básně *Těžkomyslnost* (*Zašlo slunce již za hory*); začátek je skorem doslovný a situace v obou básních je také stejná. Protože v *M* připsal Habránek *odepsaná*, měl už opis odjinud. Buď tedy považoval tuto báseň za jinou versi *Těžkomyslnosti*, nebo našel úplné znění v jiné předloze. Domněnka Králíková, že závěr připsal Sabina, je sice pravděpodobná, ale chybí tu ještě přesvědčivé důkazy. Jestliže jiné znění neexistovalo a Habránek básně z *M* neopsal, potom nemohla být v materiálu *S*. V *M* není žádná poznámka Sabina a Habránek tam nepřipsal odvolání na *Těžkomyslnost*. Okolnost, že v *K* je báseň jednou jako zlomek a podruhé jako znělka, může také znamenat existenci jiné verse. Také u znělky č. 6 se básník zastavil u v. 12 a teprve dodatečně dopsal poslední dva verše. V. Jirátko si povšiml, že při psaní znělek Máchův „tvůrčí proces... nebyl ani rychlý ani neobjímal celou myšlenku básně naráz, nýbrž vycházel od jednotlivých veršů a slok“, takže se někdy zdá, „jako by Mácha původní myšlenku nastavoval... jindy jako by ji násilně ukončil, aby vyhověl požadavkům rozměru“. Že báseň byla skutečně myšlena jako znělka, na-

svědčuje rozdělení slok; posledním veršem v *M* (12) začíná nový odstavec. Otiskujeme závěr s výhradou.

Různočtení: 2 požár plane] požár požár plane *M* (slova požár jsou vepsána dodatečně jednou latinkou, podruhé kurentem do ponechané mezislovné mezery) / *V K* 88 je odstavec za v. 8, v *K* 193 za v. 4 a 8 (tři čtyřverší). Opravujeme: 2 požár, 3 temnym, 8 svym a přemísťujeme čárku ve v. 6 (*M*: zdá se svět, že).

Literatura: A. Waldau, Posudek I. dílu spisů K. H. Máchy (vydání Kobrovo), Obrazy života 1861, 280 (vytýká, že je báseň v *K* otištěna dvakrát); V. Jirát, doslov k Znělkám (Stožár, 1942); O. Králík, Historie textu, 88 (napadá slovo „touha“, ale to je obvyklý výraz Máchova slovníku).

Str. 193

8. *Jest pěvcův osud. K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 1, odtud otiskujeme).

O. Fischer si první povšiml, že tato báseň je vlastně kusá znělka, kde 8. verš ze sazby vypadl. Jeho domněnka byla potvrzena upozorněním K. Janského, že Waldau, který překládal přímo z rukopisného materiálu před vydáním Kobrovým, uvádí báseň jako sonet. Fischer se nato pokusil o rekonstrukci ztraceného verše podle překladu Waldauova, kde bez původního českého adekvátu zůstává verš: *Erhebend gegen ihn die Undankshand*; jenž by odpovídal v češtině se zřetelem na předcházející rýmy asi těmto dvěma možnostem:

...tmu osvětlovati,
co darmo zvedá ruku nevděčnou,

nebo:

z níž nevděčnost pozvedá ruku svou!

a nejsou ovšem vyloučeny eventuality rýmů *zlou* nebo *vrou*.

V *K* je odstavec za 9., resp. 10. veršem. Poněvadž tvar *světův* v *K* ve v. 9 není u Máchy nikde doložen a vyskytuje se jen v úpravách *K*, opravujeme na *světů*, jak se často vyskytuje v rukopisném materiálu Máchově (znělka Tichý jsem, Máji, v. 12 a jinde). Verše 6—7 člení Waldau interpretačně takto: stets bleibt sein Werk der Himmelsstrahl, gesandt / von Gott, um durch die Erdennacht zu sprühen.

Literatura: O. Fischer, Xenia Pragensia, 1929, 255 pozn.; týž, Kusá znělka Máchova, Naše řeč 19, 1935, 184n.

Str. 194

Cesta z Čech. M (č. 13, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 21).

V *M* jsou dva poslední verše šestkrát silně šikmo škrtnuty perem, nejspíš Sabinou. Stejně energicky je v *M* škrtnuta poznámka „odepsaná“ u dalšího čísla 14. V *K* je pod čarou tato poznámka: „Poslední báseň Máchova, tužkou psaná, patrně náčrtek ještě nevypilovaný.“ Glosa je čerpána z Michalova dopisu rodičům z 9. listopadu 1836, v němž se praví: „V jeho [Máchově] kabátě, který, jak domácí praví, při ohni měl a na kterém to dosaváde je znát, jak byl umazaný, našel jsem zlomek básně Cesta z Čech, již nepochybně na Radobyly na jeho poslední procházce složití chtěl (poněvadž je tužkou psaná), hodně zmačkaná, bezpochyby příčinou toho ohně atd.“ (Úvod povahopisný, 1845, 69). Že mlynářský chasník Michal mluví o „zlomku“, dá se vysvětlit tím, že Sabina dopis upravil.

Znění *M* bylo nejspíš opisováno z onoho nevypilovaného náčrtu, jak nasvědčuje několik známek. Odlišení odstavců je tam dvojí: mezi v. 5 až 6 a 15—16 jsou tři delší pomlčky, kdežto jinde je pětkrát okrasné znaménko ∞. Neúplné strofy jsou nerýmované a poslední odstavec je rytmicky odchylný. Odstavce 4, 6—8 měly asi být rozvedeny do pravidelných strof o pěti verších v čtyřstopém trocheji. Úprava znění *K* je však s velkou pravděpodobností od Sabiny, který asi místo dvou škrtnutých veršů vynechal sedm (23—29) a navázal myšlenkově na verše 18—20. Na Sabinovo autorství ukazují slova *rumy* : *dumy*, jež u Máchy nenajdeme ani v rýmu, ani ojediněle, kdežto u Sabiny jsou v básních dvakrát *rumy* : *dumy* (Spisy, 1911, I, 83, 235) a též ojediněle (I, 68, 84). Naproti tomu slovo *dumy*, jež uvedl do české terminologie Jungmann, znal Mácha z polského almanachu Ziewonja (srov. výpisky v Zapisniku, rkp. str. 96). Tvar *taký*, o němž se pochybovalo, je u Máchy doložen, čímž opravujeme Králíkovu poznámku v Historii textu, 85.

Úprava verše 12 v *K* (v *M* byla omylem vynechána předložka *v*) nás posiluje v názoru, že všechny změny jsou nepochybně jen vydavatelské z důvodů stylistických a jazykových. Není však jasné, proč báseň ztratila v *K* název, když o něm Sabina mluví v Úvodu povahopisném.

Poznámku z *K* (pod čarou) citovali všichni vydavatelé, i Vlček (v poznámkách), o němž se Zíbrt a po něm Králík domnívali, že ji vynechal. Francouzský slavista Henri Granjard našel těsnou souvislost s Herloszsohnovým almanachem Mephistopheles (str. 97); i závěr vynechaný Sabinou má inspirační předlohu v těchto slovech: „Hört ihr die Glocken klingen? Sie tönen aus den heimatlichen Dörfern. —“ Poněvadž Mácha četl almanach v květnu 1833, zdá se, že v kapse jeho kabátu byl nalezen starší náčrt, k němuž se hodlal vrátit. Tím padá názor, že to byla poslední báseň Máchova.

Szykowski se domnívá, že polského slova *dumy* bylo užito ve smyslu *písně*. A. Waldau nepřekládá verše 16—17.

Různočtení: 2 sklání; —] sklání — *K* / 3—4 a než, jenž tam zdobí ves, | sejde záře s věžních bání] a než zář, jež zdobí ves, | sejde s věžních bání *K* / 9 naše] svoje *K* / 11 Ještě jednou větrík věj] Luhem, větríčku, mi věj, *K* / 12 přes luh český v líce vzňaté] přes luh český líce zňaté *M*, ovlaš moje líce zňaté — *K* / 14 zlaté;] zlaté; — *K* / 15 Tak.] Tak! *K* / 16 překročena] překročena *K* / 17 nazpět leží česká zem — —] za mnou leží česká zem. — — *K* / 19 popatř tamto ten hrad starý.] tamo leží hrad ten starý! *K* / 22 z něj strmí] ční z něho *K* / 23—29 v *K* vynecháno a nahrazeno jinou slokou:

Taký hrad — to vlast je tvá!
Hrdé stavby sešlé rummy,
pohleď na ni z daleka,
snad tvé žalující dumy
z tuhého ji vzbudí sna! /

Opravujeme: 4 z věžních bání; (středník měníme na čárku), 7 lauky koky (spr. laňky skoky), 9 sme, 11 větrík, 12 zňaté, 29 nyní, okolí.

Literatura: Č. Zíbrt, Nově objevené rukopisy skladby K. H. Máchy, Naše doba 21, 1914, 454 (nepovažuje báseň za poslední Máchovu práci, poněvadž pokládal *M* za Máchův rukopis); M. Szykowski, Polská účast III, 37 a 122; O. Králík, Historie textu, 85.

Str. 196

Žpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího. O13 (odtud otiskujeme).

Po prvé otiskla O. Votočková-Lauermannová v knize K. H. Mácha. Jungmannův syn Josef Josefovič zemřel v 32. roce věku svého „na nervovou zimnici“ dne 24. prosince 1833 a byl 27. prosince pochován na Olšanském hřbitově. Máchova práce nebyla uveřejněna, ačkoli velmi slabé básně Jakuba Malého a Věnceslava Jaromíra Picka na smrt Jungmannova syna byly otištěny v Květech.

Opravujeme: 9 Tvuj.

Str. 197

[*Pozdní večer.*] *M* (č. 53, odtud otiskujeme), *R12* (jiné, zkrácené znění v prologu k Pouti krkonošské, otiskujeme na str. 198).

M bylo opsáno patrně z Máchova konceptu, protože si opisovač nebyl jist správností pořadu slok. Je tam zapsána nejdřív 2. a 3. sloka a za každou z nich je opisovačem připsáno: *nevím* (škrtnuto), pak teprve následuje 1. sloka. Mácha použil básně v přepracovaném znění jako

vstupní básně k Pouti krkonošské (*R12*), proto připsal Habránek v *M* do záhlaví odkazující poznámku: *Prolog k Pouti krkonošské*, a proto také není v *K* otištěna.

Různočtení v *M*: 7 vlní] <zdví> vlní / 20 tmavou] <temnou> tmavou / Opravujeme: 5 přastvě sbíha, 11 kobků, 14 slyšte!, 23 neprobudí, 24 noci a doplňujeme interpunkci ve v. 23 a 25 podle *R12*.

Str. 198

[*Prolog k Pouti krkonošské.*] *R12* (odtud otiskujeme), *O1* (se změnou podle *R12*), *K* (II/239 v Pouti, souhlasí s *O1*). Jiné, širší znění z *M* otiskujeme na str. 197.

O1 se odchyluje jen v 5. v., snad vadil vydavatelům tvar „na něj“, ale *K* má další nové úpravy vydavatelské, které nejsou v *O1*. Výraz *čeládka* v *O1* byl snad utvořen podle *chasy* v širším znění *M*.

Různočtení: 5 na něj každý poslouchaje hledí] poslouchaje naň čeládka hledí *O1*, poslouchajíc jej čeládka hledí *K* / 9 neslýchané, nové] neslýchaných, nových *K* / 13 vaší] svoji *K* / 19 tichý] a tichý *K* / *O1* má všude na začátku v. 7—19 uvozovky, v *R12* jsou uvozovky jen na začátku v. 7. Opravujeme: 7 slyšte!, 13 vaší.

Literatura: Janský-Králík, Text Pouti krkonošské, Slovesná věda, 5 1952, 58.

Str. 199

Proslav. K (Básně příležitostné, odtud otiskujeme).

Byl napsán asi roku 1834 nebo 1835 pro divadelní představení, nejspíš u Kajetánů, ve prospěch pražského ústavu pro chudé. Nevíme však, byli-li také předneseni. Jiný, dnes neznámý proslav, napsal Mácha v srpnu 1832 pro divadelní představení v Benešově, jak o tom podrobně vypravuje V. Mach. Je vyloučena záměna, protože známe přibližný obsah benešovského proslavu: mluvilo se tam o lásce k rodné řeči, o lásce k vlasti, o trudném stavu toho, kdo jí nepoznal, a také, že „kdo řeč a vlast svou miluje, jest čilejším ve studiích“ apod.

Ve v. 30 bylo možná *žely* (m. žaly). První sloku srov. se začátkem Ivana a se znělkou Vzešel máj! Parafrázi biblických slov v posledních dvou verších srov. s koncem básně *Stimmen zur Namensfeier*.

Opravujeme: 9 luny, 15 zazní struny, 16 hle!

Literatura: V. Mach, Akademické vzpomínky, kap. V; K. Janský, Životopis, 109—110 (o proslavu pražském), 232 (o proslavu v Benešově).

Str. 201

[*Temná noci!*] *M* (č. 28, *Píseň 2*, odtud otiskujeme). *T* (*Květy 1834*, č. 23, v *Marince* jako *Intermezzo*, otiskujeme na str. 203), *K* (v *Básních druhu rozmanitého*, I/89, pod názvem *Noc a v Marince*, II/216, obojí podle *T*).

Opisovač *M* přeskočil celou třetí sloku, v. 14—20, poněvadž začátky odstavců jsou stejné (haplografie). Později, když už měl popsánu další stránku, zjistil svůj omyl a napravil jej poněkud nevhodně. Připsal číslice 1 u v. 7, 3 u v. 21 a 2 u v. 28, pak na tento verš navázal jako na verš 14 (tedy 28 = 14), vtěsnil na spodní okraj ještě další dva verše (15 a 16) a ostatní až k v. 20 zapsal kolmo do levé okrajové mezery. Pak tam ještě dodatečně znova přidal nyní chybějící v. 28. Na konci v. 18 je poznámka opisovače *M*: *nemohu přechíst*; chybí tu třetí rým na *vzduchu*: *sluchu*. Naznačujeme tuto vynechávku v textu třemi tečkami.

Habráněk připsal vpravo od názvu *Píseň 2* latinkou *odepsaná*; potom teprve je připsáno kurentem vlevo *Obrazy ze života mého až přes číslici 28 a vpravo od poznámky „odepsaná“ Intermezzo — nejpravděpodobněji zase Habránkem* (srov. *S*, Habránkův opis *Rozbroje světů kurentem*). Neopisoval tedy z *Květů* a máme najisto dvě znění autorská. V definitivním znění, poněkud změněném, *Mácha* celou sloku (v. 14—20) vypustil.

Opravujeme: 2, 4, 11, 13, 24 *mně*, 11 *uviné*, 13 *mátka*, za v. 25 klademe středník podle *T* a ve v. 26 rušíme čárku za slovem *země* a klademe ji za *darmo*. V *M* jsou u v. 16 a 20 zarážky, tiskneme však podle ostatních odstavců bez zarážek.

Str. 203

[*Noc*] (*Temná noci!*). *M* (č. 28, širší znění, otiskujeme na str. 201), *T* (*Květy 1834*, č. 23, v *Marince* jako *Intermezzo*, odtud otiskujeme), *K* (I/89, s názvem *Noc*, a v *Marince*, II/216, obojí podle *T*).

Znění v *Květech* je definitivní, ale není vyloučeno, že některé změny provedl Tyl; podezřelé je čtení ve v. 15 (toužiti m. toužit zas) a 17 (*Květinou-li m. Snad květinou*). Verš 16 opravujeme podle *M*, je to buď tisková chyba, nebo *Máchovo* přepsání. V *K* II/216 je změna ve v. 12 zajme na pojme, v I/89 je ponecháno znění *T*; doklad, jak byla úprava nejednotná.

Různočtení: 2 obě (*podle M*)] obé *T* / 6 ach (*podle M*)] ach! *T* / 16 zem (*podle M*)] země *T* /

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 45n.; F. V. Krejčí, K. H. Mácha (*Zlatoroh*), 35—37.

[*Dobrou noc!*] *T* (Květy 1834, č. 25, v Marince jako Finale, odtud otiskujeme), *K* (I/113 s názvem *Dobrou noc!* a po druhé II/236 v Marince).

K této básni otištěné v Marince použil Mácha zlomku zapsaného v *M* Jestli byly vzdálené to světy; rozvedl jej na deset veršů a připojil dvě znělky (Ještě jednou a Teď jsem tichý) ze Zápisníku. Text se poněkud liší, ale není jasné, do jaké míry jde o zásahy Tylovy; přece však vracíme text do původní podoby v případech níže uvedených. V. 36 Vzplanou noci zraky žalonosné je jistě znění definitivní, protože v *Z* ve znělce Tichý jsem je v. 12 smazán Máchou prstem, měl se tedy měnit. Srov. poznámky k znělkám na str. 421. Výše uvedený zlomek z *M* otiskujeme ve Zlomcích básní.

Titul připsaný pořadatelem je bezděčně volen vhodně, neboť znělka *Ještě jednou* byla z oněch dvou, o nichž píše Mácha Hindlovi v únoru 1833, že je „jako na dobrou noc jedné dívce napsal“.

Různočtení: 13 v snů mých říši] snů mých říše *KI* / 17 vznik ni žití (*podle Z*)] zniku, žití *T* / 26 zavěšená (*podle Z*)] zavěšena *T* / 29 a 32 klínu : stínu] klíně : stíně *KI KII* / 33 vzdechne (*podle Z*)] zdychne *T* / 34 strůny (*podle Z*)] struny *T* / 38 rosné? (*podle Z*)] rosné! *T* / Opravujeme: 19 jasné !

Na příchod krále. O16 (*K* uvítání krále do Prahy, odtud otiskujeme), *K* (*Na příchod krále, Básně příležitostné*, v. 23—128).

Tuto báseň napsal Mácha na vyzvání Palackého dne 24. září 1835 na příchod krále Ferdinanda do Prahy (viz *Deník* z roku 1835, 22., 24., 25. a 29. září v III. svazku). Nejvyšší purkrabí hr. Chotek vrátil báseň s poznámkou „Typum non meretur“ (podle Michla se tak označoval obsah mělký a nesmyslný!), zajisté pro výmluvné politické narážky, jež Mácha vložil do projevů strážců Prahy a české země a snad i pro závěr. A. Pražák se domnívá, že Palacký postřehl v básni jakousi neorganičnost a nesourodost (ovšem Pražák usuzuje podle znění v *K*). Sabina zaznamenává Máchův výrok, že „báseň *Na příchod krále* „co část většího plodu básnického v epicko-romantickou báseň Jan Lucemburský vetká“.

O16 je pořízeno přímo z rukopisu, soudě podle některých zvláštností v délkách, obvyklých v jiných básnickových rukopisech (Čechum, ním, modrym, splyvajcí aj.), a patrně z konceptu, jak nasvědčuje zejména porušený pořádek slov ve v. 56 (opisovač si asi nevšiml Máchova přečíslování slov). Jenom název se zdá pochybný, neboť také ostatní

názvy básní v *O16* nejsou autentické (Jinoch na Bílé hoře, Žel, Nárek cikána). Název Na příchod krále, který ponecháváme, uvádí již Sabina v Úvodu povahopisném. V *K* jsou na začátku dvě sloky ze sborníku *M* (Slunce zapadlo u věčnosti moře), oddělené od ostatního textu třemi hvězdičkami. *K* měl k dispozici buď jiný opis čistopisu, nebo přímo rukopis čistopisu, jak lze soudit podle některých změn (v. 5, 15, 79, 84), jež se zdají být autorské, a zejména podle naprosto odchylné interpunkce; přesto je však pravděpodobnější, že obě sloky přidali k básni vydavatelé (interpunkce prvních 22 veršů v *K* souhlasí nápadně s *M*). Valná část ostatních odchylek je najisto dílem upravovatele (v. 1, 3, 4, 34, 55, 62, 68, 76, 98). Srov. poznámky k básni Slunce zapadlo, str. 443. Verše 82—83 srov. s koncem básně Kde k nebesům.

Různočtení v *K*: 1 stínu] stíně / 2 různé] různé (*chybné čtení*) / 3 růženě] růžové / 4 v klínu] v klíně / 5 Hučí jítrem v modrých horách] Slavně jítrem hučí v horách / 8—9 *oba verše jsou v O16 přehozeny, opravujeme podle K* / 10 u Vltavy] té Vltavy / 12 věkobytné] věkobystře *O16 (opisovačská chyba)* / 15 větřík, vůně,] ranní větřík / 19 papršlek (*podle K*)] papršlek *O16/23* bledobledé] bělobledé / 28 Však hle, slyš, — co znělo v tichu] Však hle! poslyš tam ve tichu / 30 zavzně] zazněl / 32 nastává / vyvstává / 34 k ním] k nám / 40 ními] nimi / 42 vzhledne] vshlédne / stavec] stařec / 46 šedými brvami oči] oči brvami šedými / 51 z které vzato,] již odňat o! / 52 ač jest / dám co / 54 lásku] láska *O16 (opis. chyba)* / 55 Stanul] Povstal / druhý — (*podle K*)] druhý *O16/56* bílé k zemi splývající vlasy] bílé vlasy k zemi splývající *O16 (opis. chyba)* / 58 stavec] stařec / 61 co řeka s něho] z něho co řeka / 62 byl to strážný duch řeky Vltavy] Jest to strážný duch Vltavy / 68 ku plesu (*podle K*)] k plesu *O16/70* svítání] svitání / 76 hrálo] válo / 78 Hlavy kol] Kol hlavy / 79 štíhlou] k Praze / 80 vavřínu] vavřínů / 81 Stříbrotkaný plášť bedra ovíval] Stříbrný pás bedra mu ovíval / 82 rudé roucho pás opínal] roucho rudé pás sepínal / 84 země české] české země / 89 zdvíhl] zdvihl / 98 trůnu] trůně / 100 neustálé] neustále / Přijímáme rozdělení odstavců podle *K*, v *O16* nejsou. Verš 88 tiskneme bez zarážky, verše 89 a 90 se zarážkou (v *O16* obráceně!), a to podle ostatních strof (*Sk.*). Nezaznamenáváme odchylnou interpunkci. — Opravujeme: Čechum (6×), Čechu (3×), 2 ružne, 3 ruženě, 4 modrým, 10 viz!, 20 zhuru, 24 okem (spr. oken), 26 ružové, 28 slyš!, 29 svučí, 30 jítřím (spr. jítřním), 31 jám, 39 sterou (spr. starců), 42 jare, 46 senyté (spr. skryté), 50 dam, ja, trunu, 51 te, vazto (spr. vzato), 55 ružném, 56 splývající, 58 lazurovem, 59 vinek, 64 ranných větru, 69 drahe, 73 rude, 75 šeda, 77 vlasu, 78, 80 ruží, 86, 87, stražce, 90 povsby (spr. prosby), 94 ruzozare, 98 trunu, 104 přaní, 106 Bože!, nam.

Literatura: K. Sabina, Úvod povahopisný, 95; J. V. Michl, Ouplný literaturní létopis, 15; A. Pražák, K. H. Mácha, 89; K. Janský, Životopis, 241—244; O. Králík, Neznámý rukopis máchovský, ČMM 76, 1957, 109 (Sabina prý podvrhl svou vlastní báseň o Janu Lucemburském!); K. Janský, Nově objevený opis Máchových básní, Česká literatura 6, 1958, 238 (odpovídá Králíkovi, opravujeme však Janského interpretaci v. 97—99: Mácha skutečně personifikoval Vyšehrad jako krále, který shlíží dolů na své syny; je to skrytá ironie, kterou Palacký jistě pochopil).

Str. 210

Na popravíšti. M (č. 6, odtud otiskujeme), *S* (podle *M*), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 16, otiskujeme jako variantu na str. 211).

V *M* jsou první čtyři verše zvláště zatrženy; právě v těchto místech opravoval Sabina text v *S*. Z *M* byla báseň opsána do *S* se změnou pořádku slov ve v. 12. Do opisu *S* zasáhl Sabina podstatnou změnou ve v. 3 a po straně připsal jiný pořad veršů: 1, 2, 4, 3, 5, 6. V druhé strofě škrtl v. 10, ale nenahradil jej jiným textem. U názvu je známá značka ~~000~~ (tj. *K* měl po ruce jiné znění) a báseň je celá škrtnuta vydavatelovou tužkou, podobně jako Umírající a Jaroslavna v *S*. Buď tedy opravoval Sabina podle jiného znění jako v případě písně Celá ta krajina, nebo mu vadilo, že Mácha ve v. 3—4 odtrhuje vsunutým určením *an ji polil* podmět od přísudku, jak se domnívá Králík. Sabinův škrť v. 10 a nedokončení úpravy se dá vysvětlit jedině tím, že se vzdal dalších změn a dal pro tisk přepsat jiné znění, jež tu podle značky ~~000~~ skutečně bylo.

K přijímá změny Sabinovy, ale vynechává titul. Ve v. 6 mu snad vadila žába v rybníce (podobně jako ve Zpěvci), v. 10, škrtnutý Sabinou, je tu nahrazen jiným, tentokrát zcela máchovské ražby: či ni v chladné zemi nemá stání? — V každé strofě je jiné rýmové schéma a grafická úprava je odlišná od *M*. Patrně tu jde o otisk z jiného znění, blízkého *M*, ale upraveného již vydavatelem *K*, resp. Sabinou.

Srov. s I. intermezem Máje.

Různočtení: 3—4 an ji polil bledé Lúny svit, | lebka, jenž se nade kolem zdvíhá] lebka, jež se nade kolem zdvíhá, | bledé lunny oblává ji svit *Sab* / 7 Odevírá] ⟨Odekrývá⟩ Odevírá *S* / 10 škrtnuto *Sab* / 12 kdy Lúna na ní] kdy na ní luna *S* / Opravujeme: 2 vybledla, 3 lúny (podle v. 12), 6 rybnice, 8 temne, 9 svým.

Literatura: O. Králík, Historie textu, 89—90 (odsuzuje jednostranně znění *K*).

[*Na popravíšti*] (varianta textu na str. 210). *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 16, odtud otiskujeme).

Srov. poznámky k znění *M* na str. 429.

Různočtení: 3 jenž (*podle M*)] jež *K* / 4, 11 Lůny (*podle M*)] lůny *K* / 7 Odevírá (*podle M*)] Otevírá *K* / 12 třpýtí (*podle M*)] třpýtí *K*, třpítí *MS* /

[*Dvě písně z Cikánů:*] 1. *V dlouhém poli šumí větrů vání.* 2. *Jeruzalém zpusla.* *O16* (Žel; pátá sloka první písně chybí), *T* (České besedy 1842, Opuštěnec), *O4* (opsáno z *T*), *KI* (Opuštěný, podle *T*), *O6* (odtud otiskujeme), *L*, *C*, *KII*, (poslední tři v Cikánech, *KII* podle *C*).

Nejstarší znění je *O16*, kde ještě pátá sloka první písně chybí. V úplném znění jde patrně o dvě autorské verse: *O6* a *T* (tehdejší censure byly předkládány dva opisy, mohly tedy v nich být nepatrné odchylky). Nelze však dost spolehlivě vyloučit redakční úpravy. V Českých besedách, redigovaných Tylem, je poznámka: „Tyto dvě básničky jsou vzaty z pozůstalosti po Máchovi novely: Cikáni. Myslíme, že se hojným časně zesnulého básníka přátelům jimi zavděčíme.“ Zde v textu zasahoval jistě Tyl, asi všude tam, kde je v různočteních znění *T* osamoceno. V dosti spolehlivém znění *O6* je tvar *juh*, pro který nemáme jinde u Máchy dokladu. Kvůli přehlednosti neuvádíme různočtení dvou odvozených znění: *O4* a *KII*.

Sabina přeložil obě písně v Ost und West 1841, č. 79 pod společným názvem Wechselgesang s poznámkou: „Aus Mácha's Roman Die Zigeuner“. První píseň je nazvána chybně *Die Zigeunerin* (m. správně *Zigeuner*, zpívá cikán), druhá *Die Jüdin*. Překlad první písně má také jen čtyři sloky jako *O16*, z čehož vyvodil O. Králík chybný závěr, že pátá sloka není vůbec Máchova, přestože obsahově navazuje na další text v Cikánech. Je to však obdobný případ jako ve Finale Marinky se znělkami a úvodní slokou: Mácha přikomponoval pátou sloku písně dodatečně až při vložení písně do románu.

Další dvě písně z Cikánů: *Běhá jelen po lučinách* a *Viz, na vodách* (z 3. a 4. kap.), jež se námětem přimykají víc k textu, otiskujeme v II. svazku.

Různočtení. 1: 2 co] jež *KI* / 3 vše přede mnou] vše se před mnou *T KI* / 4 nic mě] mne nic *O16 KI* / 7 listky] lístky *O16 T L C KI* / šepotají; —] šepotají; *T KI* / 8 pro mne nic] nic pro mne *T L C KI* / 10 co] jenž *C KI* / 12 mně nic] nic mně *L C* / 14 oblakami] s oblakami *C KI* / 15 zjítra na jih] zjítra na juh *O6*, zejtra na jih *T C KI*, zjitra na jih *L*,

zítra na jih *O16/16* v západ — v východ — (podle *O16*)] v západ — východ — *O6LC*, v západ, východ — *TKI/17—20* chybí v *O16/17* národ; —] národ, *T/19* jednou jenom] jenom jednou *TLCKI/20* věčně dále — nikdy se nevrátím] věčně dál — nikdy se nenavrátím *TLCKI/*

2: 1 zpustla] spustnul *LC/* neznáno] neznámo *O16/3* kam hlavu by sklonil, mu místa nedáno] kam by hlavu sklonil, místa mu nedáno *TLCKI/6* kde východem slunce hlas hrdliččin zní] kdežto vzhodem slunce hrdličky hlas zní *TKI/8* jí rcete] rcete jí *TKI/9* Má láska] Láska má *TLCKI/10* vyšší té hory] vyšší je té hory *LC/11* šel jsem přes moře] přes moře jsem krácel *TKI*, šel jsem přese moře *LC/* Nezachycujeme všechny odchylky v interpunkci. Opravujeme: 11 středník za prvním slovem moře rušíme.

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 40—41 (tam oprav citaci verše Šel jsem přes moře podle našich různotočení); týž, *Máchova píseň z Cikánů*, Host do domu 1957, 265; týž, *Neznámý rukopis máchovský*, ČMM 1957, 124; K. Janský, *Nově objevený opis Máchových básní*, Česká literatura 6, 1958, 238 (reaguje na článek Králíkův).

Str. 214

Cizinec (mladší znění). *M* (č. 7, bez názvu, otiskujeme na str. 64), *K* (*Cizinec*, odtud otiskujeme).

Verse *K* má sice znatelné stopy upravovatelské: podezřelý je sabinovský rým nebude: zahude (srov. *Spisy I*, 60), dále rým skrýje: shnije, bylo odstraněno střídání časů v druhé sloce apod., — ale nebylo tu důvodů předělávat celé znění *M*, protože Sabina i *K* otiskovali i jiné slabší prvotiny. Mácha se jistě později vrátil k starší básni, jako v jiných případech; v. 15 byl by sotva vytvořil někdo z upravovatelů. Také grafická úprava v *K* je odlišná. Srov. poznámky k versu *M* na str. 360.

Str. 215

Poutník (varianta Vvodu Ivana na str. 111). *K* (odtud otiskujeme).

O. Králík (*Historie textu*, 94—96) se domnívá, že východiskem znění *K* byla verse *M*, jejíž sedmou porušenou strofu doplnil upravovatel. Máchův náznak v sedmé porušené sloce v *M*: *obrazu vzešlého* byl z neporozumění upraven na *přízrakem směs vzešlých obrazů* — a již, ačkoliv se v této básni důsledně mluví jen o obrazu. Radikálně jsou změněny v. 30—32, na začátku 4. sloky vztáhl *K* dvakrát zájmeno *jej*, tj. obraz, na slunce a opravil na tvar *je*, i dvojverší 28—29 se zdá být proti původnímu znění v *Rg* a v *M* porušeno. Uvedené pochybnosti o pra-

vosti verše *K* se dají ještě doplnit: podtržené zájmeno *on* ve v. 6 je způsob Sabinův, Mácha užíval slova *přístrach* a ne *přízrak*, který je však u Sabiny (I/189, 2×), a neméně podezřelé je slovo *směs* (v. 50).

Avšak u mnohých veršů postrádáme důvodů, proč byly vlastně přepracovány, není tu motiv ani rytmický, jazykový nebo jiný. Je tu jen jiný pořádek slov (v. 1, 4, 13, 26) nebo jiné vyjádření (2, 5, 9, 16, 27), což býval také způsob Máchův. Jsou tu však verše máchovského ražení: 27, 38, 52—56, a hlavně v. 43 — *ranní víchř mlhy odvaluje* —, v němž přívlastek *ranní* se vztahuje k předmětu *mlhy*. Kdyby jeho autorem nebyl Mácha, četli bychom v *K* jistě: *ranní mlhy víchř odvaluje*. Verš 55 má obdobu v básni Abaelard: *Heloízo! by mně bylo dáno* (v. 13) a v začátku příležitostné básně *Kdyby bylo harfce mojí dáno*; čtyřikrát opakovaná spojka *by* na začátku v. 27, 31, 55 a 56 je u Máchy dost častý zjev. Smysl porušené sedmé sloky v *M* se dá podle zachovaných částí rekonstruovat asi takto: Před zraky básníka se objevují části vzešlého obrazu nejprve v neladu, ale pak se spojují v celek, až se mu zjeví obraz celý. Snad vadilo Máchovi čtyřikrát opakované *ted*, a proto se rozhodl celou sloku přepracovat.

Zmatek sedmé sloky v znění *K* mohlo zavinit špatné čtení a nevhodná úprava v. 50. V rukopise, který byl podkladem pro otisk v *K* a v němž byly nejspíš Máchovy opravy, stálo možná na začátku nejasně škrtnuté nebo prstem smazané *před zrakem*, snad byla oprava v souvislosti s předcházejícím veršem a Habránek nebo jiný opisovač četl omylem *přízrakem*. Dosadíme-li nyní původní obrat *vzešlého obrazu* z *M*, i se silně podezřelým slovem *směs* z *K*, mohl vypadat v rukopise text přibližně takto:

⟨před zrakem⟩ směs (?) vzešlého obrazu — a již

Aby se *K* při chybném čtení *přízrakem* zbavil nadbytečné slabiky, opravil text na „vzešlých obrazů“ — ale i tak zůstal v *K* verš o stopu delší. Tento zásah vyvolal bezpochyby odezvu i v dalších verších, jak je to známo z mnoha jiných případů. Poněvadž se původního znění sotva dopátráme, nezbývá než otisknout sporný verš v znění *K*. Víme však bezpečně, že Habránek neopisoval z *M* (*R₉* asi neznal, tak jako neznal *R₃*); můžeme tedy předpokládat, že opisoval z jiného, podstatně změněného rukopisu a že sedmá sloka skutečně existovala. Existenci jiné verše dosvědčuje i jiná grafická úprava v *K*, na rozdíl od shodné úpravy *R₉* a *M*. Znění *K* není odvozeno *vdavatelsky* z *opisu M*, je porušeno dvojí vrstvou cizích úprav (*S* a *K*), jejichž rozsah se nedá přesně vymezit, ale Máchův text tam zřetelně prosvítá.

Ponecháváme vžitý titul z *K* a několika retušemi, pro které máme oporu, pokusili jsme se odstranit cizí zásahy.

Srov. poznámky k Vvodu Ivana na str. 376.

Různočtení (*vesměš podle R9 a M*): 6 on] on (*podtrženo*) *K* / 9 lůna] luna *K* / 16 mihá] mihá *K* / 19 stkvěje] skvěje *K* / 26, 27 jej] je *K* / 33 vyslyšená] vyslyšena *K* / 34 splněná] splněna *K* / 37 utišená] utišena *K* / 39 jasnostkvělou] jasnoskvělou *K* / 40 růžořhavé] růžořžavé *K* / 42 stkví] skví *K* / 45 svitá] svitá *K* / 55 harfce] harfě *K* / Opravujeme: 54 Věstkyně!

Str. 217

[*Jaroslava*] (varianta textu na str. 117), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 12, odtud otiskujeme od v. 6).

Znění najisto porušené cizími zásahy. Prvních pět veršů otiskujeme podle Sabinových oprav v *S*. Nově přibýly tvary ve v. 8, 9, 12, 13, 16, 27 a celé verše 14, 31—32. Na několika místech jsme opravili text podle *M*. Srov. poznámky na str. 380.

Různočtení: 1 vzdálené] vzdáleno *K* / 2 lampa země, zlaté slunce.] zlaté slunce, lampa světův; *K* / 4 lkály zvony smutným zvukem] lkaly zvony smutným tónem *K* / 6 hlavínku (*podle M*)] hlavinku *K* / 9 tichotíše (*podle M*)] tichotíše *K* / 16 na balkónu (*podle M*)] na balkóně *K* / 18 lkála (*podle M*)] lkala *K* / 20 labutiné (*emendace*)] labutino *K* / 21 rtema (*podle M*)] rtoma *K* / 22 myšlenka (*podle M*)] myšlénka *K* / 25 vzdálený (*podle M*)] vzdáleným *K* / 26 jenž (*podle M*)] jež *K* / 29 podobnější (*podle M*)] podobnějším *K* /

Str. 219

[*Jako Troska v světle bledém.*] *Z* (na rkp. str. 44, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 15, podle *Z*).

Zápis je psán velmi spěšně tužkou na cestě do Krkonoš v druhé polovině srpna 1833 těsně za poznámkou:

Taká dívka — kydá hnůj

⟨Zjitra⟩ Ha! co myslím? ⟨nevyzírej,⟩

Zjitra mohlo patřit k předešlé řádce, ale slova *Ha! co myslím?* (která v tomto vydání v básni neotiskujeme) patřila původně k básni, podle škrtnutého *nevyzírej*.

Různočtení: 1 Troska] Trosky *K* / 2 vyhlídají] vyhlédají *K* / 5 jiným nermuť] jiným ⟨nekaž⟩ nermuť *Z*, nermuť jiným *K* / 6 v hloubi, z kteréš] ⟨nazpět odkudš;⟩ v hloubi, z kteréš *Z* (*oprava je provedena později inkoustem*) / 4—8 jsou v *Z* původně v tomto pořadu: 4, 6, 7, 8, 5 a po straně jsou tužkou přečíslovány: 1, 3, 4, 5, 2. Opravujeme: 2 vyhlídají.

[*Však ten zásvit růžojasných lící.*] \mathcal{Z} (na rkp. str. 56, odtud otiskujeme), O_3 (s básní *Kdo kdy v světě pod společným názvem Láska a krása*), K (v závěru *Mnícha*, souhlasí s O_3).

Nálezem Hindlova dosud neznámého opisu O_3 se situace zlomku poněkud zkomplikovala. Až dosud byla považována nepatrná odchylka ve v. 6 za úpravu Sabinovu (tak jako je určitě Sabinovo podtržení slova čas v K). Hindl však neopisoval zlomek ze \mathcal{Z} , ale ani z materiálu S , poněvadž by nebylo došlo k onomu neobvyklému sloučení se zlomkem *Kdo kdy v světě* (snad je provedl Hindl sám). Jelikož Mácha hojně užíval slovesných tvarů s příklonkou *-ť*, zejména od podzimu 1833 (viz R_{29}), můžeme téměř s jistotou předpokládat, že také v našem případě jde v O_3 u zlomku *Však ten zásvit* o jinou versi autorskou. Zlomek, z jehož začátku by se též mohlo soudit na předchozí text (*Janský-Jiráť* v článku *Devátá znělka považují šestiverší za terceta nějaké znělky*), je zapsán v \mathcal{Z} asi v listopadu 1833 současně se znělkou *Tichý jsem*. U veršů 2—6 je po pravé straně svorka tužkou, možná cizí. V K se šestiverší objevuje v závěru *Mnícha* ve spojení s přepracovaným zlomkem *Aniž tvůj že jsem*; nelze tedy stále vyloučit slabou možnost, že toto spojení mohl provést sám Mácha, jinak je důvod, pro nějž byly tyto verše vloženy do závěru *Mnícha*, i nadále nejasný. Srov. poznámky k *Ukončení Mnícha* (str. 404, 405, 407, 412), k básním *Aniž tvůj že jsem* (str. 438n.) a *Kdo kdy v světě* (str. 444). *Obraz „promyk hvězdy padající“ srov. s výpiskem z Brentana v Zápisníku na téže straně 56: Einsame Fünklein irren, wie ferne / wiederfindende Freunde, zusammen / und küssen sich und sinken wie schießende Sterne.*

Různočtení: 4 volá] ⟨z⟩volá \mathcal{Z} / 5 vkrátce] *chybí v O_3 , asi opisovačská chyba / čas,] čas, — O_3 , čas — K (Sabinou podtrženo) / 6 zničiv] zn⟨i⟩i-čiv \mathcal{Z} , zničit $O_3 K$ / moje.“] moje $\mathcal{Z} O_3$, moje! K (bez uvozovek i ve v. 5) / Opravujeme: 4 nim.*

Literatura: táž jako u básně *Aniž tvůj že jsem* na str. 440.

[*Otec vzpomene rodině.*] \mathcal{Z} (na rkp. str. 103, odtud otiskujeme), K (*Básně bez nápisů a zlomky*, č. 18, podle \mathcal{Z}).

Psáno chvatně inkoustem s mnoha opravami po cestě do Itálie. Pod verši je poznámka: *Besteig. des Bergs. Sturz von Felsen in die Tiefe.*

Srov. poznámky k *Deníku* ze 4. srpna 1834.

Různočtení: 3 pomysli, že již v hlubině] pomysli si, že v hlubině \mathcal{Z} pův. / 4 drobné z něj] jen z něho K / 5 Tak letí stříštěn o skalu] Tak

letí ⟨jekem, strašný křik⟩ ⟨v hlouby (?) jekotem⟩ stříštěn o skalu $Z / 6$
ku skale] ku sk⟨á⟩ale $Z / 7$ my však] ⟨vzhůru⟩ my však $Z / 8$ lezeme
vzhůru] ⟨my⟩ lezeme ⟨nečit.⟩ zhůru $Z /$

Str. 222

[*Duše nesmrtelná.*] R_{24} (bez nadpisu, odtud otiskujeme), K (Sen o Praze, podle R_{24}).

R_{24} , v němž jsou četné autorské opravy, činí dojem nehotovosti, ale přepsání ve v. 69 prozrazuje, že Mácha vlastně opisoval z konceptu a zároveň básně přetvářel. Za v. 118 je Máchova poznámka *Eleg[ie] na Pr[ahu]* mezi dvěma oddělovacími znaménky, což znamená, že sem hodlal později vsunout básnickou vložku jako zvláštní odstavec. Škrtnutou sloku za v. 53 otiskujeme ve Zlomcích básní, K ji otiskuje v básni. Protože všechny odchylky v K jsou vydavatelské, omezuje se na výčet různočtení podstatných.

Voborník našel paralely v Apokalypse, v Byronově Tmě a v jeho mystériu Nebe a země, o němž se Mácha zmiňuje v Zápisníku (rkp. str. 27), dále v herloszsohnovské elegii na Prahu z almanachu Mephistopheles (snad se k ní vztahuje i Máchova poznámka výše uvedená). Nejpersvědčivější je zjištění Henri Granjarda, který našel přímou souvislost s 8. kapitolou série „Der Phönix“ Herloszsohnova almanachu (str. 278—284), kde je podobný popis vymřelého města. Šalda navrhuje pro zlomek označení Poslední soud, A. Novák v podrobném rozboru uvádí souvislost poněkud nesrozumitelné poznámky Máchovy v Zápisníku (rkp. str. 56: „Přibližování se sluncí k Síriu; — zdaž ne obráceně? — Oči milenky. žert.“) s pěti podle něho v rkp. neprávem škrtnutými verši (viz Zlomky básní). — Jsou tu i souvislosti s Návratem (syn hříchu hnusného a bratr smrti) a s básní Vzor krásy. Závěr srov. se závěrem Jaroslavny v K .

Různáčtení: *před* 1 ⟨Duchu, jenž v mém bydlíš těle, tobě⟩ $R_{24} / 2$
ve smrtelné] smrtelné $K / 7$ poslední teď zpívati dej den mně] poslední
dej teď zpívati den mně R_{24} , *pak přečíslováno*, teď zpívati dej den
mně poslední $K / 8$ čas pomine] pomine čas R_{24} , *pak přečíslováno* / 13
stvořil zemi] stvořil ⟨vše⟩ zemi $R_{24} / 14$ bude všecko] bude ⟨opět⟩
všecko $R_{24} / 27$ hrobách] hrobech $K / 33$ čtvrtém] ⟨pátém⟩ čtvrtém
 $R_{24} / 48$ od stvoření řídil] řídil ⟨stvoře⟩ od stvoření R_{24} , *pak přečíslo-*
váno / za 53 *pět škrtnutých veršů v R24, K je otiskuje; v tomto vydání viz*
Zlomky / *před* 54 ⟨Duše má, jen jednou ještě dej mně $R_{24} / 62$ za mnou
po] za mnou ⟨mně té⟩ po $R_{24} / 63$ nade] nad $K / 65$ teď peruť svoji]
teď ⟨duše⟩ peruť s⟨t⟩vojí $R_{24} / 69$ před] ⟨Jako⟩ před / teď] ⟨má (?)⟩
teď / 70 lesy] les⟨y⟩i $R_{24} / 75$ kreje pestře] kryje pestré $K / 77$ fialka

vůni lije přelíbou] fialka <ukrytá> přelíbou vůni lije *R24*, *pak přečíslováno*, fialka přelíbou vůni lije *K* / 80 se zhlíží ve potůčku] se ve potůčku zhlíží *R24*, *pak přečíslováno*, se zhlížejí v potůčku *K* / 84 žádného] jakého *K* / 86 nelítá na kvítí] na kvítí nelítá *R24*, *pak přečíslováno* / 87 na lukách bílý] na lukách (žádn) bílý *R24* / 110 právě teď jak by byli odešli] jak by právě byli teď odešli *K* / 113 pustá hrobka] hrobka pustá *R24*, *pak přečíslováno* / Opravujeme: 1 býdlíš, 5 středník za slovem smrtelníku na čárku (*Sk.*), 6 podanym, 37 jejích, 47 vůli, 50 středník za slovem Milostivý na čárku, 65 svojí, 68 jasnym, 72 oblíí, 73 šepci, 75 křeje, 78 travy, 79 hustym, 84 ptaka, 105 obyvatel, 115 pestrým, 116 rychlym, 118 pějí.

Literatura: M. Zdziechowski, K. H. Mácha, 15; J. Voborník, K. H. Mácha, 60—62; F. X. Šalda, Mácha snivec a buřič, 14; P. Eisner, K. H. Mácha, Prager Presse 3. května 1936 (některé tóny básně připomínají Klopstocka); A. Novák, Mácha visionář, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 120—132; H. Granjard, Herloszsohn et Mácha, Revue des études slaves 1953, 48—57; O. Králík, Neznámý rukopis máchovský, ČMM 76, 1957, 123n. (považuje báseň za „apokryf“).

Str. 227

[*Přes hvozd tmavý.*] *M* (č. 15, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 4).

V *M* je báseň spojena s dalším zlomkem Zelených na lukách a je oddělena málo používaným znaménkem ∞. Nahoře je připsáno jinou rukou *Žnělka* (škrtl Sabina) a značka *m[ám]*. Nad prvním veršem je římská I, jejíž smysl je nejasný. Odchyly v *K* ve v. 4, 6 a 10 jsou jistě upravovatelské, z ostatních mohou být některé autorské. Druhá část (Zelených na lukách) k básni motivicky ani metricky nepatří, proto otiskujeme oba zlomky odděleně jako *K*. Začátek básně je motivicky shodný s koncem Svateho Vojtěcha; další doklad o „stěhování motivu“.

Různočení: *před* 1 *římská* I *M* (*neotiskujeme*) / 2 *dešť*] *děšť* *K* / 3 *slzou nebe zrosen*] *zrosen slzou nebes* *K* / 4 *nevěsta co krásná země*] *krásná země co nevěsta* *K* / 5 *nebe se s ní*] *nebe s ní se* *K* / 6 *skrz dešť*] *z mraků* *K* / 8 *slavík libě*] *libě slavík* *K* / 10 *kolem něj se vine mlha šedá*] *kolem něho mha se vina šedá* *K* / 11 *míhá se jen záře*] *záře jen se míhá* *K* / 12 *větru*] *větrů* *K* / Opravujeme: 4 *krasná*, 6 *dešť*, *ní*, 9 *zasmusený*, 11 *ním*.

Str. 228

[*Zelených na lukách.*] *M* (za č. 15, odtud otiskujeme), *K* 187 (Básně bez nápisů a zlomky, č. 5, podle *M*), *K* 197 (tamtéž, č. 13, po druhé, odchylné).

Báseň je zapsána v *M* za básní předešlou pod stejným číslem (srov. výše), ale v *K* je otištěna dvakrát (vytýkal již A. Waldau), jednou jako šestiverší (*K* 187), podruhé jako dvě trojverší (*K* 197). Změna v *K* ve v. 5 může být upravovatelská, ostatní patrně autorské. Dvojí otištění básně v *K* s odchylným textem se dá vysvětlit tím, že Habránek nepostřehl, že má dvě předlohy stejné básně, a nepřipsal do *M* obvyklé *odepsaná*.

Různočtení: 1 tmavého blíž] blíž tmavého *K* 197 / 2 potoku] potůčku *K* 197 / 3 truchlovrba] truchlá vrba *K* 197 / 4 Denice když zjítřa] Denice když <když> zjítřa *M*, Zjítřa když denice *K* 197 / 5 zašlo:] zašlo, *K* 197 / 6 růže krásná dechy vonné] krásná růže vonné dechy *K* 197 / V *K* 187 není odstavec za v. 3. Opravujeme: 2 rychlém.

Literatura: A. Waldau, Posudek I. dílu spisů K. H. Máchy, Obrazy života 1861, 280; O. Králík, Historie textu, 88 (považuje bez důkazů všechny odchylky za vydavatelské).

Str. 229

[*Měsíc stojí s zesinalou tváří.*] *M* (č. 3, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 3).

V *M* je připsáno Habránkem *odepsaná*, měl tedy určitě jinou předlohu a snad i jiné znění. Nejsou totiž všechny odchylky bezpečně vydavatelské: *K* má jinou grafickou úpravu, tvar *tihnou* a obrat *v mrtvých kobce* jsou doloženy v rukopisu *R29* v básni Syn mlynářův, odkud byla přejata celá první sloka do básně *Měsíc stojí*. Naproti tomu *K* se snažil vyhnout chybnému instrumentálu množ. čísla *mlhy*, třikrát opakovanému *teď* a napravoval rytmus. Verše 19—20 jsou podány v znění *M* líp, poněvadž přívlastek *věčné* (v *M* neoddělený čárkami) se vztahuje k slovu *ledno*; v *K* je však chybně reprodukován (také bez interpunkce) jako příslovce *věčně*, což vzniklo asi chybným čtením Máchova rukopisu (měkčení nad *e* vyznačoval Mácha tečkou). Rozpaky opisovače *M* je vidět i ve slově *bd(i)í*. *M* je beze sporu znění spolehlivější.

Různočtení: 4 pookřilé] pookřálé *K* / 6 v mrtvokobce] v mrtvých kobce *K* / 7 s těmi mlhy tíhnou stíny šerobledé] s těmi mhami tíhnou stíny bledé *K* / 9 Jako v temnotách] V temnotách *K* / 11 teď jej] tu jej *K* / 12 nádeje teď] naděje tam *K* / 15 támo] tamo *K* / 16 teď tam došel, nic, tu sklesne, zajde.] Již tam došel — nic, tu — sklesne, zajde! *K* / 19 nade mnou] nad mnou *K* / bdi též, věčné, svatá moci] *bd(i)í* též věčn(ě)é svatá moci *M*, bdi též věčně svatá moci *K* / Opravujeme: 1 tváři, 4 pookřilé nové vzešlym, 14 svuj, 18 čárku na středník 19 *bdí*, 20 *mně*.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 37.

Str. 230

[*Plná Lúna nad porostlou strání.*] *M* (č. 47, odtud otiskujeme), *O15* (souhlasí s *M*), *K* (Básně bez nápisů a zlcmky, č. 11).

V *M* je poznámka *odepsaná*, ale tentokrát měl Habránek textově touž předlohu rukopisnou jako *M*, neboť *O15* doslovně souhlasí s *M*. Nepatrné odchylky v *K* jsou vydavatelské, grafická úprava je tam odchýlná (sudé verše se zarážkou). Nesprávné délky ve v. 2, 5 a 10 přešly do *O15* a první i do *K*.

Různočení: 2 vyšlá] vyšla *O15 K*, *asi chyba opisovače Habránka* / 14 v ní jest] zdá se *K* / 15 jen zívá,] ten zívá; *K* / 16 jest sen.] jen sen! — *K* / Opravujeme: 5 radostí (snaha o čistý rým), 10 váby.

Str. 231

[*Aniž tvůj že jsem.*] *M* (č. 22, odtud otiskujeme), *K* (v. 1—8 v závěru Mnícha).

Do objevení *M* bylo prvních osm veršů v pozmeněné formě otiskováno, počínajíc *K*, v závěru Mnícha a sloučeno se zlomkem Však ten zásvit (Ž). Janský-Jiráť poznali, že tento závěr do Mnícha nepatří, a považovali oba sloučené zlomky v znění *K* (*Aniž tvůj že jsem — Však ten zásvit*) za znělku.

Text zlomku však nejlépe poznáme z *M*. Je tu zapsán jako č. 22, verš 9 je psán výraznějším a větším písmem. Pod veršem je na téže straně *M* opsáno jako pokračování Hružno kolem s nadpisem Sbor bludic neviditelný. Původně byla před touto částí básně pořadová číslice 23, ale ta byla škrtnuta opisovačem sborníku *M* hned při opisování další řádky, jak nasvědčuje typický způsob jeho mřížového škrtnutí, dále po škrtnutí vepsaný nadpis Sbor bludic neviditelný, jehož slovo bludic zasahuje až do číslice 2 (23), a konečně fakt, že na další straně sborníku *M* má Jaroslavna pořadové číslo 23 (bez prepisování, tedy od původu). Opisovač pokládal zprvu Sbor bludic za název další básně, zatím co je to uvedení mluvčího, ale pak poznal, že oba zlomky (*Aniž tvůj že jsem — Hružno kolem*) představují souvislý text, jediné číslo 22. Také číslice 22 před *Aniž tvůj že jsem* je v *M* škrtnuta, vlastně začerněna, ale to má jinou příčinu. Habránek, který opisoval pro Sabinu z *M*, pokládal asi první část *Aniž tvůj že jsem* za pokračování osmi veršů Tichá řeko (č. 21), označených Znělka (Sabina tento název škrtnul a připsal Bez nápisu); nevíme, zdali Habránek opsal také Sbor bludic, ale je nápadné, že na rubu opisu *O10* je uvedena jako nezařaděná báseň Sbor bludic a ne celý zlomek *Aniž tvůj že jsem* (viz úvodní poznámky o stavu sborníku *M* i *O10*) a že *K* Sbor bludic pomíjí, což ovšem mohlo být také z rozpaků. Poněvadž osm veršů Tichá řeko je

součást původního Ukončení Mnícha, vynechali vydavatelé (Sabina nebo *K*?) poslední čtyři verše Máchova Ukončení, jak je čteme v *Z*, a přidali jiný závěr s přepracovanými osmi verši Aniž tvůj že jsem. Jak se dostala do závěru v *K* další vsuvka — zlomek Však ten zásvit —, zůstává zatím nevysvětleno.

Další obtíž je s verši druhé části zlomku. Osm veršů začínajících slovy Doprovází ticho svaté (10—17) je zapsáno v *M* těsně napravo vedle původních osmi veršů začínajících slovy Hružno kolem, jež otiskujeme ve Zlomcích básní na str. 243. Verše 10—17 jsou vlastně jejich vyspělejší dubletou v trocheji o stopu kratším. Tak jako v *M* byly zajisté verše zapsány i v předloze, a list, z něhož bylo opisováno, bylo něco podobného jako Náčrt Máje.

Kdo je objektem zlomku Aniž tvůj že jsem, není lehké říci. Je tu možný smysl milostný, jak jej chápali vydavatelé *K*, ale snad je tu podle v. 8 apostrofována země v užším slova smyslu — vlast, čemuž by odpovídaly i další verše, především v. 9 s apostrofou vlasti a pak v. 18—20, kde mluví země. Pak by se mohla i připustit vzdálená souvislost s Mníchem (např. domněnka, že verše měly být vloženy do úst některé postavě z Mnícha).

St. Souček po objevení *M* navrhoval v čtení *K* (!) emendaci ve v. 1 Mníš místo Aniž, ačkoliv čtení *K* má rytmus trochejský; později trval na změně, protože veršem tím v *M*, „začíná partie jambická a písarská chyba Aniž m. Mníš (snad i chybně psaného v předloze) po předchozím verši Aniž vím byla snadná“. V prvních devíti verších skutečně prosvítá místy rytmus jambický, avšak navrhovaná emendace je spojena s potížemi paleografickou, protože Mníš psané Máchou latinkou nespovídá k čtení Aniž (viz rukopisné Mníš v Těžkomyslnosti v *Z*), a kurent už vůbec nepřichází v úvahu. Je pravda, že opisovač mohl být sveden předcházejícím Aniž ve zlomku Tichá řeka (*M* č. 21), ale Aniž se vyskytuje na začátku verše u Máchy několikrát: Aniž křičte, Aniž zdá se (Mních), Aniž vím (Mních). Tvar Mníš je doložen jen jednou v Těžkomyslnosti uprostřed verše. Konečně by emendace vyžadovala další opravy rytmické ve v. 4, který má stejný počet slabik jako v. 1. V našem případě znamená Aniž zesílenou negaci (stejně jako ve slovech Aniž křičte): Že nejsem tvůj, protože (důvodové že) lásku mocí dusím? Proto musí být na konci otazník, jak to správně vystihl již vydavatel *K*. Báseň nutno posuzovat jako nehotový polotvar, jehož definitivní znění mohl dotvořit jen autor. Těžko se už dopátráme, jak spolu obě části souvisí.

Srov. poznámky k básni Však ten zásvit a k Mníchu na str. 443, 403n.

Různočtení: 1 lásku mocí dusím?] lask(y)u moci dusím *M* / 4 někdy

(*emendace*)] nikdy *M* / 17 zář! —] zář? — *M* / Opravujeme: 1 sem, *moci*, 1, 6 středník na čárku, 7 středník na dvojtečku, 8 *cele*, 12 *zlaté!*, 13 *blesku*, 15 *krýji*, 17 *osvítí*. Různočtení prvních osmi veršů v *K* otiskujeme v poznámkách k Ukončení Mnicha na str. 412.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 64n.; Fr. Krčma, Máchův Mnich, 23. výroční zpráva reálky v Praze VII, a též ve svém vydání Díla KHM (považuje zlomek za nejstarší Ukončení Mnicha); Janský-Jirát, Tajemství Krivokladu, 20n. (hodnotí zvláště metrum první části zlomku); St. Souček, Referát o literatuře máchovské z let 1914 až 1917, ČMM 41—42, 1917—18, 529 a Poznámka k Jedličkovu referátu o vydání díla KHM v Pantheonu, ČMM 54, 1930 (*emendace Mníš*, viz výše); O. Králík, Historie textu, 93—94 (snaží se prokázat existenci jednoho znění).

Str. 232

[*V přírodě jak vše se jindy smálo.*] *M* (č. 9, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 7).

V *M* jsou za druhou slokou tři pomlčky, pak následuje čtyřverší začínající *A* kdy lúna vzejde nad lukami, jež otiskujeme ve Zlomcích básní (viz poznámky na str. 443). Přesmyčku ve v. 4 nepřijímáme, poněvadž mohla být provedena později. *K* se snažil se zdarem napravit jen chybný rytmus.

Různočtení: 4 bloudil podle řeky zrak] podle řeky bloudil zrak *M* *po opravě přesmyčkou*, *K* / 12 jak se krásný mně svět tento zdá;] tento svět jak krásný se mně zdá! *K* / 14 stopiti chci se] se stopiti chci *K* / 15 však darmo citem tímto] citem tímto darmo však *K* / 16 schází tvář.] schází — tvář. *K* / Opravujeme: 2 středník na čárku, 3 *oudoļ*, 4 *muļ*, 15 *tímto*, 16 *mne scházy*.

Str. 233

[*V svět jsem vstoupil.*] *M* (č. 12, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 3, podle *M*).

V *M* se přihodila opisovači nemilá chyba; přeskočil dva verše (6—7), takže vydavatel, který neznal rukopis, byl nucen změnit v. 8 (upozornění O. Králíka). Rýmové schéma bylo jako v dalších verších *ababcdcd* a pravděpodobný rým na *noc* byl *moc*. Jinak opravoval *K* jen drobné poklesky pravopisné.

Báseň je blízká textu prvního dopisu neznámé dívce a začátku textu Pouti krkonošské. Nejstarší motiv, asi z července 1833, je v Zápisníku na rkp. str. 26: „Mé mladosti sny vrátily se sice zpět, než, běda, teď vím, že to sny jen jsou a nic než sny.“ Ztraceným dvěma veršům odpovídá patrně některá část začátku Pouti krkonošské.

Různočtení: 6—7 *chybí v K* / 8 tmavošedá v lúno jala noc.] v tmavošedé noci lúno vešli! — *K* / 14 čárnou] čarnou *K* / 21 lidi, mém (*částečně podle K*)] lidé mém *M*, lidi, v mém *K* / Opravujeme: 2 vzejdou;, 9 zdvíha, 10 žé, 11 ach!, 13 sve mně, 17 Lilie jejíž sem, 18 středník na čárku podle *K*, 21 lidé, 28 tiskny.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 39; A. Novák, Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 237; J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 101; O. Králík, Polemika či stanovisko?, Slzský sborník 54, 1956, 408 (tvrdí, že básně je podvrh Sabinův, protože tu je triplicita s Poutí a s dopisem neznámé dívky; nevysvětluje však, proč potom Sabina oba chybějící verše v *M* nedoplnil!).

Str. 234

[*Umlkni, potoku hlučný.*] *M* (č. 30, odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 17, podle *M*).

V *M* je vedle pořadového čísla nadpis *Znělka*, který Sabina škrtl a na levou stranu připsal *Píseň*. [V *M* i *K* bez strofického členění. V *M* je však za veršem 12, 15 a 18 uprostřed pomlčka, oddělující dvě závěrečná trojverší (s těmito značkami souvisí nejspíše označení *Znělka*), na levém okraji pak za veršem 4, 8, 12, 16 je jiná značka (pomlčka), oddělující čtyři strofy čtyřveršové a zbývající dvojverší 17—18 (s těmito značkami nepochybně souvisí označení *Píseň*). Je pravděpodobné, že verše 13—18 jsou novou versí veršů 9—12, a že tedy v básni jsou obsaženy dvě verse: třístrofová píseň (v. 1—12) a znělka (v. 1—8 a 13—18). — *Sk.*] Nedá se zjistit, jak zněl v. 5 v originále; přesmýčka perem mohla být v *M* provedena buď hned při opisování, nebo později vydavatelem. Přijímáme opravu z důvodů rytmických.

Zajímavé je srovnání s básní B. Jablonského *Jak truchlivo* (v cyklu *Písně milosti*), kde poslední dva verše znějí: *Proč pláčeš, posle duše mé? „Já? — ach, já pláču pro Ni!“*

Různočtení: 1 hlučný, (*podle K; Sk.*)] hlučný *M* / 3—4 zvučný, | proč (*podle K; Sk.*)] zvučný! | Proč *M* / 5 V dále vlna tvá umírá] Vlna tvá v dále umírá *M* (*pak opraveno přesmýčkou na naše znění*) | Odchyly v *K* jsou bezvýznamné. Opravujeme: 13 mně, 14 a 15 j jich, 15 hlasu, 18 Rci! a dvakrát malé *o* na velké ve v. 17 a 18 podle v. 9.

Str. 235

[*Aniž křičte, že vám stavbu bořím.*] *M* (č. 31, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 2, podle *M*).

V *M* je nadepsáno patrně dodatečně: *Báseň*. Verš 18 a slovo *pádu* ve v. 10 jsou zapsány latinkou, ostatek kurentem; není vyloučeno, že

tak bylo i v rukopisné předloze. *K* změnil z důvodů jazykových pořádek slov ve v. 8—10, ale tím bezděky porušil rýmové schéma. Kým byla provedena přesmyčka ve v. 19, nedá se určit.

O. Fischer se právem domnívá, že v básni, složené patrně v šesti čtyřveršových slokách (schéma [xy]yx, abba / cded, efef / ghhg, ijji), chybějí dva první verše. Uprostřed skladby, tj. v sloce 3 a 4, byly rýmy střídavé a na obou krajích, ve sloce 1 a 2, 5 a 6, rýmy obkročné. Bud' zavinil neúplnost opisovač *M*, anebo zanechal Mácha sám básně v neúplném konceptu, což je dost pravděpodobné. Šalda vyzvedl básně za uvědomělý básníkův program, za titánskou autostylisaci (podobně Voborník aj.), ale přesto stojí za povšimnutí okolnost, na kterou upozornil Fischer, že totiž Máchova polemika je stylisována podle jakéhosi obřadu (stavba, pád, základ, střecha, učedníci, mistr), ukazujícího k tajemné symbolice nějakého řádu. Proti autostylisaci mluví také verš: pak na místo *mistra* zesnulého, — Mácha by se sám nenazval mistrem. V předposledním verši bylo až do Krčmy otiskováno podle *K Ti překročí*, kdežto správně se tu mluví o jedné osobě: *Te[n] překročí* (v *M* nebylo zájmeno dopsáno), čímž se dostává místu jiného smyslu.

Různočení: 4 kolíbab] kolébab *K* / 7 A kdy] A kde *K* / 8—10 *zní*
v *K* *takto*:

zdaž je radno zas do výše hnáti
na základě onom stavbu jinou,
jenž byl pádu předešle již vinou? /

19 místo mistra] mistra místo *M*, *pak přesmyknuto* / 21 ten] *te[n] M*,
ti K / Opravujeme: 2 kratkém, 9 zakladu, 14 bouři, 15 parném, 17
bděním; 18 středník na dvojtečku, 19 místo.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 94; F. X. Šalda, O básnické autostylisaci, zvláště u Bezruče, Slovo a slovesnost 1, 1935, 18; O. Fischer, Aniž křičte, že vám stavbu bořím, tamtéž, 1, 1935, 216; Alb. Vyskočil, K základům nového útvaru české poesie, Řád 5, 1939, 164.

Str. 236

[*Hoj, byla noc!*] *M* (č. 41, odtud otiskujeme), *O12* (souhlasí s *M*), *K*
(Básně bez nápisů a zlomky, č. 8).

V *M* je vedle pořadového čísla připsáno latinkou *Šílenec*, kdežto text básně je psán kurentem. Není to původní název Máchův, protože v básni je třikrát *zšílenec*. Habránkova poznámka *odepsaná* znamená, že opisoval odjinud, snad přímo z rukopisu, ale textově shodného s *M*, poněvadž *O12* také souhlasí s *M* a je bez nadpisu; dvě podstatnější změny v *K* jsou vydavatelské.

Různočení: 2 strůny] struny *K* / 3 zpívaje vítr vál] zpívaje <hrál>

vítr vál *M* / 5 zelené jako] jako zelené *M*, pak přemýknuto / 6 zšílenec] samotný *K* / 8 Neslyšíš] neslyšíš *M* / 9 já zšílenec] já jsem zšílenec *K* / 11 Bláník] Bláník *O*12, Bláník *K* / Opravujeme: 2 hvězdiček, 12 Muji.

Literatura: F. X. Šalda, Duše a dílo (1913), 59; J. Voborník, K. H. Mácha, 53 (vliv Herloszsohnova almanachu Mephistopheles); týž, Tři studie k poesii Máchově, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 113; J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 104; J. Menšík, Mickiewicz a Mácha, ČMF 13, 1927, 234; H. Granjard, Herloszsohn et Mácha, Revue des études slaves 1953, 50 (cituje shodná místa z almanachu Mephistopheles, str. 242).

Str. 237

[*Slunce zapadlo u věčnosti moře.*] *M* (č. 16, odtud otiskujeme), *K* (Básně příležitostné, souhlasí s *M*).

V *K* je tato báseň na začátku skladby Na příchod krále; je oddělena od dalšího textu třemi hvězdičkami. Nález opisu *O*16 však nasvědčuje tomu, že zlomek, který je v *M* jako samostatné číslo, do básně skutečně nepatří. Je tu sice jakási souvislost s 31. veršem básně Na příchod krále: Sláva Čechům! slunce jim vychází, avšak ani Habránek, ani Sabina, který se o skladbě Na příchod krále zmiňuje v Úvodu povahopisném, nepřipsali k zlomku v *M* žádnou poznámku. Možnost, že Mácha použil v poslední chvíli nouzově zlomku z *M* jako úvodu, aby byl dřív hotov s objednávkou básně na krále (napsal ji v noci za dvě a půl hodiny), je mizivá. *K* otiskuje zlomek přesně podle *M*, dvě úpravy jazykové jsou bezvýznamné, jen ve v. 18 má za středníkem navíc pomlčku. A. Pražák se domnívá, že tato mohutná část skladby Na příchod krále, jež má společné rysy s básní Duše nesmrtelná, měla být vstupem k básni o Janu Lucemburském, končícím zmatky doby popřemyslovské. Srov. poznámky k básni Na příchod krále, str. 427.

Různočtení: 15 veškeré] veškero *K* / 19 hvězdy] ⟨lamp⟩ hvězdy *M* / 20 v královu] v králově *K* / Opravujeme: 6 Ješte, 12 sve, 15 veškere, 17 doplňujeme středník, 20 rušíme středník na konci verše.

Literatura: K. Sabina, Úvod povahopisný, 95; A. Pražák, K. H. Mácha, 89 (píše o básni Na příchod krále podle znění *K*).

ZLOMKY BÁSNÍ

Str. 241

1. [*A kdy lůna vzejde nad lukami.*] *M* (za č. 9, odtud otiskujeme).

Čtyřverší je připsáno v *M* za básní V přírodě a po straně je opisovačem Habránkem připsáno: *Kleslá*. Skutečně souhlasí obsahově tato

sloka (v pětistopém trocheji) s poslední slokou písně Kleslá (v čtyřstopém trocheji). Habránek, nebo ten, kdo mu dával pokyny, už tehdy správně rozpoznal, že tato sloka k básni V přírodě nepatří ani obsahově, ani metricky; jeho poznámka také znamená, že sloku neopsal, a proto se neoctla v *K*. Přijímáme obě přesmyčky naznačující jiný pořádek slov, poněvadž se zdají být provedeny ještě opisovačem *M*.

Opravujeme: 17 luna, 19 těž.

2. [*Jestli byly vzdálené to světy.*] *M* (č. 11, odtud otiskujeme).

Po prvé otiskl Č. Zíbrt v *Naší době* 1914, 454. Zárodek začátku Finale (Dobrou noc!), viz tam v. 5—8.

3. [*Až vzejde záře dne růžového.*] V dopise Benešovi (odtud otiskujeme). Úryvek z jiného znění Umírajícího, v. 9—12. Viz poznámky na str. 416.

4. *Páže. Ž* (na rkp. str. 32, odtud otiskujeme).

Starší znění první sloky Budoucí vlasti (viz poznámky na str. 415). Poslední tři slova jsou smazána prstem; nedokončení naznačujeme třemi tečkami.

Opravujeme: 6 středník na tečku.

5. [*Byla tma nad světem rozložená.*] *R24* (odtud otiskujeme), *K* (v *Snu* o Praze, podle *R24*).

Máchou škrtnutá sloka v básni Duše nesmrtelná (viz poznámky na str. 435) za v. 53. Verše jsou v závorce a pětkrát přetrženy. *K* je otiskuje v básni.

Různočtení: 3 vyhořel(é)á tmav(é)á byl(y)a slunce.

6. [*Kde jste, zvukové zatmělé noci—*] *M* (odtud otiskujeme).

Zbloudilý verš před 1. veršem u č. 43 (*Kdyby bylo harfce mojí dáno*) v *M*.

Opravujeme: *nocí*.

7. [*Kdo kdy v světě vynalezl hlasu.*] *M* (č. 8), *O3* (odtud otiskujeme).

V *M* připsal Sabina poznámku *Bez nápisu*. Za posledním veršem, odděleným pomlčkou, je připsán zbloudilý verš 17 z *Cizince*: Studená (ze)mně (připsáno) zem tam bude krýti. — Hindlův opis *O3* je ve „Výtahu ze všelikých výpisků a zaznamenání básníka K. H. Máchy (opsal Ed. Hindl)“ s nadpisem *Láska a krása*, a jako druhá sloka je připojen zlomek *Však ten zásvit s malou obměnou v textu* (viz str. 434).

Hindl opisoval z jiného rukopisu než *M* (viz charakteristickou odchylku), rozhodně ne z materiálu *K*, protože tam báseň otištěna není. Zda název a sloučení obou zlomků provedl Hindl nebo sám Mácha, nevíme. Znění *M* po prvé uveřejnil Č. Zíbrt v *Naší době* 1914, 453.

Různočtení: 4 si rychle] si ona *M* / Opravujeme: 3 místa, 4 podmáně (snaha o čistý rým).

8. [*Hružno kolem.*] *M* (v č. 22, odtud otiskujeme).

Starší znění veršů 10—17 básně Aniž tvůž že jsem; bylo zapsáno po jejich levé straně hned pod nadpisem Sbor bludic neviditelný. Srov. poznámky na str. 438n.

Opravujeme: 1 Hružno, 4 ach!, 8 tvař. Ve v. 6 rušíme středník a pomlčku za slovem zář, 7 středník měníme na čárku, 8 rušíme čárku za slovem býti.

9. [*Co zde sním a co zde vypiju.*] *Z* (na rkp. str. 44), *O15* (podle *Z*).

Zapsáno tužkou na cestě do Krkonoš v 2. polovině srpna 1833. Krčma považoval tyto verše za ohlas veršů Hýblových (srov. Řezníček, *Naše zlatá matička III*, str. 304):

Od mladosti spolu rostem,
na světě jsme jenom hostem,
co vypijeme a sníme,
o tom my nejlépe zvíme.
A to, co po nás ostane,
Bůh ví, komu se to dostane...

V Jindřichově Hradci na špitále založeném Adamem z Hradce byl nápis ze 16. století:

Co pro Bůh dám,
to napřed mám,
co po mně zůstane,
Bůh ví, komu se to dostane.

Podle sdělení dr. J. Muka byl prý J. Hýbl ve styku s tamější tiskárnou Landfrasovou. Máchou zapsané čtyřverší, jež se obsahově vymyká z celé jeho ostatní tvorby, je patrně parafrází, jeho autorství je pochybné. Snad je na cestě do Krkonoš buď někde četl nebo slyšel a potom volně zaznamenal. Pro zajímavost uvádíme ještě pijáckou píseň z Prostonárodních českých písní a říkadel K. J. Erbena:

Pobudem, nebudem,
světa nepřebudem;
a co po nás zůstane,
kdo ví, kdo to dostane!

a české přísloví: Co sním, propiju, toho užiju (Čelakovský, Mudsroslví, str. 60).

10. [*Kdo obrátil kdy k nebi vzhůru hled.*] K (v Klášteře sázavském).
Máchův překlad z Byronova Obležení v Korintu, oddíl 11, v. 7—10.

11. [*Jemu jsou spády vod — — — hlukem.*] Z (na rkp. str. 104, na podzim roku 1834).

Různočtení: 1 hlukem] ⟨pouhým⟩ hlukem /

*

Úryvek písně z Křivokladu *Nadarmo bouře slunci hrozí* uveřejňujeme v II. svazku. Pro úplnost patří sem i šest veršů z Byrona, jež Sabina v Úvodu povahopisném (42n.) dává recitovat a zpívat Máchovi. Je to především z Childa Harolda 98. strofa 3. zpěvu:

Zrosené jitro již se vzbudilo,
i balšám dýše tváří růžovou,
i shání úsměvem noc mračivou,
jak na zemi by hrobu nebylo.

Sabina poznamenává: „Nápěv k těmto čtyřem řádkům bude mi věčně nezapomenutelným; jeví se v několika tónech takměř celá povaha Máchova.“ Tyto verše jsou vypsány německy v Zápisníku na rkp. str. 19: *Der taubeperlte Morgen ist erwacht*. Na téže stránce je zapsáno 18 veršů z Lary (začátek 2. zpěvu), začínajících slovy *Die Nacht versinkt*. A Sabina zaznamenává v Úvodu povahopisném tuto scénu: „Po delším hovoru uhodila jedna. Hynek vstal a v jakémisi rozčilení deklamoval drahé mu verše z Byronova Lary:

Noc zachází; již mlha po výších
se line v hledech slunce zářících atd.

„Pojďme,“ pravil, když as dvanácte řádků byl odříkal, „je mi tu již ouzko.““

Pochybnosti o tom, že by tyto překlady byly Máchovy, vyslovil Fr. Krčma v článku *Mácha a Sabina* v Literárních listech 1923, 105n.

Za okupace jsme často četli citát:

Čím menší je má vlast,
tím větší má k ní láska!

přičítaný Máchovi. S tímto citátem setkáváme se od roku 1860, kdy bylo v Lumíru ohlášeno, že se ctitelům Karla Hynka Máchy dostane

nového a pokud možná autentického portrétu básníka. Čteme tu (na str. 1075): „Tiskem Františka Šíra vyšla litografie našeho geniálního Karla Hynka Máchy, která dle výpovědi těch, kdož básníka osobně znali, velmi podobna jest, ačkoli nebyla bezprostředně dle přírody kreslena, nýbrž jak slyšíme hlavně pomocí kartonu některého staršího malíře našeho, jemuž Mácha modelem byl.“ A o několik listů dále, na str. 1101, se už dovídáme, že „Máchova podobizna od Fr. Šíra se již prodává. Má heslo: „Čím menší dráhá vlast, tím větší láska má!““

Ani na Šírově litografii, ani v Máchově literární pozůstalosti tyto dva verše nejsou. J. Neruda v č. 39 Času z 15. listopadu 1860 cituje dvojverší ještě podle Lumíra, avšak později, roku 1874, je již mění. Také J. E. Kosina v Hovorech olympských cituje dvojverší značně pozměněné: „Čím menší vlast je má, tím větší má k ní láska“ a postupem času ustálilo se znění tak, jak je uvedeno výše. Prof. Arnošt Kraus připomněl zajímavou paralelu tohoto hesla s německými verši Wilhelma Müllera (1794—1827), autora lidové písně *Das Wandern ist des Müllers Lust*; Müller napsal tři sta epigramů a 36. z nich zní:

Es ist das kleinste Vaterland
der größten Liebe nicht zu klein.
Je enger es dich rings umschließt,
je näher wird's dem Herzen sein.

Srov. Další máchovské záhady v Lidových novinách z 3., 10., 24. února a z 9. března 1936.

DRAMATICKÉ ZLOMKY

Str. 247

Král Fridrich. R15 (pouze Proslov, v. 1—35 bez titulu hry, odtud otiskujeme), *S* (totéž podle *R15*), *K* (Král Fridrich, z toho Proslov podle *S*; odtud otiskujeme záhlaví a první jednání).

S je věrný opis *R15* s písařskou chybou (haplografií), způsobenou stejným začátkem v. 24 a 26. Tato chyba je také v *K*. Sabina připsal v *S* po straně, patrně podle jiného dokladu: *Fridrich. Různočtení v K*, až na jedno, neuvádíme, jsou to obvyklé změny vydavatelské: harfka — harfa, hrůzné — hrozné apod. Ve v. 62 bylo v předloze snad plněná.

Král Fridrich vznikl asi současně s Bratry začátkem roku 1832. Podle všeho měl tu vystupovat vedle Budovce, Jesenského, Milády, Veloně a krále Fridricha i Vilém Slavata, Kašpar Questenberg, Lomnický z Budče, Marek Markovic a snad i Komenský — srov. níže uve-

dený excerptní materiál a studijní prameny k této hře z Poznamenání. Tam je také náčrt jedné scény.

Kamper a po něm Krčma spatřují zárodek Proslovu v Zapisníku na str. 55: „Bitva na Bílé hoře“ atd. (Také další záznam se zdá být stručným náčrtem některé scény.) O domněnce Krčmově vyslovil pochybnost Felix Vodička. Oprávněně, neboť Proslov je jistě starší a Mácha po přečtení Herloszsohnova almanachu Mephistopheles (v dubnu 1833) změnil názor o Bílé hoře (srov. v. 29—35 v Proslovu). Mohlo však také jít o přepracování, neboť látka přitahovala Máchu i později. Ještě roku 1834 v Zapisníku na str. 84 si poznamenal, že četl Apologii druhou stavův Království českého, a na str. 102 uvádí z Apologie strany 6, 7, 11, 14 a 15 se zmínkou o Budovcovi a nejvyšším kancléři Zdeňkovi z Lobkovic. V Apologii na str. 12 je uvedeno, že Budovec byl „obeslán na kancelář“.

Bílá hora *co Medea druhdy* (v Proslovu), podobná myšlenka je též v 1. odstavci Karlova tejna.

Prameny.

Poznamenání (asi z roku 1831—1832):

Pozn.[amenání] k tr.[uchlohře] Kr.[ál] Fridr[ich].

Vilém Slavata, dříve pikardit, pak katolík, byl nejvyšší komorník v Království českém, s Martinicem byl shozený z oken zámeckých, po bitvě však na Bílé hoře zlatým rounem od Ferdinanda obdarován jest i povýšen. Na jeho prosbu, jak se praví, šetřil F.[erdinand] zem českou. Zemřel roku 1652, zanechal rukopisy mnohé, viz *Bohusl. Balbini Miscell. Regni Bohem. Dec. I. Lib. IV. pag. 130. Crugerii Sacri pulveres mense Januario, die 19 etc.*

Jan Jesenský z Jesen; rodilý Uher, narozen r. 1566 v Breslavě, 1595 byl tamtéž doktorem. Načež do Prahy, kde na ten čas vysoké školy nejvýborněji zřízené byly, přišel. Před bitvou na Bílé hoře dvakrát byl v Uhřích, by Uhry pohnul s Čechy proti Ferd.[inandovi] bojovati, což se mu, jsa výborný řečník, i povedlo. Po bitvě na Bílé hoře byl zajmut, načež mu jazyk byl vyříznutý, on však štat a rozčtvrcen; a díly těla jeho v rozličných místech rozvěšené.

Caspar Questenberg, opát strahovský (sionský), rozený r. 1571 v Kölnu, (durch)* svými kázáními u Sv. Tomáše na Malé Straně mnoho lidu k víře katolické a kr.[áli] Ferd.[inandovi] přivedl. Umřel 1640, stár 69 lét.

Lomnický z Budče; ustavem od Viléma z Rožmberku zřízeným podporován, chodil do škol; předně byl představený školy v Kardašové Ře-

* Důkaz, že Mácha vypisoval z německé předlohy.

čici, později při dvoře kr.[ále] Rudolfa chován, obdržel přijmení z Budče pro své výborné básně; za času Fridricha roztrusoval drobné básně, které mnoho satirického proti Ferd.[inandovi] obsahovaly, mezi lid, který je veřejně po ulicích zpíval. Po bitvě na Bílé hoře byl za to sto ranami trestán, i o své příjmy a své jmění přišel, čímž přinucen byl svůj chleb veřejně na mostě žebraťi, stár přes 60 lét; pročež se i v pozdějších básních podepisoval „žebrák“.

Marek Markovic z Kronlandu, narozen r. 1595, 13tého června v Landškroně, byl lékař později, a Balbín mu navracení zdraví děkoval. Byl katolík horlivý a žádal do řádu jezovitů přijat býti, v kterémž i v roce 1665 stár 70 lét zemřel.

Amos Komenský, nar. r. 1592 v Komně, malé vsi blíž Brumavy; byl poslední biskup bratrský, vyhnaného po bitvě bělohorské přechovával v svém zámku *Jiří Sadovský z Sloupna*, odkudž on později do Lissy v Polsku ušel, tamodtuď však do Švejdsko, do Englické země, a do Sedmihradsko od knížete Ragociho povolán byl, aby tamější školy zřídil a zlepšil. Umřel r. 1672 v Amsterdámu.

Komenského Historia persecutionum ecclesiae Bohemae ab anno 864—1632; [nedopsáno]

Tr.[uchlohra] Kr.[ál.] Frid.[rich].

Bud[ova] předhazuje králi Frid.[richovi] jeho váhavost a lhostejnost; radí mu jíti do tábora na Bílou horu.

Zápisník (na str. 55 z konce roku 1833):

Bitva na Bílé hoře — Maria; Tábor; — Píseň — „Pojďte, boží bojovníci“; pak „Svatý Václave, vojvodo české země“.

iní. Sednice, kde N. nemocný, hlas umíráčku, dvě voják(y)ů, na cestu se ptáti po dubu silného oděnce, N. najednou uzdraven jde s nimi, hořekování po něm a nádeje pozustalých.

2dhé. Na vrcholku Blanika N. se modlí za Čechy, vašnivě, až posléze padne na tvář, reje rukama v zemi. — Nad ním vystoupí duch strážný národu českého, plný měsíc vychází za vrcholkem a prosvítá skrze postavu ducha; zdola píseň „Svatý Václave!“ —

Hrobka, královna před hrobem sv. Václava se modlí, z rakve světlost vychází.

c Vysvětlivky k pramenům: *Miscellanea historica regni Bohemiae*, deadis I. liber IV — *Jiří Crugerius* (1608—1671), jesuita, významný český dějepisec 17. století. — *Sacri pulveres incliti regni Bohemiae et nobilium eiusdem pertinentiarum Moraviae et Silesiae* připomínají ke každému dni měsíce nějakou událost či více událostí, jež před lety

toho dne se zběhly. — O rodišti *Komenského* není jistoty, kromě Komny se za jeho rodiště považují Uh. Brod a Nivnice. — *Lissa*, Lešno.

Různočtení: před 1 Král až jednáních] *chybí v R15 a S / 5* o skleslé síle] o skvělé síle *K / 24—25* *chybí v S a K (haplografie)* / Opravujeme: 8, 20 bílé, 15 krkonošské, 18 ohlásuji, 21 hruzou, 22 svym, noci, 25 bílym, před 36 Milada, 44 Veloni!, 47 lunou, 48 Jesenský!, 51 můj!

Literatura: J. Kamper, Máchovy dramatické pokusy, Lumír 39, 1911, 73; F. Vodička, Mácha jako dramatik, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 133.

Str. 250

Boleslav. První zlomek: *K* (odtud otiskujeme); druhý zlomek: *M* (č. 48, v. 40—53, bez názvu), *O7* (odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 9, podle *M*).

Z rukopisu *Boleslava* se zachoval pouze silně ostřížený titul (původně byl v majetku Ed. Hindla), který nalepil dr. I. L. Hrdina do památníku rady *Mrskoše* omylem nad 36 veršů z *Bratří (R8)*. Titul zní: *Boleslav | Truchlohra v I jednání; | od | Kar. Hyn. Máchy*. Pro první zlomek nemáme žádnou oporu v jiném znění, můžeme však bezpečně opravit *nikdo na žádný* (v. 20), poněvadž *K* tento tvar všude důsledně měnil. Je také dost pravděpodobné, že ve v. 17, 23, 33 a 36 bylo všude *žel m. žal a ve v. 12 uzavřená*.

Z druhého zlomku je patrně verše *M* starší; v. 50—51 jsou tam sloučeny v jeden, poněvadž písař omylem přeskočil půl verše 51. Znění *O7* připsal Rieger na konci opisu *Bratří* s názvem: Zlomek z „*Boleslava*“ / *truchlohry* v jednom jednání. Opis jeví stopy menších úprav, z nichž některé uvádíme do původního stavu podle *M*. Je možné, že ve v. 47 byl opraven rytmus, neboť *vjš a vyše (M)* je u *Máchy* dost časté. *K* si nevšiml, že na konci *Bratří (O7)* je připsán také zlomek z *Boleslava*, a považoval znění *M* za samostatný útvar. Proto opravil začátek (od v. 40), který je bez předchozích tří veršů nesrozumitelný, sloučil v jeden verš zkomolené verše 50—51, ale přehlédl chybný tvar *řitějí* ve v. 46. Oba zlomky jsou vlastně dva samostatné začátky, jen pouhé náběhy, snad tu ani pevného plánu nebylo.

Druhý zlomek srov. s básní *V svět jsem vstoupil*. Felix Vodička našel souvislost se zápisníkovým zlomkem *Anmerkungen*:

Scéna, kde umírá *Miláda* (ráno přemyšlená).

Lampa dohořující, sestra při loži bdící, harfa znící, Elbor zpívající. *Comparace*. Jak názvuk zvonu umírá za dalekým lesem, jak poslední červánek dopálá na západu, tak s umírajecími zvuky harfy umřela *Miláda*.

Podle mylného datování Krčmova kladl Vodička zárodek hry do roku 1829—1830, Janský však prokázal, že Anmerkungen jsou asi z roku 1831. Druhý zlomek se hlásí svou vypělostí, podpisem Kar. Hyn. Mácha a tvarem *vzdy* do období po cestě do Krkonoš 1833.

Samodruh — O. Králík upozornil v přednášce, že to je možná vlastní jméno Samodruh, tj. syn Boleslava Ukrutného (Strachkvas, Christián), bratr Milády. Toto pojmenování se vyskytuje u některých autorů z doby Máchovy. V *K* je jednou na začátku verše Samodruh, podruhé uprostřed verše samodruh.

Různočení: *Před 1* Miláda (*podle O7*)] Miláda *K* / 3 Ó strašně] o strašně *K* / 20 Žádný (*emendace*)] Nikdo *K* / 40 ládné líce porozvilých růží! (ládné *podle M*)] Ládné líce půlrozvitých růží! *M*, ladné líce porozvilých růží! *O7*, Ladný zjeve porozvitých růží, *K* / 41 Ty jen nové, vřelé slzy rodíš] ty jen slzy budíš touhy vřelé *K* / 43 na mojich želem uvadlých lících!] na mojich želem u(s)vadlých lících! *O7*, na mé ranním žalem zbledlé tváři! *K* / 45 za horami, tam za východními] za horami tam, za východními *M*, za horami tam za vysckými *K* / 46 jasné] chladné *M K* / 47 výš a výš, až v temném modru hasnou:] výš a výše, až v temném modru hasnou, *M*, výš a výš, až v nebes modru zhasnou; *K* / 48 tak i] tak mé *M K* / 49 vzdy] vždy *K* / 50—51 s ruky studené co jiskry chladné | v květin záhony; posléz co perly] z ruky studené co jiskry jasné posléz co perly *M* (*sloučeno v jeden verš*), s ruky studené co perly pak *K* / 52 přimrazené] přimrazené *K* / uchřadlém] uchřadl(ou)ém *M* / 53 srdci] srdce *K* / korunce! —] korunce. *M K* /

Opravujeme: 51 záhony:

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 86—87; F. Vodička, *Mácha jako dramatik*, *Sborník Literárněhistorické společnosti*, 1937, 133n.; V. Bitnar, *Hagiografické živly v díle Máchově*, tamtéž, 173n.

Str. 253

Bratrovrah. T (Úvod povahopisný, str. 96—99, odtud otiskujeme).

Je to pouhý náčrt, „kostra drámy“, jak praví Sabina, díky jemuž zůstal zlomek zachován, protože *K* jej neotiskuje. Úvodní slova před titulem mohou být Sabinova, ale spíše jsou Máchova; snad byl plán dramatu ve ztraceném zápisníku villaniovském (srov. poznámky na str. 328 a 330).

Boleslavův sen o mrtvých, hrnoucích se jako vítr na živého, srov. se Snem v Zápisníku, resp. s Poutí krkonošskou. Boleslavovu bázeň před nesmrtelností srov. s červeně zatrženou poznámkou v Zápisníku na str. 40 (červeně si Mácha zatrhoval myšlenky, jichž použil později v díle): „Přicházejícím v život mohlo by se říci, nechte vši nádeji za

sebou; kdo nádeji v nás budí, nejnešťastnějšími nás činí, kdo v nás vzbudil nádeji nesmrtelnosti. — — — “ Podle toho lze skicu Bratrovraha datovat přibližně do začátku roku 1833. *Je slyšeti harfu Elborovu* srov. se zápisem v Anmerkungen, ocitovaným v poznámkách k Boleslavu: harfa zníci, Elbor zpívající.

Felix Vodička prokázal, že celé zpracování se opírá vedle Hájkovy kroniky zejména o Lindovu Záři nad pohanstvem; podle vyspělosti je to zlomek mladší než Boleslav a Král Fridrich.

Opravujeme: *za 7 hodin?*, *za 9* za slovem působí středník na čárku, hrozné (spr. hrůzné), *nim, uteci, nalzti*; v titulech Jednání první atd. rozpisujeme pův. označení římskými číslicemi.

Literatura: V. Bitnar, Máchův zlomek Bratrovrah, Časopis katolického duchovenstva 66, 1925, 528 (nic nového); týž, Hagiografické živly v díle Máchově, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 170n.; F. Vodička, Mácha jako dramatik, tamtéž, 133n.; týž, Počátky prózy novočeské, 1948, 351n.

Str. 257

Bratři. (Poznamenání, R7, R6, O7, R8, Z, K.)

Poznamenání obsahuje první skicu hry z doby, kdy název nebyl ještě ustálen, básník ji nazývá jednak „Truchlohra Oldřich a Boleslav“, jednak „Bratři“. Odtud otiskujeme 6. scénu II. jednání (Kde až okolí) ze str. 5, první větu 3. scény III. jednání (Boleslav až Děti etc.) ze str. 5, 5. scénu III. jednání (Před lesem až naplat) ze str. 6, celou 7. scénu III. jednání kromě řeči Boleslavovy (Ó by tento až trvám) ze str. 6—9, ze IV. jednání první větu před v. 1 (Jitka až v zahradě) ze str. 7, dále text za v. 13 (Potom až Opona spadne) ze str. 7, 5 a 6, celé V. jednání (Kde v hrobce až Opona spadne) ze str. 5.

R7 s názvem Oldřich, 174 veršů, z nichž dva jsou básníkem škrtnuty, až k verši: Hovora to jest! — Co ten přináší? (v tomto vydání v. 192).

R6, bez názvu, obsahuje nadpis Jednání první a první tři řádky scénických poznámek, dále v. 1—284 první scény, odtud otiskujeme od v. 37 počínaje.

O7, opis nazvaný „Zlomky z truchlohry Bratři“ má tři části. První obsahuje 184 veršů I. jednání až k slovům: Sklonila své věčnobytné témě! — (zde v. 188), druhá část má 29 veršů z III. jednání, 3. scény: Slepý — slepý? až Jenž by vzbudil touhu po zraku (v. 8—36), třetí část má verše z III. jednání, 7. scény: Zdali znám tu síň (v. 39 až 87) až do konce dějství, i s konečnou scénickou poznámkou.

R8, bez názvu, prvních 36 veršů a z dalšího pouze slovo Koch., začá-

tek posledního znění, odtud otiskujeme včetně záhlaví (Jednání první až Herouš).

Z, odtud otiskujeme z 54. rkp. str. verše II. jednání, scény 1, z III. jednání 3. scénu (mimo první větu scénických poznámek, kterou otiskujeme z Poznámění), dále ze 104. rkp. str. Boleslavovu přímou řeč ve scéně 7 (Ó by tento až trvám) a z 54. rkp. str. verše IV. jednání. Na téže straně jsou dva škrtnuté verše z I. jednání, zachycené v znění O7, (srov. různočtení před v. 156).

K: „Rozvržení dramatických her: Bratři.“ Odtud otiskujeme úvodní regist (Hlavní ideu), dále regist z I. jednání (Kochán, vlády i msty chtivý...) a scénické poznámky počínajíc od scény druhé. Z II. jednání scénické poznámky a regist scény druhé, dále označení „Scéna šestá. Ve věži“. Z III. jednání označení „Scéna třetí. Skály“, dále označení „Scéna pátá“, „Scéna sedmá“. Ze IV. jednání označení „Jednání čtvrté“ a interpolicí v hranatých závorkách.

R7 je nejstarší dochované rukopisné znění začátku Bratří. List je popsán latinkou krasopisně a hustě ve dvou sloupcích (čistopis); na druhé straně je psáno až do konce, takže dnes nevíme, zdali bylo pokračování, ale je to dost pravděpodobné vzhledem k povaze rukopisů R7 i R6. Verše jsou Máchou po pravé straně očíslovány v pětiřádkových intervalech (5, 10, 15 — 170), číslování není provedeno důsledně, místy jsou počítány verše, místy řádky. Poslední číslice 170 je u verše 188 našeho počtu. Za v. 63 (našeho počtu) je vsunuto Máchou mezi řádky slovo *Netřeba*, což značí, že sem patří 7 veršů, které jsou navíc v R6. Škrty dvou veršů za v. 21 byly provedeny autorem později (podobné škrty jsou i v jiných rukopisech), protože oba verše jsou počítány do číslování. U v. 162 je poznámka: * + *zde se začne* (sic!), patrně předšabínovského pořadatele.

R6 je psán na dvoulistí, také ve dvou sloupcích, ale kurentem. První dvě strany a první polovina levého sloupce na třetí straně až k slovům *proti Oldřichovi. Odejde*, tedy až k v. 260, je psána pečlivě, bez škrťů, protože měl Mácha zajisté předlohu, snad i v pokračování R7. Od v. 261 jde zřejmě o prvotní nové pokračování textu, jak je to obvyklé na konci jiných rukopisných zlomků. Pravý sloupec na třetí straně je dopsán jen do horní třetiny. Na 4. prázdné straně je Máchou zapsáno v různém směru několik automatických záznamů: Dopadne — Patřte — P — d — Plodná — Boleslav — Bájka (toto slovo nadepsal Mácha Lessingově bajce začátkem roku 1833 na titulním listě Zápisníku) — Bor — Máj (sedmkrát) — Krásný máj (dvakrát) — Bratři (dvakrát) — Bratři — B — Jednání první — Pordoné — Byron. Nahoře je připsáno opisovačem Habránkem: *To jest nejdělsí* (tj. zlomek Bratří). Podle slova

Bájka můžeme datovat *R6* do začátku roku 1833, tvar *uzdy* ve v. 186 se však hlásí do období po cestě do Krkonoš. Ostatní lusus calami nebyly provedeny najednou, nýbrž v různých intervalech, patrně když Mácha na tomto odloženém rukopisu zkoušel brkové pero. To však znamená, že už měl zase jiný přepis. Také v *R6* je prvních 164 veršů očíslováno (patrně někým cizím) z neznámého důvodu odzadu po dvacítkách (číslovány jsou řádky, přesně). Číslování začíná u verše 164 křížkem (+, 20, 40—160, 166) po pravé straně. Verš 188, právě onen, kde končí číslování v *R7*, je po pravé straně označen římskou I, verš 208 římskou II — obojí jsou bezpochyby značky pořadatelské. Nezvyklé číslování v *R6* a poznámka u v. 162 v *R7* jsou tedy v jakési spojitosti, patrně si opisovač vyměřoval rozsah textu. Čekali bychom nyní, že najdeme opis, jehož první část, až k v. 162 je z *R6* a pokračování (zde se začne) z *R7*. Avšak opis *O7*, jak uvidíme, byl pořízen jinak.

O povaze textových změn v *R6* ve srovnání s *R7* nás dobře poučí první promluva Heroušova (v našem vydání verše 1—36). V *R7* byl text chudší o verše 22—26 (na jejich místě byly dva verše: *a co zatím slepý Boleslav, soptě pomstu, bloudí zemí českou.*) a o verše 30—32. Celá promluva je vybudována na antithesi vznikajících nadějí vršovského rodu a jejich rozplynutí. V prvním zpracování v *R7* měla promluva dvoustupňový rytmus; každý stupeň byl ukončen antithesí provázenou přirovnáním:

6—7 Již již vítězíme, a hle, zmizí
vše, jak zjitra prchne jarní sen. — —

34—36 Svítí jasně Přemyslovců rod,
co rod náš jen v temnotách se plíží
jako měsíc za šerého jitra.

Při přepracování dostala promluva v *R6* třístupňový rytmus; doprostřed byla vložena další antithese odpovídající svým slovesným charakterem oběma původním:

21—23 Na svůj stolec vstoupí Jaromír; —
v prachu leží vaše náděje
jako dub, jež blesky roztráštily.

Za tím účelem byl vynechán motiv slepého Boleslava (původně verše 22 a 23), poněvadž byl z hlediska výstavby daného protikladu nezávažný a oslaboval výsledný dojem z nastoupení Jaromíra na trůn. Naproti tomu byl pro posílení třetí gradace přemyslovských úspěchů v třetím stupni rozveden motiv neočekávaných dědiců přemyslovského rodu. Proti Heroušovi na straně vršovské byl postaven a výslovně jme-

nován Břetislav a jeho motiv byl vystupňován jeho sňatkem s Jitkou (verše 30—32). Vyslovení jména Břetislavova a Jitčina v kontextu Heroušově ihned v první jeho promluvě mělo v expositici dramatu velký význam, neboť jde o postavy, které měly sehrát důležitou úlohu jak vzhledem k Heroušovi, tak vzhledem k ideji celého dramatu. Samo toto místo dosvědčuje tedy, jak změny v textu byly součástí promyšleného tvůrčího procesu, jak souvisely s uměleckým a dramatickým dotvářením starších textů.

R8 považujeme za nejmladší znění, je však nejkratší; Máchů přestal náhle opisovat na první straně a nedokončil ani celý verš. Rukopis místy souhlasí v různocšteních s *O7*.

Riegrův opis *O7*, sestávající ze tří částí, je upravován. Výši jeho zásahů lze bezpečně určit podle odchylek v druhé a třetí části opisu, protože tam bylo opisováno najisto ze Zápisníku a z Poznamenání. Mladý Rieger měl za předlohu první části buď neznámou rukopisnou versi, jak ukazují shody s *R8*, nebo byla tato část nejspíš sestavena z různých veršů, jak by tomu nasvědčovaly značky, ovšem zase s použitím neznámého materiálu, neboť vsuvky nepřibásnil Rieger — na to svým básnickým talentem nestačil. První část končí přesně tam, kde v *R6* je pořadatelská značka I, tj. u v. 188. (Jaký význam má značka II, zatím nevíme.) I jiné pořadatelské značky v *R6* a v *R7* mají vztah k *O7*. U v. 150, 152 a 156 (našeho počtu) jsou v *R7* šikmé čáry po straně, přibližně v místech, kde jsou vsunuty v *O7* verše navíc. U v. 130—132 jsou v *R7* po straně číslice 1, 3, 2, označující přehození veršů, a konečně v. 65—70 jsou v *R6* po straně zatrženy tužkou, protože v *O7* chybějí; v *O7* je též verš 64, avisovaný v *R7* Máchovou vsuvkou Netřeba. V *O7* se tedy najisto odráží neznámý pramen, který se projevuje i v *K*, bohužel sotva už zjistíme jeho přesné znění a rozsah.

K je kombinace různých znění. Ze začátku souhlasí s *O7* (resp. s *R8*), ale přihlíží často k versi *R6*; od v. 156 je závislé na *R6* docela. Jsme však přesvědčeni, že *K* měl k dispozici ještě jiné prameny. Najisto měl *K* navíc plán celého prvního dějství a část druhého, neboť postava Svojína, která není v seznamu osob v *R7*, je typicky máchovská (srov. třetí scénu I. jednání). Od IV. jednání upouští *K* od číselného označování scén, protože vyjma *Poznamenání* a *Z* neměl už jiných pomůcek, a to nás také posiluje v přesvědčení, že *K* měl ještě jiné rukopisy. *R7* je v rohu označen inkoustem písmenou C a *R6* písmenou D. Chybí tedy A a B. (Jedna značka mohla být na ostříženém *R8*, na *O7* žádná značka není. Podobné značky jsou na rukopisech Karlova tejna: *R17* je označen tužkou písmenou A, *R16* tužkou písmenou B.)

Vydavatelsky tu stojíme před velmi obtížným problémem. Víme, že

jsou tu zlomky z různých časových údobí, ale nelze je oddělovat, aby nebyla porušena plynulost dějová, kterou měl ostatně Mácha stále na mysli. Nezbyvá tedy než přidržet se v tomto směru řešení v *K*, který se první pokusil o sestavení zlomků; za základ textu jsme však pro jistotu vzali původní znění autorské. Sestavení scénických poznámek z nesouvislé změní v *Poznamenáních* bylo nejobtížnější. Zdá se však, že *K* měl k dispozici ještě jiný Máchův rozvrh scénických poznámek.

Máchovy zkratky jsme rozvedli. Aby byla různocnění přehlednější, nezaznamenáváme všechny odchylky *K* (zejména z poslední části, kde máme jistotu, že *K* neměl jiných pramenů), neboť většina jich byla vyvolána zřeteli jazykovými nebo rytmickými.

„Hlavní idea“ v regestu měla být shakespeareovská (vraždění mezi nápadníky trůnu mělo ukázat, „jak vládne Nemesis“), kdežto starší zápis v *Poznamenáních* je formulován jinak: „Hlavní idea. Všem se záměr zmaří, jejich oučel se nepodaří, takže záměr proti záměru stojí a jen Bohu jedině čest a sláva.“ Nad prvním slovem *záměr* je číslice 2, nad druhým slovem *záměr* je číslice 1, takže možno číst větu i takto: „Záměr proti záměru stojí, takže všem se záměr zmaří, jejich oučel se nepodaří, a jen Bohu atd.“ Další rozpor je též v pojetí postavy Oldřicha. V *Poznamenáních* je charakterisován takto: „Oldř. však vždy za odvážliv[ého] má držán býti“, kdežto ve scénických poznámkách (I, 7 a II, 1) je Oldřich líčen jako člověk zuřivý, vášnivý od přirozenosti a vzteklý.

Na konec IV. jednání, v místech, kde je interpolace *K* v hranatých závorkách, patřil by nejasný záznam z *Poznamenání* (str. 3): „Hned nepojde střelený Oldřich, ale... Waldh. stírá si studený pot.“ Patrně tu zamýšlel Mácha použít zvukového efektu lesního rohu. Do *Bratří* patří také německý zápis ze *Zapisníku* na rkp. str. 9: „Das der Stern ein Meteor...“ (viz níže).

Mácha se tímto dramatem zabýval delší dobu. Již roku 1831 má zmínku v jediném zachovaném listu zápisníku *Anmerkungen* o Paprocském a Hájkovi ve spojitosti s Vršovcem Hrozislavem. Za touto poznámkou je odkaz *Vršovci*, což byl asi první název hry. V *R7* se hra jmenuje Oldřich, v *Poznamenáních* nejdřív Oldřich a Boleslav a konečně stejně jako v *Zápisníku* *Bratři* (v *R6* a v *R8* název chybí, v *Opise* *O7* je název *Bratři*). Poslední poznámka v *Z* na rkp. str. 104 je z konce roku 1834, kdy už Mácha koncipoval *Máj*.

Jedním z hlavních pramenů byla Máchovi Hájkova *Kronika* česká, kde nalezl i jména představitelů hry, *Hovoru*, *Kochána*, *Herouše* a *Berkovce* (u Máchy *Berkovský*). Odtud má také chybu na začátku III. jednání, kde se mluví o Boleslavu (*Ryšavém*), *otci* *Jaromíra*

a Oldřicha (správně bratru); srov. Hájka, Flajšhansovo vyd., II, 172. Tuto chybu později opravil podle jiných pramenů, jak vidíme již ze seznamu osob v R7. V Hájkovi najdeme i výraz *nabádáním* (Flajšhans II, 193), kde je v regestu a ve v. 8.

U Shakespeara hledal Mácha vzory k charakteristice osob nebo některých scén. V Poznamenáních je zápis: „Výhoň Dub [postava z Rukopisu královédvorského] co Kent v truchlohře Lear od Shakespeara. Pravice má již slabáť opisovati tvá poručení. Pevně mluví proti Oldřichovi.“ Tam je též zápis: „Shakespeare. Viel Lärmen um Nichts [Mnoho povyku pro nic]: In der Gruft; — —“ (Shakespeare, 5. jednání, 2. nebo 3. scéna), který se vztahuje jistě ke scéně v hrobce v V. jednání Bratří. V Zápisníku na rkp. str. 46 je další výpisek z Jindřicha IV., 2. díl, 3. jednání, 1. a 2. scéna, a před tím je poznámka: „*Bratři*. Apostropha Oldřich. na sen.“ Na rkp. str. 54 a 55 v Z jsou zase výpisky z Jindřicha VI. (z 2. dílu, 4. jednání, 1. scény a 3. dílu, 2. jednání, 5. scény) v těsné souvislosti s Bratry. Ještě koncem září 1835 vrací Mácha Strobachovi vypůjčeného Shakespeara (srov. Deník z 30. září roku 1835).

4. ledna 1835 si poznamenává v Zápisníku, že četl v rukopise Jaromíra od Šebestiána Hněvkovského, kde vystupují Kochán, Hovora, Jaromír a Oldřich. Je vidět, že se Mácha k dramatu vracel, a tím si vysvětlíme počet versí a častou změnu osnovy i názvu hry.

Bratři mají některé souvislosti s Májem (srov. poznámky na str. 349). V. 181—182 srov. s 1. kap. Křivokladu, odst. 3, monolog Oldřichův ve IV. jednání s 6. kap. Křivokladu, odst. 12 (Husté mraky).

Podrobnou studii o Bratřích napsal Felix Vodička, který dokazuje, že popisné motivy jsou tu v nejtěsnější spojitosti s lyrismem, že Mácha ukázal na možnost přejítí od hry podávající obsah historických událostí k historické tragédii všelidského thematu. Zároveň zkoumá, proč se Mácha rozloučil s lákavou představou státi se dramatikem.

Vstupní scéna Bratří byla po prvé provedena v Národním divadle dne 22. května 1936.

Prameny za zápisníků, pokud jsme je necitovali výše:

Z Anmerkungen:

Hrozislav Vršovský. Paprockého *Διαδοχος*, list 6. K tomu též patří poznamenání Hájka v Kronice české od listu 36. (*Vršovci*).

Z Poznamenání — místa, jež jsme neotiskli celá doslovně v Bratřích nebo jež se opakují v jiném znění; v hranatých závorkách uvádíme rkp. stránku, v různoceních se odvoláváme též na písmeno uvedené vedle číslice:

Tr[uchlohra] Oldř[ich,] Bolesl[av].

[5 a] I. jednání, I. výjev. *Kochán*, měsíc zatměl slunce. (Popis.) *Herouš*. Na jak dlouho?; měsíc postoupil, vyvstalo slunce; (Popis.) Bouří Vltava o Vyšehrad, Vltava umlkne, Vyšehrad stojí pevně. etc.

[5 b] Kde Jaromír přivítá Oldřicha, jest Břetislav v kapli na modlitbách.

[5 c] Hned nepojde střelený Oldřich, ale [tři slova nečitelná] Waldh. ~ stírá si studený pot. Dovrávorá až k dveřím, chtěje volati o pomoc, hlas však již nedostačí.

[5 d] Jaromír v zahradě v I. jednání bázliv, by neztratil, co tak draze vykoupil, Oldřich však vždy za odvážlivého má držán býti. Oldřich k konci: „Věčnost.“ Skoná, lampa zhasne. Bouře. — —

[6 a] *Bratři*. Oldřich stojí u okna. Noc. „Mračno se nese při zemi atd.

[6 b] (postřelený sklesne, po chvíli se zdvíhne atd., chce volati o pomoc, hlas mu nestačí; vezme svíčku, chce ven volati o pomoc, vrávorá ke dveřím, u dveří sklesne, světlo zhasne, temná noc kolem. Temně Oldřich v chrapotu „Věčnost“ vysloví a umře. Zvonek znova počne zníti, opona spadne.)

[7a] Předtím (Jitka u okna; samá; pak s Heroušem, jenž jest v zahradě); potom (Jitka s Břetislavem). (Břetislav v zahradě.) Nato Oldřich v síni, noc, atd.

[9 a] Boleslav již leží bez sebe, však kdy Jaromír k okolostojícím praví: Zdaliž znám tu síň atd.

Zápisník, str. 9:

Daß der Stern ein Meteor, jener Glanz ein geborgter, die lockende Frucht eine hohle Nuß. (aus Toten) und die prangende Blume giftig sei. — (eine Ossianische weinerliche Sehnsucht nach dem Nebelhaften. — Mit kalten Armen umhalst ihn die eiserne Jungfrau (Nemesis), bis er zusammenbricht, eine Riesenleiche mitten unter den Trümmern des Baues, der mit ihm stürzt. — (Brat. *Jarom.*)

Vysvětlivky k pramenům: *Bartoloměj Paprocký z Hlohol* (1540—1614), polský emigrant, psal též česky; *Diadochos*, tj. sukcesí, jinak posloupnost knížat a králů českých (1602). V knize třetí (O stavu rytířském) na str. 6 je o *synu* Hrozislava ze vsi Vršovic, jménem Rohovice, jehož si Čechové zvolili za správce, když náhle zemřel kníže Mnata a jeho syn Vojen onemocněl. U Hájka je uveden rok 804. První Máchův zájem o Vršovce. *Nemesis* uvedenou v poznámce v Zápisníku najdeme také v registru Bratří.

Různočtení: *Regest* Hlavní idea... je pouze v K.

Jednání první. R7 vesměs nezkracuje jména osob: Herouš, Kochán apod. / před 1 má R7 jiný začátek:

Oldřich

Truchlohra v pěti jednáních

od

Karla Hynka Máchy

Osoby

Boleslav, slepý	}	bratři a knížata česká
Jaromír		
Oldřich		
Břetislav, Oldřichův syn, kněžovic český		
Kochán Vršovský	}	pánové čeští
Herouš, jeho syn		
Hovora		
Berkovský		
Výhoň Dub		

Jednání první

Výjev I.

(Knižecí síň na Vyšehradě.)

Kochán. Herouš. /

před 1 Scéna první] Výjev 1ní R6, Scéna I. R8; *vypisujeme slovem vzhledem k označení dalších scén* / (Síň na Vyšehradě.)] (Knižecí síň na Vyšehradě.) R6, v 07 *chybí* / Kochán. Herouš.] Kochán a Herouš. R6, Kochán Vršovec. Herouš, jeho syn. 07 / Kochán, vlády až štvouce.] *pouze v K* / 1 milý, 07] milý R6, milý; R7, milý! R8 / 4 můj.] můj! — R6 R7 / 6 vítězíme;] vítězíme, R6 / 7 jarní prchá] prchne jarní R6, jasný prchá *K* (*chyba tisku*) / 8 vašim] našim R 7 / 11—12 *je v R7 v závorkách* / 12 Němcích;] Němcích, R6 R7 07 / 17 jste] jsme R7 / 18 Přemyslovců hrdých vbrzku rod; —] Přemyslovců hrdých vbrzce rod, R7, Přemyslovců hrdých brzo rod, R6, Brzo hrdých Přemyslovců rod, 07 / 19 a hle] aj hle 07 / 21 Jaromír; —] Jaromír, R6, Jaromír; 07 / *před 22* <a co zatím slepý Boleslav, | soptě pomstu, bloudí zemí českou, > R7 / 22—25 *chybí v R7* / 25 znovu rostla se mnou] se mnou znovu rostla R6, <jako > znovu se mnou rostla 07 / 26 bez dědiče ještě český stolec;—] *chybí v R7*, bez dědiče český ještě stolec; R6, ještěť bez dědice český stolec; — 07 / 27 však tu Oldřich pojme] pojme Oldřich sobě R7, však hle Oldřich pojme R6 / sprostou,] sprostou; — R7 / 28 kmenu] kmene 07 / 30—32 *chybí v R7* / 32 Jitkou! —] Jitkou! — — R6, Jitkou. 07 / 34 rod,] rod; R6 R7, rod 07 / 35 rod náš] náš rod R6 R7 / 37 Kochán] *tímto slovem se končí R8* / 39 dlouho, a když] dlouho?

— A když R7, dlouho? — a kdy O7 / před 40 (krátký čas co jen byl uplynul,) O7 (nedopatření písarské, haplografie, viz 45) / 41 černý] černá R7 (nedopatření, viz násl. verš) / 42 Podkuď] Dokud O7 / 44 kdy] když R7 / 45 krátký co byl jenom čas uplynul] v R6 je vepsán verš dodatečně, chybí v R7, krátký čas co jen byl uplynul O7 / 46 ono] slunce R7 / 47 zem] země O7 / 49 a bych] byť bych O7 / 50 černou] tmavou R7 O7 / 51 zdobený jsa] ozdoben jsa O7, ozdobený K / 52 Otče, otče! Když] Otče milý! kdy O7 / 53 tichý] ticho O7 / 54 nezkalená] nezkalena O7 / 57 dříve nežli co jest proviněno?] dříve nežli spáchána jest vina? R7 / 58 chybí v R7 / 59 lehce] brzo O7 / 60 která stala našemu se] jenžto našemu se stala O7 / 61 Jaromíra honbu] Jaromírův hon O7 / 64 chybí v R7, ale za v. 63 je tam Máchou vsunuto slovo Netřeba / 65—70 chybí v R7 a O7 / 71 nikdy nezapomenu víc den] Nezapomenu ach nikdy den R7, Nezapomenuť já nikdá den O7 / 75 vítězství blízkého] blízkého vítězství O7 / 80 letí] hvízdá O7 / 83 vysvobozen] vysvobozenť O7 / 84 zmařen] (zkažen) zmařen O7 / 85 sklonil pod meč] pod meč sklonil O7 / 92 nádej] naděje R7 / 93 zajískřil se k pomstě hlavou mou] zajískřil se pomsty v hlavě mé R7, k pomstě zajískřil se hlavou mojí O7 K / 95 který] jenž mi O7 / 97 každou] všecku O7 K / tvého srdce] srdce tvého K / 99 Chrabrý] že Chrabrý R7 (Máchův omyl) / jenž stal se králem] jenž králem Polska K / 100 rozlehlého Polska] rozlehlého (vojska) Polska R6, rozlehlého (vojska) Polska O7, stal se rozlehlého K / 104 táhne] táhl O7 / 106 Posud] Posud O7 / 108 boj; a Čechové] boj. — Čechové R7 O7 / 110 lidu] lidů R7 / 112 Obdrží-li pole] A obdrží-li (nečit.) pole R7 O7 / 120 jest mi] jestiť R7, jest nám O7 / 122 nechť] necť R7 (!) / 123 ho] jej R7 O7 / 124 že lid] lid že R7 O7 / 127 vysvoboditele] osvoboditele O7 / 130 vyvstala] (po)vyvstala O7 / 130—131 chybí v K, haplografie / 131 až 132 oba verše jsou v R7 přechíslovány (přehozeny) cizí rukou a v tomto pořadí jsou též v O7 / 132 byť ne] Ať ne O7 (131) / 133 Nikdy] Někdy O7 K (v R6 vypadá též jako Někdy) / vždy před sebe] před sebe jen R7, vzdy před sebe O7 / 135 zrakem] okem R7 K / 136 broubí] roubí O7 / 137 hodná] hodna R7 O7 / 138 jestiť] jesti O7 / zemí.] zemi. R7, zemí? R6 O7 / 140 modré] vzhůru R7 O7 K / 141 kolem čel jim různá mlha hrá] kolem lehká mlha různě hrá R7 O7 K / 142 v tmavých hvozdech pernaté jak sbory] chybí v O7, v křoví — v skále pernaté jak sbory K / 143 hlásně pějí! — Temně] A jak mile temně O7 / 146 slavíček kde v mutné písni] kdežto písni mutnou slavík O7 pův., kdežto slavík písni mutnou O7 opr. / 147 stínu] stínů O7 / 148 na kopci se kostel nad ně dívá] nad nimi (nimi O7) se kostel vzhůru nese R7 O7 / před 150 jsou vloženy dva verše:

Jak se hrdě věže vzhůru pnou
 krásné Prahy — dřeva štíhlá v lese! O7,
 Za nimi se věže vzhůru pnou
 krásné Prahy, co dřev štíhlých v lese! K /

150 Ty mé práce vzácnou budeš mzdou] Ty mé práce máš mně býti
 mzdou R7, A ty máš mé práce býti mzdou O7, Mojí práce ty máš býti
 mzdou K / 151 vlasti? — klenote ty] vlasti? — kamene ty R7, vlasti!
 — Ty kameni O7, vlasti!? — Ty kamene K / *před 153 jsou vloženy čtyři*
verše:

přepásaný stříbrem bystrých řek tvých,
 sep(i)atý u vínků vrchů tvých,
 jenž co prsten zlatý rdí se v blesku
 slunce, jenžto teď zachází za ně; — O7 /

154—155 *chybí v O7 / 154 obepnutá] ohražená R7, ohražená K / 155*
vrchy vysokými! — Mně] vysokými vrchy, mně R7, hradbami skal-
nými, mně K / před 156 jsou vloženy dva verše (místo v. 154—155):

V svadební svůj den tě příroda
 vyvodila, zdobíc tebou sebe! O7,
 <V svůj svadební den tebe příroda>
 <V svadební svůj den tě příroda
 stvořila, ozdobující sebe.> Z (*rkp. str. 54*),
 V svatební svůj den tě příroda
 vyvodila, ozdobujíc sebe! K /

157 vykvetl jsem] vykvetl sem O7 / 159 temné] svoje O7 / 160 v dě-
 tinské moje hrání] co dítě kdy jsem hrál R7 / 161 po květnatém břehu;
 lesů bor] po břehu květnatém; hvozď i bor O7, po břehu květnatém;
 lesů bor K / 162 co dítě kdy] kdy jako dítě R7 (*po straně je cizí rukou:*
 * + zde se začne) / 163 bloudival jsem po rozlehlých lukách] zbloudil
 jsem [n]a pestrém nálesí O7 / 164—165 *chybí v R7 / 165 můj pláč i smích]*
pláč i smích můj O7 opr. (pův. jako R6) / 166 A já vládcem tvým teď
*býti mám? —] Země drahá! Tebou vlásti mám!? O7 / 167 *chybí v O7 /**
Mám nad tebe se] Mám se nad tebe R7, pak opr. na znění R6 / 169—171
nad tebou vládnouti mám? — nad tebe | vzplanouti s jitrní září? —
Nad tebou | vyjítí co slunce zlatostkvoucí?] nad tebou se vznésti
mám!? Nad tebou | mám vyjít co slunce zlatostkvoucí!? O7 / 171 co
*slunce zlatostkvoucí?] co lůna v noci temné? — R7 / 172 *chybí v R7 a O7 /**
176 lidu valné množství] lidí silné mnozství R7 / 177 přivítajíc]
přivítaj(e)íc R7 / milého!] milého? R7 / 178 milována] milovaná O7 /
179 mne! A] mne! a R6, mne! — a R7 / má —] má — — R7 / před

180 vlože mu ruku na rameno] k němu přistoupí, vlože ruku na rameno jeho R7 / 180 — jest (podle R7)] jest R6 O7 / sklesne] klesne R7 / 182 českou.] českou. — R7 / otče, vzhůru! R7 O7] otče! vzhůru R6 / 183 práci] dílo O7 / 184 český mou-li bude mzdou!] český-li mou jestiř mzdou! — R7 / 185 krátké tak jest] jest tak krátké O7 / živobytí,] živobyti, R7, živobyti! O7 / 186 se vzdy] vždy se R7, se vždy O7 / 187 pod žezlem až mým byšírá zem] až by pod mým žezlem šírá země O7 / 188 zde končí první část O7 / 189 Ha!] Ha! — R7 / Dusot] dusot R7 / 192 Kochán.] Kochán (u okna). R7, který tímto veršem končí / 239 novou] s novou K / 259 rozbroj mezi bratry] v K je podtrženo / 262 podíl] v R6 je začerněno, těžko čitelné / 265 pohled] ⟨obličej⟩ pohled R6 / před 266 ⟨tak lhostejné patří radosti vojska, | jak by býval mu⟩ R6 / 270 každý zdobí] ⟨který zleze⟩ každý zdobí R6 / kterém] kter(ý)ém R6 / před 271 ⟨patř jak hledí ⟨k oknům⟩ vzhůru k Vyšehradu⟩ R6 (srov. s v. 279) / 277 barviti mi bude] ⟨líti bude⟩ barviti mi bude R6 / 279 Hleď: (Sk.)] Hleď; R6 / 281 ó (Sk.)] Ó R6 /

Jednání druhé. 4 leč až někdy sama sebe smrti] leč až někdy vstříc se podá smrti. Z pův. / 7 lícím mojím budou ustydlým] budou ustydlým pak lícím mojím budou ustydlým Z / 9 v něž] v n(í)ěž Z / 10 které] ⟨nečit.⟩ které / prolévati] ⟨proleji⟩ prolévati / za 11 Scéna šestá. Ve věži.] pouze v K /

Jednání třetí. Před 1 Scéna třetí. Skály.] pouze v K / „Děti etc.] není v K / 1 Čím] ⟨Co⟩ Čím Z / zdalž to] zdal(i)ž to Z / 3 čili snem jen přešlé bylo noci] čili jen snem bylo přešlé noci Z pův., pak přečíslováno / 4 Nech, starče!] Nech ⟨toho⟩, starče! Z / 5 neprozradí] ⟨nečit.⟩ neprozradí / 6 A bys i] A, by jsi Z pův., pak A, bys ⟨js⟩i / 8 zde se začíná další část opisu O7 takto: Jednání třetí. | Ze scény třetí. — Jaromír (Oldřichem právě oslepený) a Boleslav (slepý). | Bol. Slepý — slepý? — slepý — — Ó já vím / 9 co slepým] co ⟨jest⟩ slepým Z / 10 tím] jím O7 / 13 ještě něco] ještě ⟨na⟩ něco Z / 16 smíchu] chybí v O7 / zraky] ⟨oči⟩ zraky Z / před 19 makaje] maká O7 / 19 není pro tebe] pro tebe není Z pův. / 20 ouzký] úzký O7 / tak] v Z dodatečně vepsáno Máchou / 21 nepotřebuje místa víc než ty] ⟨neobsahuje⟩ ⟨on nemá místa⟩ nepotřebuje místa víc ⟨e⟩ než ⟨li⟩ ty Z, nezajímá místa víc než ⟨li⟩ ty O7 / 24 budí] zbudí O7 / 26 sám] chybí v O7 / jiný] v Z dodatečně vepsáno Máchou / 27 kdo] kdož O7 / 28 nímž] jimž O7 / 29 Nic] ⟨Smrtí!⟩ Nic / 30 toho také] také toho O7 / 31 tehdy] tedy O7 / 33 více,] více — O7 / 35 nezbyde] nezby(y)de O7, po straně je připsáno v závorkách: (žádného mi smyslu) ne (sic!) / 36 co by] jenž by O7 (tímto veršem končí druhá část O7) / za 38 Scéna pátá. Scéna sedmá.] číselné označení scén je pouze v K / Boleslav. Ó by t nto až trvám.] ukládáme ze Z, rkp. str. 104 a doplňujeme označení osoby Bole-

slav, *není v K* / malou] mal⟨ý⟩ou *Z* / před 39 Jaromíra] *Jar. Pozn.* / 39 Boleslav.] *v Pozn. není, doplňujeme* / odtud se začíná třetí část *O7* takto: Síň na Vyšehradě. Boleslav umírající — Jaromír. Oldřich. | *Jar. Znáš-li síň, jenž bydlel tvým jest?* | *Bol.* Zdali znám tu síň, se tážeš? / 42—43 *oba verše jsou v O7 přehozeny, takže se v. 41 a 43 opakují v stejném pořadí jako v. 76—77* / 47 časů] časův *O7* / 51 z svatého] ze svatého *O7* / 57 a 59 patřila] viděla *O7* / 66 slzí] síly *O7* (*opis. chyba*) / 75 druhdy nade mnou] druhdy ⟨ještě⟩ nade mnou *Pozn.* / 83 zprzniti chce] *v O7 pův. jako v Pozn., pak zprznit⟨i⟩ chce mou* / 84 zní to líbě] zní to ⟨tem⟩ líbě *Pozn.* / za 87 (Sklesne až skoná.)] (Sklesne a ⟨podáváje Jar. i Oldř. ruku⟩ zdvíhaje ruce, takže jednu Jar. i druhou Oldř. chopí, skoná.) *Pozn.*, (Sklesne a zvihna (!) ruce, jednu Oldřichovi, druhou Jaromíru podáváje, — skoná.) *O7* (*zde končí třetí část O7*) |

Jednání čtvrté. 4 který] ⟨j⟩který *Z* / 5 líce] líc⟨i⟩e *Z* / byly zbledly] byl⟨a⟩y zbledl⟨a⟩y *Z* / 7 moje] moj⟨i⟩e *Z* / za 13 Potom až v zahradě.] *není v K* / se vine oblouk] se vine oblouh *Pozn.* (*přepsání*) / volá jej na až umlkne.] volá jej na † věčnost. (zaražený) věčnost! Což kdyby mi zavzněl? † — atd. (Zvon umlkne.) *Pozn.* / Znenadání až raní Oldřicha. (*podle interpolace v K*) / Postřelený až zdvíhne z pramene 6 b / stírá až pot. z 5 c / Vezme svíčku z 6 b / dovrávorá až nedostačí z 5 c / U dveří až zní z 6 b / Bouře. z 5 d, *v K není* / Opona spadne. z 6 b /

Opravujeme: (*I. jednání*) 8 vašim, 10 Polsku;, 11 cisař, 24 zatím, 31 snátek, císařovou, 45 krátky, 46 stal, 57 dříve, 69 vyvracující, 74 hustým, 100 velkým, 113 vítěz, 111 jěž, 119 a 137 naši, 135 svym, 153 mym, 158 každý, 162 hůcel, 167 tvym, 177 přívítajíc, 188 věcnobytné, 189 Ha!, 193 Břetislavovým, 214 českým, 227 Zmužile, 248 Jaka, 249 s ním, 250 z každě, 258 šírym, 266 hledí;, 269 vladnutí. (*III. jednání*) 4 starče!, 7 nema, 12 zbledla, 29 Ha!, za 38 prorockým, vlady, 46 přívodíc, 50 síni, 71 stáfec. (*IV. jednání*) 2 studeným, 10 tvoji, 11 jejích, za 13 s zemi, na naši, dlouhou síni a v částech očištěných z *K* všude Kochan.

Literatura: O. Fischer, K Máchovým Bratřím, časopis Národní divadlo 13, 1936, č. 13; týž, K Máchově dramatičnosti, Torso a tajemství, 201; M. Hýsek, Dramatický zlomek Máchův, Jevišťe 3, 1922, 50; J. Kamper, Máchovy dramatické pokusy, Lumír 39, 1911, 72; Alb. Pražák, K. H. Mácha, 100; J. Schütz, Máchovi Bratři, Litoměřické listy z 2. května 1936 (jak Mácha přetvářel historickou skutečnost, aby docílil uměleckého účinku); F. Vodička, Mácha jako dramatik, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 133; R. Wellek, K. H. Mácha a anglická literatura, Torso a tajemství, 376 (všimá si podrobně vlivu Shakespearova).

Polesný. Pouze v *K* (odtud otiskujeme).

Zlomek veselohry vznikl po srpnu 1832, kdy se Máchá seznámil s Marinkou Stichovou. Scénérie načrtku souhlasí věrně s myslivnou v Želetínce, kde byl fořtem Marinčin otec. Vojtěch Jiráť se domnívá, že šlechtic Dvorecký z Borové je sám Máchá, kdežto Jan Hertl dosazuje za pána z Borové Karla Kršňáka z Karlsbergu, bydlícího na Konořišti a přiděleného služebně fořtovi na Želetínku. Další osoby obsazuje takto: Lidmila — Marinka, Sylvie — Amálka Starková, asi patnáctiletá nebo šestnáctiletá sestřenka Marinčina, sirotek po mladším bratru paní Stichové, Zahořanský — Jan Stich, Podhajský — Máchá.

Různočtení: 278 *ustech (emendace)*] *ústech K* / Opravujeme: 277 *slučno!*

Literatura: J. Voborník, K. H. Máchá, 43n.; V. Jiráť, Uprostřed století, 134; J. Hertl, Máchá a Mária z Želetínky, Slovesná věda 5, 1952, 189n.; K. Janský, Životopis, 114n. (shrnuje podrobnosti).

NĚMECKÉ BÁSNĚ

Německé básně vydal po prvé Josef A. Zelený v Chotěboři roku 1892 pod názvem *Nové básně K. H. Máchy*. Krčma první odlišil *Versuche* od ostatních německých básní. Máchá si do sešitku *R31*, nadepsaného *Versuche* a datovaného 1829, opsal krasopisně jen první čtyři básně, pak sešit obrátil a začal psát odzadu běžným písmem, perem i tužkou básně Kolumbus. Ostatní básně, pokud se zachovaly v rukopise, jsou psány na jednotlivých lístcích. Opisy některých básní (*08*) pořídil opisovač Habránek. Rukopis básní *Sängers Bitte* a *Zigeunerlied* je zatím neznámý, ačkoliv jej měl Zelený v rukou. Všecky německé básně přeložil Eugen Stoklas (v rukopise) a Pavel Eisner (s podrobným rozbořením). Časopisecké překlady uvádíme zvlášť.

Podle O. Fischera měl na německou tvorbu Máchovu vliv hlavně okruh kolem prof. Aloise Klara (Máchá ho poslouchal až na filosofii), jehož dva svazky *Auswahl von Gedichten zu deklamatorischen Übungen* četl již na gymnasiu, kam spadají jeho první pokusy básnické. Podle obou almanachů zjistil Fischer vzory a vlivy okrajových básníků německých (Luisa Brachmannová, Emil Heine, P. A. Wolff, Friedrich Matthisson aj.), tedy vlivy odvozené, sekundární. Pražákovo i Szykowského datování některých německých básní (zejména *Eremita*) má platnost jen poměrnou, poněvadž mnohé obsahové nebo výrazové souvislosti mají značné časové rozpětí. Starší názor, že Máchá tvořil

německy jen do roku 1830, bude nutno opustit, neboť některé básně jsou určité pozdějšího data. Z toho důvodu byla dosavadní chronologie přepracována.

Sjednocení pravopisu, pokud nebyla změnou zasažena zvuková stránka textu, provedl J. Rehberger za pomoci P. Eisnera a K. Poláka. Byl odstraněn starý způsob psaní ve slovech typu *Thal*, *Fluth*, *Höhm*, *Heerde*, *Schooß*, *Kreutz*, *zwey*, *tödten*, *Columbus*, *Aeolsharfe*, *Charwoche* apod. Někde byly rozdělené tvary spojeny (*Stunden lang* — *stundenlang*), jinde zase spojené rozděleny podle dnešních pravidel. [Podle současné německé pravopisné normy bylo dodatečně upraveno nebo vyrovnáno psaní apostrofu; byl vypuštěn ve slovech a tvarech jako *Gott*, *Ost*, *andré*, *düsterm*, *goldner*, *verlorne*, *all*, *müd*, *geh*, *geh*. — *Sk.*] Ostatní změny jsou vyznačeny v poznámkách. Staré tvary a zvláštnosti jazykové (*kömmt*, *Täge* apod.) v textu ponecháváme.

Literatura souhrnná: J. A. Zelený, *Nová data k životopisu † Karla Hynka Máchy*, *Studentské listy* (Bačkovského) 2, 1882, 218; Fr. Krčma, *Nově nalezený rukopis Máchův*, *Nár. listy* z 30. března 1928 (o širším znění *Eremity*; soudí, že rok 1829 je poslední rok Máchova německého veršování); O. Fischer, *K. H. Máchas deutsche Anfänge und der Kreis um Alois Klar*, zvl. otisk z *Xenia Pragensia*, 1929 (velmi cenná studie s rozbořem německých básní); referát o této studii od Konrada Bittnera, *Slav. Rundschau* 2, 1930, 115, a od V. Jiráta, *Slavia* 9, 1930—31, 407 (upozorňuje na vliv *Klopstockův*); Willy Haas, *Versuche des Ignaz Mácha*, *Literární noviny* 8, 1936, č. 17 (začátečnické pokusy, Mácha němčinu neovládal); P. Eisner (*Jan Ort*), *Máchova truchlorouška*, *Kritický měsíčník* 2, 1939, 202 (mnohá jeho německá báseň je zárodkem básní českých); týž, *Na skále*, 1945 (němčina nebyla Máchovi cizím jazykem; Mácha je v babylónském zajetí jazyka, do něhož se nemůže vtělit hudbou svého nitra; průměr veršů, až na vyspělou báseň *O Muse*, lze co do básnické hodnoty stěží srovnávat se začátky českými); týž, *Okusy Ignaze Máchy*, 1956 (úplný knižní překlad německých básní s velmi podrobnou studií a s jazykovým rozbořem; proti pokleskům jazykovým stojí někdy až úžasná obeznanost ve výrazivu hodně odlehlelém, doklad neobyčejné sčtetlosti; dokazuje, že Mácha psal německé básně ještě dlouho po roce 1830); Alb. Pražák, *K. H. Mácha*, 1936; M. Novotný, *Věčný Mácha*, 1940, 34—36 (slovu *Versuche* lze rozumět jako doslovnému překladu latinského školského *tentamen*, pokus, okus, jinde je báseň označena přímo jako *Pensum*, tedy jako vypracování školského úkolu); M. Szyjkowski, *Polská účast III*, 108—113 (jeho přesunutí vzniku *Eremity* do roku 1835 je nepravdivé, tehdy už Mácha německy nebásnil).

Str. 283

Glaube, Hoffnung, Liebe, Vertrauen. R31 (odtud otiskujeme).

Zvolání v prvním verši O hört, des Tales Söhne připomíná název dramatu Zachariáše Wernera Die Söhne des Tales. Toto označení je u Wernera jakýmsi poznávacím znamením vysněného básnického řádu, opírajícího se o tajemný kult tehdejšího svobodného zednářství (Willy Haas). Sabina se zmiňuje, že tato kniha skutečně mocně na Máchu působila (Úvod povahopisný, 26). O Fischer i P. Eisner se však domnívají, že studentu Máchovi se vtiskl do paměti jen pouhý název a že hlubší souvislosti mezi Máchou a Wernerem jsou dost pochybné. Překlad P. Eisnera v Lid. novinách 15. května 1936.

Různočtení: 13 zärtlich] zerlich (!) *R31* (podle Eisnera je zertlich tehdy doznívající tvar středověké němčiny).

Str. 285

Die Führer durchs Leben. R31 (odtud otiskujeme).

Variace na stejné thema jako v předešlé básni. P. Eisner upozorňuje na nápadnou intenzitu slovesa *entfliehen* seines Lebens Tage; tak silný pocit prchavosti je u devatenáctiletého hochy neobvyklý (viz též básně Das Leben a Mein Wunsch). Přehlasovaný tvar *kömmt* je správný, vyskytuje se u německých autorů do konce 18. století.

Opravujeme: 7 Alles.

Str. 286

Die Freude. R32, R31 (odtud otiskujeme).

Různočtení v *R32*: 5 Freude spricht] freudig glänzt / 18 fröhlich segelnd auf der Silberbahn] segelt fröhlich er in seiner Bahn / 31 Bei der kleinen] Und in seiner / 33 ein froher] der frohe / 40 bloß] nur / 43 Nur] Bloß / 48 im Tode] im Grabe / Opravujeme: 27 doplňujeme středník, 41 wieder.

Str. 288

Der Eremit. R33 (starší varianta, otiskujeme na str. 291), *R31* (odtud otiskujeme).

E. Stoklas při srovnání této básně se Šnajdrovým Poustevníkem vidí v Eremitovi duševní vlastnictví Máchovi přes zdánlivou vnější závislost, jak ji zjišťuje Voborník (18). Shoda je nápadnější v širším znění. Vztahy s básní K. S. Šnajdra vyšetřil podrobně P. Eisner (Na skále): nezáleží tu na shodách obsahových jako na shodách tvarových, jež jsou takové, že jsme bezděky nuceni zpívat text na kramářský nápěv Poustevníka.

— Máchovi se nápěv líbil, jak potvrzuje Sabina v Úvodu povahopisném (42): „Jedné písni nevim zdali bych se kdy nasytil; a na otázku, která to jest, zazpíval mi Šnajdrovu V borovém na skále háji.“ Později našel Eisner další těsnou souvislost pro obě verše Eremity v básni *Der Abend* od Christopha Schmidta v Klarově almanachu na rok 1822 (247). Oblíbený spisovatel pro děti, autor známé povídky *Hodný Fridolín* a zlý *Dětrich*, opěvuje večer na horách, v básni je eremit, poustevna, kaplička atd., a Mácha má dokonce touž pravopisnou chybu jako Schmid: wiederhallt m. widerhallt v básni *Kolumbus*. — Báseň *Der Eremit* se stala později základem české básně *Svatý Ivan*.

Různočtení: 57 *zněl původně jinak, dnes je možno přečíst jen poslední dvě slova*: Dichter lehren / Opravujeme: 28 wieder tönt, 38 dieß, 44 doplňujeme středník.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 18; E. Stoklas, *Máchův Eremit a Šnajdrův Poustevník*, ČMF 6, 1917 — 1919, 313n.; P. Eisner, srov. literaturu na str. 465.

OSTATNÍ NĚMECKÉ BÁSNĚ

Str. 291

Der Eremit (varianta textu na str. 288). R33 (odtud otiskujeme).

Na první a čtvrté rozložené straně rukopisu je napříč napsáno krasopisně latinkou: *Tentamen literarium absoluto Semestri primo 1829. In prima Humanitatis Classe Ignatii Macha* (literární pokus nebo zkouška na konci prvního semestru první třídy humanitní, někdejší kvinty). Text básně je na str. 2—3. Podle tohoto zápisu je to školní úloha ze začátku roku 1829. Za textem básně je v rukopise náčrt k baladě:

Der Schwimmer. | Ballade.

Er soll um sein Liebchen hin u[nd] her schwimmen, u[nd] versinkt.

Eisner (Na skále) považuje v. 40, 94, 95 a 103 za unikum z hlediska německého přízvuku slovního, ale zato v ideálním souzvuku s úrovní Šnajdrovy metrické faktury veršové. Snad si toho byl Mácha vědom, protože v. 94—95 předělával. Ve v. 45 se po prvé objevuje máchovský výraz cizinec (*Fremdling*). V básni je nezvyklé střídání časů (také u jiných německých básní); ve v. 77 by mělo být správně *die blasse Lethe*, plurál *Peinen* (v. 32) je v němčině velmi vzácný.

Různočtení: 41 lebt er] ⟨war⟩ lebt er / 61 *původně* ⟨Und ⟨dann⟩ hat er Du...⟩ *smazáno* / 71 greisen] Greisen / 79 daß ich in] daß ⟨*nečit.*⟩ ich in / 87 selbst im Schlafe] ⟨lachend schlafend⟩ selbst im Schlafe /

91 holden] ⟨stillen⟩ holden / před 93 je škrtnuto pět řádek, z nichž lze stěží přečíst: ⟨Daß das helle Glöckchen klingte [!⟩ | ⟨Doch einst tönt schon durch drei Tage⟩ | ⟨Das Glöckchen nicht mehr⟩ | ⟨Er hat diese Welt verlassen⟩ | ⟨Er ist hier nicht mehr⟩ / Opravujeme: 28 wiedertönt.

Str. 296

Kolumbus. R31 (odtud otiskujeme).

Báseň byla zapsána do sešitku R31 až po krasopisném opsání prvních čtyř německých básní obráceně, takže začátek je na str. 12 a konec na str. 6. Je to první náčrt, verše 26—28 a 37—47 jsou psány tužkou. Báseň tudíž do cyklu Versuche nepatří. Pochybnosti o autorství Máchově, které pronesl Fr. Tichý, vyvrátil V. Jirátko, který také upozornil O. Fischera na těsnou souvislost s básní Kolumbus od drážďanské básnířky Luisy Brachmannové; její báseň byla přetištěna v Klarově sborníku Auswahl von Gedichten roku 1822. O ryze máchovském verši Des grausen Zufalls stolzes Spiel (Hrdá hříčka hrůzné náhody) pojednává P. Eisner ve zvláštní kapitole knihy Na skále.

Zkratky u. (und) jsme všude rozvedli. Ve v. 20 je jasně Täge, podle upozornění P. Eisnera patrně vliv pražské němčiny; ve v. 33 um... zu untergehn místo náležitého um... unterzugehn; ve v. 44 by mělo být správně hinab (m. herab), ve v. 89 in blassem Licht (m. im blassen), ve v. 108 auf Dir (m. auf Dich), ve v. 139 in schnellem Lauf (m. im schnellen).

Různočtení: 26—27 oba verše jsou dnes v R31 už nečitelné, otiskujeme je podle Zeleného | 34 Strand?] Strand | 55 Kolumbus aber] Kolumbus ⟨doch⟩ ⟨nur der⟩ aber | 68 Land] ⟨alle⟩ Land | 69 drückt] quält (označeno číslicí 2) | 70 quält] drückt (označeno číslicí 1) | mezi 72—73 po straně je připsáno Máchou Pein Qual | 86 sie] sich (patrně omyl) | mancher Stern] ⟨tausend⟩ mancher Stern(e) | 87 beleuchtet hell die] beleuchte(n)t seine hell die | 88 Fern'] Fern(e) | 107 Du sorgest] Du ⟨rettest selbst⟩ sorgest | 110 Du, der] Du ⟨hast⟩, der | 113 auf Dich, Du ewig großer Gott] pův.: Du ewig großer, mächt'ger Gott | 125 Wie lächelt ihr Gesicht] první slovo je nejasné, snad tam bylo původně ⟨Da...⟩ ⟨st⟩ (?), Zelený i Krčma otiskují Sie lächelt (Zelený přidává čárku za slovem lächelt), což nedává smysl; čteme raději Wie | 128 pův.: „Wo ist das uns versprochne Glück (smazáno) | 131 Auge] ⟨Blicke⟩ Auge | 134 sie greifen] sie ⟨fassen⟩ greifen | 135 Mastkorb: (Sk.)] Mastkorb R31 | 136 „Land“ (uvozovky doplňujeme)] ⟨und Land⟩ Land | Opravujeme: 48 Niemand, 99 Doch nacht, 136 wiederhallt.

Literatura: O. Fischer a P. Eisner, viz literaturu na str. 465; Fr. Tichý, Máchova truchlorouška, Lumír 66, 1939—40, 159 (polemi-

suje s P. Eisnerem); V. Jiráť, Také jedno máchovské tajemství, Kritický měsíčník 3, 1940, 47 (odpovídá Fr. Tichému).

Str. 301

Pensum. R32 (odtud otiskujeme).

Pensum (školní úloha) je zapsáno na listu, na jehož druhé straně je báseň Na hřbitově, a je opatřeno datem 21. Jänner 1830. Po straně připsal opisovač Habránek: *Toto jest trochu slabé*, a proto nenajdeme báseň v jeho opise *O8*. Je to školní ohlas četby Horáce, podle upozornění P. Eisnera jsou to skladby *Integer vitae scelerisque purus a Iustum et tenacem propositi virum* (*Carminum lib. I, 22 a III, 3*).

Opravujeme: 21 *Brod*.

Str. 302

Mein Wunsch. O8 (odtud otiskujeme).

Ve v. 13—14 by mělo být správně buď *Und du Klotho, die du, meines Lebens Herrin, meinen Faden entzweist*, anebo *die, ... meinen Faden entzweit*. Nit života přestřihuje sudička Atropos a ne Klóthó, která nit života přede, — Máchův omyl.

Překlad P. Eisnera v Kritickém měsíčníku 2, 1939, 278.

Opravujeme: 1 *Herr!*

Literatura: O. Králík, Máchovy německé básně, *Host do domu* 1957, 133 (k výtce, že Eisner překládal podle staršího vydání Krčmova, nutno podotknout, že původní rukopisný překlad Eisnerův se za okupace ztratil; v knize Okusy Ignaze Máchy jsou překlady nové).

Str. 304

Sängers Bitte. Otiskujeme podle Zeleného.

Rukopis, na němž byla také báseň *Zigeunerlied* a který měl Zelený ještě v rukou, je dnes nezvěstný. Byl „na třech stranách dvoulistové malé osmerky“. Ve v. 43 je básnická licence z důvodů metrických: *er vergesset* (spr. *er vergißt*). *Der Himmel* ve v. 52 je druhý pád množného čísla, v němčině neobvyklý (Mácha užívá často *nebesa*).

V otázce, zda mrtví po smrti žijí, je zárodek *Těžkomyslnosti* (*Buďte zdrávy*).

Opravujeme: 22, 28 *Alles*.

Str. 307

Der erwachende Tag. O8 (odtud otiskujeme).

P. Eisner upozorňuje na velmi vzácný plurál *Die Naturen* (v. 16), vyskytující se v němčině jen v nejvzletnějším slohu básnickém, kde znamená „přírodní říše“, soujem všech okruhů tvorstva.

Str. 308

An den Gräbern der Freunde. O8 (odtud otiskujeme).

Nadpis je v rozporu s básní, elegií na hrobu *jednoho* přítele. Raný protějšek k básni Na hrobě sestřiným; Pražákův dohad, že báseň se týká některého ze zemřelých přátel (roku 1833—34 zemřeli Pokorný, Beneš a Hampe), je velmi pochybný. Překlad P. Eisnera v Kritickém měsíčníku 2, 1939, 279.

Literatura: A. Pražák, K. H. Mácha, 166.

Str. 309

Elegie. O8 (odtud otiskujeme).

O. Fischer (Xenia Pragensia) soudí, že báseň je odvozena ze známé Matthissonovy „Elegie, in den Ruinen eines alten Burgeschlosses geschrieben“. A. Pražák shledává tu zase vliv Herlcszsohnova almanachu Mephistopheles a klade ji do roku 1833. Fischerův dohad je pravděpodobnější. Překlad P. Eisnera v Lidových novinách ze 17. května 1936.

Opravujeme: 20 *eignem*, 27 *Harfenweisen!* Otazníky ve v. 20, 22 a 24 jsou v opise, Zelený je mění na vykřičníky.

Str. 311

[*Die kühle Nacht.*] *R36* (bez názvu, odtud otiskujeme).

Rukopis je podepsán zkratkou K. I. M. České zpracování této básně je píseň Rozprostřela chladná noc. Mácha překládal z českého znění *O2* a ne naopak, jak se soudilo dřív. Metricky i výrazově je české znění lepší. Za českou *vlast* vtíral se Máchovi výraz *Vaterland*.

Německé a české znění srovnal P. Eisner v knize Na skále. Srov. poznámky k písni Rozprostřela chladná noc, str. 391.

Různočtení: 27 *pův.* (das Vaterland, den Freund kannte ich nie) *R36* / 29 *Meine Heimat*] (Mein Vaterland) *Meine Heimat R36* /

Literatura: O. Fischer a P. Eisner, srov. literaturu na str. 465; J. A. Zelený, Studentské listy 2, 1882, 282 (předpokládá překlad nebo zpracování slovanské, snad srbské básně).

Str. 313

Der Freitag in der Karwoche. R34 (odtud otiskujeme).

Rukopis je podepsán I. Macha. Překlad J. A. Zeleného ve Studentských listech 2, 1882, 164.

Str. 314

Stimmen zur Namensfeier. O8 (odtud otiskujeme).

O. Fischer se domnívá, že báseň byla složena k jmeninám Aloise

Klara (1763—1833). V poznámkách k Citům vděčnosti jsme vyložili, že jedna z obou českých básní je určitě adresována Klarovi roku 1831, že Mácha roku 1830 Klara ještě neposlouchal a roku 1832 byl už Klar na odpočinku. Janský ve svém vydání z roku 1948 považoval za adresáta básně P. Kajetána Vrátu podle Máchova dopisu Šimákovi z dubna 1836: „Tak pěkně nebude můj list napsaný, jako Ty jsi mi (blahé paměti) opsal báseň k jmenovinám bývalého našeho prefekta p. P. Kajetána Vrány; ale upřímnější bude dojista každý cit v něm pronešený nežli v napřed podotknutém vynuceném přání.“ — K. Vrána (1785—1853) byl jmenován koncem roku 1832 rektorem a prefektem novoměstského gymnasia v Praze. Báseň by musela být složena k 7. srpnu 1829 (Kajetána) v I. humanitní třídě, protože v II. humanitní roku 1830 už zase Šimák na gymnasiu nebyl. Verš: den Weg uns zeigt zum Musentempel hin, na nějž poukazuje Fischer, mohl se týkat také K. Vrány, který asi podle Klarova vzoru povzbuzoval mladé začátečníky ve veršování, neboť si předplatil dva výtisky Klarova almanachu na rok 1829 a jistě na jeho popud si jej předplatilo také několik Máchových spolužáků. V básni se výslovně praví: Nimm an der Jugendmuse *erste Lieder* — a Mácha skutečně začal roku 1829 veršovat německy. Verš 58: zum Geiste flicht dort der verwandte Geist (Eisner jej považuje za autocitát z nevěrecké básně O Muse) koresponduje s oním „vynuceným přáním“ — mohlo tu jít o skrytou ironii, neboť verš je podle Eisnera v rozporu s křesťanskou naukou o životě posmrtném. Je však pravděpodobnější opak, že totiž v básni O Muse asi z roku 1833 je citován verš z básně Stimmen, napsané krátce předtím, rozhodně ne roku 1829, v době začátečnických pokusů. Zbývá jediná možnost, že báseň byla přece adresována Klarovi, ale když už byl na odpočinku, roku 1832, ovšem potom by v. 34—35 (nicht schlafen sollst Du in der Erde Schoß | so früh), adresované nemocnému starci, nabývaly podivné příchuti. A zároveň to znamená, že výše zmíněná báseň na P. Kajetána Vrátu (jistě německá) není zachována.

P. Eisner uvádí ještě jednu možnost: že Klar znal báseň O Muse a že Mácha mu ji připomněl autocitátem, vloženým do závorek jako vzájemné srozumitelné heslo. To by znamenalo, že Klar byl k Máchovi v důvěrném vztahu a že byl liberálnější, než nasvědčuje jeho dvousvazkové deklamatorium. Eisner také upozorňuje, že Schillerova juvenilie Phantasie an Laura, proslulá jako projev „zmetafysičtění“ lásky tělesné, má ve vstupní sloce verš: Der zum Geist gewaltig zwingt den Geist! — Ve v. 43 by mělo být správně jedem Unfall (m. jeden).

Opravujeme: 32 dein, 62 Alles.

Literatura: O. Fischer, K. H. Máchas deutsche Anfänge und der Kreis

um Alois Klar, Xenia Pragensia, 1929; P. Eisner, Na skále, 83; týž, Okusy Ignaze Máchy, 92.

Str. 317

[*Sieh des Todes blasses Bild.*] *R35* (odtud otiskujeme), *O8* (podle *R35*).

O8 nemá otazník na konci básně, Zelený otiskuje podle *O8*. Překlad

P. Eisnera v Lidových novinách ze 17. května 1936.

Opravujeme: 10 Gebein?

Str. 318

[*Nacht wird es.*] *O8* (odtud otiskujeme).

V *R35* se zachoval začátek prvních dvou veršů: Nacht wird es, u. dunk[le]... | über jenes Kirchho[fs]... (ustřiženo). Ve v. 10 má být správně in Schwefelglanz (m. im) a ve v. 22 von Schwefelglanz (m. vom).

Různočtení: 13 erhebet (*emendace*)] erhebt *O8* (*patrně opis. chyba*) /

Literatura: A. Pražák, K. H. Mácha, 166 (báseň souvisí se Snem z 14. ledna 1833 <Z>, je to podobný Totentanz a připomíná i Mnícha).

Str. 320

Die Trümmer. Z (odtud otiskujeme).

Báseň je zapsána na rkp. str. 2 s datem *Dne 14tého Ledna 833*. Toho dne si Mácha přepsal do Zápisníku několik prací z konce roku 1833, takže nemůžeme s jistotou tvrdit, že je to zároveň datum vzniku básně. Mil. Novotný pokládá tuto báseň za výpisek z četby, tomu však odporuje, že Mácha označoval datem zpravidla jen své původní práce. P. Eisner správně připomíná, že už sám název by Němec vyjádřil tvarem Die Ruine a ne osamoceným plurálovým tvarem (spíš die Trümmer einer Burg nebo Die Burgtrümmer), a připouští možnost, že tu jde o bohemismus navozený českým pojmenováním Trosky. Ovšem výraz Die Trümmer má u Máchy poměrně tak častou frekvenci jako český tvar *zříceniny*. Eisnerovi připomíná začátek básně Schillerovu Des Mädchens Klage, ale s osobitými prvky máchovskými. (Podobný rytmus je také ve Zpěvu loveckém.) Báseň přeložil J. Arbes, K. H. Mácha, 1941, 159.

Různočtení: 7 über] <von> über / Opravujeme: 4 Wel?

Literatura: Mil. Novotný, Věčný Mácha, 35; P. Eisner, Na skále, 91.

Str. 321

Das Leben. O8 (odtud otiskujeme).

Překlad P. Eisnera v Lidových novinách ze 17. května 1936. Eisner upozornil též na barokní ráz básně v Prager Presse ze 14. května 1936.

Str. 322

Zigeunerlied. O8 (odtud otiskujeme).

Rukopis, který znal Zelený, je ztracen, srov. poznámku k básni Sängers Bitte. O. Fischer zjišťuje vliv pasáže z divadelní hry Preciosa (I. jednání) od P. A. Wolffa, která se hrála v Praze. V. 10 a 14 obsahově odpovídají veršům 39 a 28 v písni Nagy-Iday v 3. kap. Cikánů (srov. v II. sv.), upozornění P. Eisnera, jehož překlad je v Lidových novinách ze 17. května 1936.

Opravujeme: 12 doplněn středník.

Str. 323

An dem Friedhofs. O8 (odtud otiskujeme).

V nadpisu je mluvnická chyba (An), třebaže jinak aktivní znalost němčiny byla u Máchy vyspělá. Překlad P. Eisnera v Lidových novinách ze 17. května 1936 a K. Sedláčka v Libeňských listech z 25. července 1936.

Str. 324

Meine Freuden. O8 (odtud otiskujeme).

Podle O. Fischera pro Máchu velmi charakteristická báseň. Překlad P. Eisnera v Lidových novinách z 5. listopadu 1936.

Opravujeme: 8 trozend.

Str. 325

[*O Muse.*] *O8* (bez názvu, odtud otiskujeme).

P. Eisner zjistil, že druhá a třetí sloka je místy doslovný protějšek české básně Cizinec, hlavně v znění *M.* Vzhledem k tomu, že *O Muse* je nejvyspělejší německá báseň Máchova a výraznější než *Cizinec*, je nasnadě, že vznikla až po české básni (srov. pozn. k *Cizinci*, str. 360). A. Pražák vidí ve v. 13 a 22 souvislost s básní *Těžkomyslnost* (*Buďte zdraví*): Věčné nic! v tvůj já se vrhu klín. P. Eisner zase našel další souvislost s prvním dopisem neznámé dívce. Oba kladou právem báseň do roku 1833.

Opravujeme: 6 Klänge (spr. Klängen).

Literatura: P. Eisner, *Na skále*, 82; *týž*, *Okusy Ignaze Máchy*, 87; A. Pražák, K. H. Mácha, 166.

VYSVĚTLIVKY

Str.

- 17: *Hynek Komm* — pekař a majitel domů na Malé Straně, člen Matice české. Zemřel 5. července 1875 ve věku 85 let, byl tedy o dvacet let starší Máchy. Krčma dokazuje, že Mácha mu připsal Máj hlavně z důvodů rodinných a sociálních;
- 22: *promyk hvězd* — zablesknutí hvězd; *amarant* — laskavec (řec. *amaranthos* — nevadnoucí); zde snad jeden z máchovských protikladů: nevadnoucí na jaro svadlý;
- 45: *věčnosti skleslý byt* — bytí, existence; zde filosofický pojem — věčnost, jež pominula a přestala být věčností;
- 53: *Hiršberg* — Doksy s oběma rybníky; *Pernštejn* — zříceniny u Doks; *Roll* — Ralsko, zříceniny u Mimoně;
- 71: *Jason* — slunce;
- 74: *přelka* — přadlena;
- 120: *vzor krásy* — idea (platonská); *rokokot* — znít; *nervy* — zde struny;
- 192: *v oblacích požár plane* — požáry, zde „na oblacích před západem slunce žeravé prouhy“ (Jungmann);
- 209: *Bože, zachovej nám krále* — překlad začátku staré rakouské hymny;
- 248: *Budova* — Václav Budovec z Budova;
- 250: *Miláda* — vl. Mlada, první abatyše Svatojiříského kláštera, dcera Boleslava I., sestra Boleslava II. Mácha čerpal z Hájka (r. 967);
- 255: *hluza* — luza, chátra vojenská, sběr (Jungmann); ale není vyloučeno, že to je chyba tisku m. hrůza;
- 270: *zbledlá zřenice* — z německého *verblichen*, vybledlý, vyrudlý, ale též zemřelý, mrtvý; *der Verblichene* je běžné označení pro nebožtíka (upozornění P. Eisnera); v našem případě obrazné;
- 301: *Syene* — dnešní Asuán, staroegyptské město; *Meroë* — kraj mezi Nilem a Atbarou, o němž se Mácha dočetl patrně v Ovidiových Proměnách; *Szythien* — Skythie, v antických dobách území přilehlé k Černému moři; *Falernums Wein* — kampanské víno, o němž se zmiňuje Horác;
- 302: *motto* — citát z Horáce, báseň *Ad Q. Dellium* (*Carmina* II, 3): v překladu O. Jirániho: ... los nás všech | se v urně točí, aby buď později | či dříve vypadl... (Ódy a epódy, 67); *Horen* — Hóry, *Parze* — Parka, *Klotho* — Přadlena, Snovačka; antické postavy bájeslovné; *Eden* — biblický sad;
- 303: *Herta* — germánská pohanská bohyně.

SEZNAM ZKRATEK A POPIS PRAMENŮ

Anmerkungen = 1 list nejstaršího Máchova zápisníku; popis je v 3. svazku.

B = *Básně obsahu rozmanitého Karla Hvnka Máchy*. Vázaná knížka form. 12,5 × 12 cm obsahuje opis třiceti básní neznámou rukou „Máchova přítele“. Je psána latinkou starým pravopisem (au, w, g, i) na papíře s vodotiskovými ornamenty a čarami 2,7—3 cm od sebe vzdálenými se značkou G. E. Honic. Popsáno prvních 84 stran, pak následuje 39 čistých listů, na dalším listě jsou dvě básně otce posledního majitele, z nichž první má datum 18²⁸/₁74 a nadpis Olze. Potom je 18 listů prázdných a dva listy obsahu. Kniha je svázána v dobové papírové vazbě s červeným štítkem a s nápisem: *Machowy Básně*. Opis byl pořízen buď za života Máchova, nebo krátce po jeho smrti. Naposled byl v majetku dr. Bohumíra Filípka, dnes je uložen v literárním archivu Národního musea. Po prvé jej popsal St. Sahánek (LF 1923, 143n.). Krčma dokázal, že to není rukopis Máchův (Kritika 1, 1924, 258n. a 320). — Z tohoto důležitého pramene byly po prvé otištěny dvě básně v Lumíru, kde jsou připojeny zajímavé zprávy o jeho původu. U básně Slečně Rošrové je poznámka, že byla otištěna podle textu v rukopisném sborníku „čistě sepsaném od jednoho z důvěrnějších přátel Máchových pod titulem Básně obsahu rozmanitého“, který dr. Fr. L. Rieger „koupil z pozůstalosti jistého duchovního“ (1858, 1175); u básně Vorlík se však v poznámce praví, že Rieger sbírku tu „dostal od kněze N., kterýž ji koupil z pozůstalosti jednoho z přátel Máchových“ (1859, 25). Uvádíme zde tituly a datování básní:

- I. Romance [Dítě]. 18...30.
- II. Měsíček. 18...30.
- III. Srdci mému. 18...31.
- IV. Píseň [Z háje stínů dubec strmí]. 18...31.
- V. Vorlík. [Bez data.]
- VI. Na hrobě sestřiným. [Bez data.]
- VII. Přelka. 18₁₂31.
- VIII. Svatý Ivan. [Bez data.]
- IX. Svatý Vojtěch. 18...31.
- X. Mlynářův syn. 18₁₂31.
- XI. Noc. [Světlost zajde; má podtitul] Óda. 18²⁰/₁₂31.

- XII. Abaelard Heloíze. 18 $\frac{1}{1}$ 32.
 XIII. Idúna. 18 $\frac{1}{1}$ 32.
 XIV. Bojařín. 18 $\frac{19}{1}$ 32.
 XV. Píseň [Pod starým hradem]. 18 $\frac{25}{1}$ 32.
 XVI. Zpěvec. 18 $\frac{26}{1}$ 32.
 XVII. Píseň. [Věje vítr, chladný vítr. Bez data.]
 XVIII. Týn Karlův. [Z temna lesa žežulička. V obsahu:] Karlův
 Tejn. [Bez data.]
 XIX. Píseň. [Ani labuř, ani Lúna. Bez data.]
 XX. Zamilovaný. [Zalká jinoch z černa lesa. Bez data.]
 XXI. Dva zákeřníci. [Rozprostřela chladná noc. Bez data.]
 XXII. Píseň. [Nesbírá v háje stínu. Bez data.]
 XXIII. Píseň. [Na lučině husy pasou. V obsahu uvedeno:] Husy.
 [Bez data.]
 XXIV. Stálá přísaha. [Celý kraj písecký. Bez data.]
 XXV. Hrdlička. [Zrána na usvítě. Bez data.]
 XXVI. Jalovec. [Letěly koroptve plaché. Bez data.]
 XXVII. Opuštěná. [Hasly zatmělé hvězdičky. Bez data.]
 XXVIII. Pomněnky zasázavské 1. [Proč, Vltavo, řeko divá. V obsahu
 uvedeno:] I. Pomněnka. [Bez data.]
 XXIX. 2. Pomněnka. [Želetínky háje. V obsahu uvedeno:]
 II. Pomněnka. [Bez data.]
 XXX. Panně Rošrové. 18 $\frac{12}{11}$ 32.

U většiny básní je redakční značka 000, protože vydavatelé K básně znali a zvolili jinou verzi. Značka chybí u čísel: II, III, V, VI, XVII, XXVIII, XXX.

C = *Cikáni*, první samostatné knižní vydání z roku 1857 v Bibliotéce českých původních románů historických i novověkých, nákladem Kateřiny Jeřábkové v Praze. O smlouvě s Jeřábkovou srov. stať K. Janškého v knize *Tajemství Křivokladu*, 138n.

K = *Kobrovo vydání Spisů Karla Hynka Máchy*. Vyšlo v polovině roku 1861 s vročením 1862; KI = I. díl, KII = II. díl.

L = *Lumír* z roku 1851, 145n. s otiskem 1.—7. kapitoly *Cikánů*; z roku 1858, 1175 s básní *Slečně Rošrové*; z roku 1859, 25 s otiskem básně *Vorlík*.

M = musejní opis básní. Neúplný sešit form. 17,5 × 11 cm vznikl spojením dvou částí, z nichž jedna je psána latinkou a obsahuje č. 1 až 24, druhá, s č. 25—54, je psána kurentem. Neobratným sešitím obou částí dostaly se básně psané latinkou doprostřed mezi básně psané kurentem. Stav po sešití vypadal takto:

{	1 list — č. 25—26 a začátek č. 27, kurent, <i>chybí</i> .
	8 listů — konec č. 27—41, kurent
{	2 listy — č. 1 a začátek č. 2, latinka, <i>chybí</i>
	10 listů — konec č. 2—21, latinka
{	2 listy volné — č. 22—24, latinka, a začátek č. 42, kurent
	6 listů — konec č. 42—54, kurent, pod č. 54 je polovina listu
utržena
{	2 listy — prázdné
	1 list — <i>chybí</i>

Původně tedy bylo 14 listů psaných latinkou a vložených doprostřed 18 listů psaných kurentem. Poněvadž č. 42 začíná na poslední straně části psané latinkou, bylo provedeno sešít ještě během opisování. Sešit obsahuje tyto básně: [1.] *chybí*, [2.] *Rozprostřela chladná noc* (začátek *chybí*), 3. *Měsíc stojí s zesinalou tváří*, 4. *Ouvertura* (*Vzešel máj!* — znělka č. 3), 5. *Však co darmo*, 6. *Na popravíšti*, 7. *Cizinec*, 8. *Kdo kdy v světě*, 9. *V přírodě jak vše se jindy smálo*, [připojeno:] *Kleslá* (poslední sloka), 10. [*Žalozpěv*] *Smutné vydej zvuky*, 11. *Jestli byly vzdálené to světy*, 12. *V svět jsem vstoupil*. 13. *Cesta z Čech*, 14. *Do památního listu: Viz, dvě růže* [a myšlenka v próze:] *Přátelství jest slunce života*, 15. *Přes hvozd tmavý*, [připojeno:] *Zelených na lukách*, 16. *Slunce zapadlo u věčnosti moře* (v *K* začátek *Na příchod krále*), 17. *Zastaveničko*, 18. *Straba*, 19. *Na hřbitově* (část 1 a 3), 20. [*Na hřbitově, část 2 s nadpisem:*] *Pěvec*, 21. *Tichá řeko, stříbrné tvé lkání* (z *Ukončení Mnícha*), 22. *Aniž tvůj že jsem*, 23. *Jaroslavna*, 24. *Vzor krásy*, [25.—26.] *chybí*, [27.] *Pod okénkem* (poslední sloka), 28. *Temná noci!* (širší znění), 29. *Modřínové*, 30. *Umlkni, potoku hlučný*, [bez čísla, spojeno s předešlou básní, ale s nadpisem:] *Holubice: Hle, co v zeleném hájiku*, 31. *Aniž křičte*, 32. [*V chrámu*] *Půlnoční vstal měsíc*, 33. *Hrobka králů a knížat českých*, 34. *Zpěv lovecký*, 35. *Těžkomyslnost* (*Zašlo slunce*), 36. *Královič*, 37. *Proč, Vltavo*, 38. [*Budoucí vlast*] *Slyš, páže můj!*, 39. *Andronicus* (část z *Mnicha*), 40. *Ivan* (*Zítřít jasně*), 41. *Hoj, byla noc!*, 42. *Těžkomyslnost* (*Buďte zdraví*), 43. *Kdyby bylo harfce mojí dáno* (*City vděčnosti*), 44. *Tam na hoře holoubátko* (*Píseň Marinčina*), 45. *Mdlý se chodec* (*Ivan*), 46. *Ó harfo dávnověká*, 47. *Plná Lúna*, 48. *Ládné líce půlrozvítých růží!* (úryvek z *Boleslava*), 49. *Má děva ještě dřímá*, 50. *Zašlo slunce za modravé hory*, 51. *Kde k nebesům modrým*, 52. *Jak v souhlasu stroje hudebného* (*City vděčnosti*), 53. *Hojho, slyšte, kteří ještě bdíte*, 54. *Kdo vlasti své vezdy je věrný syn*, 55. [utrženo].

V opise jsou četné poznámky K. Sabiny a opisovače J. Habránka. Podle posudku dr. P. Spunara není písmo psané kurentem totožné

s písmem Michala Máchy. Kurent i latinku psala bezpochyby jedna ruka. Po prvé popsal Č. Zíbrt v článku Nově objevené rukopisy skladeb K. H. Máchy, Naše doba 21, 1914, 449n.

NM = *Nářt Máje*, 1 list dole oříznutý, form. 21 × 16,7 cm; psáno ze začátku latinkou, pak zběžným kurentem. Na druhé straně je zapsána dolnolužická píseň. Z pozůstalosti Hindlovy se dostal oklikami do depositu literárního archivu Nár. musea. Po prvé otiskl J. Arbes v článkū První zákmity k Máchovu Máji, Zvon 3, 1903, 150.

O1 (dříve Opis) = opis *Pouti krkonošské* v Lešehradeu. Popis viz v 2. svazku. Koupeno od dědiců Michala Máchy. Po prvé otiskl Fr. Krčma v knize K. H. Mácha, Obrazy ze života mého, Hyperion, 1923.

O2 (dříve M2) = musejní opis osmi básní neznámou rukou na dvoulistu form. 19,7 × 12 cm, nadepsaný Básně: *Přípis, Noc, Bojarýn, Píseň* (Pod starým hradem, širší znění). Výtah z ohlasu národních písní slovenských: 1. *Rozprostřela chladná noc*, 2. *Pokraj skály jinoch sedí* (Baláda), 3. *Letěly koroptve plaché*, 4. *Hasly zatmělé hvězdičky*. Po prvé popsal Č. Zíbrt v článku Nově objevené rukopisy skladeb K. H. Máchy, Naše doba 21, 1914, 617.

O3 (dříve H) = Hindlovy opis:

a) *Ó hářfo dávnověká* na Máchově rukopisném začátku *Cikánů* (R21), 1 list form. 18,5 × 12 cm, původně v majetku Ed. Hindla, dnes v literárním archivu Nár. musea;

b) úryvky z básně *Noc*, obsahující verše 5—6 a 3. a 4. sloku ve Výpiscích ze všelikých spisovatelů. V majetku sl. Josefy Hindlové na Smíchově. Znal Fr. Krčma (Dílo K. H. Máchy, 1928);

c) *Láska a krása* (*Kdo kdy v světě a Však ten zásvit*) ve Výtahu ze všelikých výpisků a zaznamenání básníka K. H. Máchy, opsál Ed. Hindl. Až dosud neznámé. V majetku sl. Josefy Hindlové.

O4 (dříve M4) = musejní opis 15 básní Máchových, otištěných až do roku 1842. Sešitek form. 17 × 10,5 cm je celý reprodukován ve Zlatorohu (F. V. Krejčí, K. H. Mácha, 1916), kde je považován omylem za Máchův rukopis, ačkoliv je psán novým pravopisem (ou, v, j, í). Jediná odchylka v písni *Uhasly zatmělé hvězdičky* je chybou opisovačskou. Pro dnešního vydavatele celkem bez významu.

O5 (dříve M5) = musejní opis (Michalův?) *Balády* s prázdnými notovými linkami. 1 list form. 18 × 10,7 cm. Srov. O12. Po prvé popsal Č. Zíbrt, Naše doba 21, 1914, 622.

O6 (dříve M6) = musejní opis *Cikánů* (sign. V H 19) z roku 1851, pořízený Drahotínem Schulzem Vicemilovským, form 12,2 × 9,9 cm. Podrobný popis viz v 2. svazku.

O7 (dříve M7) = musejní opis *Bratří a Zlomek Boleslava*, opisoval Fr. L. Rieger, 6 listů form. 22,3 × 18 cm. Písmo srov. s faksimilovanou básní Na smrt K. H. Máchy v Traubově monografii o Riegrovi ve Zlatorohu. Po prvé popsal Č. Zíbrt, *Naše doba* 21, 1914, 621.

O8 (dříve M8) = musejní opis německých básní, 20 stran, opisoval J. Habránek. Obsahuje básně: *Mein Wunsch, Elegie, Das Leben, Zigeunerlied, Der erwachende Tag, Sieh des Todes blasses Bild, O Muse, An den Gräbern der Freunde, An dem Friedhofe, Meine Freuden, Nacht wird es, Stimmen zur Namensfeier*.

O9 (dříve Opis) = opis Balády, 1 list form. 17,5 × 10,5 cm, podepsaný Kar. Hyn. Mácha. Reprodukce je ve sborníku *Věčný Mácha*. Není to rukopis Máchův, jak je tam uvedeno (i u Krčmy); je to písmo Václava Macha, který lístek daroval J. Arbesovi. Uloženo v literárním archivu Nár. musea.

O10 (dříve Opis) = opis básně *Mrak až přijde šerý* na podélném lístku form. 9,2 × 10,2 cm je psán kurentem, pravděpodobně touž rukou jako *M*, předpokládáme-li, že mezi oběma zápisy byl časový rozdíl. Na první straně je pod básní latinkou:

Karel Hynek Mácha
Václav Michal Mácha
Antonín

Mácha b buďž tomu tak,

Anna

Poznámky uvedené na rubu otiskujeme na str. 334—335. V archivu sběratele Fr. Rysa, z pozůstalosti Alfreda Waldaua. Znal Fr. Krčma (Dílo K. H. Máchy, 1928).

O11 (dříve Opis Michalův) = 1 list form. 22,2 × 14,1 cm, obsahuje výpisek o písni *Hospodine, pomiluj ny z Dobrovského Geschichte der böhm. Sprache* a dvanáct neočíslovaných nápisů do památníku s názvem *Do památních listů*. Ve sbírkách K. Janského, koupeno od dědiců Michala Máchy. Po prvé celé otištěno v Janského vydání *Díla K. H. Máchy*, 1950, III, 471.

O12 (dříve Opis Michalův?) = *Hoj, byla noc*, 1 list form. 17,8 × 10,6 cm s prázdnými notovými linkami (jako *O5*), latinkou, novodobým pravopisem; původně v majetku Michalově, nyní v Lešehradeu; znal Fr. Krčma, *Dílo K. H. Máchy*, 1928.

O13 (dříve Opis Musilův) = *Zpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího*, datovaný 27. prosince 1833, nalezen byl roku 1936 u dr. Bohuše Strettiho. Na smrt Jungmannova syna napsali básně J. Malý, Jar. Pícek, Sl. Tomíček, K. H. Mácha, Lud. Štúr, Fr. L. Čelakovský. Všecky tyto básně si opsal Ant. Musil, manžel Jungmannovy dcery

Anny. Uloženo v literárním archivu Nár. musea pod heslem Josef Jungmann 15 A 3. Po prvé otiskuje O. Votočková-Lauermannová, K. H. Mácha, 1936.

O14 (dříve H1) = opis písně *Pod starým hradem*, širší znění. Není to ruka Hindlova. 1 list form. 21,3 × 13,8 cm s číslem 16tá. Ve sbírkách K. Janského, koupeno od sl. Jos. Hindlové. Znal Fr. Krčma, Dílo K. H. Máchy, 1928.

O15 (dříve H3) = opis prozaických a básnických prací Máchových v tomto pořadí: *Rozbroj světů (Svět zašlý, Svět smyslný)*, *Návrat, Plná luna, Ž temna lesa, Královič, Na úmrtí českého básníka (Žalozpěv)*, *Přítis básní, Baláda* (bez nadpisu), *Deník mnichův, V chrámu* (bez nadpisu), *Co zde sním, Hrobka králů a knížat českých*. Psáno novým pravopisem na 64 drobných stránkách form. 10,8 × 8,8 cm, z nichž osm je prázdných. Koupil dr. Kamill Resler od paní Veselé, vdovy po mlynáři v Praze III, Velkopřevorské nám. Není to rukopis Ed. Hindla. Nález byl vydán i s malým rukopisným zlomkem začínajícím slovy „Byl večer...“ jako soukromý tisk *Deník mnichův* a jiné práce roku 1930 s doslovem Fr. Krčmy (viz týž, Neznámé prozaické zlomky K. H. Máchy, *Rozpravy Aventina* 5, 1930, č. 22).

O16 = opis pěti básní. 8 listů form. 21,4 × 12,8 cm, první strana je prázdná, na druhé je nadpis: Některé z pozostalých básní od Karla Hynka Machy. Pak následují básně: *Jinoch na Bílé hoře* (Baláda, str. 3), *Žel* (dvě písně z 2. kap. Cikánů: V dlouhém poli a Jeruzalém zpustla, str. 4), *Nářek cikána* (píseň z 3. kap. Cikánů: Běhá jelen po lučinách, str. 5—6) a *K vítání krále* (Na příchod krále, str. 7—10); posledních šest stran je prázdných. Psáno latinkou starým pravopisem, tedy brzy po Máchově smrti. Na str. 10 je za posledním veršem podobná okrasná šipka jako v *R22* u básně *Na hřbitově* a jako v *Zápisníku* na str. 28 na konci *Popsání hrobky z Mnicha*. To znamená, že opis byl pořízen přímo z originálu. Původně bylo v majetku prof. dr. Františka Novotného v Brně, nyní uloženo u doc. dr. Oldřicha Králíka v Olomouci, který nález popsal v *ČMM* 76, 1957, str. 109. Fotografie je v literárním archivu Nár. musea.

Poznamenání = Máchův zápisník asi z let 1831—32, 20 stran form. 19,5 × 12,5 cm. V depositu Umělecké besedy v Nár. museu; popis je ve 3. svazku.

R1 = *Máj*, rukopis je v pozůstalosti vlasteneckého rolníka Jana Krouského v Katusicích. Srov. poznámky k *Máji* na str. 346.

R2 = dva lístky ze sešitku básní, psaných kurentem. První lístek form. 9,8 × 7,4 cm obsahuje 18 posledních veršů *Syna mlynářova* a prvních 10 veršů *Přelky*. Je ve sbírkách K. Janského. Na druhém lístku (dříve

R1), form. 9,9 × 7,4 cm, je píseň *Želetínský háje* bez prvních 6 veršů. Uloženo v literárním archivu Nár. musea. Na listcích jsou stopy po sešití, dírky mají stejné vzdálenosti. Oba byly původně v majetku Ed. Hindla. Po prvé popsal s omyly A. Vyskočil ve *Zrání* 1, 1919, 40.

R3 = rukopis *Ivana* (Zítřít jasné vzhůru vzešlo slunce), tři sešité lístky form. 10,8 × 10,2 cm. Na 1. str.: *Ivan / Karel Hynek Mácha*. 2. str. je prázdná, 3.—5. str. text označený římskou I, 6. str. je prázdná. Všechny strany jsou orámovány černou linkou, psáno latinkou. V majetku pí Marie Stýblové. Po prvé popsal K. Janský v *Naší vědě* 22, 1943, 154.

R4 = lístek do památníku z roku 1832: *Kdy se láska v srdce věrná vtělí*. Form. 11,2 × 18,4 cm (podélný). Uloženo v Arbesově pozůstalosti v Nár. museu. Původně v majetku Máchova spolužáka faráře Josefa Machačky.

R5 = rukopis *Pouti krkonošské* na dvoulistu form. 26 × 20,3 cm s vodoovou značkou G. Ettl. Za ní Máchův přepis básně *Na hrobě sestřiným*. Psáno latinkou. Byl uložen v archivu hl. města Prahy (sign. č. 5931/1). Podle sdělení archiváře prý shořel při požáru za Květnové revoluce. Původní fotografie je ve sbírkách K. Janského. Rukopis objevil roku 1917 J. Thon v pozůstalosti Strobachově. Srov. poznámky k *Pouti krkonošské* v 2. svazku.

R6 = *Bratři*, dva listy vyříznuté ze sešitu, form. 23,1 × 15,5 cm, psáno kurentem, jen záhlaví a jména osob latinkou. Na rubu je Habránkova poznámka: To jest nejdelší; pod tím jsou automatické záznamy Máchovy. Obsahuje 1. scénu 1. jednání, 285 veršů. V prozatímní úschově v literárním archivu Nár. musea. (Razítko: Museum král. města Tábora.)

R7 = *Oldřich*. / Truchlohra v pěti jednáních / od / Karla Hynka Máchy. 1 list form. 25 × 19,5 cm, psáno latinkou, obsahuje 174 veršů *Bratři* (dva jsou škrtnuty básníkem) až k verši: „Hovora to jest! — Co ten přináší?“ Původně bylo v majetku Ed. Hindla, potom J. L. Hrdiny, nyní ve sbírkách B. Duška. Znal Fr. Krčma, Dílo K. H. Máchy, 1928.

R8 = *Bratři*. 1 list bez názvu, form. 12 × 8,4 cm, psáno latinkou, obsahuje 36 veršů a začátek následujícího. Dr. J. L. Hrdina dostal rukopis od Ed. Hindla, u něhož bydlel jako student, nalepil jej do památníku rady Mrskoše a na tutéž stránku nalepil jiný, silně ostřížený rukopisný lístek titulu hry *Boleslav*. Ten je na světlejším papíře form. 6,5 × 4,9 cm a k výše uvedeným veršům z *Bratří nepatří*. Uloženo v literárním archivu Nár. musea. Znal Fr. Krčma, Dílo K. H. Máchy, 1928.

R9 = *Ivan (Vpřevod)*, je psán kurentem na čtyřech listech do sebe vložených, form. 10,1 × 8,6 cm, str. 4 a 8 jsou prázdné. V majetku

pí Jarmily Kronbauerové (pův. Ed. Hindla). Po prvé popsal a otiskl K. Janský v LF 62, 1935, 156.

R10 (dříve R10 a Kr7) = rkp. *Viasila Viasiloviče*, popis je v 2. svazku.

R11 = rkp. *Valdic*, popis je v 2. svazku.

R12 = rkp. zlomku *Pouti krkonošské*, 4 listy form. 20,7 × 16,7 cm; popis je v 2. svazku.

R13 (dříve Kr2) = lístek se čtyřmi znělkami: *V hloubi citu, Vzešel máj, Ač má síla, Ještě jednou*. Psáno latinkou, form. 13,6 × 8,6 cm. Původně bylo v majetku Ed. Hindla, nyní v literárním archivu Nár. musea.

R14 (dříve Kr3) = tzv. *Výklad Máje*, rkp. lístek podélného form. 11,1 × 17,9 cm, popsaný latinkou po jedné straně. Původně v majetku Ed. Hindla, nyní v literárním archivu Nár. musea.

R15 (dříve Kr4) = *Proslov* [ke králi Fridrichovi], rkp. form. 17,2 × 10,9 cm na tenkém papíře s vodovými čarami a s částí vodové značky. Psáno latinkou. Původně v majetku Ed. Hindla, nyní v literárním archivu Nár. musea.

R16 (dříve Kr5) = tzv. menší, starší rukopis *Károlova tejna*; popis je v 2. svazku.

R17 (dříve Kr6) = tzv. větší, mladší rukopis *Károlova tejna*; popis je v 2. svazku.

R18 (dříve Kr8) = *Přísaha*; popis je v 2. svazku.

R19 (dříve Kr9) = *Řeč, jakou na uvítání...*; popis je v 2. svazku.

R20 (dříve Kr 10) = *Večer na Bezdězu*; popis je v 2. svazku.

R21 (dříve Kr11) = rkp. začátek *Cikánů*; popis je v 2. svazku.

R22 (dosud UBr1 a UBr2) = *Pensum, Na hřbitově*; na větším listě form. 22 × 17,5 cm jsou německé verše *Pensum*, datované 21. *Jänner 1830*; za nimi následuje latinské *Pensum* (Rhetorica est magni facienda), datované 24. *Jänner 1830*. Latinské pensum bylo otištěno v Arbesově knize K. H. Mácha, 1941, 158 a 465 a v Janského *Životopise*, 54n., v obou i s překladem. Na druhé straně rukopisu za latinským pensem jsou kurentem psané první dvě části básně *Na hřbitově*. Třetí část je na menším, silně ostříženém listu form. 16 × 7,5 cm s vodovou značkou HT a s vodovými čarami; psáno kurentem. Na druhé straně je přeštížené latinské pensum. Na prvním listě je také Máchův hudební signál (zněлка) a poznámky Habránkovy. Uloženo v depositu Umělecké besedy v Nár. museu.

R23 (dříve UBr3) = *Však co darmo*, lístek na modravém papíru form. 7,5 × 6 cm, psáno po jedné straně s četnými opravami. V depositu Umělecké besedy v Nár. museu.

R24 (dříve UBr4) = *Duše nesmrtelná*, čtyři lístky form. 12 × 9,6 cm, psáno kurentem. V depositu Umělecké besedy v Nár. museu.

R25 (dříve UBr5) = I. část *Mnácha*, které Mácha použil později v „Čísle předposledním“. Podélný list form. 7,8 × 19,4 cm, datovaný *V Praze dne 18tého Prosince 1832*. Nahoře napravo je Riegrovou rukou připsáno: Rukopis Karla Hynka Máchy. Na rubu je Máchův automatický zápis: *darben / drohen*. Psáno latinkou, faksimile první strany je ve Voborníkově K. H. Máchovi. V depositu Umělecké besedy v Nár. museu.

R26 (dříve UBr6) = *Rozbroj světu, Vale, láska ošemetná*; popis je v 2. svazku.

R27 (dříve UBr7) = *Valdek*; popis je v 2. svazku.

R28 (dříve UBr8) = zlomek povídky začínající *Slavné ticho panovalo*; popis je v 2. svazku.

R29 (dříve Mr) = musejní rukopis Máchův o 6 listech form. 25,7 × 17,6 cm, s datem zápisu na první straně v levém rohu nahoře: *Karel Hynek Mácha. | Dne 16tého Října 1833.*, a na deváté straně tamtéž: *Karel Hynek Mácha. | Dne 17tého Října 1833.* Je tam zapsáno krasopisně latinkou 17 písní a 5 básní. Písně byly nazvány *Ohlas písní národních*, avšak později byl název opraven na *Písně Sabinou*, který zasáhl do rukopisu i v písní č. 8. Obsah rukopisu: 1. V šírom poli, 2. Ani labuť, 3. Z temna lesa, 4. Vítr, chladný vítr věje, 5. Zalká jinoch, 6. Nesbírá v háje stínu, 7. Rozprostřela chladná noc, 8. Celá ta krajina, 9. Pod starým hradem (první sloka), 10. Na lučině husy pasou, 11. Zrána na usvitě, 12. Letěly koroptve, 13. Neroztál sníh, 14. Hasly zatmělé hvězdičky, 15. Modřínové, mladí modřínové, 16. Proč, Vltavo, řeko divá, 17. Želetčny háje. Následují básně nečíslované: *Syn mlynářův, Přelka, Abaelard Helofze, Dítě, Iduna*. Patřilo do nejstaršího materiálu S a listy byly očíslovány 68—73. Faksimile první strany je v knize *Věčný Mácha*. Uloženo v literárním archivu Nár. musea. Po prvé popsal Č. Zíbrt v *Naší době* 21, 1914, 618.

R30 (dříve Mr2) = *Vpřevod*; popis je v 2. svazku.

R31 (dříve Mrn1) = *Versuche des Ignaz Macha. 1829*. Sešitek form. 21 × 13 cm na papíře s vodotiskem, medailónem Františka II. a s nápisem: *Deutschlands Befreier Franz der Zweite*, druhý dvojlíst je s raskouským dvouhlavým orlem a s nápisem: *Gott erhalte den Kaiser von Oesterreich*. Sešitek má 12 stran. Na 1. str. je výše uvedený titul, na str. 3—6 jsou básně *Glaube, Hoffnung, Liebe, Vertrauen; Die Führer durchs Leben; Die Freude; Der Eremit*. Na dalších šesti stranách je báseň *Kolumbus*, zapsaná obráceně odzadu tak, že začíná na str. 12 a končí na str. 7. Zběžné písmo prozrazuje, že tu jde o první náčrt. V literárním archivu Nár. musea.

R32 (dříve Mrn2) = rkp. básně *Die Freude*, jiné znění než výše uve-

dené. Lístek form. 17,3 × 10,8 cm s vodovou značkou F K. V literárním archivu Nár. musea.

R33 (dříve Mrn3) = rkp. básně *Der Eremit* (varianta). Na dvoulistu form. 21 × 13 cm (papír i formát je týž jako na *Versuche*). Na konci je náčrt k baladě *Der Schwimmer*. Do literárního archivu Nár. musea daroval dr. J. Thon, bylo původně v Michalově pozůstalosti.

R34 (dříve Mrn4) = rkp. básně *Der Freitag in der Karwoche* na lístku form. 18 × 10,8 cm s vodotiskovými čarami. Po straně je část utřena. V literárním archivu Nár. musea.

R35 (dříve Mrn5) = rkp. básně *Sieh des Todes*, lístek form. 5,8 × 4,6 cm. Pod touto básní zapsal si Mácha jinou: *Nacht wird es, z níž se na ustříženém lístku zachoval jen začátek: Nacht wird es, u[nd] dunk[le] ... | Über jenes Kircho[fs]...*

R36 (dříve Mrn6) = *Die kühle Nacht*, 1 list form. 20 × 12,8 cm, podepsáno K. I. M. V literárním archivu Nár. musea.

R37 (dříve Kr1) = *Baláda*, připsána k dopisu Ed. Hindlovi z konce roku 1832 nebo ze začátku roku 1833 (viz *Dopisy*). 1 list form. 25 × 12,5 cm, psáno latinkou. Faksimile dopisu je v *Máji* 2, 1904, 501. Ve Vlčkové vydání *Spisů K. H. Máchy II*, 336 je reprodukováno čtrnáct prvních veršů. Bylo v majetku Ed. Hindla, nyní v literárním archivu Nár. musea.

S (starší vrstva opisů, dříve UBm1, UBm2, UBo, M9):

1. opis začátku *Mnícha*, pořizený mladým Riegrem, 3 listy form. 21 × 16,4 cm, (druhý list 21 × 18 cm) s cizími opravami podle jiného znění;

2. jiný opis začátku *Mnícha*, psaný neznámou rukou, 2 listy form. 20,6 × 17,6 cm, až k verši *Mutně jenom hradem mníši pěj. Oba opisy jsou v depositu Umělecké besedy v Nár. museu;*

3. opis *Valdeka, Karlova tejna a Viasila*, 17 listů; popis viz v 2. svazku;

4. opis *Rozbroje světů a Návratu*; popis viz v 2. svazku;

S (mladší vrstva opisů, dříve M3, UBo):

5. devět svázaných listů form. 21,5 × 17 cm, psáno několikerou rukou. Obsahuje 10 básní (srov. poznámky na str. 336). Uloženo v knihovně Nár. musea, sign. I E 56;

6. opis *Královiče*, psaný neznámou rukou, 1 list form. 23 × 17,4 cm. V depositu Umělecké besedy v Nár. museu.

T — tisky (podrobná data viz na str. 486 v Prvních otiscích:

České besedy 1842, red. J. K. Tyl. Na str. 85n. jsou otištěny pod názvem *Opuštěnec* dvě písně z *Cikánů: V dlouhém poli a Jeruzalém zpustla.*

Jindy a nyní 1833, nákladem a vedením Jana H. Pospíšila, s otištěnou básní *Budoucí vlast* (II. pol., č. 17, říjen).

Krok. Zábavní a poučující spis, vydán od V. Franty a S. Tomička u Jana H. Pospíšila 1833; s otiskem *Pomněnek zasázavských*.

Květy české 1834 a *Květy* 1835. Tam otištěno 10 písní, *Křivoklad*, *Večer na Bezdězu* a *Marinka*. Redigoval J. K. Tyl, ale není jako redaktor uveden.

Literární příloha ku Věci, sv. I, nákladem Berry a Hoffinanna v Praze (podle Jungmanna [VI, 526b] 1844, v Nár. museu je na výtisku sign. 68 E 128 připsán rok 1843). V č. 3, str. 34, je otištěno *Zastaveníčko* pod názvem *Dobrou noc!*

Nitra, almanach z roku 1842, v Prešporku, red. M. J. Hurban, s *Baládou* pod názvem *Píseň a s redakční poznámkou*.

Spisy K. H. Máchy z roku 1845. Vyšel jen první sešit s *Úvodem povahopisným* od K. Sabiny a se začátkem *Máje*, nákladem Máchova bratra Michala. V Úvodu jsou otištěny po prvé některé práce, jejichž rukopisy jsou ztraceny: *Dudák*, *Bratrovrah*, *Plány k Valdeku*, *k Vyšehradu a ke Karlovu tejnmu*.

Večerní vyrazení, časopis k užitečnému a kratochvilnému čtení, vedním a nákladem Václava Rodomila Kramériusa v Praze. Roku 1831 v č. 87 vyšla koncem prosince první Máchova tištěná báseň *Svatý Ivan* a roku 1832 v č. 4 z 23. ledna druhá báseň *Abaelard Heloíze*.

Z = Zápisník Máchův z let 1833—1835, 127 číslovaných stran (str. 128 je prázdná) a nečíslovaný titulní list, form. 25,2 × 20 cm, nejrozsáhlejší máchovská památka rukopisná. V literárním archivu Nár. musea, pův. v majetku Ed. Hindla. Podrobný popis je v 3. svazku

Z výše uvedených rukopisů a opisů znal J. Šťastný (*Spisy K. H. Máchy*, 1906): *O3a*, *O4*, *O6*, *O8*, *O9*, *R4*, *R6*, *R13*—*R28*, *R30*—*R37*, *S* (1—6), *Anmerkungen*, *Poznamenání a Ž*.

Za života:

Svatý Ivan, 1831, Večerní vyražení — podepsáno: Hynek Mácha.

Abaelard Heloíze, 1832, Večerní vyražení — Kar. Hynek Mácha.

Pomněnky zasázavské:

I. Proč, Vltavo } 1833, Krok — podepsáno: K. Hynek Mácha.
 II. Želetínky háje }

Budoucí vlast, 1833, Jindy a nyní — podepsáno: Hynek Mácha.

Písně v Květech českých

1. Na lučině husy pasou } 9. ledna 1834 — Hynek Mácha.
 2. Celý kraj písecký }
 3. Pod starým hradem }
 4. Letěly koroptve plaché } 16. října 1834 — K. H. Mácha.
 5. Zrána na usvítě }
 6. Ani labuť, ani luna }
 7. Věje vítr, chladný vítr } 28. května 1835 — Karel Hynek M.
 8. Nesbírá v háje stínu }
 9. Neroztál sníh ještě }
 10. Uhasly zatmělé hvězdičky } 6. srpna 1835 — Karel H.

Křivoklad, 1834 (20/2—27/3), Květy — Karel Hynek Mácha.

Doslouí ke Křivokladu, 1834 (3/4), Květy — podepsáno: Karel Hynek.

Obrazy ze života mého:

I. *Večer na Bezdězu*, 1834 (22/5), Květy — Karel Hynek Mácha.

II. *Marinka*, 1834 (5/6—19/6), Květy — Karel Hynek Mácha.

Máj, 1836 (23. dubna) — Karel Hynek Mácha.

Po smrti:

Baláda, 1842 v Nitře.

Opuštěnec, tj. dvě písně z Cikánů, 1842 v Českých besedách (Sabinův německý překlad obou písní z Cikánů vyšel o rok dříve v časopise Ost und West).

Zastaveníčko, pod názvem Dobrou noc!, 1843 nebo 1844 v Literární příloze ku Věnci.

Mrak až přijde šerý }
Na hřbitově, Pěvec } 1845, Spisy.
Bratrovrah }

Cikáni, kap. 1—7, 1851, Lumír.

Cikáni, I. vydání, 1857.

Slečně [Panně] Rošrové, 1858, Lumír.

Vorlík, 1859, Lumír.

Spisy Karla Hynka Máchy, 1862.

SEZNAM BÁSNÍ

podle prvního verše

I

- A kdy lůna vzejde nad lukami 241
 Ač má síla neoslábla v boji 189
 Ať libý větěrku 66
 Ani labuť ani Lůna 134
 Aniž křičte, že vám stavbu bořím 235
 Aniž tvůj že jsem, že lásku mocí dusím? 231, 412
 Až vzejde záře dne růžového 241
 Až zařva český lev 165
- Běhá jelen po lučinách (ve 2. svazku)
 Buďte zdravý, vlasti modré hory! 177
 Byl pozdní večer — první máj 21
 Byla tma nad světem rozložená 242
- Celá ta krajina 141
 Celý kraj písecký 392
 Cizinec bydlí na příkré skále 64
 Cizinec bydlí na pusté skále 214
 Co zde sním a co zde vypiju 243
- Čechové jsou národ dobrý 19
 (Čím menší je má vlast) 446
- Dlouho-li krýti, temná noc 115
 Dnes již? — dnes, dřív nežli slunce vyjde 250
 Dobrou noc, ó lásko! zlatá číše 204
 Duše nesmrtelná, která bydlíš 222
- Hasly zatmělé hvězdičky 149
 Hle, co v zeleném hájiku 156
 Hoj, byla noc! Zelené světlo lůny 236
 Hrůzno kolem; — kolem ticho svaté 243
 Hurah! hurah! hurah! 184
- Chodec mdlý se k otčině své blíží 215
- Idůno! má Idůno! 87
- Jak v souhlasu stroje hudebného 106
 Jako kvítko ptactvem zanešené 123
 Jako Troska v světle bledém 219
 Jarou mladost nasleduje stáří 78
 Jej často touha puďí 62
 Jemu jsou spády vod - - - hlukem 244
 Jeruzalém zpusťla — ni místo neznáno 213
 Jest pěvcův osud světem putovati 193
 Jestli byly vzdálené to světy 241
 Ještě jednou v mladosti mé kraje 190
 Ještě ten přejdete les 194
- Kde jste, zvukové zatmělé noci 242
 Kde k nebesům modrým vysoko pne vzhůru se skála 127

- Kdo kdy v světě vynalezl hlasu
243
- Kdo obrátil kdy k nebi vzhůru
hled 244
- Kdo vlasti své vezdy je věrný syn
121
- Kdyby bylo harfce mojí dáno 107
- Kdy se láska v srdce věrná vtělí
121
- Krajinu noc tichá kryje 375
- Krásné slunce, zlatě zacházíš 182
- Krásně, slunce zlaté, ty zacházíš
181
- Krásný večer splynul nad Vltavu
176
- Ládné líce půlrozvitéch růží 451
- Ladný zjeve porozvitéch růží 451
- Letěly koroptve plaché 146
- Má děva ještě dřímá 157
- Mdlý se chodec k otčině své blíží
111
- Měsíc stojí s zesinalou tváří 229
- Mladé jitro! — krásné jitro! 251
- Modřínové, mladí modřínové 150
- Mrak až přijde šerý a slunce při-
kryje jasné 122
- Na Bernardu klášter dřímá 167
- Na lučině husy pasou 144
- Na oři Hron zasmušilý sedí 173
- Na palouce lesem obklopeném
101
- Nad hroby tíše perut' rozprostřela
noc tmavočernou 73
- Nad rybníkem na skále 94
- Nadarmo bouře slunci hrozí (ve
2. svazku)
- Nade hvozdem tmavým hustým
71
- Neroztál sníh ještě 147
- Nesbírá v háje stínu 138
- Noční kolem rozprostřel se klid
210, 211
- Ó harfo dávnověká 128
- Otče milý, zdá se, jak by rod náš
258
- Otec vzpomene rodině 221
- Plná Lúna nad porostlou stráň
230
- Pod bojara převysokým hradem
89
- Pod okénkem mé milenky 155
- Pod starým hradem v večerní době
92, 143
- Pokraj skály jinoch sedí 166, 402
- Pozdní večer. Dívky pilně předly
198
- Pozdní večer; plamínek se mlhá
197
- Pozornýma poslyšte ušima 247
- Proč, má harfko, zpívati kdy chtěje
120
- Proč, Vltavo, řeko divá 151
- Předouc dívka sedí pod rozkvět-
lou májí 74
- Přes hvozd tmavý černé mračno
spěje 227
- Půlnoční vstal měsíc nade Praž-
ský chrám 183
- Rozprostřela chladná noc 139
- S hradních věží duté zvony znějí
170
- Sklesla tma. Utichly lesní bory
199
- Slunce zapadlo u věčnosti moře
237

- Slunce zhasne; šerá noc zahalí světy 83
- Slyš, páže můj! proč smuten stojíš? — 179, 242
- Smutné vydej zvuky mi, varyto 118
- Smutně zvonek volá k hrobu den 60
- Spi, ó dívko milována 154
- Splynula tichá noc, podletní vítr vál 174
- Stojí jabloň v šírém poli 158
- Strašnou bouří oblak hrozí 65, 125
- Strom stojí v krásném květu 98
- Světlost zajde. — Šerá noc zahalí světy 367
- Tam, kde v lese na vysoké skále 57
- Tam na hoře holoubátko 159
- Temná noci! jasná noci! 201, 203
- Tichá noc krajinu kryje 109
- Tichá řeka, stříbrné tvé lkání 176, 405
- Tichost svatá kryje černý les 70
- Tichý jsem co harfa bezestrunná 191
- Tichý tis nad růží stfny sklání 186
- Tvá pouť je skončená 196
- U Vltavy, tam mezi vrbami 81
- Uhasly zatmělé hvězdičky 395
- Umlkni, potoku hlučný 234
- V dlouhém poli šumí větrů vání 212
- V hloubi citu kde mám slova vzíti 187
- V přírodě jak vše se jindy smálo 232
- V svět jsem vstoupil, doufaje, že dnové 233
- V šírom poli dubec stojí 133
- Věje vítr, chladný vítr 162
- Vítr, chladný vítr věje 136, 174
- Viz, dvě růže malou jenom chvíli 121
- Viz, na vodách se lodička kolfbá (ve 2. svazku)
- Však co darmo moje smáčím líce 126
- Však ten zásvit růžojasných lící 220
- Vysoká kde hrdě skála 75
- Vyšehrad spal v modrém jitra stínu 206
- Vzešel máj! hlubokých muži želů! 188
- Z háje stínu dubec strmí 160
- Z temna lesa žežhulička 135
- Za horami vzdálené jest 217
- Za šedými hory vzdálené jest 117
- Zalká jinoch v černo lesa 137
- Zalká jinoch z černa lesa 390
- Zasmušen na oři Góra sedí 411
- Zašlo slunce již za hory 108
- Zašlo slunce za modravé hory 192
- Zelených na lukách tmavého blíž lesa 228
- Zjitra jasné vzhůru vzešlo slunce 113
- Zrána na usvítě 145
- Zvířetnice za hory se sklání 85
- Želetínky háje 152
- Ženo! matko! já to cítím, že ta rána 253

- Alles atmet Freude 286
 Bleich hängt der Mond dort
 überm Eichenhaine 309
 Die kühle Nacht hat ihr sternens-
 los Gewand 311
 Die Nebel der Nacht nun schnell
 entschweben 307
 Durch dieses traur'ge Erdenleben
 285
 Es ziehen die Wolken, es brauset
 der See 320
 Fröhlich durch die Tannenhaine
 322
 Heil'ger Friede herrscht im gan-
 zen Tale 304
 Hier liegen sie im tiefen Schlum-
 mer 323
 Laß, Herr, lange noch mich auf
 dieser Erde 302
 Mich reizet nicht der goldnen
 Sonne Pracht 324
 Nacht wird es, und dunkle Nebel
 wallen 318
 Nimm dieses an, Beschützer
 unsrer Jugend 314
 O hört, des Tales Söhne 283
 O Muse, die ich über alles liebe
 325
 Sieh des Todes blasses Bild 317
 Sieh keiner Schuld und Fehle be-
 wußt zu sein 301
 Was blinkt dort, vom schaurigen
 Glanze des Mondes beleuchtet?
 308
 Was ist das Leben dieser Erden?
 321
 Was schweigen alle Töne der
 Glocken, ... 313
 Wer steht dort an des Schiffes
 Rand 296
 Wo im Tal im grünen Haine 288,
 291

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

1. Strana 65 ze 4. zpěvu Máchova rukopisu Máje.
2. Náčrt Máje.
3. Předtitulní list prvního vydání Máje.
4. První otisk básně Abaelard Heloíze.
5. Část Máchova rukopisu básně Na hřbitově (*R22*).
6. Báseň Na popravíšti a začátek básně Cizinec v musejním opisu *M*.
7. Pokračování básně Cizinec v musejním opisu *M*.
8. Máchův rukopis básně Však co darmo moje smáčím líce (*R23*).
9. Stránka z musejního opisu *M* s Habránkovými přípisky.
10. Popsání hrobky z Mnicha na 28. straně Máchova Zápisníku.
11. Začátek básně Jaroslavna v opisu *S* se Sabinovými opravami.
12. Devátá strana z Máchových Poznamenání s náčrtem dramatu Bratří.
13. Část třetí strany Máchova rukopisu Bratří (*R6*).
14. Část první strany Máchova rukopisu Ohlasu písní národních (*R29*).
15. Báseň Aniž tvůj že jsem v musejním opisu *M*.

OBSAH

Redakční uvedení 7

BÁSNĚ

MÁJ *T* 13

Výklad Máje *R14* 53

BÁSNĚ DO ROKU 1832

Straba	<i>M</i>	57
Na hřbitově	<i>R22</i>	60
Pěvec	<i>R22</i>	62
Cizinec	<i>M</i>	64
Romance	<i>B</i>	65
Měsíček	<i>B</i>	66
Srdci mému	<i>B</i>	70
Vorlík	<i>B</i>	71
Na hrobě sestřiným	<i>R5</i>	73
Přelka	<i>R29</i>	74
Svatý Ivan	<i>T</i>	75
Svatý Vojtěch	<i>B (K)</i>	78
Syn mlynářův	<i>R29</i>	81
Noc	<i>O2</i>	83
Abaelard Heloíze	<i>R29</i>	85
Idůna	<i>R29</i>	87
Bojarín	<i>B</i>	89
Píseň (Pod starým hradem, širší znění)	<i>O2</i>	92
Zpěvec	<i>B</i>	94
Zpěvec (mladší znění)	<i>K</i>	98
Čech	<i>K, S</i>	101
City vděčnosti .		
1. Jak v souhlasu stroje hudebného	<i>M</i>	106
2. Kdyby bylo harfce mojí dáno	<i>M</i>	107
Těžkomyslnost (Zašlo slunce)	<i>M</i>	108
Hrobka králů a knížat českých	<i>M</i>	109
Ivan (Vprovod)	<i>R9</i>	111
Ivan	<i>R3</i>	113

Královič	<i>M</i>	115
Jaroslavna	<i>M</i>	117
Žalozpěv	<i>M</i>	118
Vzor krásy	<i>M</i>	120
Do památních listů		
1. Kdy se láska v srdce věrná vtělí	<i>R₄</i>	121
2. Kdo vlasti své vezdy je věrný syn	<i>M</i>	121
3. Viz, dvě růže malou jenom chvíli	<i>M</i>	121
4. Mrak až přijde šerý	<i>O₁₀</i>	122
Panně Rošrové	<i>B</i>	123
Dítě (varianta Romance)	<i>R₂₉</i>	125
Však co darmo moje smáčím líce	<i>R₂₃</i>	126
Kde k nebesům modrým	<i>M</i>	127
Ó harfo dávnověká	<i>M</i>	128

PÍSNĚ

Ohlas písní národních

1. V šírom poli dubec stojí	<i>R₂₉</i>	133
2. Ani labuť ani Lúna	<i>R₂₉</i>	134
3. Z temna lesa žežhulička	<i>R₂₉</i>	135
4. Vítr, chladný vítr věje	<i>R₂₉</i>	136
5. Zalká jinoch v černo lesa	<i>R₂₉</i>	137
6. Nesbírání v háje stínu	<i>R₂₉</i>	138
7. Rozprostřela chladná noc	<i>R₂₉</i>	139
8. Celá ta krajina	<i>R₂₉</i>	141
9. Pod starým hradem v večerní době	<i>R₂₉</i>	143
10. Na lučině husy pasou	<i>R₂₉</i>	144
11. Zrána na usvitě	<i>R₂₉</i>	145
12. Letěly koroptve plaché	<i>R₂₉</i>	146
13. Neroztál sních ještě	<i>R₂₉</i>	147
14. Hasly zatmělé hvězdičky	<i>R₂₉</i>	149
15. Modřínové, mladí modřínové	<i>R₂₉</i>	150
16. Proč, Vltavo, řeko divá	<i>R₂₉</i>	151
17. Želetínsky háje	<i>R₂₉</i>	152

Písně mimo cyklus

Zastaveníčko	<i>M</i>	154
Pod okénkem mé milenky	<i>K, M</i>	155
Holubice	<i>M</i>	156
Má děva ještě dřímá	<i>M</i>	157
Kleslá	<i>S</i>	158

Píseň Marinčina	<i>Z</i>	159
Z háje stínu dubec strmí (starší znění písně č. 1)	<i>B</i>	160
Věje vítr, chladný vítr (varianta písně č. 4)	<i>T</i>	162

BÁSNĚ OD ROKU 1833

Připis básní	<i>Z</i>	165
Baláda	<i>O15</i>	166
Mnich	<i>Z, M</i>	167
Těžkomyslnost (Buďte zdraví)	<i>Z</i>	177
Budoucí vlast	<i>M</i>	179
Umírající	<i>S</i>	181
Umírající (mladší znění)	<i>K</i>	182
V chrámu	<i>M</i>	183
Zpěv lovecký	<i>M</i>	184

Znělky

1. Tichý tis nad růží stíny sklání	<i>Z</i>	186
2. V hloubi citu kde mám slova vzíti	<i>Z</i>	187
3. Vzešel máj! hlubokých muži želů!	<i>Z</i>	188
4. Ač má síla neoslábla v boji	<i>Z</i>	189
5. Ještě jednou v mladosti mé kraje	<i>Z</i>	190
6. Tichý jsem co harfa bezestrunná	<i>Z</i>	191
7. Zašlo slunce za modravé hory	<i>M</i>	192
8. Jest pěvcův osud světem putovati	<i>K</i>	193
Cesta z Čech	<i>M</i>	194
Zpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího	<i>O13</i>	196
Pozdní večer	<i>M</i>	197
Prolog k Pouti krkonošské	<i>R12</i>	198
Proslov	<i>K</i>	199
Temná noci!	<i>M</i>	201
Noc (mladší znění básně Temná noci!)	<i>T</i>	203
Dobrou noc!	<i>T</i>	204
Na příchod krále	<i>O16</i>	206
Na popravíšti	<i>M</i>	210
Na popravíšti (varianta)	<i>K</i>	211
Dvě písně z Cikánů		
1. V dlouhém poli šumí větrů vání	<i>O6</i>	212
2. Jeruzalém zpustla — ni místo neznáno	<i>O6</i>	213
Cizinec (mladší znění)	<i>K</i>	214
Poutník (varianta Vpvodu Ivana)	<i>K</i>	215
Jaroslavna (varianta)	<i>K, S</i>	217

Jako Troska v světle bledém	Ž	219
Však ten zásvit růžojasných lící	Ž	220
Otec vzpomene rodině	Ž	221
Duše nesmrtelná	R ₂₄	222
Přes hvozd tmavý	M	227
Zelených na lukách	M	228
Měsíc stojí s zesinalou tváří	M	229
Plná Lúna nad porostlou stráni	M	230
Aniž tvůj žc jsem	M	231
V přírodě jak vše se jindy smálo	M	232
V svět jsem vstoupil	M	233
Umlkni, potoku hlučný	M	234
Aniž křičte, že vám stavbu bořím	M	235
Hoj, byla noc!	M	236
Slunce zapadlo u věčnosti moře	M	237

ZLOMKY BÁSNÍ

1. A kdy lúna vzejde nad lukami	M	241
2. Jestli byly vzdálené to světy	M	241
3. Z Umírajícího	Dopisy	241
4. Páže	Ž	242
5. Z Duše nesmrtelné	R ₂₄	242
6. Kde jste, zvukové zatmělé noci —	M	242
7. Kdo kdy v světě vynalezl hlasu	O ₃	243
8. Z básně Aniž tvůj že jsem	M	243
9. Co zde sním a co zde vypiju	Ž	243
10. Úryvek z Byronova Obležení Korintu	K	244
11. Jemu jsou spády vod - - - hlukem	Ž	244

DRAMATICKÉ ZLOMKY

Král Fridrich	R ₁₅ , K	247
Boleslav	K, O ₇	250
Bratrovrah	T	253
Bratři	Pozn., R ₆ , Ž, K	257
Poesný	K	276

NĚMECKÉ BÁSNĚ

Versuche		
Glaube, Hoffnung, Liebe, Vertrauen	R ₃₁	283
Die Führer durchs Leben	R ₃₁	285

Die Freude	<i>R31</i>	286
Der Eremit	<i>R31</i>	288
Ostatní německé básně		
Der Eremit (varianta)	<i>R33</i>	291
Kolumbus	<i>R31</i>	296
Pensum	<i>R22</i>	301
Mein Wunsch	<i>08</i>	302
Sängers Bitte	<i>Želený</i>	304
Der erwachende Tag	<i>08</i>	307
An den Gräbern der Freunde	<i>08</i>	308
Elegie	<i>08</i>	309
Die kühle Nacht	<i>R36</i>	311
Der Freitag in der Karwoche	<i>R34</i>	313
Stimmen zur Namensfeier	<i>08</i>	314
Sieh des Todes blasses Bild	<i>R35</i>	317
Nacht wird es	<i>08</i>	318
Die Trümmer	<i>Ž</i>	320
Das Leben	<i>08</i>	321
Zigeunerlied	<i>08</i>	322
An dem Friedhofe	<i>08</i>	323
Meine Freuden	<i>08</i>	324
O Muse	<i>08</i>	325
•		
Obrazové přílohy		za str. 326
Vydavatelské poznámky		
Úvodní poznámky		327
Máj		346
Básně do roku 1832		357
Písně		388
Básně od roku 1833		401
Zlomky básní		443
Dramatické zlomky		447
Německé básně		464
Vysvětlivky		474
Seznam zkratk a popis pramenů		475
První otisky do roku 1862		486
Seznam básní podle prvního verše		488
Seznam obrazových příloh		492

MÁCHA: BÁSNĚ A DRAMATICKÉ ZLOMKY

Nedopatřením došlo na str. 357 k přehození slov v titulu. Správně má znít takto:

BÁSNĚ DO ROKU 1832

KONTROLNÍ KUPON

Knižtiskařskou práci provedl

MÍR, n. p., Praha II, Fügnerovo nám. 6

Kontroloval: **6**

Zjistí-li kupující v knize závažnou technickou vadu, má právo tuto knihu vyměnit ve kterékoli knižní prodejně, a to bez ohledu na místo, kde byla kniha zakoupena. Při výměně je nutno předložit kontrolní kupon.

KNIHOVNA KLASIKŮ
SPISY KARLA HYNKA MÁCHY

Svazek první

BÁSNĚ A DRAMATICKÉ ZLOMKY

*Svazek připravil Karel Janský
Graficky upravil František Muzika*

Spisy Karla Hynka Máchy řídí Ústav pro českou literaturu Československé akademie věd. Hlavní redaktor Jan Mukařovský. Redakční rada: Karel Dvořák, Rudolf Havel, Karel Janský, Rudolf Skřelec, Felix Vodička

Výkonní redaktoři Karel Dvořák a Rudolf Skřelec

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p., jako svou 1061. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1959. Odpovědný redaktor Jiří Sirotek

Z nové sazby písmem garmod Baskerville vytiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 1, Praha — Formát papíru 84 × 108 cm — 22,52 autorských archů (text 21,55 autorských archů, ilustrace 0,97 autorských archů), 23,30 vydavatelských archů — D 597675

Náklad 10.000 výtisků — V Knihovně klasiků vydání první — Thematická skupina 13/1 — Cena brož. 28,60 Kčs, váz. 33,— Kčs — 56 VIII-1

Uvědoměná cena Kčs _____ /64

SPISY KARLA HYNKA MÁCHY

vycházejí v tomto uspořádání:

1. Básně a dramatické zlomky (vyšlo r. 1959)
2. Próza
3. Deníky, zápisníky, korespondence